153

Ex Libris
JOHN LANDWEHR
Voorschoten

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/wondertooneelder00vinc

R. d. Hoge Inv:

J. v. Vianen Fecit

WONDERTOONEEL
DER
NATURE,

Geopent in eene korte

BESCHRYVINGE

DER HOOFDDEELEN VAN DE BYZONDERE ZELDSAAMHEDEN DAAR IN BEGREPEN; IN ORDE GEBRAGT EN BEWAART

DOOR

LEVINUS VINCENT.

TE AMSTERDAM,

Gedrukt by FRANÇOIS HALMA, Boekdrukker en Boekverkoper, in de Kalverſtraat, in Konſtantyn den Grooten, 1706.

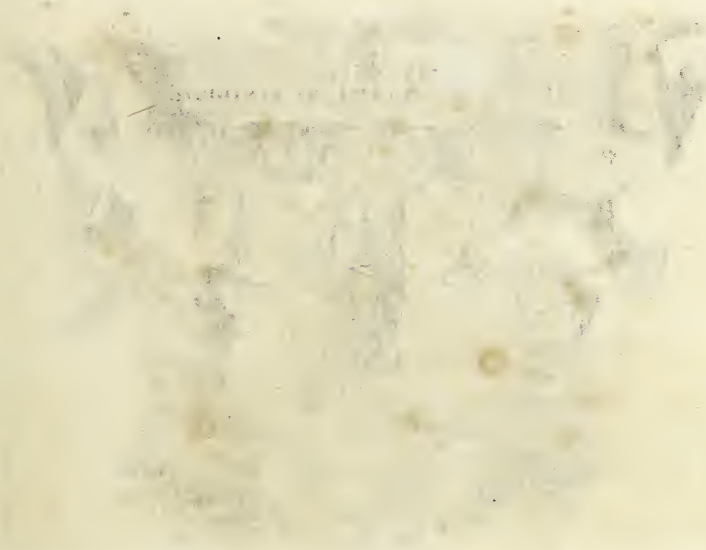

EXPLICATIO AUCTORIS

TABULÆ ÆNEÆ,

REPRÆSENTANTIS

GAZOPHYLACIUM

MIRABILIUM NATURÆ, INSTRUCTUM,

A

LEVINO VINCENT.

Clarus Apollineâ Breda teſtudine, plectri
Amſtelias aures, mulſerat arte ſui.
Naturæ miranda legens, & picta relinquens,
Cœpit; obeſt cœptis, invida Parca ſuis.
Mœſta Soror, jam exoſa lyras, Muſaſque ſonoras.
Dat lachrymas urnæ, Manibus exequias.
Orbum plangit opus: ſtimulant monumenta laboris,
Arte, Labore, manu, nobile tentat iter.
Pingit acu thecas, varios coralla colores,
Excipiunt, vario flore tabella micat.
Cum ſociâ quævis Vincens obſtacla Levinus
Pergendo; Iſiacum detegit arte peplum.

Cura , indefeſſis utroque ſub axe carinis ,
Ridet hians cœlum , ceu glaciale ſalum.
Ipſe pater Nereus , jubet imo ex gurgite Glaucum
Promere , quid conchæ , purpura & oſtra ferant.
Najades , & Nymphæ fluvios ſylvaſque pererrant :
Quæque ſuum gaudent , contribuiſſe decus.
Cannibales , Seres , Perſas , Garamantas & Indos ,
Ut magis exornent , impigra cura tenet.
Magnificum ſic ſurgit opus , rarique Theätri
Vaſa volatilibus , reptilibuſque ſcatent.
Fit Templum , ſtant pulcra Deæ penetralia Matris
Memphiticum , Amſtelio , poſtpoſitura ſolo.
Vim pateris ; ſed ne doleas producier antris :
Hic Reges captas Iſis amore tui.

Romanus de Hooge, J. U. D.

UITLEGGING
DER TYTEL-PLAAT VAN HET
WONDERTOONEEL
DER
NATURE,
ZORGVULDIG VERGADERT, UITGELEEZEN,
EN IN ORDE GEBRAGT,
DOOR
LEVINUS VINCENT.

DE Wonderen der Nature te doorgronden, is God als van achteren beschouwen. Deeze kan men niet als door haare byzonderheden kennen; waartoe zich veele benaarstigt hebben; maar van hun allen is my niets voorgekomen, zoo kunstig geschikt, zoo uitvoerig opgewerkt, nog zo behaaglyk ten toon gestelt: als het verwonderlyk Kabinet van *Levinus Vincent*; waarom het my gelust heeft, dit met deze tytelplaat in 't licht te laaten komen; uitdrukkende

THEATRUM NATURAE MIRANDUM.
VERWONDERLYK TOONEEL DER NATURE.

Dit laat van boven zien, in de voorpuy, festoenen van allerlei uitgeleeze Zeehoorenen, en prachtige Schelpen, die, door de kunst gepolyst, de paerlen in glans niet wyken. Voor de rechter zyde van dit poortaal, ziet men de borduurkonst van Vincents Ega. Het werk van die onvermoeide Vrouw, word hier verbeeldt, door eene naarstige Maagd, wier hair met lieflykkende bevalligheid, uit de natuur gekrult, ryklyk dartelt langs de schouderen. Zy houd met haar eene hand de doos vast, waar op ze met de andere de kunstige zwieren, door haar naald, met koraalwerken borduurt. Men ziet haar hals en armen met die kunsttekens praalen. Op haar zyde,

hangt

hangt een korfje, waarin de uitgezochte koraalen van veelerlei verwen, gereed leggen tot haare bezigheit. Boven haar ſtaat een rond, waar in een ſcherpziende Arent, over alle ſteile toppen opgevlogen, toont den uitſtek van zyne wieken boven andere met deeze woorden:

FACILE HUC ME NEMO SEQUETUR.
NIEMANT ZAL MY TOT HIER TOE LICHT NAVOLGEN.

Voor de linker zyde ſtaat de Schilderkunſt der Ouden, met uitgezochte waterverwen, en arbeidzaam penſeel, aftrekkende de ſchoonſte bloemen, en vreemſte dieren van alle geweſten. Een ſteene bloempot ſtaat voor hem, om die Ooſt- en Weſt-Indiſche opgekweekte zaden, in haaren teêrſten en ſchoonſten bloeiſtand, voor te doen: waar op hy laat rusten een vierkant tafereel, met de voortreffelykſte grootſte zwieren gevult, naar den eiſch van kloeker of teêrder deelen, met de Wiewauters, haare popkens, wormen en eyerkens. Boven dezen kunſtenaar, ziet men de Zon, toonende zyn morgenrood, met allerlei behaaglyke verwen uit de kimmen, en verdienende dit byſchrift.

LUMINE DUX ALIIS.
MET DIT VEELVERWIG SCHOON LICHT, BEN IK LEIDSMAN VAN ANDEREN.

Onder aan den ſteungrond word gezien, de zorgvuldige Naaſpoorder met de Zonnehoep omgordt, om op alle tyden van 't jaar, wel ter ſnede, de lucht- land- en waterſchepſelkens te achterhalen: daar toe houd hy zyn zyde netje gereed, om de Wiewauterkens en Vlinders met de reſt van 't vliegende gedierte, dat uit popkens voortkomt, te vangen; met de rechte hand het hoofddekzel van de Godinne Iſis ophalende, en haar borſtlap ontdekkende. Hy knielt aandachtig neder, op de verrukking die hy voelt in het beſpiegelen van de wonderwerken, die God in 't Heelal verſpreit heeft, door de Natuur, die hier, als by de oudſte Egiptenaars, met een pluim, boven 't hoofd labberende, vertoont is, ten teken van de onnaaſpeurlykheit haarer ſteets beweegende Godheid, waarop de toorenkroon der Aarde volgt, met een krans van uitgekipte bloemen om haar hoofd, opdoende alzoo een ſtaaltje der ſteenen, bergwerken, gedroogde bloemen, en diergelyke deelen van deze Schatkamer. Dus verre ontdekt, laat zy niet alleen de kroplap van allerlei kruiden, met de ekels, de eerſte vruchten der ſterflyken, daar aan zien; maar opent zelf haar milden ſchoot, door haare veelborſtigheit, verbeeldende den overvloed, voortkweeking en onderhouding van alle Schepſelen. Haar rokken, prachtig geborduurt met allerlei praal van zwierige bloemtrekken, dekken noch iets van 't overige toe, om de Liefhebbery aan te moedigen tot voortgang in 't opdoen van haare verdere zeldzaamheden, en wonderſchatten, in de overige waereld, die de Godin Iſis onder haaren arm tot een ſteunſel houd.

De-

Deze Liefhebbery heeft de pen achter 't oor gereed, om alles te beſchryven; en onvermoeit haare brieven af te zenden, door Mercurius ſtaf. Zo dringtze door tot de afgelegenſte volken des aardbodems, met een glaze fleſch gevuld met onvergankelyke vogt, bewyſt zy haar drift, om het vergaderde uit verre landen in deze Schatkamer over te brengen. In haar ſchoot, ziet men een kunſtboek van vogels, plantgewaſſen, zaden en bloemen, met haar eigen glans, en verwen onbederflyk bewaard, gelyk een ander, met diergelyke pralende, onder haaren arm open legt, waar voor, de uitgekipſte zeehoornen met de fynſte klip- en ſtrandſieraaden ſchitteren: De Zeevaart, geeft haar hier toe de middelen aan de hand. Deze Amazone is gewapent met de Nautulus, een Schulpviſch, die de menſchen, met zyn opgetoogen vlies het zeilen eerſt geleerd heeft. Haar loſſe lokken vliegen op van de winden gedreeven. Zy heeft haar ſterk lichaam met een Seyldoeks kleed gedekt; onbekreund, of ze haar huid, als haar kleed vertaand door zon en lucht. Zy voerd een riem in de eene hand, waar meede zy langs de rivieren en in de kreeken dobbert, om ook daar uit by een te zamelen, al wat de pracht van dit werk mogt kunnen vergrooten, gelykze in groote fleſſchen laat zien, een koper Kapel- of Brilſlang, tot een ſtaaltje, en een Padde haare jongen uit de rug baarende, tot een proeve van Ooſt- en Weſtindiſche tochten. De vierkante laden, die met de bekoorlykſte ordre, in de kunſt te vinden, zyn geſchikt, vloeijen over en flikkeren, met den ſchoonſten Harnasdraagenden grond, en livrei voerende boom- en bloemdierkens, met allerlei gedroogde bloemtuilkens onderſcheiden, en van d'uitgezochte Zeehoornkens, ſchelpen en verder Zeegewas. Behalven de kunſt in zoo veel boeken geſlooten, van onnavolgelyke waterverwen met geen minder zeekerheit, als behagen, in teekeninge en omtrek, met een zeer aanmerkelyk landſchap, als proefſtaal van veelen, van koraaltakken, en andere verſteende wonderboomen op inwykende gronden, zoo ruim en ſierlyk geplaatſt, dat er des Aanſchouwers gezicht, op de alderaangenaamſte wyze in verdwaalen moet. Met deze kleine proefſtukken, leid ons de Schatbewaarderin tot de Schatkamer zelve, waar boven zich een heldere lucht opdoet, door den nevel van onkunde, die van de ſtraalen der ryzende Zonne verdreven worden, 't gebou verlichtende, in wiens bovenſte men *Antoni van Breda*, goeder gedachteniſſe, gewaar wordt. Die Liefhebber, die 't ontwerp en begin van deze Wonderkamer gemaakt heeft, blyft en blinkt in een borſtſtuk ter gedachteniſſe zyner dienſten, in een rond van palmveeren, de ruſt der vroomen betekenende: Boven 't Beeld is zyn vergoode Apollos Harp, merkteken van zyn uitſtekenden geeſt en handt, in ſtellen, zingen en ſpeelen op blaas- en ſnaarentuig, by uitnementheit, zyn leeven geduurende, geroemt. De hemelkloot, waartoe hy is overgebragt, maakt dit heugteken als een grafnaalt op: aan beide de zyden van 't borſtſtuk hangen in Niſſen gegra-

veert, de kunſt- en werktuigen van zyne onvermoeide gaderluſt, van zoo veele en zeldzame dierkens, die hem van de vier deelen der weereld toequamen. Europe en Aſie worden door de kleenheit der plaate belet zich te vertoonen; maar het groote Zuider- en Noorder Amerika legt op haar hangmak met een teene Eſekeepſche korf, vol ſchoone vremdigheden onder den ſlinke arm, met haar rechte hand gereet, om met haaren pokhouten booge in de boſſchen de uitgekipſte vogels te ſchieten, om met de pluimen haare hoofthairen te ſieren, en de beſte daar uit, tot dit Hooftkabinet te zenden. Aan d'andere zyde legt het gezengde Afrika met haar Olifantshooren; Pauweveeren en Spanringen, dekken haar Lammerenbol, en verſieren haare armen. Zy vliegt langs de heete bergen, en de dunne boſſchen hebbende doorſnuffelt, legt ze vermoeit aan de Goutkuſt, om de vremdigheden, by haar ontdekt, over te zenden aan den Navolger van *Breda*, *Levinus Vincent*, en zyne onvermoeide Ega: Hebbende de Violons opgehangen, kittelen ze nu ruim zoo krachtig oog en ziel met voorwerpen, die overblyven, als voorheenen d'ooren met het ſtryken der zielroerenſte ſnaaren: Zy beide verheerlyken door geſtadige aanmerkingen hunnen arbeid. Hun liefhebbery praalt in het midden van het werk op een voetbank, verſiert met het gevlochten Syffer van *Levinus Vincent*. Deze vlugge Nimf draagt de onruſt, die haar onophoudelyk prikkelt, om de kracht van haar Schatkamer verder uit te zetten, met de vleugelen van verſtant aan 't hooft, om het uitgekipte net te ſchakeeren: In d eene hand houd ze een Bykorf, om de werkzaamheit en naarſtigheit van die dierkens, by haar drift te vergelyken, die uit alle bloemen van alle kanten, het beſte zuigen, en haar Honig in een wonder nette bouw van Waſch-pak- en Werkhuizen bearbeiden en vergaderen: In de andere een Vyl om d'ontfangene zeegewaſſen op te zuiveren en te polyſten. Haar kleed is vlug, gelyk haar ſtant, om alles op te zoeken: Twee Pagien ſluiten haare zyde, ſchakeering en ſierzel, d'eene onder de Bykorf met een paſſer en grondtekening in de hand, laat een Egyptiſche Waterpas zien om met zekerheit de ſchikking te ontwerpen, bearbeiden en uitvoeren: D'andere met een ſtantteekeninge, en een Paauweſtaart, wyſt aan, hoe bezorgt zy is, om alle die vergaderde ſchatten, met haar ſchoonſten glans en praal, op haar dag en ſtand te zetten. De wederzydſche Kaſſen en Kabinetten, die, als zoo veel ſchermen t'elkens verwiſſelt kunnen worden, krielen van den overvloed, der overwondere zamenvloeijende werken der Natuure, die, meer door denken dan ſchryven, begrepen kunnen worden; en met aandacht en eerbiedenis van gekroonde Hoofden, Prinſſen, en Vorſtelyke perſonaadjen, met een verrukkende verbaaſtheit beſchout zyn.

Door Romein de Hooge,
Rechtsgeleerde.

IN

IN RARISSIMAM RERUM NATURALIUM

SUPELLECTILEM, MAGNO STUDIO COLLECTAM A VIRO DILIGENTISSIMO LAEVINO VINCENTIO.

AD SPECTATOREM.

Quam juvat arcanas Naturae discere leges,
Scrutarique vagas, quas habet illa, vices!
Seu modo producit variis animalia formis,
Quae polus, aut tellus, aut maris aequor alit;
Seu folia atque herbas vario sub sole calentes,
Æternas venae luxuriantis opes.
Quo mentem intendas animi, quo lumina flectas,
Mirandi quid non illa decoris habet?
Et creat, & pingit, centumque coloribus usa
Innumeris ludit ingeniosa modis.
Quid tamen haec prodest miracula noscere rerum,
Et posita ante oculos omnia habere suos?
Quid prodest etiam Naturae noscere cursus,
Si non Naturae cognitus auctor erit?
Ille his in foliis, ille his se prodit in herbis:
Auctorem referunt singula visa suum.

Hunc tibi proponit tabulis VINCENTIVS *iſtis:*
Hunc animo infixum tu quoque ſemper habe.
Sic dum coeleſtes avidus mirabere dotes,
VINCENTI *laudes quo decet ore canes.*
Ille tuos hunc theſaurum collegit in uſus:
Ille patere tibi tot monumenta facit.
Nec tamen haec cuncta exſequitur ſine compare cara:
Æquiparat juſtis laudibus illa virum.
Illa virum incendit ſtimulata cupidine pulcri,
Quaque poteſt illi dote placere placet.
Omnia diſcernit, diſcretaque in ordine ponit
Omnia, praeſcriptis conſtituitque locis.
Non aliter dulci diſtendit nectare cellas,
Et mella in querno cortice condit apis.
Vivat, & extentos cum conjuge protrahat annos,
Nomen & a rara ſedulitate ferat.

DAVID HOOGSTRATANVS.

NOODIG BERICHT

VOOR DE BESCHOUWERS

VAN DE

WONDEREN DER NATUUR,

SAAMEN GEBRACHT

DOOR

LEVINUS VINCENT.

WIe zich begeerig toond om 's Hemels wonderheeden,
In bloemgewaſſen van hun wortels afgeſneeden,
Ontelbre zaaden van het veld by een vergaêrd,
Uitheemſe vogels na hun dood zoo fris bewaard,
Gedrochten in een Glas vol zuïver vocht beſlooten,
Gevlamde Schelpen uit het grondloos diep gevlooten,
Zeehoornen overſchoon van Vrouw Natuur bemaald,
Onbloedig luchtgedierte, uit Ooſt en Weſt gehaald,
En door de kunſt bewaard, verëeuwigd voor 't bederven,
Of nette tekening gevuld met waterverven,
En duizend diertjens als borduurſel, zy aan zy,
Zoo geeſtig geſchakeert gelyk een Schildery,
Of wonderbaar geſteente, en verwen en metaalen,
Of Zeegewaſſen en getakte Zeekoraalen,
En al wat ongemeen en dierbaar word geacht,
De ganſche waereld door, hier mild by een gebracht,

Van tyd tot tyd voltooit, verheerlykt uit het duiſter,
Nu op een ruim vertrek met ſchoonder glans en luiſter,
Zoo net geregeld te beſchouwen, een voor een;
Diend niet te driftig door verwaande onkundigheên,
Of laag gevoelen van de uitmuntenheid der zaaken,
Van niemand zonder ſchult ooit reukeloos te laaken,
By 't zien van 't eerſte ſtuk te haaſten naar het end.
Zulk ſlag van vrienden en gezelſchap mag VINCENT,
Van zyne wonderzaal, wel zonder ſmert ontbeeren,
By die al te onbeſchroomt de koſtlykheid handteeren,
Of door een groot gevolg van knechten, 't ganſche huis
Onveilig maaken, en de kamer met gedruis
Vervullen, daar men zelf bevreeſt voor ſnoode treken,
Niet zelden loopt gevaar van kwetzen, kneuzen, breeken:
Maar deeze Schat van zoo veel dierbre zeldzaamheên,
Die dubbelt waardig word van kenners aangebeên,
Dus rykelyk vergaêrd met onverdrietig poogen,
Vereiſt bedaarde Liên, en ſcherp doorzichtige Oogen.

G. B.

OP DE WONDEREN DER NATURE,

UIT ALLE GEWESTEN DER WERELT BYEEN GEBRAGT

DOOR DEN E.

LEVINUS VINCENT.

Nequeunt expleri corda tuendo.

WAt welluſt komt myn' zangluſt nopen !
Zo vreemt , zo aangenaam , zo nut ,
Als luttel menſchen ſtont te hopen :
Een welluſt , daar 't verſtant by dut ,
Verrukt by ſtaat en opgetogen :
Genoten , ô VINCENT , in 't zien
Van wondren , daar Natuurs vermogen
Voor Godt , haar' vader , elk de kniên
Leert buigen : keur van wonderheden ,
Als nooit myn oog voorhenen zag.
Wie kanze noemen ? wie ontleden ,
Al wat uw gunſt brogt voor den dag ,
Uit zo veel kabinetten , kaſſen ,
En laden ; vol verſcheidenheên
Van zeldſame aardt - en zeegewaſſen ;
't Zy groot , of hoog van waarde in 't kleen :
Van inheemſche en uitheemſche dieren ,
Gevogelte , overſchoon van pluim ;

Een

Een vlugt, die bloedeloos gaat zwieren,
Ook ſchoon gekleedt, door 't luchtig ruim:
Van plante en kruit, noch friſch, vol levens,
En pracht, daar Flora mê braveert:
En wat in twee paar delen tevens
De werelt met ſieraat ſtoffeert;
Wat kloeke reizers vlytig zochten,
Wat ſtil en ſtom den ſchepper pryſt:
Ook padde en ſlang, en meer gedrogten,
Daar met vermaak 't gezigt van yſt.
Ontelbaar is 't, waar lucht en aarde
En ſtroom onze ogen mê bekoort:
Maar gy, die niet gemeens vergaarde,
Toont groei, en zaat ook, en geboort.
Aan 't menſchdom ſchenkt Natuur verquikking,
Of nut in 't geen zy baart: maar gy
Zet ook 't geringſte door uw ſchikking,
Vol geeſt en kunſt, een' luiſter by,
Daar niets verwart legt, of verwildert.
Hoe trots Apelles maalkunſt praal',
Gy wint het: gy borduurt, gy ſchildert
Met vliege en tor, kapel, of kraal.
Geen oliverf duurt min bedorven,
Dan 't geen gy toont in waterverf.
Gy bergt veel dieren, lang geſtorven,
Door kracht van wyngeeſt voor bederf.
Gy levert telgen, ooft en bomen,
By horens, daar een gloet uit ſtraalt,
Geviſcht uit Nereus diepſte ſtromen,

Dat Proteus geeſt hier zelf in dwaalt.
Dedaal zou, ſchoon hy zweefde op vlerken,
Zich hier in kunſt niet zien volleert;
Maar Naſoos dichtgeeſt wonderwerken
Op niew, van vorm in vorm verkeert.
Uw Schoonbroêr blyf dus nooit vergeten,
BREDA, die d'eerſte ſchakels brogt
Tot zulk een grote wonderketen,
Door u van jaar tot jaar volwrocht.
Volwrocht? dat blyft uw hope ontkennen,
Door vlyt noch yver ooit gemat.
Elke aanwinſt ſtrekt een ſpore in 't rennen
Tot groter aanwinſt van dien ſchat:
Een' ſchat, die, ſchoon men ganſche dagen,
Beluſt tot naaw bezien, hieraan
Te koſt lei, altyt zou behagen,
En zulk een' oogluſt niet verzaân.
Men danke uw Ega ook, die leven
En luſt in dien natuurſchat vint,
Noch broêr noch man hier toe wil geven.
O zeldſaam paar, zo eensgezint
In zeldſaam werk! wel waardt, dat heren
Zo groot, als Pruiſſens Koningk, en
Tuskanens Grootvorſt, zelfs dit eren
Met oog en tong, of hant en pen;
De Kzaar, daar 't magtig ryk der Ruſſen
Voor buigt en beeft, u heuſch begroet;
Keur Palts zyn' luſt hier niet kan bluſſen
In 't zien, met geen' geringen ſtoet.

Aartshertog Karel, die de tronen
Der Ooſtenrykſche mogentheit
Door 't erfgebiedt der Spaanſche kronen,
Met hulp der hoogſte Majeſteit,
In top van glori wil verheffen,
Bukt neêr uit luſt, om op de knien
(Wie zou de waarde niet beſeffen?)
Een kas, vol wondren, door te zien.
Koomt herwaart, gy Natuurdoorgronders,
Die 't al doordringt met uw vernuft:
VINCENT ontdekt u iet byzonders,
Daar 't ſneêgſte brein van ſtaat verſuft.
Gy Godtverzakers, in 't beſtormen
Van 's hemels troon te ſtout en trots,
Koomt herwaart; leert van ruipen, wormen,
En ſchulp en ſteen, hoe 's groten Godts
Almogentheit onze aardtſche broosheit
Beſchame; en ſtaakt uw blinde boosheit.

J. VOLLENHOVE.

OP HET
WONDER-TOONEEL
DER
NATUUR,
VAN DEN HEER
LEVIJN VINCENT.

Extulit os ſacrum coelo.

WAt is gewenſchter, dan, op 't ſpoor der ware wijzen,
Den Schepper van 't Heel-al te kennen en te prijzen,
Zijn Majeſteit in al 't geſchapene te zien,
En dankbaarheid voor goud en purper aan te biên!
Daar toe ontrolt Natuur all' haar' gordijntoonélen
In Plant en Dier en Erts, uit twé paar wéreld-délen;
En lokt den menſch tot kunſt, tot arbeid en gevaar,
Om hare wonderſchat te ſtellen op 't altaar,
Geſmolten tot een klomp met onbekrompe handen,
De vrugt van zon en maan en watren lugt en landen.
De weetvlijt van VINCENT blaakt op die nodiging,
Om in den boezem van die Schoone, een ijder ding,
Gehaalt bij blanken, en bij heele en halve moren,
Zo ver 't verſtand bereikt, in 't harte na te ſporen,
Te ſtellen in den dag voor 's kenners keurig oog,
Dat door beſpiegeling verrukt word naar om hoog.
's Mans Egade, als een bije, ſteeds bézig t'aller uren
Met kiezen, ſchikken, met ſchakéren, en borduren,
En af te malen, en te plaatzen op een rij,
Staat haren halsvriend als een Paradijshulp bij.

Die

Die eensgezinde Twé, van hemelſch vuir ontſteken,
Arbeiden weêrgâloos, ſtantvaſtig, onbezweken.
De naarſtigheid denkt gantſch de wijde wéreld door,
En volgt met goud en vuir het zonnewagenſpoor;
Nu, daar 't heet Libyë wat nieuws baart t'allen tijën,
En felle leeuwen in geroofte woeſtenijën
Om water brullen; dan, daar 't ooſter morgenligt
Werpt paarlen en robijn in 's wérelds aangezigt;
Of naar den avond, die, wijd agter Spanje henen,
De zonnetorts in zé hoort kiſſen moê geſchenen.
Een beemd van welluſt doet zig op voor het gezigt.
Een arend ziet zig blind op zulk een ſtralend ligt.
Het bloedloos Lugtgedierte, op pennen van de winden
Gedreven, is beknopt op dit Tooneel te vinden.
Een zwarm Kapellen, zo van dag als van de nagt,
Uit Aitjes, Wurmen, en uit Popjes voortgebragt,
Met hemelsblaauw en goud, met purper en ſcharlaken,
Wit, zwart, rood, geel, groen, bont, en alle verven blaken,
Mildadig van Natuur die Diertjes ingeſtort.
Apelles kunſt komt kunſt bij deze kunſt te kort.
Men ziet de Tor, de Bije, de Vlieg, de Wandelbladen,
De Veldluis, Mot en Mier, en Juffertjes uit Maden
Geteelt, de Sprinkhaan, en de Krékel, Kever, Mug,
En wat gezwind is in bewéginge of ook ſtug;
Te zamen rijk gewolkt, geſchaduwt en gevorent,
Gemarmert en gevlakt, getoetſt, geparkt, gedorent,
Gepunt, geboord, geband, gehorend en geribt,
Geängelt en geſchaart, geädert en geſtipt;
En zulk een ſchikking van ſchakeerſel in de verven,
Die hier verdiepen, daar verbleken, gins verſterven,
Dat ijder dierbaar lijk, zo leveloos als 't is,
Verwatenen roept toe, de Godheid is 'er wis.
Zij laat zig zelve zien in 't ongeägtſte Diertje,
In Neet, en Vlooi, en Wurm, in Rups, en Haft, en Siertje.
Geen minder luiſter ſtraalt van 't ſchoon Gevogelte af,
Zo rijk geſiert, als of 't een paradijslugt gaf,

Gebroeit bij andre gloed als onze zonneſchijnen.
De verf ſmilt in een on-naſporelijk verdwijnen.
Ai, zie dat kropje, dat ſlagpennetje, die pluim,
Die kuif, die klaauw, die neb, borduurſels van het ruim,
In 't dundoek van de lugt al zwevende opgehangen.
Wie ziet het? en word niet met luſt tot God bevangen!
In een paar Kaſten ſtort Natuur veel' ſchatten uit,
Gekogt, gehaalt, gezogt, door tong en pen beduid
In uitheemſche oorden, bij twé ſlag van Indianen.
Wanſchepzels, Schepzels, en Gedrogten zaam vermanen
De Kenners toe te zien, te letten op elx aart
En eigenſchappen, door de konſt en zorg bewaart
In balſemglazen, als de duurzame mumijën,
Een onbederflijk vogt om d'eeuwen t'overſchrijën.
Men ziet hier Lugt- en Land- en Kruipend- Water-dier,
Zo gantſch volkomen gaaf, dat daar het levend vier
Schijnt uit te ſtralen, en bewegende in te ſpelen,
Met juiſtgevormde leên en onverminkte délen;
De Spin, de Donderpad, en Adder, Scorpioen,
En Boſchrot, Meirkat, Aap, de Kruishaai en Baboen,
Miervreter, Krokodil, en Slangen, Hagediſſen,
De Leuiaart, Leguaan, en Krabben, Kreeften, Viſſen,
Zé- Duivel- Engel- Aal- Rups, Vliegvis, de Tonijn,
De Knorhaan, 't Potshoofd, en 't Drilvisje, 't IJſerzwijn,
En Draak, Chameleon, en Salamander, Wormen,
En Zékat, Zwaartvis, en Misdragten van veel' vormen,
En dier en ondier, dat de Duitſche taal niet meld,
Gevoert uit woeſtenij, en zandkuil, hol en veld;
Een groote ontelbaarheit van ongeméne dingen,
Een ſtapel zeldzaamheên in geen gedigt te wringen.
't Gezigt verdwaalt in all' die wonderen bij een,
De zigtbre tékenen, en letters, woorden, reên,
En dubble handen, die met vijf paar vingers wijzen
Op God den Schepper, hoog t'aanbidden, danken, prijzen.
En nu ſtelt d'Oceaan, uit den heel hollen ſchoot
En marmren boezem, 't ſchoon van Waterſchepzels bloot,

Ge-

Gepint, gevint, geſchubt, door 't zore vuir geglommen
In 't onbekende diep, aan deze wijk ontzwommen.
Twé Schatverdélingen bevatten zulk een goed,
Als volle horens rijk gepropt van overvloed;
En, tonende uit Natuur zo ménig wondertéken,
Alle ógen trekken tot aanſchouwen zonder ſpreken.
Al wat het Aardrijk teelt dat vindmen in de Zé,
Maar ongelijk van vorm in 't lange en 't dikke en 't brê.
Kinkhorens, Horentjes, en Parlemoere ſchalen,
En Schulpen, Sponſiën, en veelſlag van Koralen,
En Pékelheeſters, aan boſchaadje en boom en plant
En takken uitgebreid, zijn keurlijk hier in ſtant.
Wie kan de namen van zo veel Zéteelte weten,
Bij duizend duizenden bijzonderlijk geheten,
Naar Navel, Hart en Oor, Voet, Toren, Wenteltrap,
En Hanekam, en Goot, en Kous, en Laſrusklap,
Naar Luiperd, Tijger, Slang en Padde, en Spinnekoppen,
En Kievitsaiërs, Pijp en Wolk, Trompet en Toppen,
En Ham, Kompas en Rots, Naald, Nagel, Zotskap, Klip,
Harp, Paardevoet en Raſp, Kroon, Porcelein en Lip,
Naar Moerbai en Muzijk, Moor, Pen en Doekenhuiven,
Kemphanen, Trommelſchroef, Schietſpoel, Patrijs en Duiven,
Naar Bootshaak, en Bezaan, Kikvors, en Olikoek,
Krab, Morgenſtar, en Spil, Pauskroon en Zwitzersbroek,
Soutkorlen, Peer en Peul, en Argus, Dadel, Knollen,
Kikvors, Oranjevlag, Dolfijn, Zéton en Mollen,
Zo enkle als dubbele uit de zilte en zoete grond,
Genavelt, en geöord, geöogt, gelipt, gemond?
De Qualſtof van de Lil-vis, Moſſlen, Oeſters, Slakken,
Was met een korſt en muur van zéſteen overbakken,
En zo veel' verven als de zonne in 't rond beſchijnt,
Wiêr glans en duurzaamheid door d'eeuwen niet verdwijnt,
Voorheen omſchénen met een gloed van Pékelſtarren
En blakend Waterooft, om Domplaars te verwarren.
Met welk een heerlijkheid komt nu het Plantgewas
Te voorſchijn, hier geſleipt langs d'ongemeten plas

Van

Van ooſt en weſten en de middagzon van 't zuiden?
De Bollen, Bloemen en Zaadhuisjes, ende Kruiden,
En Zaden, Wortelen, en Bladen, Vrugten, Stam,
En Takken, Loof en Knop, vol van verborge vlam,
Zijn fris gedroogt in vorm en eigenſchap van wezen,
Tot een konſtproefſtuk van 't natuurwerk uitgelezen,
Uit d'oppervlakte van den aardkloot zij aan zij
Gegroeit in 't Veldtapijt der ſchone ſchilderij,
Die in een rijk geſtarnt' van diamante ſtralen
Beneden met den glans des hemels ſchijnt te pralen.
Waar van in Boeken 't Vreemde en 't Inlandſche is gemaalt,
Met Schepzels, Dieren, op het kragtigſte uitgehaalt,
Die twé Hoofdſtoffen als uit volle borſten geven,
Om in de konſt Natuur beknopt te zien naar 't leven.
Maar treed nu ruſtig toe gij Minnaars van Natuur,
En Kenners, welkers borſt ſteeds blaakt van heilig vuur;
Beſchouwt een ſtapel Erts, die onze moeder d'Aarde
Uit haren rijken ſchoot ten dienſt van 't menſchdom baarde,
En fijn of grof van aart, gegraven uit de mijn,
Eerſt zeven in getal uit éne wortel zijn:
Het vuirbeſtendig Goud, den Koning der metalen,
Waar bij in wigt en duur en glans geen ſtof mag halen;
Het blanke Zilver, ſchoon met haar gemaande vaan;
Het rode Koper, met een groenrok aangedaan;
Het vreeſlijke IJſer, wreed en hard door all' zijn' leden,
Waar van de helſche Krijg weet wapenen te ſmeden;
Het kille en blaauwe Lood, een zinnebeeld der tijd;
Het ligte en krakend Tin, togtgatig uitgedijd;
En wiſſelbare Quik, een geeſſel van gebreken;
Welke alle als Peulgewas hier in hunn' hulzen ſteken:
Ook mindere Ertsſtof, en gerunde Souten mê,
Geſchoten tot Kriſtal, in bergen of in zé:
En onbegrijplijkheid van ongeméne dingen
In ſteen verandert door veel' vormverwiſſelingen,
Waar voor de Sulmoäan moet krimpen in gedigt.
Dit 's geen verſiering maar de waarheid in het ligt.

En op dat al dit ſchoon geen luiſter zoude ontbéren,
Men vind hier Indiaanſche en Koningklijke klêren
Van pluimen, vederen, en veelerleië ſtof,
Op 't konſtigſte uitgewrogt aan Memnons pragtig hof;
Gevlogte Korfjes, fijn van bieſen, matten, tienen,
Om in noodwendigheid en tot vermaak te dienen,
Bij vreemde volkeren van onbekende taal.
Maar 'k ſchrik voor 't Krijgsgeweir van het moorddadig ſtaal,
Voor Kris, en Dolk, en Dag, Javlijn en Aſſegaaiën.
Hoe komt het oorlogsvuir de wéreld rond te waaiën!
De Heiden, zoet op bloed, aan 's aardkloots tegenkant,
Den taaiën Veldboog voor vergifte pijlen ſpant,
En bouwt het zwarte rijk des doods. ô dwaze zede
Van 't ongeloof! maar och! de Chriſtenen doen 't mede.
Na zo veel heerlijkheid beſchouwtme een Kabinet,
Dat waard is open voor een konings oog gezet,
Met zeven laden, die geen vlag voor praalkunſt ſtrijken;
Men magze bij 't geſtarnt' der Pleiäden gelijken.
Veel duizend duizenden van beesjes, diertjes, net
Door een geſlingert, en gedroogt en opgezet,
Zo kruipend, ſleipend, als die vliegen, wandlen, zwemmen,
Borduurs- en beelds-gewijs, naar maat van tékning, ſtemmen
Hier over een op dag, ligt, ſchaduw, hoog en diep,
Niet minder of 't Arachne in haar ſtrijdkonſtwerk ſchiep.
De Mier van Martiaal in barnſteen opgeſloten
Bezwijkt, en geeft het op voor dees' Natuurgenoten.
En 't Karſeſteentje van de Duitſche Baiër-Non
Vol kunſt, word doof en dood beſchenen door dees' zon.
't Zijn ſtrikken, krollen, en al zwieren, trekken, ſtralen,
En vonken, vlammen die 'er ſchitterende pralen.
Uit d'andre ſchuiven komt voor 't oog een nieuw onthaal
Te voorſchijn; énen hoop van ménige aiërſchaal,
Zo blank, als geel en bruin, blaauwglimmende uit den groenen,
Geſprengkelt en gevlakt. Natuur wiſt te verzoenen
De tegenſtrijdigheên van verf door haar penceel,
En maakte 't zoet en zagt, en glad, en mals, en eêl,

In

In zulk een broſſe korſt voor dubbele geboorte.
Een Vak laat weêr, als uit een vers ontſlote poorte,
Een Paradijsvlugt, ſchoon van wit en geel en zwart,
In twederlei geſlagt, die 't vogelſierſel tart,
Vol liefſte tederheid, zo met als zonder poten,
Weêrgadeloos van pluim, met luiſter overgoten,
Gedrogten, dieren hard gedroogt, en hunne leên,
En ſlangevellen, en gebeenten, zeldzaamheên
Uit vier geweſten van den wéreldkloot, aanſchouwen.
Wie zoude aan zulk een werk met liefde en luſt niet bouwen,
En onderzoeken, en naſporen! gevende agt,
Hoe alles word als door herſchepping voortgebragt,
Uit onderhouding van een omzwaai niet te ſtuiten,
Tot God den draaiboom der Natuure eens toe zal ſluiten.
Der Ruſſen Kaizer knielt voor het borduurſel neêr.
De Zon van Pruiſſen geeft eerbiedig Gode d'eer,
In 't overzien der ſchoongevleugelde Kapellen,
Waard uit het Ooſte en 't Zuide in 't Noord ten top te ſtellen,
Door Hem die ſteeds den toom van al 't geſchapen' ment:
Wie leeft 'er die dit ziet en nog een God ontkent!
Veel' Princen, Vorſten, on-verzaadlijk opgetogen,
Staan in verrukkinge en geloven naauw hunne ógen.
En wakkre Mannen, al den aardkloot in de ſchaal
Van oordeel wégende, waarderen dit onthaal
En oog- en ziel-banket, om geeſten te ververſen,
Ver boven 't gaſtmaal van den Aartsmonarch der Perſen.
Al wat men hier van zegt vliegt het gehoor voorbij,
Of maakt op 't beſte in 't brein een ſchaduwſchilderij
Van weinig indruk; maar het zien doet overtreffen,
Hoe hoog de Faam 't ook kan op haar bazuin verheffen.
Uit de beſpiegeling van zo veel wonderwerk,
Vloeit overtuiging die den afgrond valt te ſterk,
d'Onwetenheid in ſlaap gevallen doet ontwaken,
En kneuſt den donder van het helſche Godverzaken.
De vroome ANTHONI, deugd-zaam, toegenaamt BREDA,
Een groote opmerker om Gods wonderen naauw gâ

Te ſlaan, was d'eerſte held die hier de hand aan leide,
En een Vergaârplaats der Natuurſchat toebereide.
Bij 't vaſt gelove was Muzijk in leet zijn luſt,
En in 't beſpiegelen der Godheid zagte ruſt;
Een zaalge voorſmaak om den geeſt ruim op te halen
In 't onbegrijplik ligt bij hemelſche koralen.
LEVIJN, verlieft op goed, volgt dien voorganger na;
En 't zij de zon verrijze of 's avonds onderga,
Het brein is bézig, om Natuur en hare ſchatten,
Vol vuir, d'Alzegenaar ten prijs, bij een te vatten.
Hij zoekt, en haalt, en ſchikt, ontbied, ontfangt en paart,
En bouwt op 't vlijtigſte aan 't weêrgâloos Konſtgevaart',
Natuurs aartsproefſtuk, 't hoofd van alle pronkſaletten,
Om geeſten, door zijn ſpoor geprikkelt, aan te zetten,
Met zorg en hoope, of dus d'Alwijze Vader, vroeg
Of ſpade, eens 't oog van gunſt en van genade ſloeg
Op 't ijdel oorbaar nut, een werk van 't aardſch gewemel.
Zo praalt de regenboog geſpannen aan den hemel,
En toont de lieverei der hoogſte Majeſteit,
Met verven aan weêrzij van d'Horizont verbreid.
Een Digtvorſt maakt een naam door grootſe heldendigten.
Een Krijgsheld kan een land door dapperheid verpligten.
VINCENT vereeuwigt zig door 't Wonder-Kabinet,
Gulhartig open voor 's aanſchouwers oog gezet.
Wat kroon, wat eerkroon zal men Hem op 't hooft dan paſſen?
Een overwinnaars kroon, uit naarſtigheid gewaſſen,
Geſiert met loof van deugd, gelijk zijn naam brengt mê,
Gegroeit in lugt en land en wateren en zé.
De Faam heeft voor dien Held, den ſchoonſten Zékinkhoren,
In 't vlakke marmer glad geſlepen, uitgekoren,
Om zijnen lof daar op te blazen datze klink',
En boven lauwer praale, en aan 't geſtarnte blink'.

OP HET
UITMUNTEND KABINET,

VEELE ZELDZAAMHEDEN EN WONDEREN DER NATUURE BEHELZENDE,

MET ONNAVOLGBAREN VLYT BY EEN VERGADERT,

DOOR

LEVINUS VINCENT,

EN IN EEN NETTE ORDRE GEBRAGT, DOOR HULPE VAN ZYNE E. EGA,

JOHANNA BREDA.

IK, ongewoon de ſnaar der dichtkunſt veel te roeren,
Laat echter thans met luſt en liefde my vervoeren
Tot eer en prys van u, ô wakkere VINCENT!
Door uwe wonderkas, by kleen en groot bekent.
'T verlieſt hier waarlyk al zich zelf, dat u gaat vinden,
Wanneer gy onvermoeit, voor vremden en voor vrinden
Gulhartig opent uw weêrgaloos Kabinet:
Hier ſtaat een Vorſt, een Prins, een Koning voor verzet.
De groote Czaar, het hooft der ſtrenge en ſtrydtbre Ruſſen,
Kon hier ter naauwer noodt zyn leer- en weetzucht bluſſen:
De ryke Keurvorſt, die de kroon van Pruiſſen draagt,
Toont overluidt, hoe kunſt en arbeidt hem behaagt.
Hier doet zich kragtig op, in 't kleen, de groote weerelt,
Met zoo veel ſchatten en juweelen ryk bepeerelt:
De hooge hemel zelfs daalt, door uw vlyt, beneên:
Het pluimgevogelt, uit de lucht, 't zy groot of kleen,

Natuurlyk geſchakeert met zilver op zyn vleugelen
Of gout, dat zelden hier de geltzucht kan beteugelen,
De viſſchen uit de zee, de dieren uit den gront
Der aarde voortgeteelt, goutgeel, of blaau, of bont,
U opgelevert van al 's weerelts Zeen en Landen,
Daar 't guure Noorden vrieſt, of Ooſt en Weſt moet branden:
Wort eens dit alles van 't aandagtig hart bemerkt;
'T verneemt den Schepper dan, die al dees wondren werkt.
Was in het Paradys eens Adam by zyn Eva,
Gy zyt 'er ook, en ſchikt Godts wondren met uw Ega:
Die groote Godtheit doet zich op in 't kleenſte dier;
Haar almagt ſpeurt men in een rupſe, een vlieg, en mier.
Wie plantte daar de maag, het hart, de long, de ſpieren
En aders, daar of bloet of geeſt ſteets door moet zwieren
Tot voedſel voor het lyf, hoe kleen ook in ons oog?
Wien trekt dit niet van 't laagſt der aarde, naar om hoog!
Godts wysheit laat zich door den menſch uit water haalen;
Dit melt de ſchelp met een geſpan van zeekoraalen.
Kom, Godtverzaaker, die deez wonderen beſchout,
U, als een nachtuil, in de duiſternis onthoudt,
Kom voor het licht, en leer, met elk, uit al dees werken
Den Opperkunſtenaar in zyn gedrag bemerken:
Wat is 'er, bid ik u, dat immer quam van zelf?
Hoe diep men in den gront der Ongodiſten delf,
Men kan 't niet vinden, wyl elke oorzaak haare zaaken
Te voorſchyn bragt, en dit geen reedlyk menſch kan wraaken.
Men ſtuit in 't klimmen dan in 't ende op een begin,
Dat alles wezen gaf, en leeven, ziel, en zin.
Een ſlechte rups en worm, die nedrig kruipt langs d'aarde,
Leert aan 't opmerkend hart een ſtuk van hooge waarde:
'T geringe dier, dat in het endt zich zelf verſlyt,
Verandert wonderbaar in eenen korten tyt;
'T legt af zyn huit, met trek en pyn, en komt te vooren
Veel ſchooner na zyn doodt, dan toen het wiert gebooren.

Dat kroop, ryſt overendt, en kieſt de ruime lucht
In plaats van d'aarde, en volgt de zon na met zyn vlucht;
Geverft met gout, en geel, en zwart, en karmozynen,
Daar al de verwen van de ſchilders voor verdwynen.
Uit dit gediert, ſchoon ſtom en ſpraakloos, leert een menſch,
Vooral een Chriſten, zoo hy anders naar den wenſch
Zich ſchikt van 't heilig bladt, zyn oude en booze ſchennis
Verlaaten, met de kracht van ingekroope wennis,
De huit afleggen van zyn quaê genegentheên;
Dan pronkt hy met een' naam, gedrukt in hout noch ſteen,
Maar 't nieuwe ſchepzel voert Godts goetheit in zyn wapen,
Met eenen nieuwen naam, als naar Godts beelt herſchapen.
Dit is zyn hooftwerk, hem zoo hoog en dier belaſt,
Dit koſt hem arbeit, hier is ſmert, hier pyn aan vaſt.
Dan ſtygt hy naar om hoog, verſiert met nieuwe verven,
Bezit den hemel zelf, al jaaren voor zyn ſterven,
Verſmaadt deeze aarde, en leert naar beter dingen ſtaan,
Staat pal en onverwrikt, als alles moet vergaan;
Als 't aardtſche lichaam, naar zyn hemelſch, ſchoon verandert,
Zich opontboden vint by Jeſus gloriſtandert:
Zeg dan wel dubbel dank, ô vreemdeling en vrint,
VINCENT, en zyn' Beminde, als gy dees wondren vindt,
En dankt ze beide, die, door yver, nooit te ſtuiten,
In zoo veel ordere u, dien ſchoonen ſchat ontſluiten:
Verhaalt dit vry in 't een of 't ander Koninkryk:
Hier koos Natuur, in Godt, haar voogt, een veilge wyk,
Zoo bot als boos vergeefs door 't onverſtant beſprongen:
Het kleenſte ſchepſel ſpreekt, niet min dan Engletongen.
Beſchout en leert, door al dees wondren der Natuur,
Godt vreezen, bidden, en dankzeggen, uur op uur.

JOHANNES BRANDT.

OP HET
WEERGADELOOS
NATUURKABINET
VAN
LEVINUS VINCENT,
EN ZYNE ECHTGENOOT,
JOHANNA BREDA.

DE pronkzaal, die hier prykt met onwaardeerbre zaaken,
Van alles watmen in vier wereldtdeelen vindt;
By kenners hoog geacht, en naar waardy bemint,
Is 't heerlyk ſchoutooneel om d'oogen te vermaaken.

De Vorſten, die van luſt tot deze ſchatten blaaken,
Staan opgetogen, en als door den glans verblindt,
Omdat hier vrou Natuur de grootſte kunſt verwint;
Dies elk met diep ontzagh den drempel komt genaaken.

Men pryze 't kloek vernuft en gadeloozen vlyt
Des wakkeren VINCENTS, als aan Natuur gewydt,
Om met zyne Ega haar geheimen op te ſluiten:

Zoo ſchoon, zoo wonderlyk, dat yder ſtaat verbaaſt;
Waardoor de vlugge Faam den ſchellen lof uitblaaſt
Van beider hoogen geeſt, door geene pennen te uiten.

F. HALMA.

AAN

AAN DEN LEEZER.

Gunſtige Leezer en Liefhebber.

AAngezien ik my veele jaaren (zedert het overlyden van myn Schoonbroeder *Anthony Breda*, goeder gedachteniſſe) hebbe beneerſtigt, tot het voortzetten, vermeerderen, en in ordre brengen van zyne voor lang begonne vergaderinge der Zeldzaamheden van de Natuure; zo hebbe veeltyts bevonden, dat het vertonen der zelve, aan veele eene byzondere opwekkinge tot een erkenteniſſe van den Almagtigen, in hunne gemoederen, heeft te weege gebragt, waar van ook groote Perſonagien byzondere blyken, in hare beſchouwinge, hebben getoont. En dewyl ik oordeelde, dat deeze uitwerkinge van goede nuttigheit en heilzaam gevolg konde zyn, zo hebbe ik my meer en meer tot verder opbouw van dit groote werk bevlytigt, om dit, zo veel de gelegenheit toelaat, in 't licht te brengen, en den Toegenegenen te doen zien, de heerlykheit en almagt des grooten Scheppers van het Heel-Al, niet twyfelende, of het zal aan alle vroomen en rechtzinnigen, die deeze Wonderen hebben beſchouwt, of by gelegenheit zullen beſchouwen, eene byzondere vergenoeginge in 't gemoet verwekken, en den onredelyken en ongoddelyken oorzaak geeven tot eerbied aan- en erkenteniſſe van den Schepper en Onderhouder van al het zichtbaare, en onzichtbare, door zyne onbepaalde magt geſchapen.

En gemerkt de Ondervindinge my van tyd tot tyd, op een byzondere wyze, ook heeft geleert, hoe veele menſchen luſt en ſmaak hebben gekregen, in het beſchouwen dezer veelvuldige Wonderheden der Natuure, uit veele geweſten der Waereld by een vergadert, en wat uitwerkinge het vertoonen der zelve, by veele In- en Uitheemſchen, heeft te weege gebragt, zo hebbe ik uit veele omſtandigheden en dagelykſche Ervaringe niet duiſterlyk kunnen bemerken, dat aan veele genegene Liefhebberen en Vreemdelingen groot genoegen zoude worden gegeven, zo wy iets aangaande onze zaaken in 't licht gaven, en door den druk gemeen maakten, dat wy, om byzondere redenen, tot noch toe hebben opgeſchort, en als ter zyde gezet. Doch aangezien wy dagelyks meer en meer, op eene krachtige wyze, zyn aangedrongen van veele goede Vrienden,

Lief-

Liefhebberen, en Geleerde Luiden, om iets dien aangaande by de hand te vatten, zo hebbe ik nu en dan myne gedachten ten dien einde laaten gaan, om te zien op wat wyze wy, tot dienſt en genoegen van veele Vremdelingen, als andere, die vermaak ſcheppen onze Wonderen der Natuure te beſchouwen, iets in 't licht zouden kunnen brengen, dat bekwaam mogte zyn de begeerte van een iegelyk te voldoen: doch hebbe beſpeurt, dat myne genegenheit en oogmerk, in dezen, niet ligtelyk naar ieders volkomen genoegen zoude kunnen worden uitgevoert, inziende niet alleen de menigvuldigheit, en grooten omtrek myner Liefhebberye, maar daarenboven de tyd en zwaare onkoſten, die tot uitvoeringe van zo groot een werk worden vereiſcht.

Om echter de begeerte van veele Toegenegenen eenigſins, en zo veel onze tyd en gelegenheit toelaat, te voldoen, zyn wy te rade geworden, eerſtelyk eene korte en beknopte Beſchryvinge van alle onze Byzonderheden, in 't algemeen; en hier na, zo Godt wil en wy leven, in 't breede in 't licht te brengen, op dat de Liefhebbers en Vreemdelingen, na 't zien onzer Zeldzaamheden, met meer onderſcheit een bekwaam denkbeeld in hunne memorie zoude kunnen behouden en mededragen, 't geen tot noch toe, door de meenigvuldigheit van veranderingen, (gelyk ons by 't vertoonen gemeenlyk word betuigt,) onmogelyk is geweeſt. Wy verhoopen dan door dit middel aan veele daar toe genegene Vrienden en Liefhebberen, die onze zaaken zullen zien, niet alleen eenig genoegen te geven, maar hen ook op te wekken in luſt en liefde tot het naſpooren en beſchouwen van Godts wonderwerken, daar Hemel, Aarde, en Wateren zo rykelyk mede vervult zyn; en dat elk die deze verwonderlyke ſchoonheden der Natuure zal beſchouwen, daar door mag worden aangezet tot lof en verheerlykinge van dien grooten Schepper, die alles wat wonderbaar is, door zyne onnaſpeurlyke wysheyt, magt en heerlykheit, in eene vaſte en volmaakte onderhoudinge, geſchapen heeft.

Wy zouden hier overvloed van ſtoffe konnen vinden, om over de geſteltenis van onze Rariteitkamer breed uit te weiden, doch ons voornemen en beſtek is niet aangelegt om by deze gelegenheit eene uitvoerige Beſchryvinge van ieder ſtuk in 't byzonder, in onze Kabinetten vervat, voor te ſtellen, maar alleen in 't algemeen te toonen de verſcheide Hooftdeelen die in dezelve begrepen zyn. Doch eer wy tot deeze korte Beſchryvinge komen, vinde ik geraden den Lezer eenige nader verklaringe te doen, ten opzigte van den oorſprong en aangroei dezer Liefhebberye, en te toonen dat dit werk het myne alleen niet is, noch dat ik hier in my zelve trachte aan te matigen eenigen lof of eere, die myn overleden Schoonbroeder *Anthony Breda*, goeder gedachtenis, door zyne onvermoeide neerſtigheit en vlyt, in 't naſpooren en verzamelen van zeer veele zaken, heeft verdient, en hem moeten toegeëigent worden; maar wy zullen in 't vervolg, daar het te pas komt, toonen wat eigentlyk, zo van zynen

als

als van onzen arbeid is, gaarne bekennende, dat hy de eerſte Stichter en Grondlegger van deeze Schatkamer der Natuure is geweeſt, gelyk alom by veelen bekent is. Derhalven heb ik goed gedacht, zyne beeltenis in deeze Tytelplaat, tot zyner eere en gedachteniſſe, te doen vertoonen. Ik betuige ook gaarne, dat ik door zyn voorbeeld en toedoen, met groot vermaak in deeze Liefhebbery, veele jaaren voor zyn overlyden, ben ingewikkelt, hebbende zelf ondertuſſchen veele Rariteiten vergadert, en onder my beruſtende gehad; waar door, na zyn overlyden, eene nieuwe ordre en ſamenvoeginge van onzer beider Liefhebbery geſproten is, en die van tyd tot tyd zodanig is vermeerdert, en toegenomen heeft, dat ik genootzaakt ben geworden het werk in 't geheel van plaats en order te veranderen; hoewel ik echter verſcheide zaken, door hem bewerkt en uitgevoert, in volkome geſtalte hebbe gelaten, gelyk in 't vervolg hope te toonen.

Wyders, dewyl de dagelykſche aanwas en menigvuldige verandering in onze Rariteitkamer, de nieuwsgierige Vreemdelingen en anderen, belet te kunnen onthouden, het geene door ons hun word vertoont, zo hebbe ik, by deeze gelegenheit, van veranderinge en verplaatzinge myner Liefhebberye, dienſtig geoordeelt, de tegenwoordige ordre en geſteltenis te gebruiken, om, zo veel doenlyk is, de geheugheniſſe der aanſchouweren te verlichten en te hulpe te komen, hier in beſtaande; dat wy alle onze Rariteiten, in byzondre Kabinetten en Kaſſen geſchikt, by elkanderen in eene groote en daar toe bequaame Zaal hebben geplaatſt, om alles beknoptelyk, het een na 't ander, in goede ordre, te kunnen vertoonen, en niet verſpreidt te zien in byzondere kamers en vertrekken. En op dat wy het reeds gemelde oogmerk ook in deeze korte beſchryvinge mogen bereiken, zullen wy dezelve ordre waarneemen en houden, die wy gewoon zyn te gebruyken, by 't vertoonen onzer Zeldzaamheden, namentlyk van Kabinet tot Kabinet in ordre te doen zien, wat ieder in 't byzonder behelſt, hopende daar door ons oogwit, tot genoegen van veelen, te zullen volbragt zien.

En om de nieuwsgierige Liefhebbers door eene korte beſchryvinge van onze Rariteitkamer eene klare ſchetze voor ogen te ſtellen, zo oordeele ik het dienſtig te zyn, vooraf de algemene verdeeling en ſchikking der Kaſſen en Kabinetten aan te toonen, en alsdan verder tot de beſchryvinge van ieder in 't byzonder te komen; doch alles zoo kort en beknopt als doenlyk is.

Eerſtelyk zyn geplaatſt, tegen over den Ingang of 't Portaal en ter wederzyden van den Schoorſteen, twee groote Kaſſen, onderſcheiden in zes byzondere deelen, namentlyk; Vier kleene onder op den grond, en boven die, twee groote. Wyders zien wy geſchikt zes byzondre Kabinetten, namentlyk twee groote, en een kleender in 't midden van ieder, aan beide de zyden van 't Vertrek, maakende alzo in 't geheel zes Kabinetten en zes Kaſſen, waar van wy den inhout, op de volgende wyze, kortelyk zullen tragten te beſchryven.

N°. 1.

Eerſtelyk vertoonen en beginnen wy met de eerſte onderſte Kas, ſtaande regt tegen over den ingang van 't portaal, zynde de tweede ter ſlinke zyde van den Schoorſteen. Hier in zyn geſchikt veelerhande ſoorten van Indiaanſche Rariteiten door konſt en arbeid gemaakt, beſtaande in Sieraden, Kleedinge, en Optoiſels, zo van ſchoone en vreemde Vogelvederen, als andere ſtoffen, kunſtige gewerkte Korfjes, Geweer, Werk- en Oorlogstuygen, beneffens veele andere Vreemdigheden, die ons van byzondere Kuſten zyn toegevoegt, en wy, om kort te gaan, nu niet verder ſullen ophaalen.

Deze ſoort van Rariteiten zyn, zo door mynen Schoonbroeder, *A Breda*, goeder gedachte, als door my van tyd tot tyd vergadert, in ordre gebragt, en bewaart.

N°. 2.

De twede of volgende Kas, zynde naaſt aan den Schoorſteen, begrypt veele groote vierkante Doozen, van ruim 48 duim in haaren omtrek, gevult voornamentlyk met inheemſch en uitheemſch Gevogelte, als ook Vlindergedierte, opgezette Rupſen, Wormen, en andre vreemde en bekende Diertjens, zo vliegende als kruypende, beneffens veele en verſcheide gedroogde Bloemen, Kruyden en Veldgewaſſen, dienende met eenen tot ſieraat en vervullinge van de gemelde doozen. In deze Kas ziet men twee van deze doozen in zwarte lyſten met ſpiegelglazen, ſtrekkende tot een ſtaal of voorbeeld, van de andere in deze Kas begrepen, dewyl de tyd niet toelaat ieder in 't byzonder te vertoonen. Alle deze Vogels en verdere Liefhebbery in de gemelde Doozen begrepen, zyn door mynen Schoonbroeder in de tegenwoordige geſtalte gebragt, en alles met grooten arbeid en byzondere kunſt opgevult en in poſtuur geſtelt; zo dat hier in byna niets door ons is by gevoegt of bewerkt.

N°. 3.

De derde Kas, ſtaande ter rechte zyde van den Schoorſteen, is de wederga van de voorige tweede Kas, en behelſt ook zodanige Doozen, met uit- en inlandſche Vogels, en andre Diertjes boven gemeldt; behoorende ook eigentlyk tot de voorſchreve tweede Kas, zynde voor een gedeelte door wylen mynen Schoonbroeder, en een gedeelte door ons bewerkt en voltooit. Hier in worden ook gezien twee Doozen, met uit- en inheemſche Vogelen en andere Diertjens, in zwarte lyſten, met glazen als boven, tot bewys van 't overige dat in deze Kas word bewaart.

Deze

N°. 4.

Deze vierde en achterſte Kas, van onderen ter rechter zyde van den Schoorſteen, begrypt veele Foliantboeken, waar in op ordre leggen veelerhande geſchilderde Teekeningen in Waterverwen, zo door mynen overledenen Schoonbroeder, als andere voornaame Meeſters uitgevoert, vertonende verſcheide Gedierten, Zeegewaſſen, in- en uitheemſche Bloemen en Planten. Andere zyn gevult, zo met vreemde, als met Europiſe gedroogde Bloemen, Kruyden, Planten, &c. Waar van 't getal te groot is om iets te konnen vertoonen door kortheid van den tyd.

Deeze meeſte zaken zyn door den Overledenen vergadert, doch echter door ons merkelyk vermeerdert en in ordre gebracht.

N°. 5.

Het vyfde is een Kabinet zwart verlakt, met Indiaans opwerk, ſtaande ter ſlinke zyde van den ingang; hier in zyn begrepen en geſchikt, een bykans oneindig getal van Inſecten of bloedelooze diertjens, als Vlinders, of Dag-en Nachtkapellen, Vliegen, Motten, Juffertjes, Korebouten, of Puiſtebyters, Byen, Hommels, Weſpen, Torren, Kevers, Krekels, Sprinkhanen, Rupſen, met hare Neſten en Poppen, Wurmen, Duizentbeenen, Scorpioenen, gedroogde Slangen, Haagdiſſen, Visjes, Land- en Water-Schildpadden, Vogeltjes en meer andre Vreemdigheden, uit de vier deelen der Waereld by een vergadert, en waar van de ordre en omſtandigheden de volgende zyn. Eerſtelyk beſtaat dit Kabinet in 68 vierkante Laden of Schuiven, verdeelt in drie byzondere Colommen, benevens een groote diepe Schuyf, gevult met groote vierkante Doozen. De eerſte 60 Laden of Schuiven zyn gevult met 280 ronde Doozen, waar in van de bovengenoemde Inſecten en andre Beesjes zyn geplaatſt, met dit onderſcheid, namentlik 40 Laden ieder gevult met 5 ordinary ronde Doozen van omtrent $\frac{1}{4}$ el in haar diameter. 20 Schuyven met 4 grooter, en 8 enkelde groote vierkante Doozen, deze beide leſte ſoorten zyn gevult zo met ongemeene en groote Inſecten; als met rare Vogeltjes en andre vreemde Land- en Watergedierten.

De opene of ledige plaatzen in ieder Lade, zyn alle gevult met veelerlei ſoort van in- en uitheemſche Bloemtuylkens en rare Veldgewaſſen, dienende niet alleen tot ſieraad en vullinge der leedige plaatzen, maar ook om te toonen de eigenſchap die de Diertjens hebben met de bloemen en kruiden, zo tot hunne voortkweekinge en onderhoudt, als tot hunne behoudenis en beſchuttinge voor hunne vyanden.

De groote Schuif-lade van onderen, begrypt eenige vierkante Doozen, met groote en ongemeene ſtukken van Inſecten, Vogeltjes, enz. nevens veele ondervindingen van Rupſen, Wormen, met hunne Popkens en Vlindergedierte, op de ordre en wyze van Joannes Goedaart in zyne Metamorphoſis Naturalis.

Dit Kabinet is een der voornaamſte ſtukken van deze Rariteitkamer, en is door ons geheel en al bewerkt en in ſtaat gebragt, door de t'ſamenvoeginge van 't geene, zo door mynen Schoonbroeder is nagelaten, als dat door ons na zyn overlyden is vergadert.

N°. 6.

Dit verlakt Kabinet, zynde de wederga van het leſte ofte vorige, ſtaande mede ter ſlinke zyde van den ingang, naaſt aan de groote Kas, heeft 32 Laden van verſcheelende grootte, gevult met veelerhande ſoorten van rare ſchoongemaakte en gepolyſte Hoorens, Schulpen en andere Zeegewaſſen, mitsgaders een groote Schuyf, waar in vier Laden zyn gevult met veelerhande ongeemene Krabben, Kreeften, Zeeappelen, Zeeſtarren, en andere diergelyke zaaken, die in zeën, rivieren, en wateren worden voortgebragt en gevonden. Deeze Laden beſtaan alle in byzondere en verſchillende Ordonnantien en figuuren, alle met kleene gevlogte Kraaltjes geborduurt en uitgevoert, naar de grootte en geſtalte van de Soorten daar in geſchikt, op dat 'er niets gehecht of gekleeft zynde uyt zyne plaats mag verſchuiven, gelyk anders dikmaal gebeurt. Dit Kabinet kan ook voor een van onze voornaamſte hooftſtukken worden geacht, en is alles door ons in den tegenwoordigen ſtaat en ordre geſchikt en bewerkt.

N°. 7.

Dit Kabinet, aan de rechte zyde van den ingang in 't graau geſchildert, ſtaande naaſt de groote Kas, behelſt en vertoont een Boſchtooneel van veelerhande rare Zee- en Klipgewaſſen, zo van Koraalboomen, Takken, Steenen, Zwammen, en meer andere ongemeene ſtukken, van verſcheiden aart en koleur, die ons van tyd tot tyd, uit vreemde Geweſten, zyn ter hand gekomen.

Noch behelſt dit Kabinet 2 Schuiven of groote Laden, gevult met curieuze en ongemeene ſtukken van diergelyke Zeegewaſſen, op eene byzondere ordre geſchikt, en alles door ons vergadert en in ſtaat gebragt.

N°. 8.

In dit achtſte Kabinet (zynde de weêrga van 't vorige en naaſt aan den ingang) worden gezien verſcheide grote Laden, ieder begrypende de geheele breette van 't Kabinet, waar van 7 zyn gevult met veel duizenden opgezette Inſecten of bloedeloze Beesjes, beſtaande meeſtendeel in Inlandſche vliegende, kruipende, en zwemmende Diertjes, alle in figuuren als borduurwerken, met waarneeminge van dag en ſchaduwe, vergrootinge en verkleeninge, naar proportie der trekken vaſt gehegt: een werk dat onmogelyk door pen of tong kan worden verbeeldt, en waar voor ieder in verwon-

dering

dering als verrukt blyft ſtaan; uitgewerkt met ongelooflyken vlyt en patientie door mynen Schoonbroeder *A. Breda*, goeder gedachteniſſe, doch waar van door my de ordonnantie en tekening is opgeſtelt.

Wyders bevat dit Kabinet nog 4 groote Laden, en 2 Schuiven, waar in byzondere Rariteiten in ordre zyn geplaatſt; namentlyk de 2 eerſte Laden zyn gevult met veelerhande in- en uitheemſche Vogeleieren, zo van Land als Watervogelen, meeſt door wylen mynen Schoonbroeder vergadert.

Twee anderen zyn gevult met gedroogde of opgezette Gediertens, als Viſſchen, Schiltpadden, Hagediſſen, Cameleons, &c.

De eerſte Schuyf behelſt verſcheide foorte van Paradysvogelen, mitsgaders Veêren, Bekken, en Staarten van vreemde Vogelen.

De twede en laaſte Schuyf of onderſte Lade, is gevult met veelerhande uitheemſche, gedroogde en opgevulde Gedierten van verſcheiden aart, doch te groot en grof om in gewoone Doozen te plaatzen.

De Stukken van deze 4 laatſte Schuyven of Laden, zyn door ons alleen vergadert en in ordre gebragt, uitgezondert zekere Paradysvogel in de eerſte Schuyf begrepen, en by ons geacht en bewaart ter gedachteniſſe van den Overledenen, als zynde het eerſte ſtuk dat tot grondlegging van zyne verdere onderneeminge in de Liefhebbery, t'zedert het Jaar 1674. heeft geſtrekt, en door zeker vriend, toen ter tyt uit Indiën gekomen, als een geſchenk hem ter handt geſtelt.

N°. 9.

Het negende, ſtaande in 't midden der 2 groote aan de rechte zyde van den ingang, is een noteboom Kabinet, en begrypt 13 Laaden en een Schuyf, alle gevult en op eene byzondere wyze geordent, met veelerhande Mineralen, Steenen, Verfmineraal of Aarde, benevens eenige Gepetrificeerde, of in ſteen veranderde ſtukken, meeſtendeels door ons vergadert en in de tegenwoordige geſtalte gebragt.

N°. 10.

Dit tiende Kabinet, ſtaande ter ſlinke zyde van den ingang, en tegen over het leſt gemelde, is de wederga van het vorige, en behelſt 15 Laden en een Schuyf, verdeelt en gevult met vierkante en langwerpige lode Bakjes, waarin bewaart en getoont worden een groot getal van vreemde of uitheemſche Zaaden en Zaadhuizen, van Bloemen en Planten, ook gedroogde Vruchten, en Boomgewaſſen, alles uit vreemde Geweſten, &c.

Deeze Liefhebbery is ten deele door mynen Schoonbroeder, en ten deele door ons vergadert, doch alleen door ons in de tegenwoordige ordre gebracht.

N°. 11. en 12.

N°. Elf en twaalf zyn de twee bovenſte groote Kaſſen aan weêrkanten van den Schoorſteen; waar van ik de onderſte deelen, zynde vier in getal, voor heen hebbe beſchreven. In deeze Kaſſen zyn begrepen en ſtaan een zeer groot getal fyne glazen, gevult met overgehaalt vocht, waar in voor bederving worden bewaart, veelerhande ſoort van vreemde en ongemeene Schepſelen, uit veele en verre Geweſten ons ter hand geſchikt, beſtaande in vliegende, zwemmende, en kruypende Land- Lucht- en Waterdieren, ook uitheemſche ontydige en andere Misgeboortens, die alle in volle poſtuur, en als levend zich vertoonen, en wy nu in 't byzonder niet zullen optellen.

Deze Kaſſen zyn afgedeelt, en in vyfderlei ordre of verdiepingen onderſcheiden, naar proportie en grootte van ieder glas en Schepſel daar in geſchikt, en waar van 't getal kwalyk kan beſchreven worden; aangezien de dagelykſche aangroei van nieuwe Vreemdigheden, die ons van tyd tot tyd ter hand komen, zulks belet; doch wy hopen (gelyk ik voor gemeldt hebbe) hier na, zo 't Godt toelaat, een breeder en omſtandiger beſchryvinge van 't geene onze Kabinetten en Kaſſen bevatten in 't licht te geeven, waarom wy deeze hier meede zullen beſluiten; alleen zal ik 'er noch byvoegen, dat deeze laatſtgemelde Liefhebbery, geheel en al door my is begonnen, en tot hier toe in ordre gebragt, en waar van wy zoo groot een getal van Veranderingen bewaren, dat ze tot noch toe onmogelyk konnen worden geplaatſt of vertoont.

Zie hier, gunſtige Lezer, een korte Schets van veele zaaken in deeze Rariteitkamer begrepen, waar meede wy hoopen aan allen, die 't wezentlyk zien zullen, of die 't gezien hebben, eenig genoegen te geeven, en by ons eenigſins te voldoen de begeerte van veele Vrienden, en nieuwsgierige Vreemdelingen, die ons ſedert veele jaaren herwaart hier toe hebben aangeport, en ons noch dagelyks voorkoomen.

Ik hoope dat dit eerſte en weinige, tot een begin en Inleidinge van onze verdre uitbreidinge, aan de goedgunſtige Liefhebberen mag behagen en de gebrekelykheden, hoe kleen of groot, door onze penne ter neêr geſtelt, gunſtelyk zullen worden verſchoont; beſluitende deze myne Beſchryvinge met eenen hartelyken wenſch, dat het beſchouwen van alle deze Wonderwerken van den grooten Godt, hun die 't zien, moge noopen tot gelyke naſpooringe, om hier door altyd te worden opgewekt tot verheerlykinge en Lof van den Almagtigen en volmaakten Schepper, en Onderhouder van alle deeze wonderen der Natuure, waar voor 't verſtand der ſterfelyken moet ſtil ſtaan, en zeggen in verwonderinge met den grooten Propheet David; *Hoe groot zyn uwe werken, O Heer! gy hebtze alle met wysheit gemaakt, het Aardryk is vol van uwe goederen.*

E I N D E.

HET TWEEDE DEEL OF VERVOLG VAN HET

WONDERTOONEEL

DER

NATUUR,

OFTE EEN KORTE BESCHRIJVINGE

ZO VAN

BLOEDELOOZE, ZWEMMENDE, VLIEGENDE, KRUIPENDE, EN VIERVOETIGE GEKLAAUWDE EIJERLEGGENDE DIEREN,

ALS VAN

HOORNEN, SCHULPEN, KORAALEN, ZEE-HEESTERS, METALLIJKE EN IN STEEN VERANDERDE DINGEN,

EN Z.

Van de welke een zeer groote Meenigte word bevat in de Kabinetten van

LEVINUS VINCENT.

TE AMSTELDAM,
Gedrukt voor den Autheur, en zijn te bekoomen bij GERARD VALK op den Dam, en JOANNES VAN LEEUWEN in de Gasthuis-Moolen-steeg, CIↃ IↃ CC XV.

Op de PRINT van het TWEDE DEEL van het

WONDERTONEEL der NATUUR,

Van den HEER

LEVINUS VINCENT.

Hier praalt voor het gezigt een ſchets vol wonderheden,
Van 't geen de Vader der natuur den menſch laat zien:
Zijn rijke wijsheid in een heir geſchapenheden,
Op dat het dus alom d'opmerkende aandagt dien'.
Al d'oude heerlijkheid, vermaard in praalgebouwen,
Van Memfis, en Atheene, en Latium verzinkt,
Voor't geen van d'Almagt word geduurzaam onderhouwen,
En door den hamer van zijn woord geklonken blinkt.
Op deze ſchouwburg vaart de ziel door 't oog naar boven,
En ziet een hemel van des Makers overſchot,
Daar de gordijnen zijn ontrolt en opgeſchoven:
Elk lighaam is een werk vol wonderen van God.
Een Maro moeſt tot lof van dit toneel verrijzen,
Om't kruipende langs d'aarde al biddende te prijzen.

SYLVIUS.

In Instructissimam rarissimamque

RERUM NATURALIUM SUPELLECTILEM,

magno studio & insigni arte collectam, digestamque a viro sagacissimo & diligentissimo

LÆVINO VINCENTIO.

Quid rogor, ut loculos per tot miracula claros
Vocibus exornem carminibusque meis?
Harlemum, ante omnes pro me nova lucra loqueris,
Quæ tulit ad muros Amstela magna tuos.
Hæc vidisse juvat cives, juvat usque videre.
Hæc petit e variis advena sæpe locis.
Quas ibi divitias congestas undique gaudent
Cernere ab Eoïs Occiduisque plagis!
Jam maris exuvias lustrantes terrea tentant;
Tollit & aëreum quod movet omne genus.
Nec tantum natura sinu rarissima fundens
Quemque tenet, domini sed quoque docta manus.
Me mihi surreptum certe spectator abisse
Commemini, mutum talia sacra dabant.
Ut sic obstupui, sola hæc modo verba ferebam,
Jamque fero, his arcis Numen & horror inest.

E. VAN ZURCK.

IN ICONEM TITULAREM
THEATRI ADMIRANDORUM NATURÆ,

Præstantissimi Viri

LÆVINI VINCENT,

Sagacissimi *Rariorum* Investigatoris.

Virgil. Georgic. labor omnia vincit improbus.

Spectatum admissæ *Vincent I.* Illustre Theatrum
Linguâ & quam longè diverso climate Gentes,
Conticuere diu, tandem vox omnibus una;
Quid vos, ô Batavi, longinquas tendere ad oras
Impulerit, vestris scrutandum haud cognita Terris!
Quæ nostros latuere domi hic cernuntur abunde:
Italus, Argivus, Brittannus, Gallus, Iberus,
Et Getulus, Arabs, Thrax, Persa & Indus uterque,
Antipodumque Axis populi, septemque Trionum
Huc tulerunt quæcunque maris volvuntur in undis,
Terrarum & gremio gignuntur pulchrius usquam.
Scrinia *Naturæ* proh! quot *Miracula* pandunt!
Archetyporum Opifex quantus! qui maximus ipsis
In minimis. Quæstor, testisque oculatior adsit.
Adspice prodigium de mille in millibus unum.
Id, modo quod reperat, tardo vix mobile gressu,
Nictu oculi nitidas, pictasve adipiscitur alas,
Et volat; hinc iterum, servandi stemmatis ergo,
Cornubus, exuviis, pennis, pedibusque rejectis,
Vertitur in Nympham, quæ mox, circumdata peplo

Aurato,

Aurato, innumeram jam jam moritura refundit
Progeniem, multo reparans cum fœnore damnum.
En! genus & ſpecies, propriaſque in ſemine formas;
Viſa rudis moles, ſed quæ diſtincta recondit
Corpora, ad impletas ſenſim extendenda figuras.
Fœmineum quodcunque animal, vegetabile quidquid
(Numinis ô ſummi ſapiens & provida curâ!)
Continet ubertim, primâque ab origine mundi,
Indefinitos & ad ultima ſecula fœtus:
Humanam quamvis aciem, tactumque recuſent.
Proximus hic loculus . . . ſed adeſt locupletior ipſe
Interpres divorum operum, immenſique laboris
Index, quo juſto diſpoſta ſub ordine præſtent
Singula: quinetiam Calchas, atque Oedipus alter
Errarent ſubitâ ut viſu vertigine torto;
Aut Ariadnæo ſi quis ſine ſtamine cæcus
Dædaleos temerè auſurus penetrare meatus.
Si qua gregem in putidum ſocios mutavit Ulyſſis
Circe, hic innocuâ ſpectes ex vermibus arte,
Ut Phrygiis pictas acubus, per tranſtra *Theatri*
Formoſas Vittas & pendula Serta, Corollas
Floribus intextas, non quos produxerit hortus
Heſperidum, ſed qui, Thetidis fluitantibus orſi
In pratis, fulgent haud marceſcente colore.
Manibus Atra dies Bruto quâ Roma parentat,
Amphitheatrales primo fœdavit arenas,
Empto vel Furiis ſtimulato ſanguine, Faſtis
Inſcripta & ritu poſthac celebrata perenni,
ô Vos, queis licuit, triſtis pro Munere Buſti,
Naturæ fauſtos & amœnos viſere *Ludos*,
Plaudite, nec Patriæ perdigna accingier Actis,
Excidat illa dies, gratâ ſed mente reducta,
Sit memore Auſpicio ſero tranſlata nepoti.
Tuque adeo, ô felix Gazæ poſſeſſor opimæ,
Macte novâ virtute; novo conamine plura

Aggredere, haud deerunt tanto ſua præmia tandem
Depoſito, ingenui donec ſtent pignora facti.
Nobile ſic ſtudium, ſic inclyta gloria famæ
Vincent invidiæ rabiem & molimina Lethes,
Vortice quæ rapido, atque Ævorum turbine, Abyſſo
Deſtinat inſcitiæ magnorum geſta virorum.
Eripe Te his invicte minis & fortior obſta.
Sic Tibi conveniet Patriæ quoque * Symbolon Urbis,
Æternumque Tui conſtabit Nominis ** Omen.

LAMB. BIDLOO.

* *Vicit Vim Virtus.* ** *Vincent.*

Op het

WONDERTOONEEL

Der

NATUUR,

Van den Heere

LEVINUS VINCENT.

KLINKDIGT.

Hoe wonder blinkt Gods kracht in zyne ſchepzels uit;
't Verbaeſt de onweetende; het maekt hun opgetoogen
En geeft een denkbeeld van het opperſte vermoogen,
Wanneer VINCENT, zyn groot Natuur-tooneel ontſluit.

Men hoort in 't ooſte en 't weſt, zyn roem met ſchel geluit
Op vleugels van de Faem door de Indiën gevloogen;
De vorſten, die wel eer hier voor ter aerde boogen,
Beletten, dat nog haet, nog nyd zyn glory ſtuit.

Zwygt Godverzakers, zwygt, gy verwt met bloed uw kaeken,
Zoo ge oneerbiedig durft, dit wonderſtuk genaeken,
Elk diertje heeft een tong, 't geen u uw ſchuld ontdekt.

Wie moet nu in den geeſt, dit groote werk niet roemen,
Op 't cierelykſt' vertoont, in dieren, ſchelpen, bloemen,
Daer zelf het kleinſte ſtuk, het diepſte ontzag verwekt.

J. V.

Eenige Drukfouten aldus te verbeeteren.

Pag. 4. Lin. 20. voor *wiet*, lees *wie.*

10. —— 37. —— *vierzante* lees *vierkante.*

11. —— 22. —— *VAN DE HOOFDGESLAGTEN* lees *VAN DE HOOFDGESLAGTEN DER BLOEDELOOZE DIEREN.*

12. —— 30. —— *Die met twee vleugels* lees *Die met twee en vier vleugels.*

14. —— 12. —— *Waterdarm* lees *Water-pier* of *worm.*

17. —— 27. —— *MET TWEE ONGEDEKTE* lees *MET TWEE EN VIER ONGEDEKTE.*

25. —— 24. —— *Waterdarm* lees *Waterworm*: en in de volgende reegel, voor *den darm van de aarde* lees *Aardpier.*

32. —— 16. —— *graffleede* lees *graffleeden.*

58. —— 15. —— *ALGEMEENE* lees *EENSCHAALIGE.*

74. —— 17. —— *onderfeheid* lees *onderfcheid.*

111. —— 18. —— *Timunculus* lees *Tinnunculus.*

112. —— 20. —— *gel* lees *vogel.*

119. —— 29. —— *Pyrrhocorax de Raaf, Geelbek* lees *Pyrrhocorax de Raaf Geelbek.*

139. —— 25. —— *vetminderend* lees *verminderend.*

153. —— 31. —— *gtoen* lees *groen.*

201. —— 27. —— *zeg* lees *zegt.*

220. —— 15. —— *en* lees *een.*

245. —— 33. —— *tebeftaan* lees *te beftaan.*

VOORREEDE
AAN DEN
LEEZER.

WAnneer men aanmerkt de byzondere verkiezingen der menſchen, zo in het geene noodzaakelijk tot onderhoudinge, als tot verquikkinge van hunne hertstogten kan ſtrekken, ziet men een groot verſchil tuſſchen het oorbaare en nutte, ende het ſchadelijke en onnutte, waar in ijder zig vermaakt en beezig houd, en verbeeld dat zyne keure niet alleen goed en prijſſelijk, maar ook voortreffelijker is als die van anderen.

Dit word gemeenelijk bevonden in de meenigvuldige voorbeelden, en ommegangk van die geenen, daarmen daagelijx mede verkeert; zynde naauwelijx iemand te vinden, die niet tragt naar iet, waar door hy zijnen geeſt kan oeffenen en vermaaken.

Dog groot is het onderſcheid van het oogmerk en einde in de verkiezingen en beezigheden, waar aan de menſch zig overgeeft, den tyd ſlijt, en vermaak in ſchept: want dingen van heilzaame en dienſtige uitwerkingen, zo voor zig zelven als voor anderen, overtreffen verre zodaanige die van ijdele, ſchadelijke, en ſchandelijke gevolgen zijn. Egter is het buiten alle tegenſpraak, dat zodaanige de beſte zijn, die ons tot God leiden, op de heirbaan der deugd brengen, van het quaad aftrekken, in het geloof verſterken, ons lighaam in eerlijke oeffening beezig houden, en onzen geeſt met heilige lof van den Almagtigen vervullen, om den Schepper in en uit zijne werken meêr en meêr te leeren kennen, te beminnen, te eeren, en te prijzen; want God te kennen, en zijne eere te bevorderen, is het noodzaakelijkſte, ende het toppunt van alle zaaken.

Hier toe vinden wij een bijzonder en voortreffelijk voorwerp, in de beſpiegelinge van de groote en onnaſpeurelyke wonderwerken, die God in de Natuur heeft geſchaapen, zo in Dieren en Planten als Ertzen, welke wonderen voor veelen onbekent en verborgen zijn, ja daar weinige naar tragten om ze na te ſpooren, te ontdekken, en te leeren kennen, of de zelve verzuimen en veragten. Op de welke men de woorden van den koningklyken Profeet zoude konnen paſſen, zeggende; *De goddeloozе onder-*

onderzoekt de werken des Heeren niet, alzo hÿ in zÿn harte zegt, dat 'er geen God is. En gelyk Jezaias ſpreekt : *Wee den geenen die hen vroeg opmaaken in den morgenſtond, ſterken drank najaagen, ende vertoeven tot in de ſchemeringe, tot dat de wÿn hen heeft verhit. Ende harpen ende luiten, ende trommelen ende pÿpen, ende wÿn zÿn in hunne maaltÿden, maar zÿ aanſchouwen het werk des Heeren niet, en zÿ zien niet op het maakzel zÿner handen.*

Dog die luſt hebben, ende vermaak ſcheppen in deeze nutte voorwerpen, vinden de zelve zo uitneemende heerlyk, ſchoon en dierbaar, en hun getal daarenboven zo veel en oneindig, dat ze het verſtand en de gedagten verre overtreffen en te boven gaan. *Want de werken des Heeren zÿn groot*, zegt David, *zÿ worden gezogt van alle die daar luſt in hebben. Zÿn doen is Majeſteit en Heerlÿkheid. Hÿ heeft zÿne wonderen een gedagteniſſe gemaakt.* En wij moeten in verwonderinge, de zelve beſchouwende, met den Apoſtel uitroepen, *ô! Diepte des rÿkdoms, beide der wÿsheid ende der kenniſſe Gods, hoe onderzoekelÿk zÿn zÿne oordeelen, en onnaſpeurelÿk zÿne wegen! Want uit Hem, ende door Hem, ende tot Hem, zÿn alle dingen.*

De geleerde Doctor Swammerdam zegt in zijne verhandeling van het Haft ofte Oever-aas; wiet ziet niet dat ik, door zienelijke en taſtelijke dingen, tot roem van mynen Schepper aangeprikkelt worde, om met den Koning David uit te roepen; *Hoe koſtelÿk zÿn mij ô God uwe gedagten! hoe magtig veele zÿn haare ſommen! zoude ikze tellen, haar getal is meerder dan des zands. De kenniſſe is mij te wonderbaar, zÿ is hooge, wy konnen daar niet bÿ.* Daarenboven zegt de voorgenoemde Docter nog op een andere plaats, van het Haft ſpreekende: Zo gy de wonderen, die ik u in dit dierke ten toon ſtelle, wel overweegt: zo zult gy ijder oogenblik aldaar God aanſchouwen. Want wie kan het anders zijn, die in deeze kleenheid, zo veel wonderlyke deelen zou geformeert hebben, en in de geringe ſpatie van twee duim ende een half wonderen geplaatſt, die alle menſchelijke geeſten te zaamen niet beſchryven kunnen; hoe hoog haar verſtand, hoe ſcherpzinnig haar oordeel, hoe meenigvuldig dat haar geleerdheid, of haar ervarendheid mag weezen.

Het is dan noodzaakelijk en van onzen pligt, dat wij door alle ſchepzelen (hoe gering zij ook moogen weezen) met onze gedagten opklimmen tot den Maaker der zelver, om zijne wijsheid, goedheid en almagtigheid, daar in te beſchouwen, te erkennen, en Hem, als den oorſpronk van alles, in zyne meenigvuldige wonderwerken te verheerlijken. *Want zijne onzienelijke dingen*, zegt de grooten Apoſtel, *worden van de ſcheppinge der weereld aan, uit de ſchepzelen verſtaan ende doorzien, beide zijn eeuwige kragt ende Goddelijkheid.* Waarom niemand

mand deeze zaak gering en onwaardig behoeve te agten of aan te merken, dewijl dezelve van veel aangelegentheid, en ook opmerkinge waardig is; zo dat niet alleen veele wijze ende geleerde Mannen, als Natuurkundige, Artzen ende ervarene Reizigers, hun werk hebben gemaakt, bijzonderlijk daar van te ſchrijven, maar zelf de Heilige Schriften geeven ons kragtige voorwerpen dienaangaande aan de hand, tot leeringe en toepaſſinge van ons zelve.

Dit behaagelijk en nuttig voorwerp, naamentlijk de beſpiegelinge der wonderwerken Gods in de Natuur, hebbe ik voor veele jaren tot mijn vermaak en tijdkortinge verkooren, en tot nu toe (onder Gods toelatinge) mij zelven daar in beezig gehouden, vindende deeze ſtoffe zo overſchoon, nuttelijk ende volmaakt, dat ikze waardig hebbe geägt, aan 't gezigt van veele in- en uitheemſche nieuwſchierige Liefhebbers, van tijd tot tijd te vertoonen, gelijk bekent is. En ik durve mij ook eenigzints verzeekeren, dat mijn moeite en tijdſpilling in deezen, ten dienſte van anderen aangewend, niet t'eenemaal ijdel of onnut zijn geweeſt; gelijk te bemerken is, en ook blijkt uit den daagelijkſchen aanwas der nieuw aankoomende Liefhebberen, zo binnen als buiten 's lands, die door het beſchouwen der zelver opgewekt zijn geworden, om, door het verzaamelen van veelerhande zeldzaamheden, hun zelven van tijd tot tijd ſchoone Kabinetten op te rigten, en naar de keur en het welbehaagen van hunne zinlijkheid in ordere te ſchikken. Want beſchouwende de veelvuldige en bijzondere geſtaltens, ſchoonheeden, en oneindige veranderingen der ſoorten en geſlagten, zo van Dieren, als Plant- Zee- en Steen-gewaſſen, doet zig een groote zee van rijke volheid op, waar over wij, uit overtuiginge van Gods Almagt en onnaſpeurelijke wijsheid, in diepe vernederinge met den Pſalmiſt moeten uitroepen; *ô Heere! hoe groot zijn uwe werken! zeer diep zijn uwe gedagten, een onvernuftig man weet daar niet van, en een dwaas verſtaat de zelve niet.* Waar uit klaarlijk blijkt, dat de Heilige Schrift zulx beveſtigt, en den menſch daar toe opwekt, noodigt en trekt, en ons zonder ophouden nieuwe verwonderinge, vermaak, ſtigtinge, genoegen, opmerkinge, aandagt, naarſtigheid, nuttigheid, en heilige verrukkinge veroorzaakt, door welke de Bouwheer van alles word verheerlijkt.

Mij komt te binnen, hoe, voor eenige jaaren, de doorzigtige Prins Frederik de Derde Koning van Pruiſſen, ziende mijne zeldzaamheden, door het beſchouwen van veele ongemeene uitheemſche Inſecten of bloedelooze Diertjes, in zijn godvrugtig gemoed geraakt, en opgetogen, tot het heerlijke omſtaande gezelſchap zeide; *Ik geloove niet, dat iemand, die deeze dingen ziet, niet zal gelooven, dat 'er een God is.* Vindende zijne Majeſteit in deeze uitneemende voorwerpen zo grooten oorzaak van verwonderinge, behalven de hoogägtinge omtrent het Goddelijke Wee-

zen, dien Koning aangebooren, dat het een aangenaame opmerkinge verdiende: gelijk mij ook veelmaal van lieden van verſtand, oordeel en aandagtige beſchouwinge is voorgekomen. De Groote Czaar of Kaizer der Ruſſen; Karel de derde, Koning van Spanje, thans Roomſch Keizer, in 's Gravenhage zijnde; als meede zijne Keurvorſtelijke Doorlugtigheid van de Palts; de Kroon-Prins van Pruiſſen; en andere Groote Perſonagien, aan welke ik de eere hebbe gehad een groot of kleen gedeelte van mijne zeldzaamheeden te vertoonen, en ook eenige te vereeren, hebben, met nadrukkelijke en overvloedige teekenen, hunne verwonderinge en genoegen niet duiſterlijk betuigt en te kennen gegeeven: gelijk ook de Groot Hartog van Toſcanen, Kosmus de derde, een der verheevenſte voorſtanders en aanqueekers van al 't geen fraai in Natuur en kunſt is, de weereld door vermaart, (door luſt en liefde opgewekt) mij de genade heeft gedaan, den volgenden Brief, in 't Franſch, met eigen hand ondertékent, te laten toekoomen, die ik waardig agte hier nevens eerbiedig in 't ligt te geeven.

MONSIEUR,

CE n'a eſté qu'avec un ſenſible plaiſir que j'ay entendu par la vive voix de Monſ: Jakelini, le recit de toutes les beautez de la Nature, qui rendent celebre dans le Monde voſtre Cabinet, & ce plaiſir eſt encor augmenté, en refleſchiſſant à tout ce que vous avez voulu m'en dire dans voſtre lettre, outre ce que vous m' avez auſſy fait tenir par luy meſme, dont je vous en remercie fort. Comme vous avez ſur tout cecy pouſſé loin voſtre honneſteté a mon egard, ainſi je vous dois le retour de ma reconnoiſſence, dont vous pouvez en eſtre entierement perſuadé. Il n'eſt point juſte que vous vous deſſaiſiſiez d'aucune de vos curioſitéz pour me les envoyer, car

il

il i a toute apparence, qu'elles ne pouroient parvenir ici en bon' eſtat, attendue la longueur du voyage; & je ſouhaitte qu'elles ſe puiſſent conſerver dans voſtre Cabinet, qui ce rend par ſa rareté tres conſiderable aupres de tous les ſcavants qui en ont connoiſſence. Cependent je vous aſſeure de mon affection, par la quelle je ſuis,

MONSIEUR,

De Florence 12 Janvier 1699, ab Inc.ne

Voſtre Amy,

Ende was geteekent,

LE GRAND DUC DE TOSCAN.

Buiten de heerlijkheid die zig in alle deeze dingen voor onze oogen openbaart, ſtaat ook aan te merken de heilzaame nuttigheit, die voor de Artzenije daar in ſteekt, en te vinden is; gelijk de boeken en ſchriften van veele geleerde Mannen en naauwkeurige Reizigers betuigen, en alom bij alle volkeren de wijde weereld door is beſchreeven. Dog dit bijzonderlijk aan te halen is mijn oogmerk niet, maar om den inhoud van mijne Rariteitkamer uitterlijk voor het gezigte te ontvouwen, zo als het tot heeden toe vergadert is. Behalven 't geene wij nog in grooten getalle afzonderlijk bezitten, en buiten ordere bewaaren.

Voorheenen hebbe ik een kort begrijp van mijne zeldzaamheeden in het algemeen, onder den titel van WONDERTOONEEL DER NATUUR, laaten uitgaan, en door den Tijtelprint de geſtelteniſſe der Kabinetten en Kaſten eenigermaaten vertoond, en ook mijn oogmerk te kennen gegeeven; om iet meerder te laaten volgen, dat genoegen en opwekkinge aan de Liefhebbers zoude moogen gee-

geeven. Dog dat eerſte niet anders zijnde als een ſchets der algemeene verſcheidentheeden in mijne Kabinetten vervat, beneffens den oorſpronk, aanwas, en veranderinge der zelver, na het overlijden van mijn Schoonbroeder Anthoni Breda, zo ben ik nu te raade geworden, elk Kabinet op zig zelven in print te vertoonen, en des zelfs inwendige geſteltheid, in het bijzonder te beſchrijven. En hier toe een Catalogus van ijder der zelve bij te voegen, op dat door middel van het eerſte en laatſte, alles in ordere zal konnen onderſcheiden ende begreepen worden. Verhoopende hier mede te mogen voldoen de begeerte van veelen, die onze verzamelinge hebben gezien, en het verlangen van anderen, dien de gelegentheid ontbreekt om de zelve te koomen aanſchouwen. En met een ook om alle nieuw aankoomende Liefhebbers, verre en nabij, in ijver te ontſteeken, tot vermeerderinge van kenniſſe, oeffeninge van deugd, en lof en dank en liefde omtrent den Schepper, hoog te prijzen in eeuwigheid.

Vaar wel gunſtige Leezer, wil het gebrekkelijke van mij met gunſtige oogen beſchouwende vervullen, en alles tot Gods eere laaten ſtrekken.

HET
TWEEDE DEEL
VAN HET
WONDERTOONEEL
DER
NATUUR.

TEr ik het beſchrijven eeniger omſtandigheeden, en de Catalogen van de Kabinetten ende de Kaſten mijner Rariteitkamer in het bijzonder beginne, moet ik den Leezer vooraf berigten, dat ik de eerſtgeſtelde ordere der Nommers van mijn voorig Wondertooneel, in deeze beſchrijving niet zal volgen, maar de Nommers die nu op ijder plaat geteekent ſtaan. Invoegen ik met dat van N°. 5, in het Tooneel, zijnde het Kabinet van de Inſecten, eerſt een aanvang zal maaken, en zo vervolgens naar de Nommers der Plaaten, om dat ik het zelve van het waardigſte oordeele, en weegens den grooten omtrek van mijne Lief hebberij, en den onzeekeren tijd des leevens, onbewuſt ben, of ik mijn gewenſcht oogmerk, met alles ten einde te brengen, en de Catalogus van ijder Kabinet daar bij te doen, zal konnen bereiken: agtende dat zo iets onafgedaan moeſte blijven, het beeter waare, het geringſte, naar mijn oordeel, dan het voornaamſte over te laaten. Ook ſtaat aan te merken, dat door de veranderinge zo van woonplaats, als aanwas en vergrootinge van zommige zaaken, enz. eenige verbeetering in de ſchikkinge is geſchied, na dat de Plaaten zijn voltooit geweeſt. Ik hebbe ook, naar de groote der Inſecten en andere dieren, de laden en doozen in dit Kabinet genomen, en de waereld-deelen, zo veel als doenlijk was, bij een gevoegt, zonder aan te zien om ijder geſlagt op zig zelven bij elkanderen te ſchikken, ook kleine dieren bij groote hier en daar tot ſieraad tuſſchen ingeplaatſt, als maar de overeenkominge van koleuren in de ordere een aangenaam gezigt mogte vertoonen. Dat nu hier en daar eenige kleene Visjes, Vogeltjes, Rupzen

en Vogelnesjes, enz. bij de Insecten ingevoegt zijn, zulx is insgelijks meede door mijn Schoonbroeder zodaanig geschikt geweest; en ik ben naderhand op dien voet ook voortgevaaren, om niet genoodzaakt te zijn in alles veranderinge te maaken, verhoopende dat dit klein gebrek ten goede zal genomen worden.

No. I. HET KABINET VAN INSECTEN OF BLOEDELOOZE EN EENIGE ANDERE DIEREN.

Dit eerste Kabinet, in 't algemeen en kortelijk beschreeven in het voorig Wondertooneel, en genommert met No. 5., is hier geplaatst en geteekent No. 1., en in drie bijzondere ordere van doozen en laaden gegeschikt, gelijk in de bijgestelde print werd getoont, en met onderscheid kan aangemerkt worden. In de middelste Kolom, bestaande in twintig vierkante schuifladen, zijn grooter dooſen en gediertens als in die van de twee Zijkolommen, die vijf dooſen, en de middelste Kolom vier in ijder laade begrijpen. De agt vierkante laaden in 't ondergedeelte van ijder Zijkolom, beneffens de zes langkwerpige vierkante dooſen of bakken van de groote onderste Schuiflaade, zijn gevult met ongemeene groote stukken, zo van Kapellen, Torren, Sprinkhaanen enz., als ook van eenige uitlandsche Vogeltjes en andre dingen, de welke om de grootte of langkheid van lijf of vleugels in geene ordinaare ronde dooſen konden geschikt en bekwamelijk geplaatst werden. De twee laatste bakken van de schuiflade zijn gevult met uit- en in-landsche ondervindingen van Insecten. En hoewel buiten de Insecten hier en daar eenige andere Schepzeltjes tusschen in zijn gevoegt, zo bevat egter de voornaamste hoofdzaak zodaanige gediertens, die men in 't algemeen bij de Liefhebbers Insecten of Bloedelooze diertjes noemt. Wat aangaat de eigenschap of beteekeniſſe van deeze naam, zal ik kortelijk uit de beschrijvinge van de oudste en voornaamste autheuren aantoonen, als mede uit wat soorten de zelve bestaan en onderscheiden worden. Ik hebbe ook, (onder verbeetering) buiten de geslagtnaamen, in de Catalogus hier en daar eenige bijnaamen aan zommige gegeeven of toegeëigent naar mijn goeddunken, vindende wel veele bekende bijnaamen onder de inlandsche Insecten, als Goedaart en andere aan de hand geeven, en onder de Liefhebbers bekent zijn, dog van de uitheemsche en onbekende vinde onder de meenigte die wij bewaaren, weinige in boeken beschreeven, maar egter wel eenige onder de tegenwoordige of hedendaagsche voornaame Liefhebbers met bijnaamen bekent. De agt vierzante bakken in de onderste schuifladen van de twee Zijkolommen, en de zes vierkante langkwerpige bakken in de groote onderste schuif, heb ik ook met cijffergetal, als de andere

dere zeſtig ſchuiven van alle de Kolommen, genommert. En de vijf ronde dooſen van ijder laade van de twee Zijkolommen zijn geteekent met de letters A. B. C. D. E. En zo ook van de Middelkolom ijder laade van vier grooter dooſen A. B. C. D. De Bloemtuilkens, zaaden en zaadhuisjes, die wij tot ſieraad en vervullinge der leedige vakken in zeekere ordere in de laaden en ſchuiven hebben geplaatſt, zal ik hier, nog in de Catalogus niet beſchrijven, om dat mijn oogmerk niet anders is, als van de Diertjes in dit Kabinet vervat, naar mijn goeddunken alleen te melden, met eenige omſtandigheeden, die ik noodzakelijk hebbe geoordeelt daar bij te doen. Van de naam Inſecten en de verſcheidentheit hunner geſlagten zal ik kortelijk, volgens het geene Ariſtoteles, Plinius, Aldrovandus, Jonſton, en andere daar van melden, alhier aantoonen, en de benaamingen enz. Regiſterswijze bij malkanderen voegen, op dat een Liefhebber te gemakkelijker het onderſcheid der zelver zal konnen bevatten en onthouden.

VAN DE NAAM.

De naam van Inſecten word bij ons en andere verſtaan en aangemerkt te beteekenen ingekerfde Diertjes of ook ondieren, gelijk Ariſtoteles, Plinius en Aldrovandus getuigen : dat ze ook Bloedelooſe genoemt worden, vinden wij bij Jonſton, Swammerdam, Joannes Goedaart, en anderen. Dog dit word van eenige tegengeſprooken.

VAN DE HOOFDGESLAGTEN.

Ariſtoteles verdeeltze in vijfderlei ſoorten, namentlijk. I. Inſecten, Ingekerfde. II. Mollia, Zagte. III. Cruſtata of Cruſtacea, Geſchaalde of Gekorſte. IV. Teſtata of Teſtacea, Hardgeſchulpte. En V. Zoophyta, Middelmaatige van aart tuſſchen Dierelijk en Plantgewaſſelijk. Van deeze eerſte ſoort, de Inſecten, is nu ons voorwerp iet kortelijk te beſchrijven, vindende de zelve gelijk Goedaart betuigt, veel voortreffelijker als alle de andere; als ook om dat men de zaaken niet moet aanmerken naar de grootheit der lighaamen, maar volgens de uitneementheit van haare deugden: het geene Plinius en Auguſtinus beide met diepe verwonderinge beveſtigen. En Cardanus heeft van die alle geoordeelt, dat ze tot ſieraad van de waereld gemaakt zijn. En Swammerdam zegt, dat de kleinſte ſchepzelen de grootſte in waardigheit niet behoeven te wijken. Daarenboven zegt Aldrovandus, de Inſecten of Ingekerfde zijn het eerſte en voornaamſte en het wijduitgeſtrektſte geſlagt onder alle de andere Bloedelooſe. 't Is vermaakelijk, dat men in die kleine beesjes, zulke verſcheide verven, en een geſtelteniſſe des lighaams in alle hoedanigheeden

volſlaagen, ook ſterkte en deugden, den meeſten roem waardig, mag beſchouwen. Wijders, en zonder twijffel voornaamentlijk van de Kapellen: En zo groot is de verſcheidentheit van de verven in zommige, dat geen Apelles, of zelve de voortreffelijkſte Schilder die kan afmaalen. Wij merken de meeſte geſlagten der Ingekerfde aan, niet anders als in een Paauw de allerſchoonſte vogel, want naar de zon gedraait, ſchieten zij nu deeze en dan die verf uit. Want die te vooren koper ſcheen, word terſtond, dus of zo geboogen zijnde, als goud gezien, en wederom die in de zon hemelsblaauw vertoonde, indien die in de ſchaduw word gebragt, koomt groen te voorſchijn, en maakt aldus een verſcheidentheid op de verwiſſeling van het ligt van den dag. Zo dat 'er geen zo kleinen dier is, waar in de wijsheit van God niet uit en blinkt.

Van de andere Hoofdgeſlagten zullen wij hier na in onze verdere beſchrijvinge ook iet melden.

Deeze Diertjes of Inſecten dan, die bij Albertus ook Geringde worden genoemt, om de ronde kringen die in wijder of naauwer verdeelinge om haare lighaamen loopen, worden onderſcheiden in twee bijzondre ſoorten, naamentlijk of op de Aarde, of in 't Water.

OP DE AARDE,

MET POOTEN EN VIER ONGEDEKTE VLIEZIGE VLEUGELS, zijn

De Honigmaakende tamme en wilde Bijën, Hommels,	Rovers of Dieven, Wespen, en Horſels.

Geen Honigmaakende,

De Stapel of Huppelkoorn, De Orſodacna,	De Naaijer of Perla, En de wilde Wandluis.

De Meelägtige, zijn de Kapellen.

Die met twee vleugels, zijn

De ſoorten of geſlagten van Vliegen, Koevliegen,	Muggen, En 't Haft, of Eendagsvlieg.

De

De Gedekte, welkers vleugels als in een ſcheede leggen, zijn

De Sprinkhaan,
Krékel,
Tor,
Spaanſche Vlieg,
De Ips of Wijngaardworm,
Kéver,
Coccojus,
Ligtmuggen,
Motten.

Ongevleugelde met zes pooten, zijn

De Mier,
Wandluis,
Luis,
Hondsluis,
Vlooi,
Neet,
Forbicinen,
En Talpa of Veemol.

Met agt pooten,

De Scorpioen,
En de Spin.

Met twaalf pooten,

De Landmeeter.

Met veertien of meêr pooten,

De Rupzen.

Met veele pooten,

De Duizendbeen of Honderdpoot,
De Piſſebedde,
De Oorworm,
En de Julus.

Zonder pooten zijn de Wormen in de Menſchen, Andere Dieren, Planten, Steenen, en Metallen, als

De Houtworm,
De Aardpier,
De Motte,
De Orips of Sneeuwworm,
En de Slek.

IN HET WATER

Zijn met weinig pooten,

De Rivier Vlieg,
De Water Spaanſche Vlieg,
De Water Viola,
De gevleugelde en ongevleugelde Water-Spin,
En de Houtbederver.

Met veele pooten,

De Motte,
Zee-Vlooi,
Zee-Luis,
De Zee-Koevlieg,
Zee-Oorworm,
En Wormen in Buisjes verſchuilende.

Met geene pooten,

De Indiſche Worm,
De Maartworm,
De Waterborſtel,
De Moeraſſige en Zee-Bloedzuiger,
De Zee-Worm,
De Waterdarm,
De groote en kleene Zeeworm,
Hippocampus of het Zeepaard,
De Zeedruif,
En de Zee-Sterre.

Tot hier toe de bijzondere onderſcheidene geſlagten der naamen van de Inſecten, bij den hooggeleerden en naauwkeurigen Aldrovandus beſchreeven, en bij andere laatere Schrijvers aangenoomen en nagevolgt.

AANMERKINGE OF BESCHRIJVINGE *van de Orſodacna, Ips, Coccojus, Forbicina, Talpa, Julus en Orips.*

Orſodacna, zeit Aldrovandus, word van Junius uitgelegt en beſchreeven een gevleugeld Inſect te zijn, met vier wieken of pennen, een wijde mond, en bijna getand, begeerig naar de puiſten der kinderen, van de Duitſche Puiſtebijter genoemt. Gaza ſchrijft dat ze Mordella kan genoemt worden. Ariſtoteles heeft het in deeze weinige woorden begreepen; de *Orſodacna* koomt voort uit veranderde wormen, die op de ſtruik van de kool gegenereert worden.

Ips is bij Plautus de Involvulus, Wijngaardworm, heeft den naam van het Griekſch *Iptoo* dat is *Blaptoo*, ſchade doen, zo als Jonſton zeit.

Coc-

Coccojus. De Schrijvers van de Indiſche reizen verhaalen, dat de Coccojus in de nieuwe waereld of nieuw Spanje gevonden is. Eenige van die maaken hem een ſoort van een Tor, eenige een Nagtligter of Nagtmugge. Hij ſchijnt van een midden natuur tuſſchen beide te zijn: want om het ligt, dat hij met zig draagt, konnen wij 't Cicindela, een Nagtmugge noemen; om de ſcheede der vleugels, met de welke hij begaaft is, onder de geſlagten van de Torren ſtellen: om welke reeden wij hem op deeze midden plaats tuſſchen de Nagtmugge en de Tor ſtellen. Aldr.

Forbicinen. Diergelijke Inſecten worden gemeenlijk Forbicinen genoemt, om dat ze een tweeſtaartige of gaffelige ſtaart als een ſchaar hebben, bij de Duitſche Oorwormen, dat is Vermes auriculares, of liever naar de ooren haakende (begeerig): want de Duitſche agten, dat ze in de ooren kruipen, en de harſſens quellen: zij zijn kaſtanie bruin, hebben zes voeten, en een lang lijf. Aldrovandus telt vijf ſoorten van de zelve op. Zie Jonſton.

Talpa, of Veemol, is een Inſect vier vingeren lang, maar een breet, van gedaante en lijvigheid als de Sprinkhaan. Aldr.

Julus is een Inſect, een dier uit het ingewand van de aarde, zo 't geen veelvoetige is, zeer gelijk, geheel eenverwig zwart, overal vol met goude banden of ringen, bijna ontelbaare voeten hebbende. Dus verre Aldrovandus. De Juli, zeit Jonſton, zijn korte Duizendbeenen (Scolopendrae), in getal van voeten niet alleen de Piſſebedde, maar ook het geſlagt van de Rupſen, en alle andere Inſecten te bovengaande.

Orips is een Worm, die in de ſneeuw groeit, een Sneeuwworm. Wat de Hooggeleerde Aldrovandus wijders tot verklaaringe van den Orips of Sneeuwworm, een zaak van een bijzondere en diepe ſpeculatie, bijbrengt, oordeele den Liefhebber niet onaangenaam te zullen zijn, hier bij gevoegt te zien, ſchoon wij anderzints gaarne in alles de kortheid zoeken. Theophanes, bij Strabo, noemt de wormen, in de ſneeuw groeiende, Oripen. Maar om dat het wonder ſchijnt, en booven het menſchelijk geloof te gelooven, dat 'er dieren in de ſneeuw gegenereert worden en leeven, luſt het mij de woorden van Strabo, en van andere oude, die van deeze dieren iet gedenkwaardigs naagelaaten hebben, bij te brengen. Strabo dan zegt alzo: ze zeggen, dat 'er in de ſneeuw holle kluiten (klompen) te zaamen runnen (bevriezen), bevattende het beſte water als in een rok, en dat 'er dieren in die ſneeuw zelve geteelt worden, (Apollonides noemtze wormen, en Theophanes Oripen) en dat in die het beſte waater bevat, en de ſchellen verbrooken zijnde uitgedronken worden. Ariſtoteles zeide, dat 'er eenige Inſecten ook gebooren worden uit den droeſem van azijn. Het welke, om dat het wonder konde ſchijnen, dewijl de azijn niet ſchijnt verrot te worden, komt het tegens

de

de tegenwerping, zeggende, dat 'er dieren ook gebooren worden in die dingen, welke de verrottinge minſt onderheevig zijn, als in de ſneeuw en 't vuur. Dit heeft Plinius ook kortelijk herhaalt. Wederom, zeit hij, de ſcherpwordende natuur teelt ander ſlag van Muggen, om dat in de verouderde ſneeuw blanke Wormpjes gevonden worden, in de middelſte hoogte zijnde vuurrood, (want de ſneeuw zelve word rood door den ouderdom) ruighairige, grootere en traage. Eenige beweeren met verſcheidene reedenen, dat 'er geene dieren in de ſneeuw konnen worden of groeien, van welke dit de kragtigſte is, dat de ſneeuw ver van de warmte af is, zonder de welke geen dier kan gebooren worden. Dewijl 'er geen andere oorzaak is, waarom uit het ijs niet word voorgebragt, als om dat het het allerkoudſte is: als Ariſtoteles ſchrijft, dat het 'er zo ver af is, dat het geloofbaar zij, dat 'er dieren in de ſneeuw gebooren worden, dat die de oorzaak van der zelver ondergangk tot een bewijsreede zij, dat de landluiden in den winter om de ſneeuw wenſchen, waar door de beesjes, die ſchaadelijk voor de vrugten zijn, mogten verdaan worden. Maar indien 'er eenige wormpjes in de ſneeuw gezien worden, gelooven zij, dat die niet uit de ſneeuw gebooren, maar uit de aarde voortgekoomen, en in de ſneeuw ingewentelt zijn geweeſt. Op welke reedenen Cagnatus ſcherpzinnig antwoord: dat zij, zeit hij, hebben ontkent, dat in de ſneeuw iet kan gebooren worden, nademaal de ſneeuw wijd van warmte is, zijn zij door een valſche reeden geleid. Want indien wij Averroës moogen gelooven, geen ding, dat uit de elementen (hoofdſtoffen) zaamengeſtelt is, ontbeert warmte. En Ariſtoteles heeft geleert, dat 'er geen vogt is zonder warmte. De ſneeuw nu is zaamengeſtelt, en is eenig vogt, alhoewel het door zaamenrunning (bevriezing) word, de welke een zeekere uitdrooginge is, de zelfſtandigheid van de zelve is nogtans een damp, welkers natuur is vogtig, en de zaamenrunninge word met de minſte moeite in water verkeert. En het vogt gaat in de ſneeuw niet weg (uit), maar word meer beſlooten en gelijk als overwonnen. Scaliger meint, dat 'er wormen in de ſneeuw gegenereert worden, om dat 'er in de zelve veel lugt en geeſt is, die, daar na zaamen verwarmt zijnde, deeze voorbrengt; want dat is de natuur van de ſneeuw, zeit hij, dat zij den grond ook vet maakt, en dat uit haar ſlijk word. Aldrovandus in 't VI. boek van de Inſecten, Cap. IX. Fo. 279.

VAN DE LAND GEKERFDE DIEREN, MET VIER VLIESAGTIGE ONGEDEKTE VLEUGELS.

De Bije is een ingekerfd diertje, met vier vliesagtige ongedekte vleugels, vergaart honig, maakt honigraat en waſch, word bij de Latijnen genoemt Apes of Apis, om dat hij ſchijnt zonder voeten gebooren te wor-

worden. En leeft tot zes, en ten hoogſten tot twaalf jaaren. Sterft van oli. Verſtand, voorzigtigheid, trouwe, gehoorzaamheid, en kloekmoedigheid blinken in hem uit. Goedartius zegt, dat ze in 't Duitſch Bijën genoemt worden, om dat ze Bij-een gezaamentlijk in een regeering leeven.

De Huppelkoorn, ook Koornmees, Boomkrékel, en Stapel genoemt, heeft alleen onder de Ingekerfde dieren van dit geſlagt geen mond, maar iet als een ſnuit, dat het gebruik van de tong en mond vervult. Het wijfje, zeit Elianus, is ſtemmeloos. Het mannetje heeft een klinkende ſtem. De Latijnen zeggen *fritinnire*, wij noemen het zingen.

Het Juffertje of Perla is van de Italianen den naam van Parl gegeeven, of van de rondheid van 't hoofd, dat een párel gelijkt, of van den glans. Het heeft vier lange ſterke en kraakebeenige vleugels. Het lijf word voornaamentlijk in drie deelen verdeelt; in het hoofd, de borſt, en het overige lighaam, dat de ſtaart maakt. Eenige hebben ſprieten, eenige niet.

De wilde Wandluis beſtaat met vier vliesagtige vleugels, is zesmaal grooter als een beddeweegluis, en even zeer ſtinkende. Het Mannetje is kleiner, en het Wijfje grooter en breeder. Daar zijn verſcheide ſoorten van de zelve. Plinius, de grootſte kenner van de natuur, heeft ze te regt wilde Wandluiſen genoemt, om de gruwelijke ſtank, die ze met de Beddeweegluiſen gemeen hebben. Matthiolus gedenkt ook de Wandluiſen, die de koſt en het verblijf in de kruiden hebben.

De Kapél is meelágtig, en of Dag- of Nagt-kapél. Zij koomen voort uit Eiëren, Wurmen, en Poppen, volgens het gemeene gevoelen. Het bijzonder onderſcheid der zelver is ontelbaar. Aldrovandus en Mouſetus hebben zeer veel daar van geſchreeven. De ſchoonheid der Kapéllen overtreft het ſieraad van de paauwen, getuigt Swammerdam.

VAN DE INGEKERFDE MET TWEE ONGEDEKTE VLEUGELS.

De Vlieg heeft den naam bij de Latijnen van *Muſculus* (een Spier) gekreegen, want de vleugels afgetrokken zijnde, vertoont zig het hoofd zenuwágtig, het lighaam zagt, en de ſtaart peeságtig. Heeft twee vleugels en zes voeten, de twee voorſte langer, om haare harde en ſtompe oogen af te veegen. De geſlagten der Vliegen zijn zeer veel. Aldrovandus en Mouſetus hebben ons verſcheide onderſcheid van Vliegen voorgeſtelt.

De Watervliegen worden ook Watermuggen genoemt, hebbende vier vleugels en een lang lijf, twee korte ſprieten, en een geſpleeten ſtaart, of twee borſtels uit de ſtaart voortkoomende. Ik zoude, zeit Jonſton, de vier gevleugelde liever tot de Kapéllen betrekken.

Iſiodorus en Junius maaken de Koevlieg (Tabanus,) met de Paardevlieg (Oeſtrus of Oeſtrum,) en de Ezelsvlieg (Aſilus,) een en de zel-

ve; nogtans wijſt de beſchrijvinge tuſſchen die het onderſcheid aan. Jonſt. I. Boek.

De Mug heeft een langägtig lijf. De ſnuit, die hij in de mond voert, is driemaal langer als die van de vliegen. Uit zijne bultige ſchoften groeiën twee vleugels. Uit de uitpuilende en vierkante borſt ſchieten zes lange uitwaart gekromde ſchenkels, zo om beeter te gaan, als om zig te ligter van de aarde te heffen.

De Eendagsvlieg of 't Haft word met vier vleugels en vier pooten beweegt, koomt met de zon voort, groeit, bloeit, verzwakt en ſterft. Hier van ſchrijft Swammerdam in 't breede, in de Verhandelinge van 't Haft, of Oever-aas.

VAN DE INGEKERFDE SCHEEGEVLEUGELDE.

Dat deeze met geen angel ſchade doen, zeer bezwaarlijk vliegen, breekbaare vleugels in een ſcheede beſlooten hebben, en meêr zittende als vliegende gezien worden, is hun allen gemeen.

De Sprinkhaan (zo als Albertus ſchrijft) heeft een hoofd als een paard, en voor de mond twee bijhangzels in plaats van mond en tanden, de angel is in plaats van de ſtaart, hij heeft zes beenen, de agterſte langer en naar zig toegebogen, om beeter van de aarde te konnen oprijzen, en een eenigen darm vol van etter en vuiligheit. Daar zijn groene, zwarte, blaauwe, en geſprengkelde, ongevleugelde en gevleugelde.

De Krékel is of een Veld- of een Huis- Krékel. Deeze die bij nagt zingen, graaven de drooge aarde tuſſchen de haardſteeden en bakovens uit. Zij zijn ten deele Mannetjes en Wijfjes. Het Wijfje is grooter met een lange buik, vier vleugels, welkers buitenſte korter en binnenſte langer en ſmaller zijn. Zij ſpringen gezwind. Zij vermaaken de menſchen met den zang. Van de Wilde zijn ook zommige Mannetjes andere Wijfjes. Van verre zingen zij hard, nabij zijnde zwijgen zij ſtil.

De Paardsvlieg heeft twee vleugels heel teêr en breekbaar, met een overloopende ſchors beſloten, geen angel, verlégt de huit, en vliegt met groot gedruis. Het onderſcheid der zelver is uit Moufetus en Aldrovandus te haalen.

De Braſiliaanſche vliegende Stier, van deeze beſchrijft Jonſton vier gedaantens.

De Spaanſche Vlieg is genoeg bekent, word onder de vergiften gereekent, dog heeft in de artzenije ook haar omzigtig gebruik.

De Koevlieg (Bupreſtis) kan zwaarlijk beſchreeven worden, want bij de oude is van haar heel ſtil gezweegen: het is een vergiftig dier gelijk een langgebeende Tor.

De

De Nagtmugge heeft veele naamen zo bij de Grieken als bij de Latijnen gekreegen. Tot haar aart behoort bij nagt te ligten.

De Mot is een ligtſchuwend Inſect, de Paardsvlieg gelijk, maar zonder ſchors. Daar zijn drie gedaanten van Motten, de Zagte, de Meelige en de Stinkende, daar wij die van Peru konnen bijvoegen. Moufet.

VAN DE INGEKERFDE ZONDER VLEUGELS MET POOTEN.

VAN DIE MET WEINIG POOTEN.

VAN DE INGEKERFDE MET ZES POOTEN.

De Mier is een Ingekerfde van wonderlijken aart, en daar het menſchelijk geſlagt zig in verwondert en verbaaſt. Zo een bekent beesje te beſchrijven is te overvloedig. Van haar verſtand ſpreekt Plinius heel aardig.

De Wandluis is een dier uit den aart verfoeijelijk, gelijk Plinius ſpreekt, en bijna den Hondsluis gelijk. Hij is langkwerpig ſcheef van lijf, van verf roodägtig met zes voeten, en omtrent den hals kort: de rug en buik is met ſneeden geteekent, heel teer van huid, die heel ligtelijk komt te barſten, en een verfoeijelijke ſtank geeft.

De Luis heeft zijn naam bij de Latijnen van de voeten. Van de beſchrijvinge en plaats behoeven wij ons niet te bekommeren. Daar zijn ook Platluiſen, deeze bezetten gemeenlijk de winkbraauwen, 't gemagt, de lieſſen en de oxels.

De Honds-luis is een klein beesje heel plat effen van lijf, taai van huid, ruitswijze van geſtalte, zwart glinſterend van verf, of uit den donker zwartägtig, heeft zes voeten aan den hals, een ſcherp bekje maar kort, geen uitgang van drek.

De Vlooi heeft een klein hoofd, en een gevleeſde bek, een korten hals en een ſnuit, aan 't voorhoofd twee heele kleine ſprietjes, en een gevouwen darm, die naar de veelheid der ſpijs, of verſlapt, of ingetrokken word.

De Neeten. Ariſtoteles verzeekert, dat dezelve uit de vermenging van de Luiſen voortkoomen, welkers eieren zij daarom genoemt worden.

De Molkrékel noemen wij een Krékel, om dat hij 's nags als de Krékel geluid maakt; en een Mol, om dat hij de aarde geduurig uitgraaft. Het is een vreeſlijk en wanſchaapen dier, viermaal grooter als een Spaanſche Vlieg, voornaamentlijk indien hij oud is.

VAN DE INGEKERFDE ZONDER VLEUGELS MET AGT POOTEN.

De Scorpioen is een beesje zwart van verf, eirond van lijf, met een kort hoofd boven de borſt, met oogen zo klein dat ze naauwelijx gezien worden. Hij heeft agt voeten, twee armen met ſterke tangen en ſchaaren geſpleeten, grooter als de andere, en de rivierkreeften gelijk. Uit het einde van 't lijf ſpruit een ſtaart, veeltijts met zeven, ſomtijds zes en negen knoopen, welkers laatſte langer als de andere, alleen met een enkele of dubbele angel, een weinig naar het einde geboogen, gewapent word. Daar zijn gevleugelde en ongevleugelde Scorpioenen, zo als Apollodorus, Plinius, Pauſanias, Nicander, Elianus en Strabo getuigen. Hun vergift is heet. Zij dooden Haagediſſen, Spinnen, en allerlei Slangen.

De Spinnekop heeft een klein hoofd. Alle hebben zij drie knoopen aan de beenen. Zommige hebben twee lange beenen meêr; want dat ze niet alle even lange beenen hebben, geeft de verſcheidentheid van haar werk te kennen. Haar verſtand alleen wijſt haar konſtig weeven aan. Bij Ariſtoteles is driederlei geſlagt. Het eerſte is Bijtägtig, het twede Wolfägtig, en het derde Aanzienlijk in de geleerde werking.

De Tarantula is alzo van het land Tarentum genoemt, zijn vergift door de ſteek toegebragt verwekt wonderlijke toevallen. Eenige loopen geduurig, andere laggen, zommige ſchreiën, deeze roepen, die ſlaapen, andere waaken, braaken, ſpringen, zweeten, en trillen. Eenige hebben zo grooten vermaak in verſcheide verven, datze in zwijm vallen indien zij die niet verkrijgen.

VAN DE INGEKERFDE ZONDER VLEUGELS MET TWAALF EN VEERTIEN POOTEN.

De Landmeeter. De Landmeeters verſchillen van de Rupſen, om dat ze bij na als een menſch, met voortgaan, de landen afmeeten; zij hebben van vooren zes, en van agteren ook zo veel pooten, en in het midden geen. Ariſtoteles heeft aan dit geſlagt van Rupſen geen naam gegeeven, maar hij noemt ze Rupſen, die golfswijze voortgaan.

De Rups is een groen beesje dat in de tuinen de moeskruiden eet. Zij zijn alle groote vraaten van boomen en kruiden. Eenige eeten de toppen van de kruiden, andere de bloemen. Het onderſcheid der Rupſen is bijna oneindig, het zij gij de hoegrootheid, hoedanigheid en de deelen des lighaams, of ook de werkingen en andere inziet. Zij zijn glad, ruig, groot, klein, middelbaar, groen, zwart, geſprengkeld, hard, zagt, gehoorend en zonder hoornen. Veele veranderen in Poppen of Torretjes,

retjes, en deeze in Kapéllen, en eenige niet: maar als zij alles opgegeeten hebben, vervallen en ſterven zij zelve ook.

De Kalander, die in een Kapél verandert, word onder de Rupſen geſtelt: hij verwoeſt, als Virgijl zegt, een heele korenſchuur.

VAN DE INGEKERFDE ZONDER VLEUGELS MET VEELE POOTEN.

De Duizendbeen, Honderdvoet, Slijkvarken, Veelvoet, word daarom tweehoofdig genoemt, om dat hij met een gelijke lugtigheit voorwaart en agterwaart kruipt. Het deel tuſſchen de ſtaart en 't hoofd heeft hij niet eenvoudig maar veelvoudig ingekerft: waarom dit geſlagt doorgeſneeden zijnde, ook lang kan leeven.

De Piſſebed is een klein dier, naauwelijx een dwarſe vinger lang, een halve vinger breet, uit den blaauwen zwartägtig. Hij heeft veertien voeten, weêrzijds zeven, aan ijder voet een lid, dat naauwelijx zigtbaar is; twee korte ſprieten, daar hij den weg mede afpeilt: de zijden omtrent de voeten zijn als een zaag getand. Aangeraakt zijnde rolt hij zig tot een rond bolletje.

De Land-oor-worm word met de Julus, Duizendbeen, Honderdvoet, en de Forbicinen onder een gemengt.

VAN DE INGEKERFDE ZONDER POOTEN.

De Worm. Der zelver onderſcheid is veelerlei, ten aanzien van grootte, plaats, verf en anders. Zij zijn groot, klein middelbaar, en zo lang datze haar tot een elleboogs lengte uitſtrekken, zij zijn zwart, rood en brandig. Zommige hebben een roode kring om 't hoofd, andere hebben een ſtaart, eenige geen. Zommige zijn ruig, andere niet. Daar kan geen vrugt genoemt worden, die niet van de worm ofte mot beſmet word; ja zelf ſomtijds het Manna, de ſpijs der kinderen Gods, gelijk de Schrift beveſtigt, heeft ook wormen gehad, als het booven het gebod des Heeren tot 's anderen daags bewaart wierde.

De Houtworm. Ik ſtelle, zegt Aldrovandus, vier geſlagten van Houtwormen, een bij Plinius en Theophraſtus eigentlijk de Houtworm genoemt, de andere een Wormpje geheeten, de derde de Thrips, de vierde de Coſſus, die ſommige zeggen, dat een veelvoetige worm in het hout is.

De Aardpier. Van de Aardwormen, zegt de zelve, vinde ik voornaamentlijk twee geſlagten, het een eenvoudiglijk genoemt de Worm (de Pier,) het andere Aſcaris. De Aardpier is, die in 't menſchen lighaam groeit, gelijk in grootheid, ſomtijds witagtig, ſomtijds bloedrood.

Deeze komt ſchielijk als het reegent uit het aardrijk te voorſchijn. Agricola verhaalt, dat de Aſcarides kleine wormen en van geen eene en de zelve verf zijn: want eenige, zegt hij, zijn wit, andere geel, en ſommige zwart. Deeze verderven het ſaad.

De Motte is een Wormpje de kleederen en papieren of boeken doorknaagende, en word van het vaſt houden genoemt, zo als Iſiodorus wil, om dat het in de kleederen en papieren vaſt blijft hangen, en de zelve vernielt.

De Slek, word van Plinius, als hij Cochlea zeit, de Naakte genoemt. De onderſcheiden der deelen in deeze beesjes zijn, gelijk Scaliger aanteekent, heel duiſter.

VAN DE INGEKERFDE WATERDIEREN.

MET POOTEN EN ZONDER POOTEN.

MET WEINIG POOTEN.

De Riviervlieg. Zij zijn groot van oogen naar de grootheid van het lijf, rond van rug, en plat van buik; zij hebben zes voeten, de agterſte grooter, om het lijf in 't water te brengen. Zij ſteeken onder 't zwemmen twee vleugels uit: waarom ze in de lugt konnen vliegen, en in het water zwemmen. Zij zwemmen met de buik om hoog, en vliegen in teegendeel. Zij doen 't van beide bij beurtwiſſelingen. De buik word met zwarte en groene ſtreepen onderſcheiden. De viſſen leggen hun laagen, (of loeren 'er op.)

De Water-Spaanſche-Vlieg. Daar zijn Water-Spaanſche-Vliegen in 't moeraſch omtrent de poelen, die van groote en gedaante naar de Wandluiſen gelijkenen. Ze hebben zes rosägtige ſchinkeltjes. De Scheeden, groen uit den zwarte, en blinkende, voornaamentlijk in de zon, dekken de wieken. Indien ze in de lugt voortkruipen, konnen ze ook vliegen.

De Water Viola. Ik heb een zeeker Inkervelingetje, zegt Aldrovandus, aangemerkt, of uit het geſlagt van de Torren, of van de Spaanſche Vliegen: de Boeren zeggen 'er Water Viool teegen. Het is kleinder als een Spaanſche Vlieg, van vorm langer en ſmaller, aan weêrzijden ſcherp eindigende, git zwart, hebbende neevens de mond twee korte bijhangſels of hoorentjes, en zes voeten als ijſerroeſt.

De gevleugelde of ongevleugelde Waterſpin, is met de zeer lange pooten de Boſch-Spin gelijk, bijna eirond van lijf, aſchgraauwagtig wit, met zilveragtige vleugels, heele zwarte uitpuilende oogen, twee heele korte ſprietjes, en een gepunte ſtaart. Jonſton.

De

De Houtbederver. Bij Bellonius Phryganium. Het is een Visje of liever een Wormpje, dat de viſſers voor aas beezigen. Het kan ſpinnen als de Spin. Het heeft aan weêrzijden zes voeten, waar meede het ook in den ſnelſten ſtroom te water gaat. Want het kan niet zwemmen, en 't is een dun lang dier, gelijk een kleine Rups, daar de Vooren graag op is.

MET VEELE POOTEN.

De Scrophula of de Motte. Dit is een zeer klein Wormpje; en naademaal het gewoon is zig als in een boog zaamen te rollen en in een te winden, ſchijnt het nog kleinder, zo dat het ſomtijds den drinker bedriegt. Het is wit: en ſteunt (gaat) op heel veel voeten, die langs het beloop van het gantſche lijf bij na aan malkanderen raaken, zo ik het wel indagtig ben, zegt Aldrovandus. Van den mond ſteeken ook gelijk als voeten uit, zo dat het een veelvoet ofte een Water-piſſebedde verdient genoemt te worden.

De Zee-Vlooi. Onder de uitwerpſels van de zee, zegt Rondeletius, heb ik nu en dan een beesje, gedekt met een dunne korſt, gevonden, dat van troni de belaggelijk geſchilderde mensjes of een aap vertoont: met de andere deelen gelijkt het naar een Sprinkhaan. Aan de ſtaart heeft het bijhangſeltjes als een Sprinkhaan en een Squilla (garnaat.) Het is zo klein, dat de deeltjes van het lijf niet, als van iemand die ſcherp ziet, konnen onderſcheiden worden. Om de kleinheid geeft m'er geen agt op.

De Zee-Luis is van grootte en breedte als een groote boon, gelijk een Aard-tor. In de zee, zegt Ariſtoteles, zijn Vis-luiſen, niet uit de viſſen zelve, maar uit ſlijk voortgekoomen: ze zijn van aanzien de veelvoetige Piſſebedden gelijk, als dat ze een breede ſtaart hebben.

De Zee-koe-vlieg. De Oude hebben deezen de Zee-Paarde- of Ezelsvlieg genoemt, niet van de ſtem, nog van de geſtalte, maar van de gelijkheid van de natuur, die hij met de Land-Koe-Vlieg heeft. Hij plaagt en quelt de Thonijnen en Zwaardviſſen zo, dat ze ſomtijds in de ſcheepen en ook wel op ſtrand ſpringen. Zo dat 'er niet is, of 't heeft zijn vijand. Ariſtoteles heeft hem aldus beſchreeven: de Ezels-vlieg groeit omtrent de vinnen van eenige Thonijnen, is van gedaante als een Scorpioen, en van grootte als een Spin.

De Zee-oorworm. De Zee-oorwormen, zegt Ariſtoteles, zijn van aanzien als de Land-oorwormen, van grootte wat minder, ze koomen op ſteenrotſige plaatſen voort, en zijn meeſt rood: ze overtreffen de Aard-oorwormen in getal van voeten, maar ze zijn ranker van ſchinkels.

De

De Wormen in buisjes verſchuilende. Op de Zee-rotſen, en booven op de ſchaalen van oude Schulpviſſen, zo als Rondeletius getuigt, groeiën hardgeſchaalde, ronde, ſcherpe, witte, van binnen heel gladde buisjes of pijpjes, van de welke eenige regt, ſommige gedraait en omgevouwen zijn. In deeze groeiën en leeven Wormen, die zig naar buiten begeeven om water te ſcheppen. Deeze Wormen zijn van verf en zelfſtandigheid gelijk de roode Oorworm, van geſtalte en grootte verſchillen ze iet of wat: want de langſte zijn niet grooter als een vinger.

MET GEENE POOTEN.

De Indiſche Worm. Statius Seboſius brengt voor geen klein wonder bij, dat 'er in de Ganges blaauwe Wormen met twee kuuwen van zeſtig elleboogen zijn, die de naam van hun geſtalte hebben gekreegen: en dat ze zulken kragt hebben, dat ze de olifanten, die om te drinken koomen, al knarſſetandende met hun gegreepe hand wegrukken. Dit is moogelijk die zelve Indiſche Worm, van de welke Elianus ſchrijft. De Rivier de Indus heeft geen wilde beeſten, men zegt, dat in de zelve alleen een worm groeit, en de gedaante draagt van die geene, de welke uit het hout voortkoomen en gevoed worden: en tot de lengte van zeeven elleboogen en nog meêr groeiën. Een jonge van tien jaar kan hem naauwelijks in de dikte met de handen overvatten. Zij hebben in de boovenſte plaats van de mond eene tand, en in de onderſte de andere, beide bijna een vierhoekigen elleboog lang, zo ſterk, dat wat voor een dier, 't zij tam of wild, zij daar meede vatten, gemakkelijk vernielen. Over dag houd hij zig beneeden op zijn plaats in de rivier, te vreeden met ſlijk, en wegſchuilende. Maar bij nagt gaat hij op 't land, en maakt het af, wat 'er voor mag vallen, 't zij een paard, een os, of een ezel, en ſleept het in zijn hol, en wegſtuwende in de rivier, vreet hij al de leedemaaten op, behalven de buik. Wijders, zegt Aldrovandus, of het waar is, dat 'er zulke Wormen gevonden worden, ik wil het geloof daar van bij die Schrijvers laaten. Scaliger heeft geoordeelt, dat het een ſchoone leugen is.

De Maart-worm. Nademaal deeze diertjes alleenlijk in Maart, maar niet in eenige andere maand geteelt worden, word hij bij de Duitſchers een Maartſche vrugt genoemt.

De Waterborſtel. De Borſtel is een kruipende Worm, zegt de Autheur van de natuur der dingen, gelijk ſommige zeggen, hebbende de naam van de zaak. Want het is een heele dunne Worm, als een borſtel, (gelijk men meent een Borſtel, of een hair uit de maane, of de ſtaart van een paard) bijna een elleboog lang, hard en wit: aan beide de uiteinden niet verſchillende, dewijl hij geen hoofd heeft, maar kruipt

naar

naar alle beide de deelen. Hij groeit in bedurve water, nogtans niet in ſtinkend. Hij is zo hard, dat hij naauwelijks met de voet kan vermorzelt worden. Het vergift van deeze is van zulken grooten kragt, indien wij den Autheur van de natuur der dingen gelooven, dat hij, van een menſch ingedronken zijnde, doet quijnen en uit teeren, tot dat hij met een vervloekte pijniging het leeven aflegt.

De Moeraſſige en Zee-bloedzuiger. De Bloedzuiger is van twee geſlagten, de eene een Zee-bloedzuiger, en leeft in ſtaande Zeewater: de andere houd zig in zoete wateren. De Zeebloedzuiger is deezen wel gelijk, maar grooter en harder van huid. De Bloedzuigers van zoet water, uitgerekt zijnde, vertoonen een Worm, of wonderlijk wel de ſtaart van een Rot (Muis.) De Bloedzuigers hebben geen beenderen, pooten, en vinnen, nog geen eenig lid, maar ze zijn over het geheele lijf egaal (gelijk,) als een pilaar. Ze hebben een mond als een driehoek, het geene blijkt uit de wonde van haar toegebragt.

De Zeeworm, (Zee-Pier,) is grooter als de Aard-Pier, onthoud zig op het ſtrand binnen in het zand, en wel voornaamentlijk in dien oord, daar de zee over heenen bruiſt: van waar hij ſomtijds vertrekkende het drooge verlaat. Hij is langkwerpig rond, een voet lang, een vinger dik, magtig ſlijmig, ſaffraan-verf afgeevende, daar de ſcheepen van beſmet worden, en die drie daagen duurt. Hij heeft vlokken op de leedjes in plaats van vinnen, en leeft van zand en ſlijm. Tot dus verre Bellonius.

De Waterdarm. Is een water Ingekerfde, eenigermaate gelijkenende een aardworm (den darm van de aarde,) uit het voorſte gedeelte gelijk als twee hoorentjes uitſteekende, muisvaal (ſchimmel,) zonder voeten, met het gedeelte van voorene breeder en lijviger, allengskens rank wordende in een ſmalle ſtaart: is in 't geheel niet rond, maar aan weerzijden iet of wat plat, booven op in 't midden van 't lijf heeft hij een gemeene langkwerpige ronde knobbel, en is met veele ringen geſneeden, nogtans met weiniger op de ſtaart, welkers ringen ofte affnijdſels zo lang zijn, dat het zig naauwelijks met dat gedeelte (die partij) in een kring kan zaamen trekken ofte krommen.

De groote en kleene Zeeworm, Macrorhynchoteros en Microrhynchoteros. Wij bevinden, zegt Rondeletius, dat dien worm in het ſlijk van de zee en van ſtaande zeewateren leeft, de welke veel langer is als die beneeden, want hij kan altemet de grootte van twee elleboogen haalen, en de dikte van een duim. Hij heeft de gedaante van een lange worſt. Hij is veel langer van ſnuit als die beneeden, en gelijk de ſnuit van het Zeepaard (Hippocampus,) waar van daan wij hem Macrorhynchoteros hebben genoemt. Hij heeft van binnen alleenlijk een lange leiding van maag of darm, vol van water en ſlijk: waar uit het klaar is,

dat hij daar van alleen maar leeft. Dog de andere is met een zagte huid, geheel uit inſnijdingen beſtaande, gedekt: de mond of de ſnuit is ſtomp, en ſteekt een weinig voor uit, waar van wij die den toenaam van Microrhynchoteros hebben gegeeven. De andere van dit geſlagt hebben geen ſnuit, maar alleen een gat, om de ſpijs meê te grijpen. De heele worm is een vinger groot, en een pink dik.

Het Zeepaard, Hippocampus, is agterwaart gekromt van lijf, en zig krommende tot een boog, en gelijkt met de ſtaart heel wel naar de Rupſen, maar met het overige lijf naar een paard. Hij is bruin, met zwarte ſtippen geteekent, en blank van buik. Dit is voorwaar het ſchoonſte en geneugelijkſte visje om te kennen en te aanſchouwen, en alle zodaanige, zo dat gij u over de kloeke geeſtigheit van de natuur, en de hoogſte konſtenarij van den grooten Godt daar in moet verwonderen. Rondelet. Jonſt. Aldr.

De Zeedruif. Onze viſſers, zegt Rondeletius, noemen de eiëren van de Spaanſche Zeekatten, als een tros druiven zaamen gebonden, van een ſteeltje nederhangende, en met den inkt (het zwarte bloed) van de zelve beſprengt, een Zeedruif. Daar is ook een Zeedruif dat een Plantdier is, voorwaar verſchillende van deeze, meêr een Ingekerfde, als van eenig ander geſlagt, waarlijk een tros druiven gelijkenende, in den Oceaan (de Zee) aangetroffen: zeeker overal heel vol beeziën, van de welke eenige hemelsblaauw, ſommige purperwig, en andere rood zijn. De Kop is met twee hoorentjes als een Huisſlek verzien. Het word beweegt met een voortgaande beweeging. Aldr.

De Zeeſtarren. Daar zijn veele verſcheidentheeden van de zelve; want ſommige zijn groot, ſommige klein, die nooit grooter worden; eenige zijn geel, ſommige aſchgraauw, ſommige zwart, andere wederom zijn geängelt, eenige glad, ſommige verſchillen van de andere in kortheit en langkheit van ſtraalen. Eindelijk, ſommige hebben maar alleen vijf ſtraalen, ſommige meerdere: maar van de zelve zijn 'er ook die vijf af- of bijhangſels van ſtraalen, en gelijk als veele takken hebben, ſommige hebben 'er geen: maar die meerdere hebben 'er of zeeven, of tien of twaalf. Zo veele verſcheidentheeden van de zelve zijn 'er bij ons aangemerkt: en zo veele verſcheide en veelerlei ſlag van Starren worden 'er gezien, dat 'er van zoeken en beſpiegelen geen einde aan en is. Aldr.

BIJ DIE MET WEINIGE POOTEN KONNEN DEEZE GETELT WORDEN.

De Rivier Squilla Deeze heeft wederzijds drie voeten. De ſtaart eindigt gelijk als in twee lange en dunne draaden. Zij is een vinger lang, rond van kop, en plat als de peulvrugt linze. Heeft vier hoo-

hoorentjes. Daar is een groote overeenkomſt van geſtalte met de Zee-Squillen. Waarom ik niet en zie, zegt Aldrovandus, met wat bequaamer naam, als van Rivier Squilla, zij vereert mag worden.

De Spinnekoppige Sprinkhaan. Aldrovandus noemt een zeekere water Ingekerfde, hebbende de gedaante van een Spin, Attelabus Arachnoides, maar met zes voeten alleenlijk begaaft, aſchgraauw, en het moſchkruid of de beſlijkte grond zo gelijk, dat men hem niet als met de ſcherpſte oogen, van iemand die 'er met alle vlijt naarſtig op ziet, kan bevatten of aanmerken. Hij is bijna van mondſpleet als een Sprinkhaan, de oogjes genoegzaam wederzijds uitſtaande, met het overige geſtel van het lijf niet qualijk een Spinne gelijkenende, de gantſche buik is met veele ringen geſneeden, het boven gedeelte plat, en 't onderſte iet of wat rond, zo dat hij een midden vorm tuſſchen Spinnekop en Attelabus, of korte ongevleugelde Sprinkhaan heeft.

Tot hier toe is geſprooken van de Ingekerfde (Inſecten,) van de welke Aldrovandus een volkoomen Verhandeling bijzonderlijk heeft geſchreeven. Van de vier andere Bloedelooze Dieren, de welke oneigentlijk van Plinius viſſen genoemt worden, zal ik, volgende de ordere van Aldrovandus, nu ook in het algemeen handelen, op dat ik de naauwkeurige onderzoekinge van den Leezer hier in niet mogte ſchijnen te begeeven. Derhalven hebbe ik het volgende, tot zijnen dienſt, met de eigenſte woorden, voornaamentlijk van den zelven Aldrovandus, en andere Schrijvers, zo veel als doenlijk is geweeſt, uitgeſchreeven; en in deezen deele eenigermaaten afgeſtapt van de voorgeſtelde ordere, raakende het beſchrijven der Kabinetten volgens hunne nommers.

VAN DE MOLLIA OF ZAGTE.

Nu maak ik een aanvang van de Mollia, om dat deeze onder alle de Bloedelooſe zig de eerſte plaats toeëigenen. Dewijl de vorſt en algemeenen leermeeſter der Philoſophen Ariſtoteles deeze ordere gehouden, en Aldrovandus zelve die ook nagevolgt heeft. Het word al zagt genoemt, dat teeder is en in aanraakinge wijkt, welkers tegendeel het harde is. De Latijnen noemen Mollia de bloed ontbeerende, en die van buiten met vleeſch omzet, het vaſte van binnen als de bloedrijke bevatten. Bij Ariſtoteles, zo als Atheneus bijbrengt, zijn de Mollia, de Polypus, de Ozena, de Heledone, de Sepia, en de Loligo. Ik zie, zeit Aldrovandus, dat de Zeehaas en de Barnnetel van anderen hier bij worden getelt.

VAN DE POLYPUS OF VEELVOET.

De Polypuſſen verſchillen van de andere Mollia, datze een klein lijf en zeer lange beenen hebben. Alle zijn ze met agt pooten, maar de middelſte zijn de grootſte, met een dubbele rij ſchaaren, waar mede zij de ſpijs aan den mond brengen. Zij zijn ſterk, en doortrapt van aart, de ſoorten der zelver zijn veele. De Polypus is het verſlindenſte dier, en heeft een groote kragt in den buik, dat het al wat het ontmoet, zonder moeite, als Elianus ſchrijft, verſlind en afmaakt. Julius Scaliger ſtelt het onder de alverſlindende dieren, en niet te onregt.

VAN DE SEPIA OF ZEEKAT.

Waarom wij de Sepia voor de Loligo ſtellen, zegt Aldrovandus, beweegt ons geen andere reeden, dan zo wel het gebruik van de zelve in veele zaaken, waar door zij de Loligo verre te booven gaat, als de geſtalte van 't lijf, waar mede zij meerder naar de Polypus als naar de Loligo gelijkt. Matthiolus zegt, dat de Sepia bij de Polypus kan vergeleeken worden. Zij heeft twee lange ſnuiten en korte beenen. De Mollia, zeit Ariſtoteles, hebben geene ingewanden, maar een zwart vogt, dat inkt heet, 't welk meeſt in de Sepia is. De Sepia heeft ook op den rug een voos been, Sepium geheeten, de Nederduitſche noemen het Zeeſchuim, dat harde, 't welk in de Sepia is, 't geen de goudſmids beezigen: zo als Hadrianus Junius getuigt.

VAN DE LOLIGO OF VLIEGENDE ZEEKAT.

De Loligénen hebben booven de tanden zes kleine voeten, de laatſte twee der zelver grootere, maar de overige twee van de agt naar beneeden de grootſte van alle. De Loligo verſchilt van de Sepia voor zo verre zij breeder is, en haare romp groot. Atheneus bewijſt uit Ariſtoteles, dat de Loligo veel gelijkt naar de Sepia, te weeten gelijk getal van pooten, en ſnuiten; en van de voeten de onderſte ook klein, de boovenſte grooter, de regter ſnuit dikker, 't lijfje gantſch weekagtig en langkwerpig, het welk allemaal met de groote en kleine Loligo overeenkomt. Zij voeren een ſmal kraakebeenig zwaardje; 't zelve is, bij Aldrovandus, van een zeer groote Illyriſche Loligo, deurzigtig en blinkende als kriſtal. Voort heeft zij een bek eveneens als een Papegaai. Zij zwemmen niet alleen met haare vinnen, waar van haar lijf word omvangen, als Ariſtoteles zegt: maar zij vliegen ook met de zelve, zo Plinius heeft, zeggende, de Loligo vliegt ook, zig buiten 't water uitheffende.

VAN

VAN DE ZEEHAAS.

De Zeehaas is tot nog toe van weinige gekent geweeſt, zo om dat hij zeldzaam, als ook om dat hij verſcheidentlijk van de oude is beſchreeven. Plinius noemt hem een ongeſchikte brok eer als een vis, dat is een vleeſchagtige klomp, zo als het Rondeletius uitlegt. Want gij kond geen vinnen, nog oogen, nog eenige leden onderſcheidentlijk daar in bekennen, gelijk als in andere viſſen; waarom Dioſcorides het, zonder vleeſch en gedaante beſtaande, bij de kleine Loligo heeft vergeleeken. Elianus meld, dat het van alle kanten, behalven de hairen, bij de gelijkeniſſe van een Landhaas komt. Dit is te verwonderen in dit geſlagt, dat dewijl de ſlinker deelen de regter in alle dieren gelijkenen, in dit dier zeer ongelijk zijn, waarom het met regt een vormelooze brok genoemt word. Onder die welke vergift hebben, en de zee voed, is geen dier vergiftiger als de Zeehaas. En men verhaalt, dat Nero deeze zelve vis in de geregten zoude gemengt hebben, tegens die geene de welke zijne bitterſte vijanden waaren.

Tot hier toe Aldrovandus, de welke van de andere geen wijder gewag heeft gemaakt.

VAN DE CRUSTATA OF GEKORSTE.

Wij hebben de tweede plaats aan de zo genaamde Hardkorſtige gegeeven, en ſtellen ze voor de Hardgeſchaalde, om dat ze alle de leeden onderſcheidentlijker en volmaakter, en ook meerdere hebben. Het dekzel der zelver is harder als de Mollia, en dunner als de Teſtacea (Hardgeſchaalde.) Wij zullen zegt Aldrovandus, met Ariſtoteles, dien wij gewoon zijn bijna overal te volgen, vier geſlagten ſtellen. Want zo zeit hij: De voornaamſte geſlagten der Gekorſte zijn vier in getal: de Sprinkhaanen, de Krabben, de Squillen, en de Kreeften: de welke elk in veele ſoorten worden onderſcheiden, die niet alleen in gedaante, maar in grootte onder zig veel verſchillen: want zommige zijn groot, en andere heel klein. Elders ſchijnt hij 'er vijf te ſtellen, tellende den Egel bij deeze vier geſlagten. Zij hebben de deelen met de andere Bloedelooſe gemeen, als het hoofd, lijf, keel, buik en den darm; van gelijken hoorens, niet alleen om te ſtrijden, maar ook om den weg vooraf te peilen, als ook agt pooten, die alle in 't krom geboogen worden. Hij heeft het ergens klaarder gezegt, binnewaart te buigen. Eenige hebben ook twee armen met tangen getand: de Grieken noemenze Schaaren, Apulejus Vorken, Gaza Gegaffelde of Gevorkte voeten, en Maſſarius na hem, Andere twee gevoorende of

gekliefde. Sommige zeggen ook Schaaren, de Griekſche benaaminge behoudende. Meeſtendeel is aan alle, zo als dezelve Ariſtoteles verhaalt, de regter tang of ſchaar grooter en ſterker als de ſlinker.

VAN DE ZEESPRINKHAAN.

De Sprinkhaanen, zegt Plinius, worden met een broſſe Korſt beſchanſt in dat geſlagt het welke geen bloed heeft, en hij ſpreekt van geen andere Gekorſte. Wat nu de gedaante belangt, zo als Pierius Valerianus betuigt, heeft hij de gelijkenis van een Rivier-Krabbe, nogtans is hij ongelijk grooter, grover, en witägtiger. Ariſtoteles leert dat hij een ſmaller voorhoofd booven de oogen als de Krabbe heeft, en de troni breeder, en de borſt ſmaller, en het geheele lijf harder, en minder gevleeſcht; en hij hadde ter zelver plaatſe gezegt, dat hij verſchilde in de armen, die de Krabbe met getande ſchaaren uitſteekt: ende ook in eenige andere onderſcheidentheeden, alhoewel geen groote. Wijders dat de Sprinkhaan en de Kreeft van malkander verſcheelen, dat de Sprinkhaanen een ſtaart hebben, en de Kreeften geen. Dog ze koomen overeen in de getande ſchaaren, die zij in 't regter gedeelte, zo als hij zelve betuigt, grooter en ſterker hebben. Daarenboven hebben de Sprinkhaanige twee grootagtige voortanden, en een kleine keel voor den buik, in de welke ook eenige tanden zijn, om dat die boovenſte niet genoeg waaren. Bellonius heeft aangemerkt, dat het hart der zelver uit den zwarte ros is. Als zij het zeewater door de mond ontfangen, laaten zij dat in door haare kuwen (viskaaken) die zij, gelijk Ariſtoteles zegt, meerder hebben, als alle de andere die met een Korſt bedekt zijn. Zij zijn hard van oogen, gelijk de overige Gekorſte. De Sprinkhaanen hebben aan weerkanten vijf voeten, de uitterſte ſchaaren mede gereekent, de welke Gaza nu eens getande tangen, en dan weêr getangde armen heeft vertaalt. De pooten van allen worden in 't krom geboogen, maar de Schaaren binnewaart. De ſtaart is glad en zonder angels of punten uit vijf leedjes zaamengevoegt, eindigende in vijf vinnen om te zwemmen, waar op de Sprinkhaan ſteunt, als op een riem, en in de zelve is de kragt van 't gantſche lijf geleegen.

VAN DE ASTACUS, ZEE- OF MEIRKREEFT zegt Junius.

De Aſtacus is van de Gekorſte het naaſte geſlagt aan de Sprinkhaan, naar het getuigeniſſe van Ariſtoteles. De geſlagten van de Aſtaken, Zeekreeften, zijn veele. Zij verſchillen in groote en plaats. Plinius maakt op een plaats maar gewag van de zelve, alwaar hij ze onder de geſlagten van

van de Kreeften telt. Aldrovandus verhaalt, dat 'er tot nog toe bij geen Autheur een waare afbeeldinge van de Aſtacus net afgemaalt is.

VAN DE LEEUW EN DEN OLIFANT.

Bellonius ſtelt den Olifant van Plinius een en de zelve met de Leeuw, en maakt geen onderſcheid van de groote Aſtacus, gelijk uit deeze zijne woorden duidelijk word verklaart. Plinius, zegt hij, heeft den Zee-Olifant aldus afgemaalt, dat de teekening van de zelve t'eenemal met de Aſtacus overeenkomt. Onder die van der zee zijn de Olifanten van het geſlagt der Sprinkhaanen zwart. Waarom ik zoude gelooven (het zijn de woorden van Aldrovandus) dat den ouden Aſtacus van de Latijnen den Olifant is genoemt geweeſt, want hoe de Aſtaken ouder worden, hoe ze zwarter zijn. Wat nu de benaaminge van den Leeuw aangaat, het is te giſſen, dat de Grieken de naamen aan de groote Aſtaken hebben verandert, en dat zij ze liever Leeuwen als Olifanten hebben willen noemen.

VAN DE KLEINE ZEE-ASTACUS.

Wij noemen deeze de kleine Zee-Aſtacus, zegt Rondeletius, om dat hij van de groote verſchilt: op dat hij ook van den Olifant en de Leeuw onderſcheiden werde, den welken Atheneus, voor zo veel als ik weet, alleen gedenkt. Hij verſchilt van die uit de Rivier, dat hij als hij leeft bruin van verf is, langer en enger van lijf, en den hoorn van 't voorhoofd breeder en korter heeft.

VAN DE KRABBE.

Daar zijn 'er bij de oude die ontkennen dat de Krabbe onze Rivier-Aſtacus is, dieze gemeenlijk Krabbe noemen. De Krabbe, zegt Atheneus, word ook van de Romeinen een zeker geſlagt van Squilla genoemt. Waarlijk zegt Aldrovandus, op dat ik met den geleerdſten Cezar Scaliger ſpreeke, de Krabbe verſchilt weinig van de kleine Squilla, zo je hem niet te naauwkeurig aanmerkt; maar die naarſtiger beſchouwt, zal de bek van de Krabbe met een ſnuit, en van de Squilla ſtomp gewaar worden. De Krab heeft de twee voorſte voeten, die zij in plaats van handen beezigen, getangd, geſchaard, en de Squilla eenvormig of van een gedaante. De plaat-ſchobben van de Squilla zijn breeder, zij is gantſch platter. Ariſtoteles heeft de zelve geen bijzondere naam toegeëigent, maar ſchijnt ze onder de kleinere Gekorſte, die naameloos zijn, geſtelt te hebben. De Krabben hebben een maag daar

vrij

vrij wat veel ſpijs in mag, met zulk een wonderlijke konſtenarij gemaakt, dat je op de grond van de zelve een tweede mond vind, verzien met zijne kaakebeenen en tanden. Zij hebben op de zijden zo veel kuwen als pooten: te regt heeft Wottonus gezegt, gelijk als kuwen.

VAN DE ASTACUS KARABOEIDE, OF KRABAGTIGE ASTACUS.

Den welken van een midden geſtalte is tuſſchen Krabbe en Aſtacus, Zeekreeft, den Krab gelijk, hebbe ik Aſtacus of Karaboeide genoemt. Aldr.

VAN DE LAND-KRABBE.

Een zeeker geſlagt van het Gekorſte ſchuilt in de aarde, voornaamentlijk in Weſtindie, zij noemen het Kuaraſſen, zo na aan de gedaante van de Krabben, dat als Julius Cezar Scaliger het uit de aarde hadde zien uitgraaven, en dat eenige, wanneer hij vraagde wat het was, hem zeiden, dat het in de graffteede gevonden wierd, heeft hij zig lang van Krabben onthouden.

VAN DE SQUILLEN IN 'T ALGEMEEN.

De Squillen gibben worden altemet bij de Schrijvers met de naam van het geſlagt verſtaan, om dat ze bijna van een midden grootte zijn tuſſchen de grootere en de kleinere. En het geene de oude Medicijns wegens het voedſel van de Squillen voorgeeven, meent Rondeletius dat men voornaamentlijk van de Bulten heeft aan te neemen. De Romeinen noemden eertijds de Krabbe een ſoort van Squillen, gelijk het Atheneus behaagt. De Neder-Duitſchers, en de Vrieſen, en de Hollanders noemen een zeeker klein ſoort van Squillen Garnat, Gernard, Gernier. De Squillen, zo als Ariſtoteles getuigt, verſchillen van het Kreeftige geſlagt, om dat ze een ſtaart hebben: en van het Korſtige, om dat ze de tang of ſchaar ontbeeren, en dewijl ze meerder voeten hebben: want daar door word die overvloedigheit weggenoomen. Dog zij hebben veele voeten, om dat ze van natuure meerder geneegen zijn om te zwemmen als om te gaan. Zeekerlijk de Indiaanſche Squillen, volgens het getuigeniſſe van Elianus, in de Riviere Ganges, hebben heele groote ſchaaren. Behalven de voorgenoemde ſoorten van Squillen, is 'er een Squilletje, dat gewoon is in zommige Schulpen zig te onthouden.

VAN

VAN DE BREEDE SQUILLA OFTE BEERIN.

De breede Squilla is van gedaante van lijf de Sprinkhaan zeer gelijk; de welke Rondeletius liever bij de Squillen, als bij de Sprinkhaanen, heeft willen tellen. Aldrovandus vraagt, of deeze is de Beerin van Aristoteles? Rondeletius ontkent dat hartnekkig, Bellonius tegenspreekende, de welke den naam van Beerin aan de breede Squilla heeft gegeeven, om dat ze naar een land-beer, die dik en gedrongen van lijf is, en van verf gelijkt. Dit gevoelen van Bellonius verdeedigt Julius Cézar Scaliger. Dit is, zeit hij, de Beerin van Aristoteles. Want wanneer zij uitgetrekt legt, vertoont ze de uitgespanne huid van een Beer.

VAN DE KLEINE BEERIN.

Die Bellonius de kleine Beerin noemt, heeft Rondeletius, zo ik het wel heb, de gegraveerde Squilla geheeten. Scaliger maakt 'er de Crange van Aristoteles af. Van de groote Beerin, zeit hij, verschilt ze niet als in de grootheid, en in eenige trekken, daar de vierkante Plaat-Schobben mê beschildert zijn.

VAN DE CRANGON.

Rondeletius heeft deeze dus beschreeven. Deeze Squilla, zeid hij, is een groote hand lang, met een dunne gladde blanke korst bedekt, somtijds uit den witten een weinig rood; maar gekookt heel rood, en doorschijnend als hoorn. Hij heeft op 't voorhoofd een hoorn die uit de rug wast, als een zaag, en om hoog krom, waar van de getande scherptens in het boovenste en onderste gedeelte zijn, niet op de zijden als in de Astaken en breede Squillen. De oogen zijn als hoorn, heel uitkijkende, in de welke het onderste gedeelte hol is als een leepel. Hij heeft vier hoornen, twee taamelijk lang, dun en buigzaam; bij deeze twee andere korter, booven aan gedeelt. Uit de zijden koomen gelijk als witte vleugeltjes voort, steunende op een straal of een spits punt. De mond en der zelver bijhangsels zijn eeven al eens als in de Sprinkhaan en de Astakus. Hij heeft vijf voeten, en booven die nog twee armen, die in een spoor eindigen: de drie die hier op volgen, zijn een weinig gedeilt, de twee en de laatste ongescheiden. Het agterste gedeelte naar advenant de dikte, en de grootte van 't overige lijf, is lang, bestaande uit zeeven platte berdekens, en eindigt in vier vinnen: uit welkers midden een breeder angel als in de Garnaat uitsteekt. In de bijhangsels van de staart van onderen, en wijze van vermengen en van baaren, verschilt hij met de inwendige deelen niet van de boovengenoemde.

VAN DE GARNAAT.

Die Ariſtoteles noemt Kuphèn Karída, heeft Gaza Squilla Gibba of Garnaat wel overgezet. De toenaam Kuphè of Gibba word 'er bij gedaan om den bult (boggel) dien zij ſchijnen te hebben als zij bukken. Sommige Nederduitſche noemen deeze alleen of ligtelijk wel een andere *Gernat*. Zij ſpringen als Sprinkhaanen. Scaliger maakt drie ſoorten van kleine Squillen, alle geboggelt. Een oud vertaaler van Ariſtoteles zegt, de Garnaat heeft twaalf voeten, aan elke zijde zes; en daar ter plaatze, dat de Garnaat een ſtaart heeft en vier vinnen. En meerder en vinde ik van deeze Squilla niet, in de boeken van Ariſtoteles die nu in weezen zijn, wegens de gedaante van 't lijf ende der bijzondere deelen. Zij leggen eiëren, en teelen als de Sprinkhaanen, om dat zij der zelver ingewanden zeer gelijk zijn. Aldrovandus.

VAN DE KLEINE SQUILLA.

Ik vinde bij onze Italiaanen twee geſlagten van kleine Squillen. Het eene grooter, het andere heel klein, dit eerſte heeft een harder korſt als de Garnaat, en is blinkender, en leevend zijnde ſpringt eeveneens op als de voorgenoemde, en ligt bij nagt als een brandende kaars; te Rome word het Cambaretto genoemt. Het andere geſlagt is zo geweldig klein, dat het duizend nauwelijx één pond weegt; de Romeinen noemen ze Gambaruccio.

VAN DE SQUILLA MANTI VAN RONDELETIUS.

Om deeze Squille heeft niemand van de ouden gedagt, zo als Rondeletius oordeelt. En gelijk de Latijnen den Zeeſprinkhaan naar de gelijkeniſſe van den Landſprinkhaan hebben genoemt; alzo hij ook deezen Manti, uit de gelijkeniſſe van het beesje, het welke uit het geſlagte der Sprinkhaanen is. Dat beesje, zeit Rondeletius, noemen de onze Preguedious, dat is God biddende (het Biddertje) om dat het altijt de handen (armen of voeten worden meêr eigen in die gediertens gezegt) gevouwen houd, op de mannier van die geene, de welke God zeer ootmoedig bidden. Daarenbooven is het zeer dun en vermaagerd van lijf, gelijk die door geduurig vaſten zig afmaaken en vermaageren. De korſt van deeze, zegt Bellonius is dun, en raauw zijnde zo wit, dat ze bijna doorſchijnent is.

VAN

VAN DE KREEFTEN OF KRABBEN IN 'T ALGEMEEN.

Nu is de Kreeft nog overig, de welke rond is, en weinig geſtaart, alhoewel Plinius deezen naam voor alle de gekorſte heeft aangenoomen met deeze woorden: De geſlagten der Kreeften zijn de Krabben, de Aſtaken, de Majen, de Paguruſſen, de Heracleoticen, de Leeuwen en andere oneedelere (van minder ſlag). De Krabben zijn rond, daar alle de andere gekorſte langwerpig zijn, het welke Ariſtoteles betuigt, zeggende: Onder de Gekorſte hebben de Krabben alleen geen ſtaart, en 't lijf is rond, daar de Sprinkhaanen en Squillen het lang hebben. En op een andere plaats zegt de Zelve, dat de Krabbe van de Sprinkhaan verſchilt, dat de Sprinkhaanen een ſtaart hebben en de Krabben geen. Maar naar mijn gevoelen is het valſch, dat zij van ſtaart ontbloot zijn; want ze hebben 'er één, maar omgekrult. Daarom heeft Plinius voorzigtig geſprooken, als hij zegt: de Krabben verſchillen met de ſtaart van de andere Kreeften. Cezar Scaliger is de allernaarſtigſte geweeſt in alle deeze geſlagten op te tellen. Veele ſoorten van Krabben, zeit hij, zijn mij onbekent, die ik kenne, zal ik beſchrijven. De eene, bij onze nabuuren met de naam van het geſlagt, is klein. De andere, de welke ik nooit gezien hebbe, van Phenicie, zo men zegt een bijzondere, van de ſnelheid met den naam van Ruiter genoemt. Die onze geleerdſte vriend onvoorzigtiglijk in het vierde boek onder de traag-gaande getelt heeft. Die uitheemſche ſtroopen den roof van traager dieren op het Iſliſche ſtrand. Het derde geſlagt is uit de rivieren, ronder als dat uit der zee. Het vierde uitſteekende zo van kragt als van grootte, zij noemen ze Paguruſſen, van welke ik twee onderſcheiden kenne. De eene is ronder en bruinder en grooter. De andere is vierkanter en kleinder, van ligter verf, en bijna van een bleeke groenheid. De Venetiaan noemt deeze Poreſſen. De vijfde is de Heracleoticen, zeer groot in het geſlagt der Paguruſſen, met korte beenen en zeer ſterke ſchaaren. De zeſte, ver de grootſte van allen, dien wij met den naam van Maja kennen, is gantſch ſcherp van kap, gruwelijk ſpits van voorhoofd, met zeer lange dunne beenen, en daarom zwak. De zevende de kleinſte van allen in ſponſiën en ſchulpen. Bij deeze van Scaliger kan men bijdoen de Gulde Krabbe, en de zwarte, die van Avicenna Caniſſem genoemt word; als meede die men in het Italiaanſch Grancio Spiantano heet, met de naam mij alleen bekent; en de venijnige, die Cardanus ſchrijft dat in Weſtindie is: en de Landkrabbe, dien het ſcheepsvolk in het eiland van Sint Thomas ſtellen: en die weegens de lengte en kortheid der armen Macrochelus en Brachychelus genoemt word, ende ook de ruig gehairde; en die naar de gedaante van het hart ſchijnt te gelijkenen, Rondeletius eerſt bekent, gelijk ook de andere drie eerſte. Wij beſluiten dan

dan dat den Philoſooph (Ariſtoteles) te regt heeft geſchreeven, dat he geſlagt der Kreeften of Krabben veelerlei en niet wel op te tellen is.

VAN DE ZEE-KRABBE.

De Venetiaanen, bij de welke het getal van de Zee-Krabben bijna oneindig is, noemen, zo als Matthiolus getuigt, een zeekere Krabbe gemeenlijk Molecca, die de oude korſt in de lente uitſchud. Zij noemen ze Molekken weegens de zagte en teedere korſt, die zij hebben, als zij de oude hebben uitgedaan. De Zee-Krabbe, zeit Bellonius, is bijna rond en gedraait van lijf, en in 't voorſte gedeelte met ſpleeten of kerven gedeilt, en met een korſtig dekſel bekleed; welkers grootheid gij gemakkelijk tot de Pagurus, Maja, Aſtacus en Sprinkhaan moogt bijbrengen. Ariſtoteles ſchrijft, dat de Zee-Krabben veel traager voeten hebben om te gaan als de andere.

VAN DE KRABBE MEA.

De grootſte van alle Krabben word Majas genoemt, volgens het getuigeniſſe van Ariſtoteles. De Meë zeit Jovius, zijn rond van buik, langzaam van gang op de aarde, maar in het water de allergezwindſte, de Venetiaanen noemen ze Granceolen: in welkers rondere ſchaalen zij tot ſieraad ſpiegels pleegen te zetten. De Maja, zo als Bellonius ſchrijft, verſchilt daar in van de Pagurus, dat die in het voorſte gedeelte breed is, maar de Maja verſpreit zig met het agterſte gedeelte in de wijtte uit, word van voorene naauwer beſlooten, en loopt ſmaller toe: daarenbooven is zij meêr in 't rond gedraait als de Pagurus.

VAN DE PAGURUS.

Een andere ſoort van een Krabbe, dien Ariſtoteles de naaſte in grootte maakt, word bij de Grieken, en bij de Latijnen als Plinius en Gaza, Pagurus genoemt: en zo is dat woord bij de oude ſchrijvers voor een Zee-Krabbe te vinden. Lycophron heeft Fenix den Leermeester van Achilles, toen hij oud was, Pagurus genoemt, om de rouwheit van zijn vel dat hij in zijn hooge jaaren kreeg. Om dat bijna alle Krabben op afgebrookene oevers zig pleegen te onthouden, is alle Pagurus van ſommige Zee-krabbe genoemt. Zijn korſt, zo als Bellonius getuigt, is met negen ſpleeten in een draaikring als een dakpan ingeſneeden. Hij waſt uit tot de groote van een menſchen bekkeneel, maar word nooit zo net rond. Hij word met een ſterke en gladde korſt gedekt. Gij zult zo veele geheimen van de natuur in zijn mond bevinden,

den, zo veel omſtaande bijhangſels, en zo veel velletjes, dat gij gedwongen zult moeten bekennen, te weezen een ongelooflijk konſtſtuk van de natuur.

VAN DE RUITER-KRABBE.

Eenige Krabben wierden van weegens de gezwindheid Ruiters genoemt. Daar is een zeekere ſoort van Krabben van zulken ſnelheit, zegt de Philoſooph, op den oever van Phenicie, dat niemand ze naauwelijks kan agterhaalen, waarom zij ze Ruiters hebben genoemt. Zij zijn niet grooter als een groote Spinnekop, zegt Bellonius; en nogtans ſchrijft hij op een andere plaats in zijne aanmerkingen, dat de Looper-Krabben veel grooter zijn als een kleine kaſtanje. Volgens het getuigeniſſe van den Zelven, hebben zij het lijf van een witagtige verf, met roodagtige ſtippen geſprengkelt, en als de Pagurus gedraait, en de beenen als de Maja. In de zonne geſtelt zijnde zijn ze geheel doorzigtig, behalven in dat gedeelte van 't lijf, dat de ingewanden beſlaat. Zij verſchillen van de Zee-Krabbe alleen in de laatſte voeten, in de welke het zeeker is dat de klaauwen de voorſte gelijkenen. Dit geſlagt word nooit groot.

VAN DE GEELE GEGOLFDE KRABBE VAN RONDELETIUS.

Deeze Krabbe is onder de naamelooze en onedele groot, en de Rivier-Krabben of die van ſtaande waater gelijk. Hij is geel van de verf genoemt, en gegolft van de ſtreepen, die in het boven gedeelte inhamagtig golfswijze zijn, niet anders als het geen men gemeenlijk kamelot noemt.

VAN DE BONTE OF GEMARMERDE KRABBE.

Deeze Krabbe onthoud zig op de rotſen van den Agathenſiſchen oever, die daarom bont ofte gemarmert genoemt word, om dat hij glad en gepolijſt van ſchaal is, met verſcheiden verven geſprengkelt, bont marmer ofte jaſpis ſchoon gelijkende; het zij gij den glans van de ſchulp, of de gladheid, ofte de verſcheidentheid der verven beſchouwt: want in de zelve worden groene, hemelsblaauwe, witte, zwarte en aſchgraauwe vlakken gezien, de welke als de Kreeft dood is voor het meerdere gedeelte verdwijnen. Indien hij dood zijnde in de zon word gedroogd, word hij gantſch geel.

VAN DE KRABBEN IN LANGTE VAN SCHAAREN VERSCHILLENDE.

Eenige Krabben verſchillen in de lengte van de ſchaaren, waarom ſommige van die Macrocheli, dat is, met lange ſchaaren, andere Brachycheli, dat is, met korte ſchaaren genoemt worden. Zodanige geſlagten, zegt Aldrovandus, zijn alle ronder van lijf, en met dunne beenen, waarom wij ze Zee-Spinnen ofte Zee-Phalangiën, naar de gelijkeniſſe van de land-ſpinnekoppen, genoemt hebben.

VAN DE KRABBE DIE 'T HART GELIJKT.

Deeze Krabbe drukt beſcheidentlijk met den romp van 't lijf de gedaante van een hart uit. Hij heeft twee hoornen die uit het voorhoofd ſteeken, twee armen kort van ſchaar, en vier voeten. Hij is uit der zee en klein, zelden onder die op ſtrand gevonden, maar word met een ruim net uit het diepſte van de zee met de zeevis op ſtrand getrokken, en dat niet dikwils, om dat hij ligtelijk om zijn kleinheid door de maazen van de netten uitvalt. Wij hebben dikwils zulk ſlag van Krabben in de rob van de Kabeljaauw gevonden. Dus verre Aldrovandus.

VAN DE RIVIER-KRABBE.

De Zee- en Rivier-Krabben zijn malkanderen zo gelijk, dat ze naauwelijks, als ze onder een gemengt worden, van den ervaarenſten viſſer konnen onderſcheiden worden, en veele ſtellen vaſt dat ze alleen in de plaatſen verſchillen. Cezar Scaliger heeft gelooft dat de Rivier-Krabbe ronder is.

VAN DE GEKORSTE LEEVENDE IN SCHULPEN.

VAN DE KLEINE KREEFTEN.

Daar zijn nog andere Gekorſte, als Kreeftjes, kleine Kreeften en Squillen, van gelijken de Scyllari, wel niet in de geſtalte van 't lijf zo heel zeer van de voorgenoemde verſcheelende, dewijl ze ijder onder de vier voorgaande geſlagten konnen geſtelt worden, maar van weegen de plaats, in de welke zij zig onthouden, en de mannier van leeven; want zij leeven en hebben hun verblijf in eens anders ſchulpen, als in Moſſelen, Pinhoorentjes, Kamhoornen, Oeſters, en in de Tolgedraaide

draaide van verſcheide geſlagt. Waarom het ons luſt van de zelve bijzonderlijk te handelen, beginnende van de kleine Kreeft.

De kleine Kreeft word genoemt die in de Pinhoorenen voortkomt. De kleine Kreeften, zeit Rondeletius, die in de Oeſters gevonden worden, zijn kleinder, te weeten als de grootte van een kleine boon, wit over het geheele lijf, behalven in het midden van de korſt van boovenen, dat rood is. Die in de Pinhoorenen gevonden worden zijn grooter, en zijn meêr rood als wit, anderſints zijn ze met ſchaaren, voeten, en eindelijk met het gantſche lijf, zo onder malkanderen, als de andere Kreeften gelijk. Dog zij verſchillen van de Cancelli, (Kreeſtjes) om dat de kleine Kreeften de gaſten van de leevende Pinhoorenen en Oeſters zijn. De Cancelli (Kreeftjes) gaan maar alleen in de leege ſchaalen en hoorentjes, en zij zijn lang van lijf, gelijk de Sprinkhaanen en niet als de Kreeften.

VAN HET KREEFTJE CANCELLUS.

Het wierden van de ouden ook Kreeften genoemt, die men nu door verminderinge Kreeftjes heet. Dog dien ze, zegt de Philoſooph, een Kreeftje noemen, is bijna een gemeene makker van de Gekorſte en Hardgeſchaalde geſlagten, want die van het ſoort den Sprinkhaanen gelijk gezien word, is gewoon door zig zelven bijzonderlijk te groeien of voort te koomen. Van gedaante is hij de Spinnen gelijk.

VAN DE HARDGESCHAALDE, TESTATA OF TESTACEA.

De Hardgeſchaalde, die ook Schulpen, Hoorntjes en Schulp- of Schaalviſſen genoemt worden, waaren om geen een reeden voor alle de andere te ſtellen, gelijk ook een ijgelijk die niet het honderdſte gedeelte van de zelve kent, (want de geſlagten of ſoorten van die zijn ontelbaar en nooit genoeg bekent of om te kennen) kan oordeelen, overſlaande ondertuſſchen die geene de welke in de ſchriften der ouden treffelijk geoeffent zijn. Nogtans, zegt Aldrovandus, hebbe ik aan die de derde plaats toegeëigent, door twee reedenen daar toe bewoogen, zo om dat de Meeſter Ariſtoteles, overal en in alles na te volgen, mij aldus ſchijnt geleert te hebben, waar hij ook de geſlagten van alle deeze Gediertens in ordere verhaalt, en van malkanderen onderſcheid: als om dat ik in alle mijne verhandelingen de ordere van gevoegelijkheit gewoon ben te volgen. Ik vinde niet weinig naamen, met de welke dat ſoort van Dieren, die den rug met een keiagtig, broſch, breekbaar en niet tegenſtootelijk dekzel verſterkt worden, zo bij de Grieken als bij de Latijnen voorkoomen, maar die een groote verklaaringe vereiſchen. Ariſtoteles

ſtoteles en veele andere noemen ze Oſtracoderma, eveneens of gij zeide dieren van een hardgeſchaalde huid. Rondeletius zegt, de verſcheidentheid van de ſpeelende natuur, het groote onderſcheid van verven, en zo veele gedaantens, is zo groot in deeze Hardgeſchaalde, dat ze naauwelijks zijn op te tellen. Voorwaar als Plinius die verſcheiſcheidentheid zal ontvouwen, heeft hij zelf met een vermaakelijke en ſchoone ſchakeeringe en overvloed van woorden, de vrugtbaarheid van de natuur, en de wonderbaare en veelvoudige ſchranderheid met alles voort te brengen, verſtandiglijk nagebootſt, zeggende: De geſlagten der Schulpen of Hoornen zijn het, waar in de wonderbaare verſcheidentheid van de ſpeelende natuur is, zo veel onderſcheid van verven, zo veele gedaantens met vlak (plat, effen,) hol (gebult,) lang, gemaant (halfrond,) rond als een ſchijf, als van een halve maan (een kring,) een ſtuk afgeſneeden, bultig (op den rug verheeven,) glad, gerimpelt (gefronſt,) getand (gekarteld,) geſtreept (geribt,) met de kruin driepuntig gedraait (in een tuit met ſteekels toeloopende,) de rand met takken uitſchietende, uitwaart omgeboogen, binnewaart ingevouwen, dan met ſtreepjes gemerkt, gehaaird, gekrolt, gootswijze, kamswijze, dakswijze, gegolft, traliagtig (ruitswijze,) genet, over dwars, regt uit uitgebreid, digt in een gedrongen, uitgerekt, bogtig, kort in een geknoopt, aan een zijde vaſt, als mer aanklopt opengaande, en gekromt om voor een blaas- of kink-hooren te dienen. Tot zo verre daar ter plaatze.

De geſlagten der Hardgeſchaalde zijn zeer veele, zo als Ariſtoteles getuigt, want ſommige zijn Tol-Top- of Tuit-hoornige, eenige Tweeſchaalige, en andere Eenſchaalige.

De Tol-Top-of Tuit-hoornige zijn die hunne ſchaalen op allerlei wijze in krullen, gieren en draaikringen, gelijk men in de perſen en wijnperſen ziet, ombuigen.

Ariſtoteles maakt twee geſlagten van Tol-Top- of Tuit-hoornen, ſommige in een ronden omkeer in een gedraait, als de Kinkhoornen; en andere tot een kloot in een gerolt, als de geſlagten van de Egels.

VAN HET SCHIPPERTJE, OF DOEKHUIFJE, (NAUTILUS.)

De Schulp van deeze, zegt Bellonius, ſchijnt uit drie ſtukken te beſtaan, (te weeten de kiel en de zijden, ſchoon ze nogtans eenvouwig is,) welkers zijden aan weêrkanten als gevoegde kielen verſchijnen: zij zijn meeſt van die grootte, als beide de handen konnen omvatten, en van breette als de duim met de voorſte vinger begrijpt. Dog alle zijn

ze

ze niet dikker als parkement, met ſtreepen over langs loopende, naar de kanten met kerven geplooit, in een ronde vorm uitgaande. Doch het gat, door het welke het Schippertje word gevoed, ende uit de ſchulp gaat, is groot. Deeze ſchulp is broſch, melkwit, helder, zeer polijt, heel wel gelijkenende naar de gedaante van een rond ſchip. Want hij vaart booven op zee, opgekoomen uit de diepte, en tilt zich op met de omgekeerde ſchaal, op dat hij gemakkelijker mogt booven koomen, en vaart heenen met een leêge ſchuit, en wanneer als hij booven waater is, dan keert hij de ſchulp om. Wijders legt 'er een vliesje tuſſchen de armen (vinnen) van 't Schippertje, gelijk 'er is tuſſchen de vingers (naagels, klaauwen) van de platvoeten (waatervoogels,) maar dit is wel zoo dun, eeven als Spinne-rag, nogtans ſterk, waar meê hij als 'er wind is voortzeilt. De hair-lokken (of liever de lange vleeſchagtige uitſteekzels) die hij aan weêrkanten veel heeft, beezigt hij voor 't roer, en als hij bevreeſt is, dan laat hij de ſchulp voort met zeewaater volloopen, en zinkt weg. Voort heeft hij den bek van een Papegaai, en gaat op zijn lange vleeſchagtige uitſteekſels als de veelvoet, (Polypus,) en ſlurpt op dezelve wijze met de ſchaaren.

Bellonius maakt de Slak, die gemeenelijk de parlemoere genoemd word, het tweede Schippertje (Nautilus) van Ariſtoteles. Alhoewel Rondeletius dat beriſpt, nochtans, zegt Aldrovandus, keuren wij het niet af.

VAN DE PURPURA, OF PURPER-SLEK.

Rondeletius zegt, dat de Purpura de edelſte Schulpvis is van het geſlagt der Tolhoornige. Dat zulks volkoomen waar is, konnen wij, die den voorrang aan de Purpura onder alle de Tolhoornen geeven, bijna zonder moeite verzeekeren ende beveſtigen, zo om de prijs waar op ze bij de ouden wierd gehouden, als uit het gebruik van de zelve. Ariſtoteles bekent ronduit, dat de Purpura een Schulpvis is uit het geſlagt van de Tolhoornige, en dat aan hem geen één geſlagt der zelver is bekent geweeſt, leeren wij uit zijne woorden. De Leever is lijmächtig met een zeekere taaije quijlvogt verzien, dat bijna voogellijm ſchijnt te weezen. Dit heeft Ariſtoteles een dik zwart uitwerpſel (Papaver) willen noemen; aan welkers zijde de purpere ſnot, waar meede voortijds geverft wierde, verſchijnt, die men ſchielijk uit de verſe Purperviſſen moet uitdrukken, want in de doode is 't vergaan. De Schaal, zegt Rondeletius, is gefronſt, ſcherp, aſchgraauw, ſomtijds geel, ſomtijds uit den groenen aſchgraauw, van binnen geel-verwig. Zij is in kringen zaamgedraait. Zij verſchillen in de plaats. Tyriſch Purper is eertijds het vermaardſte en ver het voortreffelijkſte van allen geweeſt. Men gelooft dat Hercules de autheur en de vinder van de purpere verfis. Het

welke Georgius Cedrenus met deeze woorden heeft beſchreeven. In voorleedene tijden (na dat Mercurius in Egypte regeerde) Phenix koning zijnde, was'er een Philoſooph Herkules, toegenaamt de Tyrier. Deeze heeft het Purper uitgevonden. Want als hij in dat gedeelte van Tyrus, dat aan de zee leit, opgekoomen was, heeft hij gezien, dat een hond van een herder een Schulpvis verſlond, en de herder meenende, dat het bloed van den hond kwam, ſchaapewol nam, om het geene uit zijn muil liep af te veegen. Dog Herkules die hier op lette, zag met verwonderinge dat de verf van die wol uitſteekende was: en aangemerkt hebbende, dat dat vogt uit die Schulpvis gevloeit was, heeft hij die wol, als een groot geſchenk, aan Phenix den koning van Tyrus vereert. Die door het aanſchouwen van die verf ten hoogſten verwondert, gebooden heeft wol op die wijze te verwen, en dat hem daar van een koningklijk kleed zoude gemaakt worden, het welke hij allereerſt heeft aangedaan, tot verwonderinge van al de weereld. Want voor die tijd hadden de menſchen van dat verwen niet geweeten.

VAN DE BLAAS- OF KINK-HOORN, BUCCINUM.

Dat de Kinkhoornen uit het geſlagt der Tolhoornige zijn, hebben wij bij den Philoſooph op geen eene plaats, en voornaamentlijk alwaar hij deeze woorden ſchrijft. Eenige van het Tophoornige geſlagt zijn tot een omwentelinge ingedraait als de Blaas-hoornen; ſommige alleen tot een kloot in een gerold, gelijk het geſlagt van de Egels, als meede van de Tweeſchaalige, enz. De Kink-hoorn dan is of groot of klein, wiens ſchulp, van een draaikring met knobbeltjes geſcherpt, word omvangen. Ariſtoteles eigent den Kink-hoorn een rouwe ſchaal toe.

VAN DE MUREX (EEN PURPERE SCHAALVIS,) OF TAKHOORN.

Het woord Murex word overal genoomen voor alle purpere verf, het zij dan van de Purperſlek, of van den Kink-hoorn, of van een Schulpvis: want het is een en 't zelve met Murex geverft te weezen, dat het is met Purpura of Conchylium geverft te zijn. Ik noem, zegt Aldrovandus, te gelijk met Rondeletius de Murices, die ook Tuithoornig zijn en lange en vaſte punten (angels) of naagels hebben. Van gelijken keur ik voor goed de oorſpronkelijke uitlegging van het woord van Perottus, die oordeeld, dat de Murices genoemt worden van de ſcherpe ruwheit van de muuren.

Daar is ook een Murex, de welke wij van de witheid en hardheid, waar meede hij naar wit marmer met het uitwendige gedeelte gelijkt, de ge-

gemarmerde noemen. Met het inwendige gedeelte is hij purperägtig uit den witten. De ſchaal is zwaar, dik, vaſt, vreeſſelijk met veele ſteekels, middelſlag tuſſchen Buccinum en Conchylium, wijd, gelijk een zeekere ſoort van Purpura. Van gelijken een tweede Murex zonder eenige punten, en zonder eenige ſcherpte, in 't midden van den rug heeft hij knobbels, maar zeer ſtomp en plat, en zijn tuit (top) is ten aanzien van de Slek klein, beſtaande uit vijf ſlingers. De gantſche ſtoffe (zelfſtandigheit) is marmer hard, de verf zo buiten als binnen geel, en op geen plaats wit.

De driehoekige Murex, zegt Rondeletius, is aan de eene zijde effen, en aan de andere bijna rond: maar zo, dat aan weêrkanten twee zijden zijn. Hij heeft korte en ſteevige punten.

Rondeletius heeft een Murex de melk-witte van de verf genoemt. Hij heeft eer verheeve ſtreepen en knobbeltjes, als naagels of punten.

De purpere Murex Orthocentrus is van binnen en buiten geheel rood, nogtans meêr van binnen. Doch zijn tuit is wit. Hij heeft twaalf regte ſterke ſpitſe punten, langer in de ſlinker als in de regter zijde. Hij beſtaat uit zes draaikringen, en heeft op dezelve eenige kleine en ſtompe knobbeltjes.

De Murex Caracoides word alzoo genoemt van de zwakke punten, gelijkenende naar de bekken van de raaven.

Ariſtoteles gedenkt de Aporrhaides op twee plaatſen. Gaza zet het Murices over. Ik bewaar, zegt Aldrovandus zulke twee Murices: van welke de grootſte marmer-hard is, en zo van buiten als binnen wit. De andere is van binnen uit den witten purper, van buiten bijna ſaffraangeel. Beide hebben zij zeeven punten, niet op den rug ofte tuit, maar alleen van eene zijde, bijna als een goot ofte buis, dat is in welkers midden een kuil gezien word.

VAN DE CONCHYLIUM OF GROOTE TUITHOORN.

Het is zeeker, dat de naam of het woord van Conchylium, en voor het algemeene geſlagt van de Hardgeſchaalde, en bijzonderlijk maar voor een eenige ſoort van dezelve, bij de ouden genoomen word. De Conchylium is uit het geſlagt van de groote Tuithoornige, in dat deel breeder, met het welke hij in den top eindigt, zonder eenige punten of knobbeltjes. Zijn dekſel is de Blatta Byzantia van de Arabiers.

VAN DE TOL- TOP- of TUIT-HOORN, (TURBO.)

De Philoſooph noemt onder de Tuithoornige eenvoudig weg één Tuithoorn, begrijpende hen alle onder de zelve naam, zonder agt te neemen op de grootte ofte de hoedanigheit.

Rondeletius beſchrijft de lange en groote Tuithoorn, beſtaande uit veele kringen naar de dikte van 't lijf, met een dikke ſcherpe rand, een witte ſchaal, rouw en ſcherp, vol ſtreepen en knobbeltjes. Hij heeft een rond gat en een ſpleet, waar door de drek word uitgeworpen. Hij hangt aan de rotſen met de tuit om hoog gekeert.

De geöorde Tuithoorn is zeer ſchoon, zeldzaam in de Franſche zee. Het is een knobbelägtige en omgeſlingerde ſchulp (ſchaal.) De kanten van de zelve zijn getand (gekarteld.) De Couleur van binnen en op de huid is als verroeſt ijzer, de reſt ſaffraangeel.

De knobbelige Tuithoorn is lang, dun, in een ſpits punt eindigende. Zodaanige zijn ſommige wit, eenige zwart, andere bont. Ze zijn nooit grooter als een duim. In deeze woonen de Kreefjes, als ze klein zijn, zo als Ariſtoteles voorgeeft: en ze zijn langer als die, welke de gaſten (inwoonders) van de Neritae zijn.

De hoekige Tuithoorn, loopt met het onderſte gedeelte dun toe naar de tuit, en met het bovenſte in een lange ſcherpe bek. Hij is als marmer.

De geſpitſte Tuithoorn. Zijn ſchaal is van binnen purper, van buiten wit, en als met kalk beſtreeken.

De Tuithoorn Pentedactylos word alzoo genoemt, om dat hij vijf lange en ſcherpe aanhangzels of uitſteekzels heeft, zo je het uitterſte van de tuit meê reekent.

De gladde Tuithoorn is met geen knobbeltjes voorzien.

Het zoude een oneindig werk en een ijdelen arbeid zijn, alle de Tuithoornen, die zig van binnen in Sponſiën onthouden, op te zoeken: want wie is 'er, die met kennis of woorden zo grooten vrugtbaarheit der dingen van de natuur zoude konnen opvolgen? Deeze hoorentjes verſchillen onder malkanderen van geſlagt, want ze zijn of Slekken, of Tuithoornen, of Neritae, of Naavel-hoorens. Zij verſchillen ook van verf.

VAN DE TOL-SLINGER- OF DRAAI-HOORNEN, (TROCHUS.)

Dit geſlagt van Tuiten of Tollen noemt Rondeletius, van de gelijkenis van het tuig daar de jongens meede ſpeelen, Tollen. Sommige, zegt hij, zijn klein, de welke van het boovenſte wijde gedeelte voort in een kort

kort ſpits eindigen of afloopen. Eenige zijn lankwerpiger. Ze zijn alle glad en bont. De ſchaal ſchijnt als uit twee korſten te beſtaan, de buitenſte glimt minſt, die onder legt is van den glans der paarlen.

VAN DE NERITE, ZWEMHOORN.

Varinus ſchrijft, dat Nerite een Schulpvis van den zeegod Nereus zo genoemt is, om dat men verdigt, dat hij moogelijk zodaanigen hoorn, als de ſchoonſte, in plaats van een kinkhoorn gebruikt. De Nerita is van ſchaal glad, wijd en rond, heel nabij koomende aan de blaashoorn, nogtans heeft zij de taaije lijmagtige quijlvogt (Papaver) niet zwart als de Buccina, maar rood.

Elianus beſchrijft de Nerita heel anders als Ariſtoteles.

De Nerite van Bellonius is ook een Schaalvisje van het tuithoornige geſlagt, hebbende de ſchaal in omwentelinge gedraait: waar in ze bijkans binnen geſlooten, met geen deel als met de kop zigtbaar is. Zij hebben een gladde, ronde en kleine ſchaal, zo dat ze in de Oceaan, nog in de Middelandſche zee, niet booven een duim dik zijn.

VAN DE SLEKKEN, COCHLEA.

Het onderſcheid van de Slekken, en wel voornaamentlijk van de Land- of Aard-Slekken, word genoomen of van de grootte, waar van ze kleindere of heele kleintjes heeten: of van de geſtalte, en daar van daan lange, breede: of van de verf, want ze zijn wit, zwart, bruin, ros, bont: of van de ſchaal, die ſommige niet hebben, en andere wel, waarom men ze den naam van naakte en gedekte geeft: of van de landſchappen, dat eenige zijn gemeene, inheemſche, van ons land, en andere uitheemſche: of van 't voedzel, voornaamentlijk uit planten: of van het leeven, of de plaatſen alwaar ze zich onthouden. Varro ſtelt, dat het onderſcheit bij de landen toekomt. Plinius zegt, de Waater- en Land-Slekken, zig binnen 's huis houdende, ſteeken uit en trekken in, twee dingen gelijk als hoornen, zij hebben geen oogen: derhalven peilen zij den weg met de hoorentjes af. Dat hij op een andere plaats weederom met deeze woorden verhaalt. De Slekken hebben twee hoorentjes, om bij den taſt te zoeken, in plaats van oogen. Scaliger ontkent het ook. Derhalven hebben zij geen gezigt, maar daar voor (op dat ik ook zijne woorden gebruike) een proefmiddel naar de gelijkmaatigheit van het zwarte punt booven in de hoorentjes: na dat moogelijk de punten zijn. Plinius heeft ze zandtjes genoemt. En ergens zeit hij: men vind in de hoorentjes van de Slekken een zandägtige hardigheit. Maar mij dunkt, zegt Aldrovandus, dat ze volkoomentlijk

zien, want het is wonderbaar hoe zorgvuldig de natuur is geweeſt, om die punten of oogen te bewaaren. Wijders zien wij, dat ze vier hoornen hebben, twee grootte die de agterſte zijn, en in dewelke is het geene wij de oogen noemen, en zo veel kleindere, bijna aan 't voorhoofd. Daar zijn Zee- Rivier- en Land- of Aard-Slekken.

De gegraveerde Slek is tuitig van ſchaal en reedelijkjes lang, ongelijk en rouw van graveerſel, dikker (te weeten de ſchaal) als in de landſlekken, van binnen glad.

De Slek die tot oli-gebruik diende is rond, en gedraait van ſchaal, en zeer groot, den welken Plinius ons doet gedenken, om dat men ze tot den oli beezigde, en die daar meede van het eene vat in het ander overgoot.

De platte Slek is zeer gelijk naar de Land-Slekken, die ſomtijds in uitgegraave aarde gevonden worden.

De gefronzelde en genaavelde Slek heeft den naam gekreegen van de rimpels, waar meede de ſchaal van deeze Slek overdwars is bezet, de welke zoo verheeven zijn, dat men ze ook de geſtreepte kan noemen. Zij is van binnen wit, van buiten geel, en zeer bros. De krulletjes of draaikringetjes van de tuit eindigen niet in het ſpits. Het boovenſte gedeelte loopt langer uit. Het gad is wijd open, en lang.

De genaavelde Slek waſt tot een genoegzaame grootheit uit, de welke tuithoornig is, en in het midden genaaveld. Zij zijn verſcheide en van bijzondere verf. Want ſommige zijn zwart, eenige hoornverwig, andere geplekt. De ſchaal is glad, en als hoorn, of ziet'er uit gelijk de nagels.

De Naavel, is gelijk als het middelpunt in een diep gat van draaikringen, of om het welke de gieren van de Slek omgeſlingert zijn. Om deeze reeden word het de naavel genoemt: want bij overzettinge noemt men een naavel, het geen in een ding het middelſte is. Zij is de gegraveerde Slek gelijk, en verſchilt van gedaante, verf en graveerſel: heeft eenige purpere ſtreepen, en naar dat 'er het ligt op valt, een genoegelijke verſcheidentheit van verven vertoonende.

De Slek Echinophora van de ſcherpte alzo genoemt, is geheel met knobbeltjes en punten geſprengkelt.

De Slek Cylindroides word zo genoemt, om dat ze een rolſteen heel naabij komt. Zij gelijkt ook naar een naald of een keegel. Zij is peersgewijs tuitig, en met verſcheide kaſtanje bruine punten geteekent, van grootte en dikte als een vuiſt; alhoewel Rondeletius wil, dat ze niet booven een duim dik is.

De Slek met een gladde ſtompe punt is zeer fraai, eindigende in een langägtige dog ſtompe tuit.

VAN

VAN DE ZEE-EGEL, ECHINUS, ERINACEUS MARINUS.

Bij de Grieken zeit men een Egel, om dat men hem om zijn punten niet kan handelen. Sommige noemen het een Zeedistel, of een Zee-oranje-appel, om dat hij met de ronde gedaante, voornaamentlijk als 'er de punten af zijn, en van grootte een Zee-appel gelijkt. De Egel uit der zee, zegt Aristoteles, is van natuur het sterkst van allen beschermt, dewijl zijn schaal overal zeer vól met doornen bebolwerkt uitsteekt. Een verscheide schaakeeringe, en een veelvouwdige beurtwisselinge van verven is in de zelve. Want sommige ziet men t'eenemaal zwart, andere wit, eenige glasägtig, ook ros of geel, en andere glansrijk als juweelen: sommige paars, andere blinken als purper, dikwils aan de punten gelijk vonken met vuurglimmende straalen zich omwentelende. Tot dus verre Bellonius. De voornaamste soorten zijn Spatagus, en Brissus, en Echinometra die grooter is als alle de andere, zo dat die met beî de open handen aan alle kanten naauwelijks kan overvat worden, en deeze heeft middelmaatige punten.

CONCHA MARGARITIFERA.

VAN DE PARLEMOER-SCHULP, OF SCHULPVIS.

Dewijl 'er verscheide geslagten van Schulpvissen zijn, zo moet men die met alle regt en reeden voor alle de andere stellen, die paarelen voortbrengen, en daarom de parlemoere genoemt zijn. De Indiaanen noemen ze Berberi. De Schulpvis die Rondeletius voor de parlemoere afmaalt is groot, maatig hol, dik, van gedaante gelijkenende naar de Pectines, (Kam- of Sint Jacobs-schulpen of Bontemantels,) in die haar schaal ziet men dikwils dat 'er paarelen aangroeiën. Tertullianus zegt, dat de Paarel een puist of een harde ronde wrat van de schulp is. Groote mannen hebben ook getwijffelt, of de Paarel een gedeelte van de schulp, of een uitwerpzel, of wel een ziekte mogt weezen. Het is zeeker, dat in de parlemoere Schulpvis, eigentlijk genoemt de moeder der paarelen, de beste en de meeste paarelen groeiën.

VAN DE DAKSWIJZE GEBOOGE SCHULPVIS.

De Schaal van de zelve is, naar de gelijkenisse van zeebaaren, die zich opheffen, onderscheiden; een voet lang en rouw, van binnen wit en glad.

VAN

VAN DE GESTREEPTE SCHULPVISSEN.

Rondeletius heeft ons drie geſtreepte Schulpviſſen, onderſcheiden van verf, voorgehouden; van welke de eerſte uit twee ſchaalen beſtaat, meeſt hol, en op den rug heel verheeven, dat veel naar een ronde gedaante gelijkt: van binnen is ze glad, van buiten geſtreept, kamswijze (gelijk de Pectines,) en in den omring als een zaag. De tweede is de eerſte gelijk, die de geſtreepte, de gebande, en de roſſe ſchulpvis kan genoemt worden. De derde is langer dan de andere, als een ei, meeſt hol van ſchaalen, met een weinig diepe ſleuven, en eenige ſtreepen over dwars loopende.

VAN DE GEËGELDE (SCHERPPUNTIGE) SCHULPVIS.

Wij noemen, zegt Rondeletius, de geëgelde Schulpvis zo van de ſcherpte, gelijk wij de gepunte (geangelde) van de punten moogen noemen. Plinius getuigt dat in deeze paarelen gevonden worden. Deeze Schulpvis gelijkent de Kam- of Sint Jacobs-Schulp, van ſchaalen magtig hol, geſtreept, en in den omring ingeſneeden. Op de ſtreepen, of verheeve ſtriemen, ſteeken zeer veele kromme punten uit, in zeekere wijdte van een geleegen, die een kenteeken van zich naalaaten, zo ze door geweld, of uit een andere oorzaak mogten uitgevallen zijn.

VAN DE GESCHUBDE SCHULPVIS.

Deeze Schulpvis, zegt Aldrovandus, die van geen autheur, dat ik weet, tot noch toe gezien is, hebbe ik de geſchubde genoemt, daarom om dat ze met ſtreepen of halfronde liniën, als ſchubben, verſiert is.

VAN DE LANGE SCHULPVISSEN.

Rondeletius telt en beſchrijft twee lange Schulpviſſen. De Eerſte beſtaat uit twee groote en lange, dikke en gefronſelde ſchaalen, van onderſcheide verf, in de omring rood, in 't midden wit, van binnen blank met gladheit. De andere, die Rondeletius oordeelt de lange Schulpvis van Plinius te weezen, om dat ze niet langer of naauwer is als die, is wit en ſcherp van ſchaal, met veele en verſcheide ſtreepen onderſcheiden. In die zijde daar ze opengaat, heeft ze veele gaaten op ordere geſchikt.

VAN

VAN DE SCHULPVIS DER SCHILDERS.

De Schulpvis, die de Schilders gebruiken, ſteekt zeer veel in dikte uit: en heeft dien bloem (levensvogt, bloed, etter, traan) niet binnen de ſchaal, maar van buiten; en dat geſlagt word meeſt gevonden omtrent Caria. 't Zijn de woorden van Ariſtoteles.

VAN DE KORAALE SCHULPVIS.

Deeze is de voorverhaalde Schulpvis van verf gelijk, en rood, heel wel gelijkenende naar koraal, waarom ze de Korallijne genoemt word, en van gedaante ongelijk: want met het uitwendige gedeelte van de ſchaalen vertoont ze een Peĉten, (Kam- of Sint Jacobs-Schulp) als dat deeze niet geſtreept is, maar alleen ſcherp van liniën, en ongelijk met roode knobbeltjes, van binnen zeer glad, even als witte marmer.

VAN DE GEFRONSELDE SCHULPVIS.

Deeze Schulpvis is groot, en vol met ſtreepjes over dwars loopende, en zeer gerimpeld, heel dik van ſchaalen, van binnen glad en zilverglanſig, met welk deel zij Parlemoer gelijkent, langs de Ginglymus, (hengſel, herre, deure, of de voege) geleed. Men hoeft niet te twijffelen of daar worden paarelen in deeze Schulpvis gevonden.

Het gefronſelde Schulpvisje heeft de ſtreepjes niet van beneeden naar booven loopende, maar veele van zijde tot zijde als rimpels hier en daar zonder ordere: van de welke eenige onvolmaakt zijn, en in 't midden van de ſchaal eindigen. De ſchaalen zijn niet bol uit, en naar den rug toe verheeven, gelijk andere geſtreepte, maar plat van verſchillende verf, want ze zijn uit den witten aſchgraauw, en op het loodblaauw trekkende.

VAN DE SCHULPVIS RHOMBOIDES, OF DE GESTREEPTE MOSSEL.

Rondeletius heeft van deeze geen naam bij de oude gevonden, waarom hij meint, dat die te regt de Geſtreepte Moſſel mag genoemt worden, om dat de ſchaal is als de ſchulp van de zee-moſſels, maar dikker en vaſter. De kop, die genoegzaam in een hoek vooruitkijkt, weggenoomen zijnde, vertoont ze een ſcharre. De geheele ſchulp is zwart, en zeldzaam, om dat ze zig in diepe zee onthoud.

VAN DE GLADDE SCHULPVISSEN.

Het onderſcheid van de Gladde onder malkanderen, is of van de grootheid, of van de kleinheid, of van de dikheid, of van de dunheid van de ſchaal, of van de verf. Want ſommige zijn gantſch zwart, eenige wit, eenige met zwarte ſtreepjes onderſcheiden, en andere hebben purpere, dwarſe en regte ſtreepen.

VAN DE MELKWITTE SCHULPVIS GALADES, EN ZWARTE SCHULPVIS VAN RONDELETIUS.

De Schulpviſſen Galades hebben geen Latijnſche naam gevonden. Ariſtoteles telt deeze onder de Gladde, mogelijk zijn ze Galades van de melkägtige verf genoemt. Want ze zijn zeer blank, groot en glad. Men vind 'er eenige die een weinig purperägtig, en ſommige die geelägtig zijn, maar alle zijn ze van binnen zeer blank.

De Zwarte is de voorgaande volkoomentlijk gelijk, als dat ze van binnen en buiten zwart is.

VAN DE GEBANDE SCHULPVIS VAN DEN ZELVEN.

De Gebande Schulpvis heeft gelijk als vijf breede banden, van de eene zijde tot de andere loopende. Daarom word ze in 't Latijn niet onhebbelijk de Gebande genoemt. Zij is zeer glad, hard en gemarmert van ſchaal.

VAN DE SCHULPVIS VAN EEN HARDE SCHAAL, EN VERSCHEIDE SCHULPVISSEN.

Rondeletius zegt, dat die ſoort van Schulpvis van de Galades (melkwitte) en de ſcherpe Chama (gaaper) niet van 't leeven of de ſtoffe verſchilt: nogtans verſcheelen zij ten aanzien van de banden, de welke in die ſchaarſer en breeder zijn, en in deeze meerder, en maar uit een eenige ſtreep beſtaan. Daarenbooven zijn deeze met eenige ſtreepjes van de zijde loopende onderſcheiden, niettemin nogtans glad. De Eerſte heeft zwarte banden, dog de wijdtens zijn ten deele blank, ten deele uit het purper, gelijk ook eenige ſtreepen met de zelve verf worden verſiert. Van binnen is ze gantſch blank. De Andere met zwarte ſtreepen over dwars loopende, is van binnen blank. De Derde heeft een dikgedronge en ſchaduw-donkere ſchaal, zwart van verf in het boovenſte

en

en ſmaller gedeelte: voorts wat rood en trekkende op het ijſerroeſt. De Vierde is veel dikker als de voorgaande, onder zwart, booven blank: de banden zijn beneeden getand, (zaagswijze). De Vijfde is de Tweede eenigermaaten gelijk.

VAN DE SCHULPVIS VAN EEN DUNNE SCHAAL.

De Schulpvis van een dunne ſchaal, word van de fijnheid en brosheid der ſchaal zo genoemt. Het blijkt dat ze uit het geſlagt van de Moſſelen is. Van buiten is ze vuil beſlijkt en aſchgraauw van verf, van binnen blinkende als zilver.

VAN DE CHAMAE (GAAPERS) IN 'T ALGEMEEN.

Weegens de verſcheidentheid der Chamae heeft Elianus ons dit alles nagelaaten. De Zee-Chamae zijn ook verſcheide en veelvoudig: ſommige ſcherp (rouw,) ſommige glad; eenige worden met de vingers aan ſtukken gewreeven, en andere met een kei naauwelijks vermorſelt. Eenige der zelver zijn zeer zwart, ſommige ſchijnen de gelijkeniſſe van het zilver te voeren, andere zijn uitſteekende van beide de verven onder een gemengt. Sommige noemen ze in 't Latijn Hiatulae (Gaapertjes:) maar ik meine, zegt Aldrovandus, dat het veiliger is, de Griekſche benaaminge te gebruiken, naar het voorbeeld van Plinius, van wien ze Chamae genoemt worden. De Chamae dan, ſchoon ze onder het geſlagt van de Schulpviſſen zijn, zullen nogtans van alle de andere Schulpviſſen verſchillen, om dat ze altijt gaapen, en opene ſchaalen hebben. Daar is niet moeijelijker in de gantſche verhandelinge van zulke en diergelijke dingen, als in deeze benaamingen de eendragtige beſchrijvinge der Ouden aan te wijzen. Hierom zullen wij het aan ervaarener overlaaten.

VAN DE CHAMAE (GAAPERS) IN HET BIJZONDER,

EN EERST

VAN DE GLADDE.

Chameleia heeft den naam, zegt Rondeletius, van de gladheid van de ſchaal gevonden. Zij beſtaat uit een dubbelde ſchaal, en is de gladde Schulpviſſen, die Galades genoemt worden, gelijk. Van deeze verſchilt zij weegens de brosheid der ſchaalen: want door het drukken der vingers word zij gemakkelijk gebrooken, het welk in Schulpviſſen en Pecti-

nes (Kam- of Sint Jacobs-ſchulpen) niet geſchied. Zij zijn van binnen en buiten zeer blank, het vleeſch is van binnen ook blank, waar in twee gaaten gezien worden: het eene is de mond, het andere de deurgang van den drek, beide bogtig, (vol vouwen,) dat het verwijd en toegeneepen kan worden, dit om het waater naar zig toe te trekken, en dat om den drek uit te werpen. Zij worden in den Oceaan zo groot, dat ze meer als vier vingeren breed en zes lang zijn.

VAN DE GEPEEPERDE CHAMA VAN BELLONIUS.

Het is een moeraſchägtig geſlagt van Schulpviſſen, in de ſlijk leevende. Zij worden Biveroni genoemt. Zij hebben booven maate brosſche gladde en platte ſchaalen, niet gelijk andere bolronde Schulpviſſen, maar zo magtig dun dat ze doorſchijnen.

VAN DE ZWARTE CHAMA (GAAPER) OFTE GLYCYMERIS VAN DEN ZELVEN BELLONIUS.

Daar is nog een andere gladde Chama (Gaaper,) hier in van de andere verſchillende, dat ſchoon ze glad is, nogtans gemakkelijk met de kragt teegens de ſcherpe Chama opmag.

VAN DE ZWARTE CHAMA (GAAPER) VAN RONDELETIUS.

Zij hebben dwaas gedaan, die de zwarte Schulpvis, voor de zwarte Chama (Gaaper) hebben uitgegeeven, daar de Schulpviſſen ronder als de Chamae (Gaapers) pleegen te weezen, en niet gaapen. Dog de Chamae (Gaapers) zijn langer van ſchaal, gelijk als de zwarte Chama (Gaaper) is, met lange, gladde, harde, dikke, en als gemarmerde ſchaalen.

VAN DE CHAMA (GAAPER) GLYCYMERIS VAN DEN ZELVEN.

De Glycymerides zijn genoemt van de zoetigheid, zo als ik meen zegt Aldrovandus, om dat ze zoet van ſmaak, en minder ſout dan de andere zijn. Daar zijn 'er die ze Glycymerides noemen, gelijk als uit den zoete bitter. De Glycymerides dan zijn (Gaapers,) grooter als de Pelorides, met een lange ſchaal, op de wijs als die van de Riviermoſſelen, maar harder, dikker en gefronſt, nogtans daarom niet ſcherp, uit den witte rosägtig, van vleeſch en deugd van vogt (ſap) den Peloris gelijk.

VAN

VAN DE CHAMA (GAAPER) PELORIS.

Men komt weegens dit geslagt van Chamae (Gaapers) tusschen Bellonius en Rondeletius niet over een. Zij zijn Pelorides van het woord Pelorios genoemt: want ze zijn grooter als de Chamae, (Gaapers) en van die verscheiden. Of ze zijn Pelorides genoemt van Pelorus, een Caap of Hoofd van Sicilië dat in zee uitsteekt, om dat daar omtrent de beste Pelorides gevonden worden. De Chama (Gaaper) Peloris bestaat uit twee schulpen, die nooit zo gevoegt worden (gesloten zijn) of ze gaapen altijt: de zelve zijn lang en glad, uit den witten purperägtig, in 't midden zaamen gebonden.

VAN DE SCHERPE (ROUWE) CHAMA, (GAAPER.)

De rouwe Chama (Gaaper) zo Bellonius zegt, heeft de Valvae, schaalen (valdeuren) op dezelve wijze gedraait als de gladde, (Chama, Gaaper), en is bijna bolrond zaamen gestelt, nochtans verschillen zij hier in van malkanderen, dat die met een gladde, dog deeze met een scherpe schaal sluit, gestreept als een Pecten, (Kam- of Sint Jacobsschulp): maar de Pecten heeft regte streepen, dog deeze dwarse, zeer veele en diepe. De schaal van de scherpere Chamae (Gaapers) is magtig hard, indien ze met de Gladde (Chamae Gaapers) word vergeleeken. Want de zelve kan niet als met een harde slag gebrooken worden, daar men ze nogtans van alle de andere bijna met een zwakke drukkinge van de vingeren kan openen.

VAN DE OESTERS.

Het meerdere gedeelte van de Tweeschaalige, die met een harder schaal gedekt zijn, worden bij de Latijnen Oesters genoemt. Rondeletius leert dat de Oesters (Ostrea) voor het algemeene geslagt van de Hardgeschaalde genoomen worden. De geslagten van de Oesters, zegt Bellonius, zijn zeer veele, zo om dat zommige het dekzel scherper en meerder rouw hebben, als ook om dat ze in grootheid onder malkanderen verschillen. Zij groeiën in rivieren, poelen (staande waater) en in de zee. Zij verschillen, zegt Plinius, van verf: ze zijn ros in Spanje, bruin in Illyriën, zwart van schaal en vleesch omtrent Circeium. Wat aangaat de gedaante van de Oesters, Bellonius zegt, dat aan de Oester en de Pecten (Kam- of Sint Jacobs-schulp), dit bijzonder te weezen, dat ze een gedeelte van booven en van onderen hebben, van welke het eene tuitiger en hooger gezwollen, en het andere vlak is. Zij worden vermaart of hoog geägt ten aanzien van de plaats.

VAN DE BOSCH- OF WILDE-OESTERS.

Men vind Oeſters, zegt Rondeletius, in onze zee, die van 't gemeene volk Scandebec genoemt worden, om dat ze ſcherp van ſmaak zijn, waarom ze de lippen der lekkerbekken al te zeer verhitten en doen zweeren. Want Scandebec is het zelve dat een brandende bek is. Ik mein, zegt Aldrovandus, dat deeze ſoort van Oeſters gelijkent naar die geene, de welke Plinius verhaalt, dat op ſteenägtige plaatſen groeiën, daar geen zoet waater komt; of liever dat het Land-Oeſters zijn. Daar zijn zeekere Oeſters, die ze Boſch- of- Wilde-Oeſters noemen, van ſterk voedſel, maar ſtinkende en onſmaakelijk.

VAN DE OESTER GAIDEROPODA, OFTE EESELSVOET.

Daar is een zeekere ſoort van Oeſters in Griekenland bekent bij 't gemeen, die ze Gaideropoda noemen, gelijk of je Eezels voet zeide. Deeze is vleeſchägtiger als andere, nogtans minder ſmaakelijk. Ariſtoteles heeft van deeze, dat ik weet, geen gewag gemaakt.

VAN DE PECTINES, KAM- OF SINT-JACOBS SCHULPEN, BONTEMANTELS.

De Pectines zijn tweeſchaalig, en ſluitbaar, zo als Ariſtoteles getuigt, en beſchermen zig met toeſluiten. Maſſarius ſchrijft dat het geſtreepte Schulpviſſen zijn met dubbele ſchaalen, de eene nogtans gezwollen, en de andere effen, en met twee hoekägtige oortjes of oorlellen. Daar worden meerder geſlagten van Pectines als twee of drie opgetelt, dewelke ten deele in grootheid, en ten deele van verf en gedaante verſchillen. Want ze zijn ros, blank en bont, als meede wit en breed van Xenocrates vermeld. Sommige Pectines, zegt Ariſtoteles, zijn groot, den welken het eene ſchaaltje breeder gelijk een dekzel booven opgezet is. Daarenbooven zijn de ſtreepen of hooge ſtriemen met liniën van booven naar beneeden loopende verſiert, die met twee drie andere worden doorgeſneeden, van zijde tot zijde loopende naar het enger gedeelte. In het geſlagt van de Schulpviſſen (want Plinius eigent de Pectines aan het geſlagt van de Schulpviſſen toe) kennen wij de Pecten alleen voor die geene, de welke aan het eene deel vlak is: wiens opgezwolle ſchaal in het boovenſte gedeelte, met twee oortjes, gelijk meeſt, geteikent, te voorſchijn komt: ende alzo geſtreept gelijk Schildpadden met rimpels, pannedaks wijze gegolft. De Pectunculi, Kammetjes, gelijk het woord zelve ſpreekt, zijn kleine Pectines.

VAN

VAN DE MOSSELEN.

Die met een dunne en dubbele ſchaal bedekt worden, zijn uit het geſlagt van de Hardgeſchaalde, zij groeiën met hair omtrent rotzen en hout, en worden 'er gelijk met wol aangebonden. De ſchaal is van buiten zwart, bijna altijd met moſch of boomwol omzet, van binnen glad en blinkende, uit den witten blaauw, met het ſcherper gedeelte groover en dikker, in den overigen ronden omring dunner. Het vleeſch is van binnen bleek als 't raauw is, en gekookt de dooiërs van eiëren gelijk, in den omring gezoomt, en daar in een zigtbaar gat om waater tot zig te trekken. In het midden van het vleeſch is een vleesägtig deeltje gelijk een tong.

VAN DE MOSSELTJES.

Bellonius zegt, dat de Rivier-Moſſeltjes de zeemoſſeltjes anderzints gelijk zouden zijn, zo ze niet in de grootte verſchilden, en regt over eind voor den dag kwaamen, en als de Steek-moſſel (Pinna) in de aarde ſtaaken. En dat ze niet van plaats verwiſſelen, en dat ze hunne ſchaalen wijd open ſpalken, en dat ze die open en toe konnen doen, en dun en van binnen glad, (kaal) hebben, zeer bekwaam voor de verven der ſchilders. Plinius heeft nog ander onderſcheid gemaakt, waar door ze zeekerlijk van de Moſſelen worden onderſcheiden. Dat is de grootte, de rondheid, en de ſmaak: want hij zegt dat ſe naar ſout ſmaaken en ſtinken: en dat ze van die grootte zouden zijn, zo als men altemet in den gemeenen text leeſt, ſchijnt in geenerlei wijze naar de waarheid te gelijkenen. Men bevind dat ze beide, naamentlijk de groote en kleine Moſſeltjes (Moſſelen,) tot ſpijs zijn.

VAN DE TELLINAE, (ZAAGSCHULPEN)

Ik bevinde, zegt Aldrovandus, van de Tellinae verſcheide gevoelens. Want Atheneus brengt het Moſſeltje (Mytulus) en de Tellina onder malkanderen tot een. Want Zoographus (de Beſchrijver, of ook Schilder naar 't leeven) zegt, dat hij niet gevonden heeft dat de Tellinae een Hoogduitſche naam hebben, behalven de gemeene van Moſſeltjes, (Schulpjes, Schulpvisjes.) Bellonius zegt, de witte ſchaal van de Tellinae is glad, gantſch niet geſtreept, met zeer fijne ſpleetjes getand, in 't lang verſpreid, en ſmal, middelmaatig ſterk, en eenigermaaten langkwerpig rond.

VAN DE EECKEL, DADEL, DADELKERN, (BALANUS.)

De Latijnen noemen een dier uit het geſlagt der waaterdieren Balanus (een Eeckel, Dadel, Dadelkern) van de gelijkeniſſe van de Eeckels. Zij zijn glad, zegt Petrus Gillius, en onthouden zich in de holen der rotzen. Zij worden van Ariſtoteles onder de Hardgeſchaalde getelt. Bellonius noemt ze Duimvoeten, om dat ze gelijken naar de Duimen (groote toonen, teenen) aan de voeten. Ze hangen, zeit hij, aan de ſteenrotſen (klippen) van den Oceaan, en hebben geen ouden naam.

VAN DE PHOLAS, ROTS-SCHULP.

Pholas is afkomſtig van het Griekſch, het welk beteekent in een hol ſchuilen. Van de Pholas een Schulpvis, zegt Aldrovandus, en van de gelijknaaminge woordbeduiding der zelve, vinde ik bijna niet met al zo bij de Grieken, als bij de Latijnen. Wat voor een het is uit de Hardgeſchaalde, die de Grieken Pholas noemen, heeft Rondeletius alleen de Liefhebbers deelagtig gemaakt. Zij ſchuilt zo in de rotzen, zegt hij, dat ze van de rots t'eenemaal word bedekt, en word met het water alleenlijk door een klein gat, dat naauwelijks zigtbaar is, gevoed. Zij beſtaat uit twee lange ſchaalen, niet in het breede uitgebreid, als de Moſſelen, maar ronde. Het vleeſch van binnen is bijna het zelve als in de Moſſeltjes. Zij groeit zo vaſt in harde rotzen, dat ze niet als met een ijſere hamer van de aan ſtukken geſlaagen rots is af te trekken.

VAN DE SOLEN, NAGEL-MOSSEL-SCHULPEN.

Plutarchus heeft een goot (buiſe) ofte pijp, gelijk als in waterleidinge, Solen genoemt. Zulk ſoort van Hardgeſchaalde worden van de Grieken Solenes genoemt, als meede van Plinius Solen, Aulos, Donax, Onyx of Dactylus. Solen word gezegt van de gelijkeniſſe van een goot ofte buis; Aulos, als een tromp (trompét) uitgeholt; Donax van de gedaante van dik hol riet, dat aan de rivieren waſt; Onyx, dat is een naagel, van de uitterſte naagels, in dunheit en geſtalte gelijk, of van de verf van de ſchaal, ende de ſtoffe onze naagels niet ongelijk; en Dactylus genoemt van de gelijkeniſſe van menſche naagelen. Zij worden onderſcheiden in mannetjes en wijfjes. Zij zijn neegen duim lang, een duim dik, hol als riet, met de twee uitëinden altijt open. De ſchaal is blaauw, en heeft zigtbaare ſtreepjes over dwars loopende; in het deel daar hij zaamen

ge-

gebonden word is hij dikker, met de andere deelen eindigt hij in een dunne ſtoffe, als de moſſeltjes.

VAN DE PINNAE, STEEKMOSSELS, HAM-DOUBBLETTEN.

De Latijnen, behoudende de naam van de Grieken, zeggen Pinna, moogelijk van de vuiligheid waar meede zij bezét is. De Pinnae zijn gemaakt uit twee ſchaalen, en verſchillen niet veel van de gedaante van de Moſſelen. Rondeletius ſchrijft dat hij 'er een te Rome zo groot heeft gezien, dat ze bij de grootte van een elleboog mogt haalen. En hij kent drie onderſcheidentheeden van Pinnae, ongelijk van grootte, van de welke hij de kleinſte een Ham heeft genoemt. Want dus beſchrijft hij ze. Zij is de moſſelen eenigermaaten gelijk, als dat ze een enger en veel meerder ſcherp en lang gedeelte heeft, dewijl ze in het zand of in het ſlijk gekleeft heeft. De ſchaal is van buiten ſcherp, bruin van verf, van binnen van een blinkende ende zilvere glans, zo de Pinna in 't zand heeft geleeft: maar indien in ſlyk, is ze meêr geel, en minder glimmende. Van het onderſte en enger gedeelte, word ze in een wijde breedte uitgeſtrekt, daar worden de ſchaalen naauwer geſlooten, en hier gemakkelijk van een gedaan. Van binnen is veel vleeſch, welkers deelen alle zonder onderſcheid, gelijk als in de moſſelen leggen.

VAN BYSSUS, FIJN LIJNWAAD, HAIRIG MOSCH.

Ik vinde bij de ſchrijvers, zegt Aldrovandus, dat 'er tweederlei een Land- en een Zee-Byſſus is. Men zegt dat de Byſſus waſt op een boom, die van ſtam den populierboom wel gelijkt, maar met de bladeren de wilgeboom. Plinius heeft niet alleen ook, behalven het land (aard) Byſſus, Asbeſtinus genoemt, dat van geklopt kruid geſponnen word, maar ook dat men van heeſters en boomen plukt. Het boovenſte gedeelte, zegt hij, van Egypte naar Arabië toe, teelt een heeſter, (ſtruik) die ſommige kattoen noemen. De Zee-Byſſus nu is de allerzagtſte en tederſte wol, en heeft den naam naar de gelijkeniſſe van de nu genoemde. Rondeletius zegt, de Zee-Byſſus van de Pinna (Steekmoſſel) is de allertederſte en de zagtſte, bij zijde wol te vergelijken, bruin van verf, naar de gelijkeniſſe van de Griekſche of Joodſche Byſſus alzo genoemt. De moſſelen maaken ook Byſſus (hairig moſch,) indien wij zeggen meugen dat varkens borſtels de naam van dat Byſſus verdienen. Want de Byſſus van de Pinnae verſchilt zo veel van de Byſſus van de moſſelen,

als grof kennepe-vlas (werk) van de allerfijnſte en teederſte zijde. De grootte van die komt met de grootheid van de Pinnae over een: want in de grootſte is het een voet lang, en in andere korter.

VAN DE CONCHA ANATIFERA, OF SCHULP, DIE EENDVOGELS VOORTBRENGT.

Bij ons Schulp-aalen of Lang-halſen genoemt.

Van de Eend- of liever Gans- voortbrengende Schulpen, die aan de boomen hangen, zegt Aldrovandus in zijne Beſchrijvinge van de Vogelen, dewijl andere anders ſchrijven, en in veelen tegens malkanderen zijn, en ſommige weêr liever willen dat ze uit verrottinge van hout, eenige uit vrugten die in zee neêrvallen, en andere uit ſchulpen voortkoomen, en ſommige dat vermogen aan het zee-water van een landſtreek toeeigenen, houde ik mijn oordeel tot nog toe in: willende nogtans liever met de meerdere dwaalen, dan zo veel doorlugtige ſchrijvers tegenſpreeken.

VAN DE ALGEMEENE.

EN EERST,

VAN DE LEPAS, ROTS-SCHULP; OFTE PATELLA, SCHOOTEL, HOEK SCHULP.

Lepas zegt men bij de Grieken. Galenus in zijn overzettinge, alwaar ze van Hippocrates Lepades genoemt worden, legt het uit, Schulpen die aan de rotſen hangen. Gaza zet het over Patella, een Schootel, van de gelijkeniſſe van een Spijs-vat, zo als Rondeletius meint. Dat de Lepas een eenſchaalige is, hebben wij bij Ariſtoteles. Wat de gedaante belangt, Ariſtophanes de Letterkonſtenaar zeide, dat de Lepades naar de Tellinae gelijkenen. Maar de Tellinae zijn tweeſchaalige. Bellonius ſchrijft dat de ſchaalen loodblaauw of aſchgraauw zijn; en datze hoornen als de ſlek uitſteeken, en mond en kop hebben welke die gelijkt. De ſchaal is niet net rond, maar ongelijk, van binnen glad, van buiten een weinig ſcherp, daar ſomtijds moſch opgroeit, de bult in de omring is loodblaauw en geſtreept, van binnen hol. Zij heeft in den omring van het lijf een vleeſchägtige zoom, die ze uitrekt als ze hangt, en los zijnde zaamen trekt.

VAN DE AURIS MARINA OF ZEE-OOR.

Als men het groote Zee-oor zegt, zo word 'er verſtaan, dat die alleen maar

maar in de grootte van de kleine Lepas, welke nu beſchreeven is, verſchilt: doch in de grootheid verſchiltze niet alleen, maar in een ander veel treffelijker kenteeken, te weeten de gedaante. Zij beſtaat uit één ſchaal, kleevende met het vleeſchägtige gedeelte aan de rotſen. Hier behoort men aan te teekenen, dat ze Zee-oor genoemt word, om de groote gelijkheid met ons oor, dat nogtans onderſcheiden is van het Venus-oor. Het is een eenſchaalige, en viermaal grooter als de andere.

VAN DE CONCHA VENEREA OF VENUS-SCHULP.

Diergelijke geſlagt van Schulpen mag men liever bij de eenſchaalige, als bij de tweeſchaalige voegen, zo om dat ze geen tuit hebben, als om dat ze gelijk als uit een eenige ronde ſchaal beſtaan. En voorwaar van weegen de ſchoonheid, en de glans, en de gladheid, de welke de voornaamſte gaaven van het overſchoone lighaam aan Venus zijn, verdienen zij deezen naam voor alle andere ſchulpen. De ſchaal is zeer hard, nooit doorknaagt, van binnen gantſch blank, en van buiten door de verſcheidentheid van verven uitſteekende.

VAN DE PERSIAANSCHE SCHULP.

Deeze beſtaat alleenlijk maar uit een eenige ſchaal, en is van Aldrovandus onder de eenſchaalige geſtelt. De Schulp is voor het meerdere gedeelte rood, en voort blank. Men verzeekert dat ze paarelen voortbrengt.

VAN DE PENICILLUS OF PENCEEL-HOORN.

Eenige nieuwelingen hebben diergelijke hardgeſchaalde Pijphoorentjes, (buisjes) Penceelen genoemt, moogelijk van de gelijkheid der penceelen, die de ſchilders beezigen. Zij zijn draai-ſlingerende (met hoeken en winkels) nogtans zonder tuit. Het Pijphoorentje (buisje) zegt Rondeletius, is een hard-geſchaalde, van een zagte en weeke ſtoffe, aan de rotzen vaſt gehegt, zo dat het voor de watergolven wijkt, en beweegt word. Hier ſchijnen ook toe te behooren, die andere Pijphoorentjes (buisjes) in de welke wurmen verborgen zijn.

VAN DE ZOOPHYTA, PLANTDIEREN.

EN EERST,

VAN DE ZEEBARNNETEL, SNOTTOLF, ZEEQUABBE.

Die de natuur nog van dieren, nog van heesters, of van planten, maar een derde uit die beide hebben, als Aristoteles spreekt, worden bij de Grieken Zoophyta genoemt. In 't Latijn konnen wij ze niet noemen, dan alleen dat wij ze Plantleevende of Plantdieren mogten heeten: zodaanige zijn de Zeebarnnetel (Snottolf, Zeequabbe,) Holothuria, Tethyia, Zeeschameldheid, Dol-appel, Zee-konkommer, Zee-pluim of Zeepen, en andere diergelijke, bij de welke veele de Sponsiën (Zwammen) bijtellen, die wij onder de onvolmaakte planten niet zullen stellen (plaatsen.) Sextus Empyricus, geen slegt philosooph, vermeld de Zoophyta, die uit het vuur geteelt worden. Want de onderscheidentheeden der dieren optellende, volgens de verscheidene wijzen van voortteelen, spreekt aldus. Van die geene de welke zonder vermenginge worden voortgebragt, koomen de sommige uit het vuur voort, als de Plantdieren, dewelke wij in de schoorsteenen zien: eenige uit bedorven water, als de Muggen, &c. Maar wat voor (slag) deeze Zoophyta zijn, weet ik voorwaar niet.

Daar zijn verscheide gevoelens weegens de Zeebarnnetel, of het een dier of een Plantdier (Zoophyton) zij. Van het branden zijn de kruiden zo wel als de dieren van de Latijnen Netels genoemt, om dat ze de hand schijnen te branden, indien men ze aanraakt.

De Zeebarnnetels verschillen van grootte, leeven, wijze van doen en plaats. Men merkt veelerhande soorten aan. Een zeekere Zeebarnnetel word aldus van Rondeletius aschgraauw om de verf genoemt, zij is zeer dun, om dat ze groot loof ofte veel lokken en weinig vleesch heeft. Zij leeft, ofte onthoud zig, in de klooven der rotsen. Zij heeft het hair altijt wijd ontvouwen, en trekt het nooit bij een: nogtans is het in der daad een Zeebarnnetel: want ze steekt en bijt fel, indien men ze lang handelt. Om welke reeden Diphilus Siphinius bij Atheneus verhaalt, dat die geene, dewelke ze vergaderen en opzoeken, eerst de handen smeeren, op dat ze van geen jeuking ofte brandinge zouden gequelt worden. Massarius verhaalt, dat de gedaante van de losse Zeebarnnetels van boven rond, en van onder hol is, zo dat ze wel Schulpvissen gelijkenen: en dat ze de lokken van beneeden laaten hangen als de Polypus (Veelvoetvis.)

VAN

VAN DE ZEELONG.

Het ſchijnt dat Ariſtoteles de Zeelong onder de Hardgeſchaalde gehouden heeft. Want hij maakt gewag van de Long, zeggende: ja dat meêr is die Longen genoemt worden, koomen van zelf voort. Maar Rondeletius zegt, op deeze plaats behoort men de Hardgeſchaalde Longen op die zelve wijze te verſtaan, als de Holuthuria, de Tethya, en de Starren: dat is, met een harde huid bedekt. Plinius maakt (ſtelt) deeze ook Plantdieren. Eenige geſlagten in zee leevende worden Pneumones genoemt, maar zonder gevoelen, zegt Heſychius. De Zeelong is of van de gedaante van onze longen, of van de weeke en zagte ſubſtantie der zelver, vol gaatjes, zo genoemt geweeſt. De oude hebben de beſchrijvinge van de Zeelong in zo weinig woorden bevat, dat 'er tot nu toe van veelen aan getwijffelt word, wat het weezen mag; nogtans blijkt uit het gezegde, dat het is een vleeſchägtige ſubſtantie. De Zeelong kan dan genoemt worden, een zeeker rond lighaam, als een Zeebal, groeiende, van buiten gelijkenende in ſubſtantie naar een Sijgdoek, van binnen geheel pijpagtig, als een ongewaſſe (vuile) ſponſie. De Longen drijven in zee, als 'er onweêr op handen is, 't geen Plinius ook heeft geſchreeven, ſeggende aldus: de Zeelongen in zee voorzeggen den winter van veele daagen.

VAN DE HOLOTHURIA, QUABBE OF QUAL,
(in 't getal van één, Holothurion)

Dat de Holothuria van de Tethyia verſchillen, kan gemakkelijk uit Ariſtoteles beweezen worden, maar bezwaarlijk uit Gaza zijnen overzetter. Die 'er van het zijne bijdoet: dat de gantſche Holothuria zelve met een enkele en murwer ſchaal bedekt zijn. De verwarringe van de naamen, heeft aan geleerde mannen, die de overzettinge volgden, groote duiſternis veroorzaakt. De Holothurion is bij Heſychius en Varrinus een geſlagt van een zeedier. Het blijkt dat het een zaamengevoegt woord is; maar waar van daan, zie ik niet. Heſychius vertaalt Thuraion en Thuron, geweldig, ſpringende, ſtrijdbaar, ſtout, ſterk, groot, vermogend, welluſtig, met begeerte ergens toe geneigt. Plinius gedenkt de Holothuria ook, en telt ze te zaamen onder de Plantdieren.

VAN DE TETHYIA, *(in 't eenvoudig getal* TETHYIUM.)

De Tethyia worden in de geheele ſchaal die glad is verborgen, op dat

ze van geen kant ontdekt vleesch mogten hebben, zo als Aristoteles getuigt, die het daarom goed gedagt heeft om ze bij de Hardgeschaalde te tellen: en op een andere plaats: Het is bekent, dat die wij of eeld, weer, (het hardägtige gedeelte van het vleesch der hardgeschaalde) met een bijzondere naam van de hoedanigheid van het dekſel noemen, een bijzondere natuur onder deeze geslagten, te weeten van de Hardgeschaalde, bij toeval verkrijgen. Want deezen alleen is het geheele lighaam in een dekſel ingeslooten, welkers hardheid is tusschen schaal en leêr, waarom het als een harde buffelshuid gesneeden word. Wij hebben ook, zegt Aldrovandus, eenige soorten van Tethya aangemerkt, die maar alleen van gedaante, en in geen ander bijzonder gedeelte verschillen, zo dat men met regt zo veel soorten als gestaltens van de Tethya mag stellen. De Prins der philosoophen is van gedagten geweest, dat ze weinig van de planten verscheelen: nogtans dat 'er meêr leeven in is als in de Sponsiën, en dat ze naader aan de natuur van de dieren zijn. En een weinig daar na: De Tethyium dan, en wat van dat zelve geslagt is, om dat het alleen maar door aanhangen leeft, is een plant gelijk: maar dewijl het iet of wat vleesch heeft, kan het eenig gevoel schijnen te hebben.

VAN DE GRANAATAPPEL, KAMPERNOELJE OF DUIVELSBROOD OF PADDESTOEL, EN DE PEER.

Daniël Barbarus, zegt Aldrovandus, een aanzienelijk man zo in beleefdheid, als van groote geleerdheid, en van de hoogste rang van adel bij de Venetiaanen, heeft mij drie afbeeldingen onder den naam van Plantdier toegezonden. Het eerste, zo van weegen de gelijkenisse van de gedaante als van de verf, word een granaatappel genoemt, en heeft de grootte van dien appel. Het tweede gelijkt net Kampernoelje, zo dat het niet in de zee, maar op het aardrijk schijnt gegroeit te weezen, waarom het Zeekampernoelje geheeten word, het is hemelsblaauw. Het derde word te gelijk van de gestalte een Peer genoemt, bijna eeven eens van verf als de Kampernoelje.

VAN DE ZEESCHAMELHEID.

Het is een bloedeloos uitwerpzel van de zee: het zwerft los, maar dat is haar natuur, datze geensins van andere vissen word verzogt, nog van eenige voor spijs begeert. Het is een Strand-ding, en word nergens anders gevonden, als daar Hoekschulpen, Honds-luisen, en Wervels of Wordels zig onthouden. Het word hierom teelleedelijk genoemt, om dat

dat het langwerpig rond, een voet lang, en een middelmaatigen arm dik is: het ſpant zig uit, en trekt zig toe als de bloedſuiger, waarom het die naam is gegeeven: 't is ook ros van verf. Het is traag, en gaat niet voort als al kruipende, het ziet 'er dikvleeſchägtig uit, als de wortel van Plompen. Het zinkt altijt naar beneeden: zwemt nooit: en als men 't aanraakt trekt het zig in een, en is zo hard als een hoorn, en kan naauwelijks met een ſcherpe naald (ſpitſe) doorgeſteeken worden: anderſins is het zeer zagt, zo lang als het van zig zelve beweegt word. Het ſteekt zijn ſnuiten uit als 't wil, en nijpt ze weêr zo toe, dat het van een voet lengte naauwelijks zes vingers lang ſchijnt. Het hangt met de ſchaaren, die het in de ſnuiten heeft, aan de ſteenen: daar j'er altemet meêr als vier duizend bij een kond tellen. Het laat ook uit het voorſte gedeelte van de kop, gelijk als gehairde boompjes vol ſchaaren, hangen; waar mede het al wat het grijpt, naar den mond ſteekt, dien het zo wijd open doet, dat 'er een geheel ſchulpvisje in mag: want het neemt alle ſoort van ſchulpvis tot voedzel. De uitwerpſels daar van zijn lijmig en taai, zeer wit en overvloedig, die op het leſt zo hard worden, dat ze teegens ſnaaren, van weegen de hardheid en zenuwägtige vaſtigheid, opmeugen. De mond is in 't rond met beentjes getand, anders nergens met geen beenderen verzien. De ſtrot loopt van de mond tot in de maag toe, op die wijze als van den Zee-egel gezegt is: al het overige, als het ingewand, zijn in een kronkel rondom geſtelt, de welke naauwelijks konnen aangemerkt worden. Tot hier toe Bellonius.

VAN DE ZEE-SCHAGT-PEN-PLUIM.

Mij dunkt dat ik dit Plantdier niet gevoegelijker kan noemen als de Zeeſchagt. Want het is die groote veêren zeer gelijk, dewelke men op de hoeden pleegt te draagen. Nogtans onze Viſſers, door de gelijkenis der gedaante van het eene uitterſte eind aangezet zijnde, noemen het een gevleugelde roede. Want dat gedeelte is de ſchagt zonder voorhuid, dat is het hoofje, heel gelijk: maar met het andere gedeelte gelijkt het een pen. Dat deel het welke naar het kopje gelijkt is dikker, en heeft eenige klievingen, gelijk als de ſcheurtjes van de kuwen (viskaaken) in de haaiën zijn. Het geene een pen vertoont, beſtaat uit dunne ſplinters (fijne veeſels) die ſplijtbaare aluin gelijkenen, op de welke een zeekere teêre ſubſtantie ſteunt. Ariſtoteles ſtelt de Zeeſchagt onder de Plantdieren.

VAN

VAN DE ZEE-DRUIF.

Onſe Viſſers noemen de eiëren van de Spaanſche Zee-Katten, als druive-troſchen bij een gebonden, van eene ſteel neêrhangende, met der zelver inkt (zwart vogt dat de Mollia in plaats van bloed hebben) beſprengt, een Zeedruif. Dog het is een zeekere lange en vormelooſe klomp (deeg,) aan eene ſteel hangende. De inwendige deelen zijn niet onderſcheiden, tuſſchen de welke ſomtijds gelijk als kleine eekeltjes (kliertjes) gevonden worden.

VAN DE DOLLE ZEE-APPEL.

De nieuwe of naamelooſe dingen moet men nieuwe naamen geeven, het geene wij hier gedwongen doen. Want dewijl ik geenen naam van dit Plantdier bij oude of jonge ſchrijvers hebbe gevonden, heeft het mij goed gedagt, van de gelijkeniſſe der dol-appelen, aan deeze den naam van Dol-appel toe te paſſen. Het zou aan ſommige een ſoort van een Zee-druif konnen ſchijnen, maar om dat het naar geen bloeiſel van een druif, maar beeter naar de gedaante van blaaderen, of van pluimen gelijkt, en om dat het ook van ſteel verſchilt, hebben wij het om reeden van klaarder onderſcheid, van de Zeedruif afgeſcheiden, en uit de gelijkeniſſe van dien land-appel, om dat het langer is (want het andere is tog ronder) den Dol-appel genoemt.

VAN DE ZEE-KONKOMMER.

Plinius gedenkt den Zee-konkommer, die van verf en reuk gelijk de land-konkommer is. Hij is een vinger dik en lang, met eenige geſprengkelde knobbeltjes, gelijk als in de kleine land-konkommer. Hij heeft de inwendige deelen zonder onderſcheid.

VAN DE ZEE-HAND.

De Zee-hand van de gelijkeniſſe genoemt, is een zeeker Plantdier, welkers ſchilderij Geſnerus eertijds van Cornelis Sittard heeft gekreegen, en ontkende dat ze eetbaar was, en dat hij iet daar van bij de autheuren hadde gevonden.

VAN DE
VISSEN.

Sommige van de Waterdieren zijn Bloedelooſe, en ſommige Bloedrijke. Van de Bloedelooſe, hebben wij, in een werk hun bijzonderlijk toege-eigent, naar de maate van onſe kenniſſe gehandelt, en de Plantdieren, (Zoophyta,) die een midden-natuur tuſſchen dieren en planten hebben, daar aan gehegt. Nu vereiſcht de ordere, op dat 'er niet onaangeroert in dit gantſche gebied van Neptuin overſchiete, dat wij de handen aan de Bloedrijke ſlaan, en wijders alleenlijk aan die geene, de welke nergens zonder vogt konnen leeven, of ten minſten een weinig verblijf op het drooge houden. Want eenige zijn 'er, die ſchoon ze in het nat leeven, en het onderhoud daar uit ook raapen, nogtans als ze op het drooge uitgaan, ook op de aarde als de Land-dieren baaren, en naar mijn oordeel beeter Amphibia, (dat is, twijffelägtige dieren, leevende op het land ende in het water) als eenvouwdiglijk Waterdieren zijn te noemen; gelijk als van de viervoetige dieren, de Otter, de Beever, en de Krokodil; en van de Slangen, de Natrix, (Waterſlang,) &c.

Van die geene dan die waarlijk Waterdieren zijn, vinden wij alleenlijk twee geſlagten; het eene, aan het welke de natuur de kuwen (viskaaken,) die geene andere hebben, en het andere, aan het welke zij longen (looſen) heeft gegeeven, ende dat uit goede reeden: want gelijk aan de gekaakte, om het weinige bloed kouwder zijnde, het water alleen tot verkoelinge genoeg is, alzo is het billijk, dat die geene de welke een long hebben, en om den overvloed van het bloed warmer zijnde, de lugt trekken, en als andere bloedrijke dieren adem haalen. De onderſcheidentheeden der viſſen zijn zeer veele: nogtans twee de voornaamſte: het eene onderſcheid weegens het dekzel van het lijf, en het andere weegens de plaats alwaar zij zig onthouden. Zij worden gedekt of met ſchubben, die de meeſte zijn; of met een vel (huid,) en dat of ſcherp (rouw,) die weinige zijn; of met een glad vel, die de allerweinigſte zijn. De overeenkoomende en gemakkelijke plaats, en het bequaame verblijf, en gelijk als het eigen element (hoofdſtoffe) der zelver, is het water. Het water, voor de Viſſen verordineert ofte geſchikt, is of ſout, als het zeewater; of zoet, als rivier- en poel-water. Van het welke zij Zee-Rivieren Poel-viſſen genoemt worden. Bij de welke men daarenbooven kan toevoegen, die eenigſins twijffelägtig leeven, om dat zij zo wel de ſtroomen als de rivieren bewoonen.

VAN DE GESCHUBDE KLIPVISSEN.

Scarus. Springvis. Een aart van een blaauwligtenden Meirbraaſſem. Men zegt Scáros bij de Grieken van Scaírein, het welke beteekent ſpringen ofte huppelen. Het is een Vis met groote dunne ſchobben, hemelsblaauw zwartägtig van verf, gelijk de Sargus. Van deeze zijn twee geſlagten; alle beide van de Autheuren verwart beſchreeven.

Turdus. Lijſter. De geſlagten van de Zeelijſters zijn zeer veele, en verſcheide naamen, en zo grooten verſcheidentheid van verven, dat het ſchijnt, dat de natuur in die voort te brengen geſpeelt heeft. In de uitlegginge van den oorſpronk van het woord ſtaat aan te merken, dat door de naam van de verf de vlakken verſtaan worden, waar meede veele Lijſters, anders van de verf der vogelen heel verſcheiden, geteekent zijn. Onder de ouden verhaalt Columella alleen, dat 'er zeer veele geſlagten van Lijſters zijn: maar hoe veele, en welke dat ze zijn, heeft hij niet verklaart. En dewijl 'er veele geſlagten van opregte en eigentlijke Lijſters zijn, hoe veele dat 'er dan moogen weezen, en hoeze moeten onderſcheiden worden, is aan Aldrovandus niet bekent geweeſt. Rondeletius heeft twaalf ſoorten afgemaalt en beſchreeven.

Pavo ofte *Pavus.* De *Paauw.* Deeze worden ook met de zelve naam als de Vogels genoemt, om dat ze hemelsblaauwe kammen of kuiven hebben, dog de ſchobben zijn verſcheidenverwig, de ſtaart als goud, die ze konnen keeren en wenden zo als ze willen.

Lepras ofte *Pſorus.* De *Laſerus-Vis.* De naam is uit de zaak zelve te regt aan de Lepras gegeeven, om dat hij de zelve blaauwe plekken heeft, de welke men ziet in die geene die booſe ſchurft hebben, of Laſerus zijn. Waarom Numenius hem ook Pſoros heeft genoemt.

Merula. Een *Meerle, Meerel, Zeeſeelt.* De Meerle word eveneens als de Lijſter, van de vogel van die zelve naam, zo bij de Grieken als bij de Latijnen genoemt.

Julis. Oppianus heeft gezegt, dat het lijf van de Julis verſcheidenverwig is. Om welk kenteeken de geleerde hebben geoordeelt, dat de Julis die vis is, de welke bij de Venetiaanen Donzella word geheeten. Bij Bellonius is geen één ſoort van Juliden: En zo groot, zeit hij, is de verſcheidentheid der verven van deeze op de huid, dat gij den regenboog aan wederzijden op de zelve ziet afgemaalt. Aldrovandus heeft uit ijder autheur de beſchrijvinge verhaalt.

Phycis. De Phycis heeft de naam van Phycus, (wier, zeegras) om dat zij de eenigſte is van de viſſen die daar in neſtelt, als Ariſtoteles getuigt.

tuigt. Van welke Bellonius vertoont dat'er geen één geſlagt is. Zij heeft ſteenen in de harſens gelijk de Schelvis of de Snoek.

Perca marina. De *Zeebaars.* Deeze word van de Grieken Pérke, ſomtijds Pérkis, en van de Latijnen Perca (Baars) genoemt. De Grieken gebruiken huidendaags de oude benaaming. Op welke wijze ſommige roofvogels (havikken, &c.) bij Ariſtoteles Pérkoi genoemt worden: welke verf de geleerde, zwart of met zwarte vlakken onderſcheiden, overzetten.

Channa. De *Gaaper.* In 't Griekſch zegt men regt Chánne zo 't een wijfje is, en Chánnos indien 't een mannetje is. Gaza vertaalt het een Gaaper, van het werkwoord Cháinein. Dat het alle wijfjes zijn heeft Ariſtoteles aangeteekent.

Canadella, of liever *Chanadella*, is een andere vis, de Channa gelijk.

Hepatus. De *Lévervis.* De verf en de grootte van de Leever, heeft aan de vis Hepatus de naam bij Grieken en Latijnen gegeeven.

Melanurus. Zwartſtaart, Brandbraaſſem. Hij heeft den naam van de zwartheid van de ſtaart, als of gij zeide Zwartſtaart, zo als Jovius het overzet.

Alpheſtes ofte *Cynædus. Steenvis, Vinder.* Alpheſtes beteekent bij de Grieken een Vinder. Dog het blijkt dat deeze vis alzo genoemt is, om dat ze bijna altijt met hun beide gaan. Hoe hij op onze ſtranden word genoemt, zegt Aldrovandus, hebbe ik nog niet verſtaan.

Coracinus. Zeeraave. De vis geheeten Raaf, is naar de gelijkeniſſe van een raave zwartägtig, waar van Platina meint dat hij de naam heeft gekreegen. Atheneus getuigt dat 'er meêr geſlagten van Zeeraavens zijn.

Exocætus ofte *Adonis.* De *Slaaper.* Atheneus, Plinius ende Oppianus, hebben de oorſpronkelijkheid van het woord van Exocoetus verhaalt, en dat de benaaminge daar van gevonden was, om dat hij op het drooge uitgaat om te ſlaapen. Derhalven om dat hij de zee en het aardrijk te vriend heeft, hebben zij hem te gelijk Adonis genoemt, zinneſpeelende op het verdigtzel van Adonis, dien zij verdigten dat aan twee godinnen, de eene een Zee- en de andere een Land-godin, lief is geweeſt.

Sciæna ofte *Umbra. Schaduwe.* De Grieken zeggen Skiaína. Plinius heeft deezen naam gehouden, andere Romeinen noemen ze Umbra (een Schaduwe.) Zij verdeilen ze in een zee- en rivier-Umbra. Hier ſpreekt men alleenlijk van die uit der zee. Hoedaanig de verf van deeze zij, geeft de naam zelve te kennen. Bij Iſiodorus is hij de Berookte, en bij Ovidius de Loodblaauwe.

Glaucus. Zeeblaauw. Waterverwig, Van de verf der ſchobben genoemt. De verf van deeze vis blinkt van het loodblaauw in het goud.

Anthias. Rondkop. Men wil dat de Anthiën bij de Grieken den naam van de bloeijentheid, dat is, van de ſchoonheid van het lijf, hebben gekreegen. Volgens Oppianus zijn 'er vier ſoorten van Anthias.

Gobius, in 't Hoogduitſch *Meergop* en *Meergrop*. Van de Gobiën vind je veel dat teegen malkanderen ſtrijd, waar van daan het komt, dat veele de beſchrijvinge der zelver niet hebben konnen agtervolgen. De verſchillentheeden van deeze, worden van de plaats en mannier van leeven, van de zelfſtandigheid, van de grootte, en van de verf genoomen.

Sphyræna ofte *Sudis*. Een *Spiesvis*. Deeze vis word alzo genoemt van de gedaante van het lijf. Kéſtra is een prikkel of een pin, ook een ſoort van een pijl, in den Perſiaanſchen oorlog gevonden, voor het welke Sphyra genoomen word. Dog bij de Latijnen word hij Sudis genoemt, gelijk als bij de Grieken Sphyræna, en bij de Romeinen en Zeeſnoek.

Acus. Naald, Zeenaald. Het is een lange, dunne fijne Vis. Salvianus kent alleenlijk een ſoort: Bellonius en Rondeletius twee ſoorten, maar niet de zelve. Hij is tweederlei, daar is de groote en de kleine.

Faber. De *Smid, Zeehaan.* Rondeletius heeft getwijffelt onder welken hoop van viſſen hij dezen vis wilde brengen. Het is moeijelijk te oordeelen, met wat naamen bij nu en dan bij Grieken en Latijnen voorkomt. Van de Latijnen word hij Faber, dat is de Smid genoemt, om de veelvormige angels (punten) van de rug en de buik, en de verſcheide beenderen van het hoofd, door het welke al het ſmids gereetſchap word vertoont. Bij de Hollanders word hij de Zeehaan genoemt. Om de ſchoone vlakken, die hij aan weêrkanten eene op de zijde heeft, noemen de Grieken hem huidendaags Chriſtopharos; en zij zeggen dat Chriſtophorus, toen hij Chriſtus op de ſchouderen droeg, en door de zee ging, deezen Vis zoude hebben gegreepen, en dat 'er de teekens van de vingers zijn in blijven ſtaan. Of dat ze gelooven het de zelve te weezen, die Petrus op het gebod van den Heiland heeft gevangen, en in wiens mond hij den penning vond, om de ſchattinge van den Kaizer te betaalen.

VAN DE KLIPVISSEN DIE GLAD VAN HUID (VEL) ZIJN.

Alauda. Leeuwerk. De Zeeleeuwerk is met een kam (kuif,) of zonder kam. De eerſte, de gekuifde is een visje de Scorpioides (Scorpioenvis) van gedaante van lijf heel gelijk. Gij moogt den geenen die geen

kam

kam heeft den Aap noemen, om dat hij met de kop naar een aap gelijkt. Hier toe konnen gebragt worden de Vis gutturoſus (de Kropvis, Diknek,) genoemt van het gezwel dat onder aan de keel uitſteekt: En de Exocoetus ofte Adonis (Slaaper) van Bellonius: En de Pholis (Snotvis,) die van de ſnot die ze uitſchiet de naam heeft gekreegen: Van gelijken de Scorpioides (de Scorpioenvis) van Rondeletius genoemt, om dat hij insgelijks met de geſtalte van de kop den Zeeſcorpioen gelijk is.

VAN DE GESCHOBDE STRANDVISSEN.

Mullus. Barbeel, Barm, Roodbaart. Alzo genoemt van de zagtheid. Bij de Grieken zegt men Trígle, om dat het wijfje driemaal op een jaar baart. De Hollanders noemen hem het Zee-kooningkje. Plinius getuigt dat 'er veel geſlagten van Barbeelen zijn. Rondeletius heeft ze in Gebaarde en Ongebaarde onderſcheiden.

Hirundo. Zwaluw. De Venetiaanen noemen ze Lucerna, een Kaars, moogelijk om dat de veelverwige vinnen bij nagt een glans uitſchieten, of om dat ze de gedaante en de gelijkeniſſe van een oude kaars draagt. Bellonius beſchrijft twee ſoorten van de zelve. De Zeezwaluw, zegt Plinius, vliegt eeven aleens als de vogel zwaluw.

Cuculus. Koekkoek. Gelijk de vogel Koekoek, alzo word ook de vis van het geluid genoemt. Bij de Nederduitſche, Zeehaan.

Milvus. Een *Wouw*, *Kiekendief.* Hij gelijkt op en t'op met de uitgebreide vinnen en ſtaart, naamentlijk breed en gevlakt, naar de vogel Wouw. De tong en het mondgeheemelte gaan in glans de Sandarach en vermiljoen te boven, hier door geeft hij bij nagt ligt, als of hij gloeijende koolen in den mond had.

Lyra. De *Liervis.* Heeft den naam of van de hoornen die voor uit de ſnuit ſteeken, waar meede hij eenigermaaten naar de lier van de ouden gelijkt; of van het geluid het welke hij geeft, om dat hij knort als een varke. Bij Rondeletius zijn twee ſoorten.

Pagrus of *Phagrus. Groote Meerbraaſſem.* Alzo word hij bij de Grieken genoemt, gelijk als Phágos, dat is verſlindende of een vraat, door tuſſchenzettinge van de letter Rho Bellonius meint van de verf van de aardbeiën, want hij is rood. En zegt, dat hij het boovenſte kaakebeen met de lip als een buis, gelijk als in den nek ingeſtopt, en niet in de hoofdpan ingehangen heeft, en dat hij het zelve als hij gaapt uitſteekt, en daar na weêr zaamen trekt.

Erythrinus. Roode Meerbraaſſem. 't Is een kleine Pagrus. De Pager, zegt Bellonius, is grooter als de Erythrinus. Voor de reſt koomen ze

genoeg met malkander over een. Hij is niet boven een handpalm groot.

Acarnes of *Acarne*. Hij gelijkt uitſteekent naar de Pagrus en Erythrinus, maar verſchilt van verf. Anderſins is de gelijkheid van de zelve met de Erythrinus zo groot, dat hij te Rome daar voor word verkogt.

Orphus. Wat voor een de Orphus van de ouden weezen mag, is moeijelijk te oordeelen, om dat het geene, het welke tot kenniſſe van de zelve zoude konnen ſtrekken, bij hen niet word gevonden. Het ſchijnt dat ze gelooft hebben, dat het een vis is, die naar de Seelt gelijkent.

Synodontes ofte *Dentex*. *Tandbraaſſem*. Heeft de naam van de tanden, of om dat hij gelijk als met honds tanden ſchaade doet.

Synagris. Van de Synagris heeft men niet zeekers. Bij de Latijnen heeft hij geen naam. Het is een vis zeer zeldzaam, en bijna onbekent, en de Synodontes zo zeer gelijk, dat hij naauwelijks kan onderſcheiden worden.

Chromis. De Autheuren verhaalen niet waar van daan Chromis de naam mag hebben gekreegen: nogtans vermoeden ſommige dat hij door naamdigting alzo is genoemt geworden. Want men zegt dat hij een zeeker varkens geknor uitgeeft. Schoon Bellonius, Jorath, Rondeletius en Hiceſius het anders moogen hebben verſtaan: ik zal, zegt Aldrovandus, van beide zijden uit elk wat geeven, laatende aan een ijder in een twijffelagtige zaak zijn eigen oordeel overig.

Aurata. De *Goudbraaſſem*. Bij de Latijnen word zij van goud, Aurata, (de goudverwige vis) genoemt. Dog dit ſoort van een vis heeft dien naam verkreegen, zo als men wil, van de goude winkbraauwen, ofte liever om dat het op die plaatſen, alwaar in andere gediertens gewoonlijk de winkbraauwen zijn, met een goude verf een weêrſchijn geeft: want de viſſen hebben geen winkbraauwen nog oogſcheelen.

Sargus. Rondeletius heeft gemeent dat hij den naam van het veele vleeſch heeft, om dat Sárkos bij de Grieken vleeſch is, en de vis ten aanzien van het lijf dik. Hij is de Aurata (goudverwige vis) gelijk. Daar is nog een andere Sargus, den welken Gillius, Rondeletius, Bellonius en Salvianus willen dat de Melanderinus, een vis bij Atheneus, als de Melanurus, is: maar of zij alle den zelven verſtaan, daar aan mag getwijffelt worden.

Sparus. *Pijlvis*. Iſiodorus en Albertus willen, dat de Sparus den naam heeft gekreegen van een boere worp-pijl, die zig verſpreit als ze geworpen word, en dat hij de zelve gedaante heeft. Deeze vis heeft geen kleine gelijkheid met de Aurata en de Sargus. Zij worden alleen door de verf onderſcheiden.

Mormyrus. *Marmerbraaſſem*. Daar is verſchil tuſſchen de Autheuren over

over de twijffelagtigheid van het woord. De vis Mormyrus is langer van lijf, en minder plat aan de zijden als de Aurata, Sparus, Sargus en Melanurus: van gelijken dunner van kop, en gegraveert, en ſpitſer van ſnuit of bek.

Cantharus. Bruine Braaſſem. Gaza zet het over Scarabaeus een Tor. Bij Aldrovandus word het beeter gekeurt, dat het van de medegelijkende verf word gezeit, gelijk als bruin of zwart, als mede rookverwig en ijſerroeſtig, welke verf met deeze vis overeenkomt. De vis is van gedaante van lijf, kuwen, vinnen, en angels, de Aurata of de Sargus gelijk. Hij word bedekt met kleine ſchobben, blinkende uit het purper-zwart.

Salpa. Goudſtriemer. De vis Salpa word ook een Os genoemt, nademaal hij altijt wier (zeegras) in den buik met de tanden ſtukken wrijft. Maar beeter mag de Salpa Chryſopleurus genoemt worden, van de goude verf die langs de zijden wederſtraalt. Men heeft aan te merken, dat 'er twee geſlagten van Salpa zijn, één gemeene en elk een bekent, en de andere minder of kleinder.

Stromateus. Atheneus verhaalt uit Philo, dat in de roode zee een vis is als de Salpa, die Stromateus word geheeten, over het geheele lijf met lange goude ſtreepen onderſcheiden, van de welke men mag gelooven, dat hem den naam is gegeeven.

Fiatola. Is een vis, te Romen heel gemeen: dien dit volgens Bellonius bijzonderlijk eigen is, dat hij, buiten de gewoonte van alle viſſen, geen vinnen onder de buik heeft.

Scorpius of *Scorpio. Scorpioenvis.* Deeze vis heeft den naam van het Inſect Scorpioen gekreegen, om dat gelijk de Landſcorpioen met den angel dien hij in de ſtaart heeft, alzo de vis ook met de zijne, waar mede hij op de huid en de kop gewaapent is, het vergift onder het verwonden inſteekt. De Scorpides of Scorpæna, moogelijk het wijfje, van kunne (geſlagt) verſchillende, is veel kleinder. De buik alleen van die is witägtig, en al het andere rood.

Blennus. De *Snottige Vis.* De naam is aan deeze vis van de leuiheid en traagheid gegeeven, om dat Blénna ſnot is. En dewijl hij niet alleen in grootte, maar ook in de dikte van de kop, langwerpigronde gedaante, en ſlibberigheid van lijf, met de Gobius overeenkomt, is hij niet te vergeefs van Atheneus bij de zelve vergeleeken.

De *Pecten* der Romeinen. Te Rome zeggen ze gemeenlijk Pecten. Maar wat voor één die in de ſchriften der ouden weezen mag, bekent Salvianus rond uit, dat hij niet en weet. Rondeletius giſt dat het de Novacula (het Scheermes) van Plinius is, om dat Raſon bij de zijne een ſcheermes beteekent: En te regt, om dat hij een rug als een mes heeft. Dat van de vis Novacula aangeraakt is, zeit Plinius, riekt naar ijſer. Maar

hij

hij geeft te kennen, dat den naam van Novacula niet van de gedaante van het lijf is gegeeven, maar dat de dingen die daar aan gewreven worden, naar ijſer ruiken.

Aphya of *Apua*. *Meergrundel.* Het is het ſlegtſte en kleinſte visje, of het ook in het algemeen voor een klein visje, zo alsje wilt, of voor eenige bijzondere ſoort alleen genoomen word. Daar worden meêr geſlagten van de Aphya van de oude verhaalt: dog zy hebben gelooft, dat deeze alle van oorſpronk verſcheelen, voorgeevende, dat ſommige uit zaad, en andere van zelf voortkoomen. Junius vertaalt Apua Cobitis, bij de Hollanders, Stinkvis of Spiering.

Lavoronus. Wel te regt hebben ze Lavoronus gezegt van den naam van het kruid (Watereppe,) dien vis eigen: anderſins is mij geen oude naam voorgekoomen, waar mede ik deezen vis zoude konnen uitdrukken. Bellonius.

Sarda of *Sardina*. *Sprot*, *Sardin*, *Meerheering*. Wij noemen gemeenlijk eenige kleine visjes Sardellen, die niet als in ſout bewaart, ons toegebragt worden. Rondeletius verhaalt, dat deeze op andere plaatſen van Italie, Sardinen genoemt worden, als ze nog niet groot, maar Sarda, wanneer ze volwaſſen zijn. Het is klaar, dat ze bij de oude aldus zijn genoemt geweeſt, om dat ze van Sardinië in andere landen wierden verzonden.

Maena. *Houting*. De Mena, zegt Gillius, giſſe ik niet alleen de naam van een ſoort, maar ook van het geſlagt te weezen: om dat het geſlagt van de zelve verſcheiden en veelerlei is.

Smaris. Is een visje, het welke Gesnerus de witte Mena noemt.

Boops. Ariſtophanes de Byzantiner meint, dat die aldus genoemt word, om dat hij met Oſſen-oogen verzien is. Het is waarſchijnelijk, dat hij de de reſt, die tot de natuur en de eigenſchappen behooren, met de Mena en de Smaris gemeen heeft.

VAN DE PLATTE OF GRAATVISSEN, DIE VAN HET PLATTE OF BREEDE GESLAGT ZIJN.

Daar zijn twee geſlagten van de Platte of breede Viſſen, het eene Graatägtig, en het andere * Seláche of Kraakbeenig, alzo genoemt, om dat het in de plaats van graat kraakebeen heeft. De Graatägtige ſchieten kuit, de Kraakbeenige ontfangen de kuit wel van binnen, waar werpen daar na de vrugt leevend uit als de adders.

VAN

* Hippocrates ſchrijft, dat alle Viſſen, die geen ſchobben hebben, en een dier voortbrengen, Seláche genoemt worden. Men oordeelt dat ze zo heeten, om dat hun ſcherpe huid bij nagt ligt geeft: van het naamwoord Sélas, glans, ligt.

VAN DE PLATTE GRAAT-AGTIGE VISSEN *in het bijzonder, en eerſt van de* GESCHOBDE, *en onder die eerſt van de* TONGE, (*Solea.*)

Solea. De Tonge. De Platte Viſſen worden in Geſchobde, en in Gladhuidige onderſcheiden of verdeelt. Het geſlagt van de Geſchobde is voornaamentlijk tweederlei, het eene lang, en het andere rond van lijf. Onder de lange heeft, die bij de Latijnen Solea (Tonge) genoemt word, wel de voorrang; en verdient, zo als Bellonius getuigt, de Zeepatrijs (Veldhoen) genoemt te worden. Dog de Latijnen zeggen Solea, van de geſtalte die onder de voetzool word gezet. De Grieken zeggen hedendaagſch Lingua (Tong,) welkers gelijkeniſſe zij ook uitdrukt. Bij de Hollanders en Vrieſen word het Tonge genoemt, en ze worden bedroogen, die meinen dat het daar Scholle te zeggen is. Rondeletius heeft ons zes ſoorten van Bugloſſus (Oſſe-tonge,) of Solea (Vis tonge,) of Linguläca (Tongetje) aan de hand gegeeven, van grootte, vlakken, ſchobben, en hoedanigheid van vleeſch verſchillende.

Citharus of *Citharœdus.* De Meerharp of Harpenaar heeft den naam gevonden van de ſtreepen, waar mede hij van booven, van de kruin af tot het einde van de ſtaart toe, onderſcheiden word. Rondeletius heeft heel klaar getoondt, dat 'er vier viſſen van deezen naam, en alle uit het geſlagte van de Platviſſen zijn.

Rhomboides. De Scharre is van geſtalte, dat ze geen gelijke zijden, nog regte hoeken heeft. Rondeletius gelooft, dat niemand van de oude eenig gewag van de zelve heeft gemaakt. Junius noemt ze, in het Duitſch in zijn Woordenboek, Scharde.

Paſſer Squamoſus. De geſchobde Griet. Rondeletius beſchrijft drie ſoorten van de Paſſer, uit de Zee, gedekt met ſchobben, waar door ze van de andere verſchillen. Bellonius maalt 'er maar twee af. Deeze vis, zo als Junius getuigt, is de Griet van de Hollanders.

Paſſer Lævis. Scholle. Het is een vis glad van vel. De Hollanders zeggen Schol: en die zoude meinen dat die naam tot de *Solea* (Tonge) behoorde, worden niet weinig bedroogen; want die heeten ze Tong, dat is, Lingua.

Rhombus. Tarbot, Doornbot. Zo bij de Grieken als bij de Latijnen word 'er eigentlijk een vierkante geſtalte verſtaan, welkers alle zijden eevengelijk, dog alle de hoeken krom zijn. Van deeze gedaante heeft de vis den naam. Daar zijn twee geſlagten van de Tarbot, (*Rhombus,*) het eene angelägtig, (puntig, ſteekende,) en het andere glad. Bij de Nederduitſche Tarbot.

Sandilz Anglorum. De Zand-aal van de Engelſche. Zeer gevoegelijk word die Strandvis van de Engelſche Sandilz geheeten, gelijk als Aal van het zand, of liever in het zand kruipende; want met deeze naam drukkken ze de gedaante en de natuur van de zelve uit: want hij is lang ten aanzien van het lijf, en als hij zig zal verbergen, duikt hij heel gezwind onder 't zand weg.

VAN DE OVERIGE ONGESCHOBDE STRANDVISSEN, *ende eerſt van de* DRAAK.

Draco. Zeedraak, Pieterman. Aldrovandus maakt met Rondeletius onderſcheid tuſſchen den Draak en het Draakje. Hij heeft een ſchaadelijke en bijna doodelijke graad, (ſpeer,) en nog twee andere, en wel zeer vinnige, die aan de ooren uitſteeken. De groote Draak waſt dikwils tot de grootte van één of twee pond uit. Het kleine Draakje weegt geen half pond. Aldrovandus heeft vier andere ſoorten van Zee-Spinnen of Draaken beſchreeven. Bij de Hollanders en Zeeuwen heet hij een Pieterman. Plinius alleen gewaagt van het Draake-visje, alhoewel hij 'er geen kenteeken van onderſcheid, behalven de bloote naam, heeft bijgeſchreeven.

Uranoſcopus. Hemelkijker, Hoogemond. Word bij veele gelijk als de aanſchouwer van den hemel genoemt, en dat van de oogen, met de welke hij van de natuur, om dat ze booven op de kop geplaatſt zijn, regt op naar den hemel ziet. Oppianus noemt hem Hemerocoetus, om dat hij bij dag op het zand ſlaapt, en bij nagt waakt om roof te zoeken. Bij de Hollanders word hij, weegens de ongewoone gelegentheid van de mond, Hoogemond genoemt, als hebbende den mond op een hooger plaats geleegen.

Trachurus. Baſtard Makreel. Met wat voor een naam hij bij de Latijnen voorkomt, zegt Aldrovandus, weete ik niet, dit weet ik ten minſten, dat hij geen Lacertus (Hagedis) word genoemt, als ſommige gewilt hebben. De Trachurus word bij de Franſen *Maquereau baſtard*, gelijk als Baſtard Makreel (Scomber) geheeten. Hij is bijna witägtig, overal met ſlaauwe goude vlakken geſchakeert. De ſtaart trekt uit het violet bijna op het hemels-blaauw. Hij word heel zelden een voet groot.

Scomber of Scombrus. Makreel. Bij de Franſen, Nederduitſchen en Engelſchen, word hij bijna met de gemeene naam Macarellus (Makreel) genoemt. Nogtans vermoede ik, zegt Aldrovandus, dat ze zo heeten van de maagerheid van het lijf: want ze zijn lang en dun aan 't eind. Uit hun ingewand wierd van de oude een Viſaus gemaakt, die bij de hoerewaarden in groote agtinge en waardij was.

Colias ofte Lacertus. Kaauwe, Hanneke, Gaij, Dole. Bij Bellonius

is

is het de Gracculus ofte Monedula, Zee-kaauw, &c. De Colias dan is de kleine Lacertus (Hagedis) of de Scomber (Makreel) t'eenemaal gelijk, uitgenoomen alleen maar deeze teekenen, dat de Colias grooter en dikker, en met kleine fijne schobben bezet is, en dwarse korte streepen met zwarte stippen geteikent op den rug heeft. Rondeletius.

Saurus. Meirhagedis. Word bij sommige in 't Latijn Lacertus (Hagedis) genoemt. Elianus verhaalt dat 'er van die twee geslagten zijn, te weeten die van ons land, en de uitheemsche, die in de roode zee voortkomt.

De *Corax* van Rondeletius. Meir- of Zee-raave. Het is een Zeevis, die te Rome met de gemeene naam van Lyra (Lier,) gemeenelijk *Capone* van de grootheid van de kop genoemt word, van gedaante van lijf de Milvus (Zeewouw) gelijk, dog in grootte van pinnen en vinnen verschillende.

De Milvus van den Zelven. *Zeewouw, Kuikendief.* Het is een Zeevis, zeit hij, van de gedaante van lijf de Corvus (Zeeraaf) heel gelijk, van lighaam meerder rood, van kop minder breet, en aan weêrzijden plat.

De *Boops*, van een zeldzaame gedaante uit den Zelven. Het is een zeldzaame vis, zegt hij, wiens naam ik van onze vissers, nogte van andere, om de zeldzaamheid, nooit heb konnen verneemen. Hij gelijkt van smaak, vleesch en oogen naar de Boops, (boven gemelt.)

VAN DE GESCHOBDE VISSEN, *die zig diep in zee onthouden, en eerst van de* ASELLEN.

Asellus. Kabeljauw. De oorspronkelijkheid van het woord van Asellus word tweederleij gevonden, de eene bij Varro, en de andere bij Oppianus. Varro wil dat hij zo heet van de verf, toestemmende dat hij naar de verf van een ezel gelijkt. En Oppianus geeft te kennen, dat hij van de leuiheid en traagheid, daar den ezel van berugt is, zo genoemt word. In het optellen der geslagten van den Asellus koomen de oude niet wel over een. Derhalven is onzen Onos (Ezel) ofte groote Asellus, een vis den Oceaan (de zee) bijzonder eigen, dik opgezwollen van buik, breedt van kop, als mede heel groot van mond, naast aan de staart dun van lijf, kloek van grootte, dikwils ruim twee of drie elleboogen lang, zwartagtig van huid, witachtig aan de zijden en op de buik, maar of hij geschobt of glad van vel is, ben ik niet wel indagtig. Bij de Hollanders heet hij Kabeljauw. Gedroogt zijnde is hij zo hard als hout, zo dat hij niet als met een beukhamer geklopt, kan gekookt worden, waarom hij vis van de stok, Stokvis genoemt word. Dog ingesouten en op den duur bewaart, en de soutigheid afgewassen, en in vers water gezooden, word hij Abberdaan genoemt.

Callarias of de Kleine Aſellus. Schelvis. Plinius noemt de kleine Aſellus, Callarias. De Hollanders, bij de welke zij zeer overvloedig gevangen worden, zeggen Schelvis. Hij is meeſten tijd een voet of een elleboog lang, langkwerpig rond, nogtans buikig, grootägtig breet en plat van kop, en heel groot van mond-opening.

Aſellus minor alter. De andere kleine *Aſellus. Wijting, Bolk.* Van maakſel van lijf gelijk als de Schelvis. Bij de Franſen *Merlan*, bij de Venetiaanen Piſcis mollis (zagte vis,) bij de Romeinen in 't gemeen Ficus (een Vijg,) en is bezet met kleine ſchobben, die men niet kan zien. Hij is wit en zagt en zilververwig. Bij onze landslui Wijting, Wittink.

Gobergus. Daar is een andere ſoort van Ezels, die gemenelijk *Goberge* word genoemt. Die vis in water geweekt, of met een ſtok gebeukt, is koſt voor arme lui en boeren.

De groote Molva, ofte Aſellus. Onder de Ezels van den Oceaan, (uit der zee,) is een vis Molva bij eenige van de Franſen, bij ſommige *Moſchebout* van de verſcheidentheid der vlakken of ſtippen, en van gelijken bij anderen *Leopard*, en bij Rondeletius de bonten Ezel genoemt.

De andere *Morhua* ofte *Molva.* De Molva ofte Morhua van de Franſen, van de Engelſche *Morhuel*, is de allergrootſte ſoort van de Aſellen, en gelijk als meeſt anderhalve elleboog lang, en een voet breet. De ingewanden en de blaasjes van deeze vis dienen om vislijm (huiſenblas, bereidzel,) van te maaken. Eindelijk, zegt Rondeletius, de Engelſche en de Duitſchers noemen de geſoute en gedroogde viſſen Stokvis, de welke alle onder de geſlagten van de Aſellen niet begreepen worden.

Aſellus niger. De zwarte Aſellus. De Britten noemen deeze vis *Colfiſch*, en ze zeggen dat *Col* een doove kool is, en dat daar van daan deeze vis de zwarte Aſellus of doove-kool-vis word geheeten, om dat hij booven anderen op de huid zwart is.

Muſtela. Een *Zee-weeſel, Aalpuit*, of Puit-aal. Het is een Zee-vis de Merlanus eenigermaaten gelijk, aan de Griekſche en Italiaanſche ſtranden heel overvloedig.

Tinca Marina. De Zee-ſeelt. Het blijkt dat ze gemeenelijk Zee-ſeelt genoemt word, om de zeekere gelijkheid van het lijf met de Poel-ſeelt: en dat ze zig den naam van Ficus (Vijg) heeft toegeëigent, om dat ze als een rijpe gedroogde vijg, zagt, neêrgeſlaagen, en vol van ſap is.

Harengus. Haaring. Bij gebrek van een Griekſch of Latijnſch naamwoord, gebruiken de Schrijvers het meeſt bekende ende gemeenſte, dewijl hunnen Halec of Alec of Alex een ding is, van deezen edelſten vis wijd verſcheiden. De Haaring is eenigermaaten blaauw van rug, wit van buik,

buik, en zilverägtig als een ſeis gekromt, met ſcherpe ſchobben, vaſt aan het vel hangende, daar andere gemakkelijk afvallen. Hij is meeſt negen duim of een voet lang. Hij heeft een groote kloof van kuwen ten aanzien van het lijf, daarom is hij, uit het water opgehaalt zijnde, ras dood. Op driederlei wijze ſtrekt hij tot ſpijs, vers, in de peekel ingeleit, en in den rook gedroogt, dien Nederland Bukking noemt.

Liparis. Smelt-vis. Deeze Vis van Plinius verhaalt, ſchijnt den naam van de vetheid te hebben. Wanneer als Rondeletius dien eenige tijd wou bewaaren, ſmolt hij heel weg tot oli. Met de kop gelijkt hij naar een Land-konijn, en is klein van mond, en zonder tanden, maar heeft ſcherpe kaakebeenen.

Aper Rondeletii. Het *Wild-varke, Zee-varke* van Rondeletius. Het is een vis gantſch tandeloos, en heeft een lange ſtompe ſnuit, als een varke, en punten op de rug, eenigermaaten als varkensborſtels. Derhalven gelijk wij, zegt Aldrovandus, ontkennen dat deezen vis van Rondeletius den Aper (het Zeevarken) van de ouden is, zoo zullen wij dien nogtans met hem het Zeevarken noemen, om dat hij gelijk als varkensborſtels op de huid draagt, en lang en ſtomp van muil is, als het viervoetige dier van dien naam.

Scolopax Rondeletii, Serra Plinii Geſneri. De *Zeeſneppe* van Rondeletius, de *Zaagvis* van Plinius bij Geſnerus. Het is een Zeevis, en om het vreemde maakſel bijna niet medegeſlagtig aan eenige andere, maar zelve voor zig een geſlagt maakende. Hij is rond en roodägtig van lijf, met ſcherpe ſchobben bezet, hij heeft een ſtijve lange ſnuit, een angel op den rug, en een dunne ſtaart.

Monoceros. De Eenhoorn van Cluſius. Van het uitterſte van de mond tot de vinnen van de ſtaart toe, is hij een weinig langer als drie duimen, in 't midden van 't lijf een weinig meêr als een duim breet, booven op de kop ſteekt een vierkante hoorn uit, bijna een duim lang, &c. Aldrovandus heeft hem in 't breede volgens Cluſius beſchreeven.

Reverſus Indicus Squamoſus. De geſchobde Indiſche Reverſus. Jagtvis. (Reverſus is te zeggen wedergekeert.) Het is een wonderlijke vis, dien de Indiaanen Reverſus, en de inwoonders van nieuw Spanje Guaicano noemen. Hij ſchijnt verſtand te hebben als de olifant: want hij word ligtelijk tam gemaakt, hij is leerzaam, en ſchijnt ſpraak te verſtaan, zo dat de Indiaanen met hem pleegen te viſſen. Het is een vis een handpalm groot, met geſchrompelde ſchobben bedekt, en met ſeer ſcherpe doornen, voornaamentlijk op den rug verſterkt, en van de naavel tot de ſtaart, waar mede hij ook de grootſte viſſen ſlaat, en gelijk als met aangehegte haaken vaſt houd en trekt. Hij draagt zijn naam uit kragt van het werk

dat hij verrigt, te weeten om dat hij omgedraait, wedergekeert, en te rug getrokken jaagt.

Glaucus. Is zo genoemt van de verf. De donkere verf in de Glaucus is de verbolge zee gelijk. De Glaucus is een vis die zig diep in zee houd, lang van lijf, plat van buik, met een rug als een ſeis. Van de kuwen tot de ſtaart loopt een regte ſtreep, &c. Rondeletius heeft 'er nu en dan van drie elleboogen gezien, en drie ſoorten beſchreeven, die Aldrovandus zo wat heen goed keurt.

Hippurus. Heeft den naam van de paardeſtaart, om dat de vin van het hoofd beginnende, heel wel naar een paardeſtaart gelijkt, dat is, lang deurgaande, en beſtaande uit veele vlokken, zo als in geene andere viſſen bevonden word.

VAN DE ONGESCHOBDE VISSEN,

Die zig diep in zee houden, en eerſt van de THONIJN.

Thunnus. De *Tonijn.* Het ſchijnt dat de naam tot alle geweldige groote viſſen kan uitgebreid worden, het geen de oorſpronkelijkheid van het woord te kennen geeft, of dat het van het Griekſche Thunein, dat is met een groot geweld beweegt worden, of van het Tannin der Hebreeuwen, waar door zij een geweldige groote vis verſtaan, afgeleid werde. Men had wel een Edipus van doen, om de naamen uit te leggen, weegens de verſchillendheid van den ouderdom. De Tonijn is meeſt drie elleboogen lang, en over het midden zo dik, als een man van bequaame groottre met beî zijn armen kan overvatten: aan weêrkanten is hij zo rank als een riem.

Pompilus. Plinius leert dat de Pompilus uit het geſlagt van de Tonijnen is. Het is een vis die zig diep in zee houd, zonder ſchobben; en dat hij geduurig omtrent de ſcheepen in volle zee is, en de zelve gezelſchap houd, is bij ondervinding waar bevonden.

Amia. Heeft in 't Latijn geen naam. Het is een vis die bij troepen zwemt, met een ſcherpe bek, een dikke buik, en een dunne ſtaart van gedaante als de maan, wanneer ze de hoorens kromt, en vinnen de zelve gelijk, en een blaauwe blinkende rug, en zo lang ze leeft een zilverägtige buik.

Xiphias of *Gladius.* De *Zwaardvis.* Het is een geweldige groote vis, ſomtijds de grootte van tien elleboogen bereikende, met een puntige bek, het bovenſte kaakebeen omtrent twee elleboogen lang, zeer hard en beenagtig, gelijkenende naar een zwaard, waarom de heele vis zo heet. In den bek van de Xiphias (Zwaardvis) ſteekt zulken kragt, dat 'er de ſcheepen meê worden doorboort.

Re-

Remora. Schiphouder. Bij de Latijnen word deeze Remora en Remiligo, en bij de Grieken Echineis en Naucrates genoemt. Op het hoofd heeft hij ſchaaren als de lange vleeſchägtige uitſteekſels of ſchaaren van de Polypus, waar mede hij de ſcheepen en de groote en geweldige viſſen aangrijpende, vaſt blijft hangen, en den loop der zelver verhindert, en naar zijn luſt en believen tegenhoud. Met het gantſche lijf bijna helt hij naar het violet. De zijden zijn wit. Een groenägtige ſtreep doorſnijd het midden van 't lijf. De ſtaart trekt op het blaauw. Op 't lijf zijn zes vinnen; aan de kuwen ten weêrzijden een roode, aan de buik drie, twee regt over de maag, een aan den aars, en eindelijk een op de rug. De ſtaart eindigt in een eenige vin. Het is een zinnebeeld van het onvermoogen der menſchelijke kragten, die ook van de allergeringſte ſchepſelen konnen verbrooken, en vernielt worden.

Cetorum dux. De *Walvisleider.* Hij word Odegus, dat is, Wegwijzer genoemt. Oppianus en Elianus uit hem verzeekeren, dat de geweldige groote Zee-dieren een leidsman en een wegwijzer van nooden hebben, om dat ze niet ſcherp van gezigt zijn. Want nooit verſchijnt de Walvis zonder deezen geleider, om dat hij uit kragt van de natuur voor zijn hoofd vooruitgaande, voor kapitein en roer verſtrekt. Bij Oppianus en Elianus is het wel een lang visje, met een heele lange kop, wit, en dun of ſmal van ſtaart. Maar ik vinde niemand, zegt Aldrovandus, die deezen vooruittrekker der Walviſſen beſchrijft ofte afmaalt.

Serpens Marinus. De *Zee-ſlang.* Ariſtoteles zegt, dat de Zee-ſlang de land-ſlangen gelijk is, zo hij de kop niet had van een Zeepaaling: als mede dat hij de Zee-aal van verf en lijf gelijkt, en ſcherper van bek is als de land-ſlangen zijn. Rondeletius heeft den zelven heel fraai beſchreeven, en getoont dat 'er verſcheiden zijn, en naar mijn oordeel, zegt Aldrovandus, heel wel.

Conger of *Congrus. Conger-aal, Zee-aal, Zee-paaling.* Heeft den naam gevonden van de ſlokägtigheid, van het werkwoord *Gró*, dat is ſlokken. Het is klaar, uit de vooraangehaalde vergelijkening van Ariſtoteles, dat de Conger-aal uit de viſſen van de ſlangägtige ſoort is. Daar zijn twee geſlagten van Zee-aalen, het eene witägtig, en zig diep in zee houdende, en het andere zwartägtig, en meêr ſtrandägtig als de zee eigen. Onze Zeepaaling, zegt Aldrovandus, is rood over de geheele rug, en bleek aan de buik en de zijden. Ook zijn de vinnen van de kuwen en de mond zelf rood: maar de vin die over het lijf loopt, is bruin en naar het blaauw hellende.

Ophidion. Is een lang en glad visje, de Conger-aal zo gelijk als een ei een ei. Hij heeft twee vinnen op de rug en aan de buik, van geleegentheid, geſtalte, en zelfſtandigheid als de vinnen van de Zee-aal. Hij verſchilt

van

van de Zee-paaling in de dubbelde baard, die van het onderſte kaakebeen voor af hangt, en van de opſpalking van de mond, die in de Conger-aal grooter is. Twee fijne ſtreepen zijn van de kop tot de ſtaart toe uitgebreid. Daar worden twee ſoorten van de zelve aangemerkt.

Murena. Prik, Negen-oog. Om datze van de vetheid boven op het water zwemmen. Ariſtoteles heeft op geen eene plaats geleert dat de Murena een lange vis is, en naar een ſoort van een Slang gelijkt. Het vel van de Murena is niet eenverwig, maar verſcheiden, zegt Ariſtoteles. Hij heeft een ronde kop, dun en puntig, de opſpalking van de mond heel breet, of niet anders als de Ganſen, heel wijd, met zeer veele ſcherpe en zaagswijze tanden verzien.

Myrus. Wat aangaat de weezentlijkheid van de vis. Het blijkt uit Ariſtoteles, Plinius en Atheneus, dat hij de Murena gelijkt. Ariſtoteles zegt de Myrus en de Murena verſchillen. Want de Murena is in veelerlei wijzen verſcheiden en zwakker, de Myrus eenverwig en ſterker, van verf als de roode denneboom. Deeze heeft de tanden binnen en buitenwaart.

Reverſus Indicus Anguilli-formis. De *Aalvormige Indiſche Reverſus.* Van de Indiſche geängelde vis Reverſus, en van zijn nieuwe en ongewoone mannier om vis te vangen, is booven geſprooken. De viſſers van het eiland Cuba gebruiken deeze vis op de zelve mannier. Zijn lijf is even eens als een groote Aal, maar hij heeft op het agterſte van het hoofd een uitſteekend taai vel, op de wijze van een groote beurs. De mannier van viſſchen word net van Aldrovandus beſchreeven in het 3de. Boek van de Viſſen, in het 29. Hoofddeel.

De *Taenia* van Ariſtoteles. Heeft den naam van de gelijkheid, te weeten om dat het een lange dunne breede vis is, als een rijgſnoer (rijgveeter, hairſnoer) of band, of hoofdband, waarom van gelijken ſommige wormen Taeniae (kinderwormen) genoemt worden. Hij word ook genoemt de Vlam, om dat hij als een vlam, wanneer hij zwemt, word bewoogen en gekromt. Bij ſommige word hij van de geſtalte een Deegen genoemt. Rondeletius heeft tweederlei onderſcheid van Taenia aangemerkt. Hier bij is ook te brengen die bij het gemeene volk te Venetië, van de gedaante waar mede hij naar een meaijers ſeiſſen gelijkent, de Seisſen genoemt word.

VAN DE KRAAKEBEENIGE VISSEN *in't Algemeen.*

Plinius zegt, Ariſtoteles heeft eerſt in 't Griekſch de Kraakebeenige in 't algemeen Selache genoemt, die naam hun toeëigenende: wij konnen ze niet onderſcheiden, als dat ons luſt die Kraakbeenige te noemen.

Wij

Wij zullen ze derhalven met Plinius Kraakbeenige, of liever Kraakebeenige Viſſen noemen. Volgens het getuigeniſſe van Ariſtoteles en Plinius zijn 'er twee geſlagten van de Kraakebeenige Viſſen: het eene plat, en het andere lang en rond. Van dit laatſte geſlagt zullen wij eerſt ſpreeken.

Canis. De Hondvis. Onder de lange Kraakbeenige Viſſen, van de welke wij eerſt zullen ſpreeken, luſt het ons van die te beginnen, die bij Ariſtoteles eenvoudiglijk de Hond genoemt word, om dat de zelve naar mijn oordeel de grootſte van allen in dit geſlagt is. De Hond ofte Hondvis dan is de grootſte van alle de Haaijen, in grootte de Tonijnen zelf overtreffende, en ſomtijts tot zo groot uitwaſſende, zo als Rondeletius getuigt, dat hij op een waagen geleit, naauwelijks van twee paarden kan getrokken worden, waarom men hem, het ingewand uitgedaan, en in ſtukken geſneeden zijnde, ſomtijds op twee waagens moet leggen. Rondeletius heeft 'er één op den Santoniſchen oever gezien, welkers mond en keel van zulken onbeſchoften grootte was, dat hij gemakkelijk een vet menſch zoude hebben konnen overgaapen. Waarom de zelve vermoed, dat deeſen dien vis is geweeſt, in de welke de Heilige Schrift getuigt, dat de profeet Jonas ingevoert, en aldaar drie daagen door de Goddelijke voorzienigheid bewaart, en eindelijk behouden uitgeworpen is, niet tegenſtaande dat de zelve zegt in de buik van den Walvis, (een geweldige groote vis.) Moogelijk noemende de Walvis, de allergrootſte en uittermaaten groote vis. Bellonius zegt ook, dat hij zulken onbeſchoften wijden mond heeft, om dat elke zijde van die met zes en dartig tanden is verzien, welk getal in beide de kaakebeenen aan wederzijden honderd en vier en veertig tanden uitmaakt.

Canis Galeus ofte *Galeus. De Hond-haaij-vis* ofte *Haaij.* Dewijl hij bij de Latijnen geen naam heeft, kan hij volgens de navolginge van Ariſtoteles en Oppianus eenvoudiglijk Muſtelus (een ſoort van een Vishond, zo genoemt van een Weeſel, een landdier, of van de verf, of van de gelijkenis van 't lijf) of Galeus en Muſtelus Hond genoemt worden. Ik meen met de geleerdſte mannen, dat deeſe die is, de welke bij de Grieken van onſe tijd Scyllópſaros genoemt word. Het gantſche lijf is lang en rond, van den aars tot het einde van de ſtaart toe allengskens rank afloopende. Hij heeft geen ſchobben, maar een leêre huid. Hij is wit van buik, en 't overige lijf aſchgraauw. Hij groeit geweldig groot uit, zo dat hij ſomtijds wel over de honderd pond weegt.

Catulus. Een Hondje. Daar is een groote en een kleine. Gelijk als ze in de mannier van baaren en met de inwendige deelen overeenkoomen, alzo verſchillen ze van leeven, grootte, en ſcherpheid en hardheid van huid. Rondeletius verhaalt, dat de kleine in zijn zee ten hoogſten een elle-

boog lang is , en de groote ſomtijds meêr als twee elleboogen , en zo ſcherp en hard van vel , dat men het hout en het ivoor daar mede luiſter kan geeven , niet anders als met het vel van de Squatina (Schoerhaaij , Zee-engel ,) en dat de greepen van de deegens daar mede verzien worden.

De Galeus, of de *Gladde Muſtelus*. Met de ſnuit, kuwen, vinnen, ſtaart, geſtalte van 't lijf, verf en ingewand , komt hij met de Hondvis Haaij en de Stellaris (de Geſtarnde) overeen. Voor eerſt verſchilt hij van de Hond-Haai-Vis met de mond , dewijl hij teenemaal tandeloos is ; daar na met de leêre huid , om dat hij gladder als glad is : en eindelijk in de grootte , want hij mag naauwelijks ooit twintig pond haalen. En van de Stellaris verſchilt hij , om dat hij gantſch geen vlakken heeft.

De Galeus Aſterias. De geſtarnde Haai , Hondvis , Zee-luipaard , Zeepanther. De Galeus ofte Muſtelus , word bij Ariſtoteles, Aſterias , en bij Gaza nu eens Stellatus , en dan eens Stellaris genoemt , van de witte vlakken , zo groot als linſen , met de welke hij beſchildert is. Belonius vertoont twee ſoorten van de geſtarnde Galeus ofte Muſtelus.

De *Glaucus* van Elianus. Het is een vis vier of vijf elleboogen groot. De rug is volkoomen hemelsblaauw , daar hij den naam van draagt , de buik blank. En over 't lijf glad van vel.

De Maltha , (bij mij *Lijmvis*.) word van Oppianus onder de groote wilde zee-dieren getelt. De vis Maltha heeft de naam gevonden van de zagtheid of liever van verzagten , (vermurwen :) waarom Rondeletius deezen Wallevisägtigen vis uit het geſlagte van de Haaijen giſt de Maltha te weezen , om dat zijn vleeſch week en zagt is , niet alleen in 't voelen , maar in 't vermoogen.

Het Zee-vosje , Zee-vos. (Vulpecula marina.) Bij Oppianus de Vosägtige Haai. Hij heeft de naam niet , zo als Rondeletius meent , van de langkheid van de ſtaart , maar of van zijn bittere en onaangenaame ſmaak , of van de liſtigheid en loosheid van 't verſtand , waar mede hij naar een Land-vos gelijkent. Hij word van Ariſtoteles onder de andere Haaijen getelt.

Galeus Acanthias. De Prikkel-Hondvis-Haai. Bij de Latijnen heeft hij geen naam. Theodorus heeft het de Doornige Muſtelus overgezet , om de doornen van de rug , waar van hij de naam heeft behouden. Hij weegt nooit twintig pond.

Centrines. Het is een geängelde vis , die van de angels de naam heeft ontfangen. Plinius maakt van deeſe nergens gewag , nog ook Ariſtoteles in alle zijne ſchriften , die 'er nu nog van hem overig zijn ; niet tegenſtaande Atheneus betuigt , dat hij van hem onder de Hondviſſen , of

Haaijen

Haaijen word opgetelt. Het is een korte, grove, dikke, vleeſchvreetende en eenzaame vis. Met zijn angels gewapent zijnde, weederſtaat hij al wat hem ontmoet, ja dat meêr is valt 'er ook op aan, en quetſt het, en beſmet het met zijn vergift.

De *Zee-aap.* (*Simia marina*) Bellonius maakt 'er een Zee-aap van, de welke andere in het geſlagt van de Hondviſſen of Haaijen het Vosje heeten. Daar is een Aap, zegt Elianus, in de roode zee, niet wel een vis, maar een kraakebeenig beeſt, als geen ſchobben hebbende, en dat zelve is niet groot. Van verf gelijkt het naar een Land-aap, met de troni heeft het de gedaante (ſchijn,) en de gelijkenis. De Zee-aap van Geſnerus breid de vinnen, gelijk als vliegende, uit, en ſpant den angel booven op de rug tuſſchen twee vinnen van agteren. De mond heeft een groef. Men ziet vijf gaaten van kuwen, krom nedergaande tuſſchen de mond en de oogen. Hij is groen over het heele lijf, maar op de rug meeſt bruin, aan de zijden bleek, de tanden zijn breed en aan een.

Zygæna. De *Hamer-Hondvis*, bij ons *Kruishaai.* Deeſe heeft de naam gevonden van de ongewoone en gedrogtelijke geſtalte van de kop, waar mede hij naar een dwarſe balans (evenaar,) daar de weegſchaalen aan hangen, gelijkent: van gelijken naar een jok, dat dwars op de nek van de oſſen word gelegt, zo is de kop in deeſe vis over dwars geleegen. Oppianus en Suidas die hem volgt, tellen de Zygena onder de geweldige groote viſſen. Want Ariſtoteles reekent hem onder de lange viſſen. Hij verſchilt van alle andere viſſen, door de gedrogtelijke geſtalte van de kop: want die is niet rond, niet met een ſnuit, booven niet ſpits, nog plat aan de zijden, maar hij heeft die uitgebreid, en over dwars.

De Mola van Salvianus, of de *Orthragoriscus* van Rondeletius. *Molevis*, *Maanvis.* Bij de Kruis-haai, zegt Aldrovandus, die onder de Kraakebeenige om de ongewoone geſtalte van de kop eenigermaaten gedrogtelijk is, zal men niet ongevoegelijk de kraakebeenige vis, die met het geheele lijf de gedrogtelijkſte is, moogen voegen. In de meeſte plaatſen van Italië, en te Marſeille, noemen ze die Mola; om dat ik meine, dat het die bloedige vormelooſe vleeſch-klomp, die de vrouwen ſomtijds zonder toedoen van een man, in de lijf-moeder ontfangen, eenigermaaten gelijkent. Want het blijkt om de kortheid van 't lijf, dat de vis uit de kop alleen beſtaat; of om dat hij, van weegen de rondheid van 't lijf, een meuleſteen gelijkt, zo als Rondeletius het uitlegt. De Zelve ſchrijft, dat hij bij die van Montpellier de Maan genoemt word. Hij is klein en rond, breedt en donker-blaauw, en heeft zagte gladde vinnen op de rug. Waarom Rondeletius onderzoekt, als deeſe onſe vis de Luna (de Maan) van Elianus niet kan genoemt worden; of het de Rota (het Rad) van

Plinius niet wel mogt weezen. Om welke reeden, wanneer hij de zaak vlijtiger aangemerkt hadde, hij gegist heeft, dat deesen onsen vis de zelve is, die bij de oude Orthragoriscus genoemt is. Waarom wij hem ook, of met Salvianus met de gemeene naam Mola, of met Rondeletius Orthragoriscus zullen noemen, tot dat een ander een bequaamer naam en die beeter met zijn natuur overeenkomt, zal gevonden hebben. Wat zal ik zeggen? Het is een vormeloos grouwelijk gedrogt.

VAN DE KRAAKEBEENIGE PLATTE VISSEN.

En eerst van de TORPEDO.

Torpedo. Trilvis, Slaaper, Krampvis. Heeft de naam gevonden of van 't vermoogen, of, gelijk Varro zegt, van een zeekere kragt, waar door hij de leeden, zo van de vissen die hij vangt, als van de vissers, vadzig en onbeweeglijk maakt. Torpedo word bij de Latijnen genoomen voor leuiheid, traagheid en verbaastheid, waar van hij Verbaastmaaker genoemt word. Aristoteles getuigt dat het lijf van allen, uitgenoomen de staart, schijf-rond is. Gij kond geen teeken van kop in deese vissen zien. Het aarsgat is in 't begin van de staart. Zij hebben alle een zagt en een slibberig vel.

Pastinaca marina. De Zee-Pijlsteert, Angelrog. De heilige Ambrosius heeft ze in 't Latijn Tortelduif genoemt, den welken andere daar na hebben gevolgt: het geen met deese vis geensins overeenkomt, die, naamentlijk van de gelijkenis van de uitgestrekte wieken, die naam gekreegen heeft. Plinius heeft het in 't Latijn Pastinaca overgezet. Galenus heeft ook buiten Aristoteles en Plinius betuigt, dat de Pastinaca een platte en kraakebeenige vis is. Bellonius en Rondeletius hebben twee soorten erkent, maar elk bijsondere. De Pastinaca heeft de gestalte van een gemeen lijf, niet rond als de Torpedo, maar gelijk de Rog van vier zijden. De staart is heel lang, eeveneens als een rotte-steert, waar in somtijds een enkelde of dubbelde of drievoudige angel is. Zij heeft geen vinnen, want ze zwemt op haar breedte. De buik is wit, en de rug loodblaauw.

Aquila. Zee-arend. Te Napels word hij een Arend genoemt, ergens ook in Vrankrijk gelijk als Vleermuis of gevleugelde of vliegende Muis, op een andere plaats Valk: want hij heeft heele breede vleugels om te vliegen. Niet tegenstaande, zegt Salvianus, dat de andere platte en kraakebeenige Vissen, of bij na geen of een klein teiken van een kop hebben, nogtans heeft de Arend een uitgedrukt en uitsteekend hoofd, en de kop van een padde heel gelijk, waar in de oogen groot genoeg, rond,

en

en uitpuilende zijn te zien. Hij heeft in 't onderdeel een middelmaatige mond en zeer getand. Aan het begin van de ſtaart van weêrzijden doet zig een kleine ronde vin op. Hij heeft de ſtaart veel dunder en langer als de Paſtinaca. Hij is glad en zagt van vel, aan 't onderſte gedeelte wit, maar aan het boovenſte loodblaauw.

VAN DE ROG *in't Algemeen.*

De Latijnen, zegt Aldrovandus, geen agt neemende op de kunne (het geſlagt) noemen de viſſen, van de welke wij nu handelen, Roggen. Maar waar van daan de naam van Raja (Rog) gevloeit is, vinde ik niet verhaalt, ten zij gij oordeelt, zegt Rondeletius, dat Raja van *Radendo*, (ſcheeren, ſchrappen) gezegt is. Atheneus ſchrijft uit gezag van Ariſtoteles, dat de Rog een kraakebeenige vis is. Daar worden maar drie geſlagten van Roggen bij de ouden gevonden. Zij hebben de ſtaart allemaal niet eeveneens geängelt: want ſommige hebben een drievoudige rij van angels, in andere is alleenlijk een enkelde. In de angels zelve is ook onderſcheid. Daarenbooven verſchillen ze ook van tanden. De inwendige deelen zijn in alle niet op een en de zelve wijze. Eindelijk de kunne maakt ook onderſcheid. De ſtaart is in alle zeer lang en ſcherp, waarom de Hollanders, als ze iemand quaad zullen toewenſchen, hem een Roggeſtaart in de ſlok-darm, of in de keel toezeggen. De Quakſalvers (Landloopers) maaken van de gedroogde Roggen allerhande fatzoenen (geſtaltens,) en dringen ze het gemeene onweetende volk op of voor draaken, of voor Baſiliskuſſen, en diergelijke wilde beeſten, die minſt bekent zijn.

VAN DE ROGGEN *in't bijſonder. En eerſt van de* GLADDE.

Læviraia. Daar is meêr als één geſlagt van gladde Roggen, en ze konnen onderſcheiden worden, in die welke een ſcherpe, en in die welke een ſtompe ſnuit hebben.

De *Gegolfde* of *Aſchgraauwe Rog* van Rondeletius. Van de verf heeft hij ze de toenaam van aſchgraauwe, en van de bogtige vlakken, de gegolfde gegeeven.

De andere *Gladde of Geöogde Rog.* Behalven de Rog Aſterias ofte geſtarnde, zijn 'er twee andere, die de zelve Rondeletius van de vlakken der oogen, de Geöogde noemt: maar om dat de eene glad en de andere ſcherp is, heeft hij ze beide, met het onderſcheid insgelijks aan te wijzen, onderſcheiden.

De *Os* van Bellonius, de groote *Oxyrinchos* van Rondeletius. De

Vleet, Snuitert, zegt Junius. Het is de grootſte vis van het geſlagt van de Roggen, die niet van de gelijkeniſſe van het viervoetige dier, maar van de grootheid van een Os de naam bij de Grieken heeft gekreegen. Waarom die van Genua, zo als Beilonius getuigt, hem nu nog de Koe noemen. In Vrankrijk ergens word hij Eleno geheeten, met een naam met de Oxyrinchus gemeen, gelijk als een Els, naamentlijk van de geſtalte van de ſnuit. Oppianus noemt deeſe vis een Menſchemoorder, om dat hij verzeekert, dat die de menſchen, welke onder water zijn en zwemmen, door zijn zwaarte en onbeſchoftheid van lijf verſmoort, en hen belet den aaſſem te haalen. Ariſtoteles noemt de Oſſen duidelijk onder de platte kraakebeenige viſſen. Hij heeft gantſch geen angels, behalven dat op de ſtaart een eenige rij van de zelve is. Met de overige deelen verſchilt hij niet van de andere.

De kleine *Rog Oxyrinchus*. Hij is magtig groot van lijf, zegt Rondeletius, met veele vlakken van gedaante als linſe booven op geteikent: om welke reeden hij van onſe viſſers Lentillade word genoemt.

Raja Stellaris. De Sterre-rog. Zij is uit de gladde, maar de Aſterias is zeldzaamer, en daarom aan veelen minder bekent. Op het eerſte aanzien zal 'er van een ijgelijk, uit de gedaante van het lijf geoordeelt worden, dat het een ſoort van een Rog is: nogtans word zij van de andere onderſcheiden door de angels die ze op de rug heeft, digt van de kop beginnende, en aan de eerſte vin van de ſtaart eindigende. Behalven deeſe zijn 'er nog eenige andere angels over 't heele lijf. Het booven gedeelte van de rug, en de uitgeſtrekte vleugels, zijn ſchoon met ſtarretjes beſchildert, van de welke zij de naam van Aſterias heeft bekoomen. De ſtaart is dun en korter in dit ſoort als in de andere.

VAN DE SCHERPE ROGGEN, *en eerſt van de* GESTARNDE.

Onder de *Scherpe Roggen*, heeft *Rondeletius* aan de eene de naam van *Aſterias* of *Stellaris* (de Geſtarnde,) en aan de andere de Geöogde gegeeven. De Aſterias zal ze dan genoemt worden van de veele ſterretjes, die ze aan de zijden en op het begin van de ſtaart geſchildert heeft, en de Scherpe, van de zeer veele angels, waar door ze gantſch verſchrikkelijk is. Tuſſchen de wijdte van de oogen zijn veele korte, digt aan malkandere, zeer ſcherpe angels, een ſtreep in 't midden van de rug, eenige groote, op de ſtaart drie rijen van groote, met zeer veele andere kleinder onderſcheiden. Daar zijn onëindige hier en daar zonder ordere over het geheele lijf verſpreid. Daar ſchijnen twee ſoorten van dit geſlagt te weeſen.

De

De Geöogde Scherpe Rog, *Steen-Roch*, zegt Junius. Deese is de gladde Geöogde met de vlakken gelijk: maar verschilt van angels, en niet in de verf.

De Genagelde of *Spijker-Rog*, word zo van de grootheid van de angels en de gelijkenisse van kopere of ijsere spijkers genoemt, om datze angels heeft als doorens van gespen. Met de gestalte van 't lijf is zij de andere gelijk, maar korter van snuit en minder scherp, en angels gantsch niet gelijkenende, zo in de geleegentheid als in de gestalte, want die staan uit in ronde beenderen, en zijn haakägtig krom.

De *Andere Spijker-Rog*. Deese verschilt van de boovenste, om datze scherper van snuit is, en daar geen angel heeft. Aan de zijden van beide de kanten heeft ze agt lange doornen booven op de huid geplaatst, die alle andere Roggen niet hebben.

De *Doornige Rog* is de gladde Rog gelijk, indien je de lange doornen van de huid uitneemt, van dewelke de Fransen haar *Cardaire*, dat is, Wollekaardster noemen, van die doornen ofte angels, zo als 'er veele in dat gereetschap zijn, daar de wollewerkers de wol mee kammen.

De *Scherpe Rog*. Rondeletius noemt deese bijsonderlijk, de welke van de andere daar in verschilt, datze de zijden met kleine angels oververspreid heeft, en op de romp van het lijf zelf geene. Op de staart zijn drie rijën lange en zeer vaste angels tot het uitterste eind toe. Ze is spits van snuit.

De *Volders Rog*. (*Raja Fullonica.*) Deese soort heeft hij, op dat hij ze van andere zoude konnen onderscheiden, Fullonica genoemt, daar door, om dat ze overal op de vleugels, op het lijf, op de kop, en op de staart, geheel met zeer veele en scherpe angels besprengt is, gelijk als dat werktuig, het welke heel vol met ijsere steekels bezet is, daar de volders de laakens mee bereiden en glad maaken. Ze is ook lang en scherp genoeg van snuit, de angels van de staart zijn krom, in drie rijën geschikt. Deese strijdbaarste Rog is zeldzaam.

De *Allerscherpste Rog*. Deese laatste is de laatst beschreevene gantschelijk gelijk, als dat die maar alleen op het booven gedeelte de angels in meenigte heeft, dog deese niet alleen van booven maar ook van onder, en is zo grouwsaam van scherpe angels, dat ze met de hand niet kan opgenoomen worden, als bij de vinnetjes van de staart aangevat zijnde.

Lamia. (Junius zegt *Potshoofd*, *Kappaert*.) De Letterkonstenaars brengen Lamia van Gula, de strot, af, om dat hij een groote strot heeft, en de verslindenste vis is. Aristoteles heeft getoont dat het een platte en lange vis is. Waarom Aldrovandus met Bellonius vast stelt de Lamia een platte vis te weezen. Bellonius zegt, hij word van een geweldige grootte, is

glad

glad van vel, en heeft de mond in het voorſte deel van de kop als een kikvors geplaatſt: waar in dit wonderlijk ſchijnt te weeſen, dat die vol is met omtrent twee hondert tanden, in beide de kaakebeenen langs vier rijën geſtelt, aan de wortel breedt, ſcherp en ſpits eindigende, en aan de kanten gekerfd, die de goudſmids veel gebruiken. Men zegt dat ze goed teegen 't vergift zijn, waarom het gemeene volk gewoon is die met goud en zilver te laaten beſlaan.

De *Zee-Kikvors*, *Visvangſter*, of *Zee-Duivel*. Ariſtoteles heeft onder de kraakebeenige platte viſſen de Kikvors mee getelt. De Zee-kikvors, zegt Rondeletius, is een kraakebeenige vis, plat, bruin, of als ſchoorſteenroet, met een heele groote, ronde en platte kop. Met de geſtalte en verf van het lijf gelijkt hij naar de grundel-visjes. Het is of de ſtaart zonder lijf maar aan de kop geplakt was, zo datje bijna niemendal in deeſe vis als kop en ſtaart ziet. De kop is grouwzaam van al de ſcherpe angels. De mond, die wijd en breedt is, heeft hij niet van onderen, maar in 't voorſte van de ſnuit. Het boovenſte kaakebeen is korter, en het onderſte langer en vooruitſteekende, waarom de bek hem altijt open ſtaat en gaapt. De vis is overal bijna een elleboog of een voet lang, maar ſomtijds op een andere plaats drie elleboogen, zo als Salvianus verzeekert. De Epidauren daar men diergelijke ſoort van vis in meenigte gewoon is bij te vinden, hebben hem, om de leelijkheid, en het vuile en het gruwelijke aanzien van het lijf, zo als Bellonius getuigt, de Zeeduivel geheeten.

De *Kleine Zee Kikvorſch*. De bek van de Kikvors is onbeſchoft wijd en geweldig getand; aan deeſe is die klein en tandeloos, en ze heeft ſcherpe kaakebeenen in de plaats van tanden. De kop van de Kikvors is heel plat, deeſe heeft de kop regt overeind, en zeer lang als een hoorn op 't end: waar onder een overblijfzel van een velagtige ſenuw zit, daar ze moogelijk als de Kikvors de viſſen mee vangt. Ze is rouw van vel zo van booven als van onderen, maar het ondergedeelte daarenbooven geängelt. Ze is van booven aſchgraauw, en van onder wit.

Squatina. De *Zee-engel*. De Rhina, zegt Plinius, die wij Squatina noemen. Want Rhine is een Vijl. Dog het blijkt dat ze zo genoemt word om de rouwheid van het vel, dat de ſmids als een vijl beezigen. Ariſtoteles noemt de Squatina mede onder de andere platte kraakebeenige viſſen. Ze heeft de mond met korte en zeer ſcherpe kromme tanden bezét, daar veele rijën van zijn. Ze word geweldig groot. Rondeletius heeft een Squatina gezien van honderd en zeſtig pond.

Squatinoraia. *Engelrog*. Bij de Grieken word ze Rhinóbatos genoemt. Van deeſe Vis ſpreekt Ariſtoteles aldus: dat verſcheide geſlagten van andere

dere viſſen zig vermengen, is van niemand gezien. Men gelooft dat de Squatina en de Raja (Rog) dit alleen doen, uit bewijs van een zeekere vis Rhinobatus, die een zaamengevoegde naam uit beide trekt, gelijk of gij Squatinoraia noemde. Want zij is met het voorſte deel de Raja gelijk, en met het agterſte de Squatina, als uit beide de geſlagten voortkoomende. Dog Rondeletius zegt, men kan naar mijn oordeel geen geloof geeven aan die geene, dewelke ons een vermengt geſlagt en tweederlei afkomſt willen opdringen.

De *Lumpus der Engelſchen.* Bij de Engelſche *Lump*, naar het getuigeniſſe van W. Turner een Engelsman. Het is een ruwe vormelooſe brok, en hij verzeekert, dat de vis daar van de naam heeft. Het is een eetbaare kraakebeenige vis zonder ſchobben. Hij heeft maar twee vinnen, en die zijn beneeden de kuwen. Aan elke zijde heeft hij drie rijën angels, of krom om gehaakte doornen, ſtrekkende van de kop tot de ſtaart toe. Booven op de rug heeft hij een eenige diergelijke rij doornen. Maar die angels zijn niet digt bij een, van een geſcheiden door tuſſchenkoomende wijdte. Hij heeft een kop als een Kikvors, en heele kleine oogen. Het heele vel van booven is ſcherp als men 't aanraakt.

De Bultvis. Piſcis Gibboſus. Aldrovandus zegt, dat deeſe vis de voorgaande bijna gelijk is, als dat 'er op de rug een boggel uitſteekt, daarom heeft het mij geluſt dien vis liever de geboggelde, als den bultigen Orbis, de Ronde, (op dat hij met de vis Orbis niet onder een gemengt wierde) te noemen. Fabritius heeft geſchreeven, dat deeſe volwaſſen vis niet booven een handbreedt groot is.

VAN DIE DE WELKE ZO WEL IN DE ZEE ALS IN DE RIVIEREN LEEVEN.

Nu zal men van die ſpreeken, de welke of de zee verlaatende in de rivieren opſtijgen, of de zoete wateren verlaatende naar zee nedergaan. Van deeſe zijn zeer weinige, (ik, zegt Aldrovandus, vind 'er geene behalven de Aal) maar van die veele, van de welke wederom ſommige heel wijdt van de zee afwijken, en tot aan den oorſpronk der rivieren doordringen: andere in de naaſte zee-plaatſen wat vertoevende, terſtont naar de zelve wederkeeren. Van alle beide zijn ſommige met ſchobben, die de meeſte zijn, andere met een glad vel, die de weinigſte zijn, aangedaan. Onder de geſchobde ſtrijden de Salm en de Snoek om de voorrang, die in onſe tijd, en deeſe bij de oude grootelijks het meeſte geägt. Wij ſtellen de Salm booven aan, zo om dat hij in aangenaamheid van ſmaak de Snoek niet wijkt, als om dat hij de eenigſte van de viſſen bij

de Hollanders , alwaar een grooten overvloed van de allerlekkerſte vis is, bij het pond verkogt word , als zijnde booven alle te agten , en met een zeeker voortreffelijk voorregt alleen gewaardigt bij groote heeren: want de andere viſſen verkoopen ze daar bij den hoop.

De *Salm.* Ik vinde niemand van de oude behalven Plinius , die van deeſen allerlekkerſten vis gewag maakt , de welke met een Needer- en een Hoog-duitſche naam Salmo , en niet Sulmo , zo als ſommige behaagt , genoemt word. Hij is gedekt met kleine ſchobben , indien ze met de grootheid van de vis worden vergeleeken. Hij waſt tot een groote langte , en breedte uit. Het hooft heeft geen ſchobben , waarom een Digter gezegt heeft , een ſlibberig voorhoofd. Hij heeft een wijde mond , en zeer getand. De huid is bijna blaauw , of zwart uit den blaauwe. De oogen zijn groot : en de neusgaaten aan weêrzijden dubbeld. Aan weêrkanten vier kuwen. Twee vinnen neffens de zelve , als ook twee op de rug , en drie aan de buik. Salvianus zegt , dat de ſtaart in eene breede en rondägtige vin eindigt : dog Rondeletius betuigt , dat ze in tween geſpleeten is.

De *Snoek* , is bij de Roomſche lekkerbekken in groote agting geweeſt , de welke bij de Grieken Lábrax , gelijk als geweldig genoemt word: zo dat de Latijnen te regt de natuur van de zaak , en de naam zelf niet volgende , hem *Lupus* (een Wolf , een Waterwolf) hebben genoemt.

Latus. Strabo telt onder de viſſen van de Nijl de Latus. Atheneus doet'er bij , die in de Nijl zijn , worden van zulken grootheid bevonden , dat ze meêr als twee honderd pond weegen.

De *Elft.* Hij heeft het hoofd aan de zijden geweldig plat , en een ſcherpe ſnuit. De mond , om dat ze magtig gaapt , is wijd uitgeſpreid , tandeloos , en zonder eenige ſcherpte. Aan wederzijden zijn vier kuwen. Hij heeft groote en dunne ſchobben , die ligtelijk afvallen. Op de kop , booven de oogen ten wederzijden , blinken gelijk als Smaragde ſteenen. De tong is zwart. De boovenſte kaakebeenen ſteeken beneeden uit. Met de buik en zijden gelijkt hij zilver. Met de rug en de kruin van de kop is hij geel uit den witte.

De *Ziga* van de Rivier de Elve. De *Goudvis.* Kentmannus zegt , de Zige is een dunne en drooge vis van weinig vleeſch : ſchoon , zilverägtig van verf , nogtans van rug bruinägtig. Hij is langkwerpig en niet breedt: want zijn lengte naar de breedte is vijfmaal meêr. Ik giſſe , dat hem de naam Zige , dat een Bok beteekent , gegeeven is , om dat hij , in de zon gedroogt zijnde , ſtinkt als een Bok.

De *Mugiles.* Harder-viſſen. Aldrovandus zelf word hier door de verſcheidentheid van de benaamingen overvallen , waarom hij zijn oordeel binnen

nen houd, verwagtende wat andere moogen gevoelen. Ariſtoteles haalt vijf ſoorten van Ceſtreus (een Harder-vis) op; Ceſtreus eigentlijk genoemt, Cephalus, toegenaamt Chelon ofte Labeo, Cephalus Percas of die van over ſtrand, Sargus ofte Sargo, ende Myxon ofte Muco. Maar gelijk deeſe onder malkanderen, zo van eenige teekenen van het lijf, als van mannieren en plaats verſchillen, zo koomen ze ook in ſommige overeen. Die de zelve Aldrovandus alle naauwkeuriglijk heeft beſchreeven.

Capito Anadromus. Geſnerus telt deeſe vis bij de Groothoofden van de zoete waateren, om de gelijke geſtalte van het lijf, maar om het onderſcheid heeft hij hem den toenaam van Anadromus gegeeven, om dat hij uit de zee in de Elve gaat. Waarom hij aan de beſchrijvinge van de Harder-viſſen is bijgevoegt.

Caper ofte *Capriſcus.* Salvianus zegt, de Caper (een vis als de Mola, Molevis, Maanvis,) heeft aan wederzijden een zeer platte kop, ronde oogen, en in 't boovenſte van de kop geplaatſt, een kleine mond, en zeer getand. Bijna in 't midden van de rug, worden drie heele ſterke en groote angels, met een vlies aan malkander gevoegt, gevonden. De ſtaart, de welke niet allengskens gelijk van andere viſſen, maar ſchielijk verdunt, eindigt in een eenige en breede vin. Hij is groen uit het loodblaauw. De geſtalte van de gantſche vis is zeer plat en breedt, en bijna ſchijfrond. Hij weegt zelden meêr als twee pond.

De *Steur.* Scaliger, de Vader, getuigt, dat de naam van Steur een Gothiſche is, zo als deeſe allereedelſte vis nu overal heet, en dat hij van dat volk in laag Europe is ingebragt. Zijn vleeſch gelijkent waarlijk meêr naar het vleeſch van een viervoetig dier, als van een vis. Het ingeſoute uit de kuit van de Steur noemen wij Kaviaart. Met de ſnuit, geſteltheid van de mond, vinnen, ſtaart, langkwerpig-ronde lijf, en kraakebeenderen die hij in plaats van graaten heeft, is hij de Hondviſſen of Haaijen gelijk, en met de kuwen ongelijk. In alle rivieren is hij niet eeven groot, en altijt grooter in de rivieren als in de zee. De kop is vierkant, naar de gelijkeniſſe van een kleine keegel vooruitgeſtrekt. Hij heeft een mond zonder kaakebeenen en zonder tanden. Hij word gantſchelijk door de neusgaaten, die hij heel klein booven de ſnuit heeft, verkoelt. Hij heeft kleine oogen. Een dubbelde baard hangt van de ſnuit af, gelijk als in de Mullus, (Roodbaard, Barbeel.) Op de rug zijn eenige dikke ſchobben, zo hard als been, in zeeker getal en ordere onderſcheiden. De ſtaart eindigt in twee vinnen, van welke de boovenſte dikker en eens zo lang is.

De *Galeus Rhodius.* Indien gij de Galeus Rhodius met de Steur ver-

gelijkt, zult gij voorwaar geenen vinden die hem beeter gelijkt dan deeſe: uitgenoomen dit, dat de Steur langer van ſnuit, en driekantiger van geſtalte van lijf is. Want anderſins gelijkt hij de Steur gantſchelijk met de geſtalte van het heele lijf, ſcherpe beenderen van de rug, en als ſchilden gefatſoeneert, en ook andere op de zijden geſchikt, vinnen, ſtaart, en de mond, in het onder gedeelte geleegen.

De *Huſo*. Van de Huſo twijffelt men of het een Zee- of een Riviervis is. Van de Zee-Huſo is het dat men hier ſpreekt. Bellonius zegt, dat hij bij de Duitſchen, bij mannier van grootſpraak, zo genoemt word, en gelijk als van de magtige grootheid van eenig klein huisje. Want die vis word bij de Duitſchers *Haus* genoemt, en met de zelve naam verſtaan zij een huis. De Huſo, zegt Albertus, is geen geſchobde vis, van gedaante als de Steur, maar wit en zagt van vel, zonder eenige ſchobbe of doorn. Bij Geſnerus heeft hij een ſcherpe rug. Men vind 'er, zo als de zelve Albertus getuigt, van vier en twintig voet lang, als hij volwaſſen is; en zo veel minder van maat, als hij jonger is. Hij heeft kraakebeen in plaats van een ruggraat, dat een groot en een leedig gat heeft van de kop tot de ſtaart, als met een boordje doorboort.

Eperlanus. In de monden van de rivieren die in de zee invloeiën, gelijk als te Rouan en te Antwerpen, is een vis heel gemeen, zo als Rondeletius getuigt, die Eperlan (welk gemeen woord navolgende, hij Eperlanus als een Latijnſch naamwoord heeft gemaakt) genoemt word van de glimmende en blinkende verf (zegt hij) die naar een paarel gelijkt. Hij is langkwerpig-rond en dun in het verband van 't lijf, ſomtijds een halve voet groot. De mondſpleet is groot genoeg. Hij heeft tanden in de kaakebeenen en op de tong. Hij gelijkt met de tanden, behalven al het andere, naar de Voorn. De ſtaart is in tween gevorkt. Aan wederzijden zijn vier kuwen, heel ongedaan, en riekende als een viool.

Lampetra. *Lampreije* ofte een *Prik*. Daar zijn 'er die willen dat ze zo heeten van de rotſen te likken. Het kan ook wel weeſen, dat ze Lampetra genoemt word gelijk als lange Prik, om dat ze langer is als de Prik, want zo word de kleine Prik (Lampetra) genoemt. Dat de Lampetra uit het geſlagt der viſſen van een ſlangägtige ſoort is, wijſt haar haar geſtalte al ſpreekende aan. De graat is in alle kraakebeenägtig, van de kop tot de ſtaart toe loopende. De mond is niet in 't lang nog in 't breedt geſpleeten, maar uitgeholt gelijk als in de bloedſuigers.

De *Aal*, van de gelijkeniſſe van een ſlang genoemt, volgt de ſlangvormige Lampreije, niet om dat ze als die uit de zee in de rivieren gaat, maar om dat ze uit de zoete wateren, waar in ze gegroeit is, in zee neergaat. De Aalen zijn gladt en ſlibberig. De mond is 'er wijd genoeg,

met

met kleine ſcherpe tanden in rijën verzien. Ze zijn van grootte overal niet eeven eens Ariſtoteles heeft geſchreeven, dat 'er in dit geſlagt van viſſen geen mannetje of wijfje is, en dat ze niet voort-teelen.

Orbis. Kruikvis, Rondvis, Kogelvis. Plinius gedenkt deeſe, zeggende: Het is zeeker, dat het een heele harde vis is, die Orbis genoemt word: hij is rond en zonder ſchobben, en beſtaat gantſch uit de kop. Rondeletius maalt drie geſlagten af, van de welke hij de eerſte eenvoudiglijk Orbis noemt, de andere met den toenaam van de Geſchilde, en de derde en laatſte de Geëgelde (Steekelige) of de gepunte. De geſtalte, zo je de ſtaart wegneemt, is bolrond. Hij heeft gantſch geen ſchobben, de huid is magtig hard, die de harde punten rouw maaken, waar mede de zelve gantſch is beſprengt.

De *Geſchilde Orbis.* Rondeletius heeft deeſe Orbis de toenaam van de Geſchilde gegeeven, de oorzaak van die naamgeeving is de mond, hebbende de gedaante van een ſchild, om dat hij in dat deel daar de Landdieren de borſt hebben, op die plaats de onder-borſt heeft. Het is een zeldzaame en geen eetbaare vis.

De *Steekelige* of *Scherp-gepunte Orbis.* Deeſe gantſche Orbis ſtaat ſtijf van ſcherp-gepunte angels; zo dat gij hem met de hand niet kunt opbeuren, als bij het uitterſte van de ſtaart gegreepen. Daar zijn 'er die hem niet te onregt, van weegens de angels, het ijſere verke noemen.

Twee *Viſſen* die men bij de *Orbes* mag tellen Geſnerus meint dat twee diergelijke viſſen, ſchoon meerder lang als rond van lijf, onder de zelve naam konnen begreepen worden, zo om dat ze, gelijk als die, uitkijkende ſcherpe punten op het lijf hebben, als voornaamentlijk van de ſnot, die ze eeveneens uit de mond laaten loopen, gemeenlijk Snottolf, gelijk als Myxini of Mucones genoemt worden.

De *Holoſteus* van Bellonius, of de *Oſtratio* van Geſnerus. Wij hebben, zegt Bellonius, een geraamte van een vis uit de Nijl, Holoſteus (gelijk als Al-béén) van de Landloopers zien omdraagen, dat 'er bijna uitzag als een vijfhoek, omtrent een voet lang. Wijders, leevend heeft hij een penceel op de ſtaart, en vinnen booven en onder de zelve, en wederom een andere vin aan wederzijden, witte oogen, en een kleine mond. Hij is melkwit, en verflaauwt als in het bleek. Voorts is zijn naam mij tot nog toe onbekent. Ik giſſe, zegt Geſnerus, dat men deeſe vis Oſtracion moet noemen, want hij heeft een ſchaal zo hard als een gladde vloer, en de vis Oſtracion word van Strabo onder de viſſen van de Nijl gereekent.

VAN DE RIVIER-VISSEN,

En eerſt van de ATTILUS.

Attilus. Een *Waterzwijn.* Plinius zegt, De Attilus in de rivier de Po door leuiheid vet geworden zijnde, weegt ſomtijds duizend pond zwaar, en met een gekettingden angel gevangen, kan niet als met een paar Oſſen uitgetrokken worden. Het is een kraakebeenige vis, voor een groot gedeelte met de Steur overeenkoomende: want hij heeft op de wijſe van deeſe ſchildägtige beenderen, maar men zegt, dat hij die met der tijd wegwerpt, en dat dit de reeden is, waarom ſommige hem met, en andere zonder beenderen afmaalen.

De *Antaceus* van Rondeletius uit den Dnieper. De Antacei worden heele groote viſſen, van een onbeſchofte grootte in de Meötis, en de Dnieper genoemt, die Strabo ſchrijft, dat ſomtijds in de monden van de rivieren, in het ijs bevrooren, uitgegraaven worden. Hij gelijkt, zo met de inwendige als uitwendige deelen, naar de Steur.

De *Geſternde Antaceus.* Deeſe Antaceus, zegt Geſnerus luſt het mij de Geſtarnde te noemen. Hij ziet 'er bijna overal hemelsblaauw uit. De buik is witter, en rooſeverfägtig. De doornen op de rug en de ſtarren (daar de doornen ſchijnen uitgevallen te weeſen) zijn bleek; de punten ook hier en daar of uit den bleeken witägtig, of bruin donkerpurperverwig. Hij weegt omtrent vijf en twintig pond. Hij verſchilt van ſnuit, om dat die langer en ranker is, en bijna een ganſebek gelijkt.

De Vis *Ichthyocolla.* Alhoewel men gewoon is, uit de blaasjes van veele andere viſſen, Vislijm (Huiſenblas, Bereidſel,) te maaken, nogtans is deeſe vis goed en bequaam om allerlei ſoort van papier, en muſijkinſtrumenten, en ander verlakt houtwerk, dat vierkant, dakswijze geboogen, en ingeleit gemaakt word, aan een te lijmen. Het is te verwonderen, dat de lijm alleen uit het blaasje van deeſe vis, van de kop tot de ſtaart langs de rug-graat loopende, in Pontus voortkomt. De Duitſchers hebben de gewoonte, van dit blaasje, vers uit de vis getrokken, toe te rollen, en al naaijende door te ſteeken, en gedroogt ons over te zenden. Tot hier Bellonius. Daar is een vis, betuigt Rondeletius, die Ichthyocolla genoemt word, en een lijmige leêre huid heeft, en zijn lijm draagt de zelve naam. Het is een wallevisägtige vis, zegt Aldrovandus, lang, en bijna langkwerpig rond. Hij heeft geen beenderen nog graaten, de kop is dik en breedt, de mond groot, en in het voorſte van de ſnuit. Uit het boovenſte kaakebeen hangen vier vleeſchägtige

ägtige uitwaſſen af als een baard. Hij heeft kleine oogen naar de grootheid van het lijf.

Glanis. Wie tog de Glanis van de Oude mag weeſen, is men het onder de geleerde van onſe tijd niet eens. Het is een vis geheel langkwerpig-rond, ſchoon de buik geen kleintje vooruitſteekt. Hij word geweldig groot: want niet alleen tot twee honderd pond, maar men plagt 'er wel grooter te vangen. Hij heeft een ronde, groote, breedt-uitgebreide kop, als een kalfsmuil, en zeer getand. Ariſtoteles geeft ook aan de Glanis zeer harde tanden. De ſtaart is breed en niet maanswijze. Hij heeft geen ſchobben, maar een gladde en harde leêre huid. De hoorens, die hij booven en beneeden de mond heeft, vallen alle jaar af, en daar groeiën wederom nieuwe in de plaats, gelijk als in de harten.

De *Barbota* van de Franſen. De Franſen noemen ze gemeenelijk *Barbota*, niet van de baarden of geitenbaard, maar hier van daan, dat de Franſen, ſlijk en klei met de bek als de ganſen om te roeren, Barborare heeten. Ze heeft een kaal vel als een Aal, en een kop eeveneens. Ze is aan 't onderſte kaakebeen met een regt, kort, en een eenig bijhangſel gebaard. Ze is niet booven een halve voet lang.

De *Rivier- en Moerasägtige Muſtela. Aalpuit*, (liever *Puitaal.*) Geſnerus verzeekert, dat die in de rivieren zijn, van de broekägtige bij zijne landsluiden in ſoort verſchillen. Wijders zeit hij, dat het lijf in beide ſlibberig en zonder ſchobben (niet tegenſtaande dat 'er in ſommige onder 't ſchrappen kleine ſchobbetjes te voorſchijn koomen) en als gekringkeld draaijende is, om dat het naar de ſtaart verdunt als een hairſnoer. De verſcheidentheid van de verf is gevlakt. De kop is groot en breed, en als plat neêrgedrukt. De mond is groot en wijd geklooft. De baardjes, om de mond booven en beneeden, verſchillen van getal en grootheid in verſcheide geſlagten. Het is de vraatägtigſte vis, en ik meen niet, dat 'er één, ten aanzien van zijn grootte, grootere viſſen verſlind. Dikwils worden 'er in de kleine nog heele ongeſchonde visjes gevonden.

De *Gegraave Vis*, is een handbreedt lang, en een vinger dik: alhoewel 'er ook veel grooter gevonden worden. De rug is aſchgraauw, vol ſtippen en dwarſe vlakjes, ten deele zwart, en ten deele hemelsblaauw. Op de zijden aan weêrkanten is een zwarte en witte ſtreep. De buik is geel met witte vlakken, en roode en zwarte ſtippen, zo klein of ze met een naalde geſteeken waaren. Aan de mond hangen vleeſchägtige deeltjes, die ze in het zwemmen uitſteeken, en buiten 't water toetrekken. Zulk ſoort van vis word op veele plaatſen uit de aarde uitgegraaven. Ze worden, zegt Aldrovandus, in Miſene over de Elve op twee plaatſen, dat ik weet, gegraaven, &c. Ze gaan uit de holen der aarde

in

in poelen en moeraſſen. Wanneer het water booven de boorden waſt, gaan ze uit de aarde : maar als het water gevallen is , blijven ze in de weijen en velden leggen, en waar kudden zijn, worden de overgebleevene van de zwijnen ingeſlokt.

De *Rivier-Lampreije*, *Lampetra*. Ik meen dat die vis ons onbekent is. Rondeletius zegt, datze met de inwendige en uitwendige deelen, en in de verf de Zee-Lampreijen gelijk zijn , en alleen in de grootheid verſchillen.

De *Varius* of de *Gladde Phoxinus*. De Romeinen noemen die *Morella*, om dat hij met zwarte ſtippen en heele kleine blaauwe plekjes geteekent is. De Florentijners zeggen insgelijks Pardella : want het viervoetige Pantherdier (Luipard) is ook gevlakt. Dat dit visje met veelerlei verven over het geheele lijf afgemaalt word, kan heel wel uit verſcheide benaamingen getoont worden. Het is nooit langer als een vinger, of een handbreedt.

De *Salmerinus*. Zo als Aldrovandus giſt, is de naam afkomſtig van de Salm, met de welke hij in de roodheid van het vleeſch over een komt: en moogelijk Salmerinus als een Poel-Salm genoemt word. Hij komt bijna in de gedaante van het lijf , en het getal en de geſteltheid van de vinnen, met de Voornen en de Salmen over een. Voorts heeft hij geen ſchobben; alhoewel Salvianus vrij uit zegt, dat hij ſchobben heeft. De geheele vis, van het begin van de kop af tot de ſtaart toe, is twee ſpan lang.

VAN DE GESCHOBDE RIVIER-VISSEN,

En eerſt van de RIVIER-VOORN.

De *Voorn*. Platina meint, dat ze van het kragtig ſtooten , gelijk als in de moedertaal voortſtootende, genoemt zijn; nademaal zij altijt teegen ſtroom opſtreeft, haar beſt doende om de aankoomende golven te booven te koomen. Ik wil nogtans niet , zegt Aldrovandus , dat de Leezer eenige oude benaaminge van mij verwagte. Want zulks gebeurd ook omtrent andere , en voornaamentlijk in poel- en rivier-viſſen, dat die geene, de welke door naam en voortreffelijkheid van voedſel bij ons het meeſte bekent zijn, van de oude wel niet eens genoemt worden.

De *Andere Rivier-Voorn*. Een goud-verf is hier en daar over 't lijf geſprengt, nogtans meeſt omtrent de kuwen en de oogen.

Thymallus. *De Thijmvis*. Hij word alzo van de Thijm genoemt, om dat hij naar Thijm ruikt. Dat de Thijmallus van het Voornägtige geſlagt

ſlagt is, geeven zo de geſteltheid van de vinnen, als de geſtalte van het gantſche lijf te kennen. Het hoofd loopt ſcherp toe, en is klein, ten aanzien van het lijf. De mond gaat niet open in 't lang, maar gaapt bijkans vierkant. Hij is uitpuilend van buik. Als hij wel uitgroeit, word hij een elleboog groot.

De *Rivier-Umbra*. De *Rivier-Schaduw-vis*. Men leeſt bij Auſonius:

De ligte Schaduw zwemt gezwind uit het gezigt.

Wie deeze dog mag weezen, daar in koomen Rondeletius en Geſnerus niet over een. De Vis, zegt Rondeletius, is niet alleen van naam, maar ook van verf de Zee-Schaduw-viſſen gelijk, daar ze beide naar heeten; want het lijf is als een ſchaduwägtige plaats donker- en bruinägtig, en niet booven een elleboog groot. Hij leeft van aarde, water en ſlijk, en neemt te gelijk met deeze, en met zand, brijſeltjes goud in: daarom gelooft het gemeene volk, dat de Umbra van goud word gevoed: en in der daad is het zeeker, dat 'er goud in de maag, en in het ingewand word gevonden.

Barbus. Barm, Barbeel. Die velägtige lokken, de welke eenigſins naar een baard gelijkenen, en van allebei de lippen van deeze vis neêrhangen, hebben hem bijna de heele weereld deur de naam gegeeven. De buik is melkwit, en de zijden zilverägtig. De rug is geel uit den witte, met eenige zwarte en kleine vlakken beſprengkelt. Hij heeft vier kuwen, welkers ſpleet zeer klein is. Hij heeft geen tanden. De oogen zijn klein, de oog-áppel zwart in een goude kring. Hij weegt meeſt één, ſomtijds twee, en zelden drie pond.

De Capito van Auſonius, ofte de *Squalus* van de ouden. *Groot-hoofd, Dik-kop, Meir-neus.* Ik meen, zegt Aldrovandus, dat hij de naam van het hoofd heeft, nademaal hem het zelve, met het overige lijf vergeleeken, grootägtig is te beurt gevallen. Bij de Franſen *un Vilain*, om dat hij luſt heeft in ſtront, ſlijk, en andere vuiligheid. Onze Rivier-Capito is de Zee-Capito, en andere Harder-viſſen, in de geſtalte van het lijf gelijk.

De Rivier-Capito of de *kleine Squalus*. Het is een zagt Visje, twee of drie handbreedt lang, blank, en op de rug bruin groen, van ſtaart en rug-vin waterverwig, (groen-graauw, zee-groen,) de andere rood: en is gantſch niet breedt.

De *Hemelsblaauwe Rivier-Capito*. Hij gelijkt de Rivier-Capito, maar is op de rug, en eenige deelen van de kop, heemelsblaauw.

De Roofägtige Rivier-Capito van den Zelven, te weeten Geſnerus. De Miſeners noemen dit ſoort van Capito een Raave, om dat hij, als die voogel, een vraat en een roover is. Waarom Geſnerus hem den toenaam van de Roofägtige heeft gegeeven. Het is een blanke vis, zilverglan-

ſig, nogtans is de rug bruin en heemelsblaauw. Hij is lang, dik en gevleeſcht, en het vleeſch is vol hair.

De Orfus van de Duitſchers, *de roodägtige rivier-Capito* van den Zelven. Hij is rood van rug, blank van buik, en met groote en breede ſchobben.

Leuciſcus. Kolf-oog, Witvisje. Hij is met middelmaatige ſchobben bedekt, die met ſtreepjes onderſcheiden zijn. En bijna, van de kop tot de ſtaart toe over het geheele lijf, van een eevengelijke dikte. Van rug bruin, geel, en ſchier met groen deurmengt.

De Andere Leuciſcus. In het aanzien van het lijf, getal van vinnen, geſteldheid, geſtalte en ſchobben, is hij de Capito of Cephalus (Groothoofd, Meir-neus,) gelijk: maar kleinder van kop, breeder van lijf, wit van buik, en met geelägtige oogen. Hij heeft geen tanden, maar diep in 't verheemelte beenderen.

De Oxyrinchus van Rondeletius. *Houting, Spits-neus.* Het naamwoord van Oxyrinchus is onder allen van veel beteekenis. Die Oxyrinchus van Rondeletius, word bij de Antwerpenaars Hautin genoemt, en is lang, dun, en zeer ſpits van ſnuit, waarom hij meint, dat hij hem te regt Oxyrinchus heeft genoemt.

Corvus Niloticus. De *Raave* uit de Rivier de Nijl. Deeze vis is zwart, en gelijkt met de geſtalte van het lijf naar de Harderviſſen, maar de kop is klein ten aanzien van het lighaam, want hij is neegen duim lang. Het onderſte kaakebeen is korter als het boovenſte.

Naſus Alberti Magni. De *Neusvis* van Aalbert de Groot. Hij heeft de naam van de bijſondere gedaante van de mond. Lonicerus zegt, dat hij twee of drie handbreedt groot is, en dat hij een bijſonder ſlag van een mond heeft. De Duitſchers noemen deeze vis, met een boertige naam, de Scribent, (Schrijver.)

De *Rivier-Grundel.* Uit elke hoek van de lippen hangt een bijhangſel voorwaart, als een heele korte baard. De oog-appel is zwart in een witte kring. De ronde vlakken van het hoofd naar de ſtaart, langs het midden van de zijden aan weêrkanten, zijn zwart. De ſtaart, en de vin van de rug is ook gevlakt. Hij is meeſt vijf of zes vingers lang.

De andere *Rivier-Grundel* of de *Gehoofde, Gekopte.* Dit visje heeft een heele groote kop ten aanzien van het lijf. Het is een visje, van geſtalte van lijf en verf, de Kikvorſch Viſſevangſter zeer gelijk, indien men kleine bij groote dingen mag vergelijken. Want het is groot, breedt, en plat van kop. Het wordt zelden langer als een middelſte vinger. Men gelooft dat het vleeſchëeters zijn: want het is zeeker dat ze van malkanderen ook opgeſlokt worden.

Het

Het *Scherp Visje*, *Steekelvisje*. Rondeletius heeft dit visje, dat de voorgaande Grundel (Gobio) heel wel gelijkt, van de ſcherpte van de kaakebeenen, de Steekelige genoemt. Het is een visje, zegt hij, breeder van kop als de Grundel, ſcherp toeloopende, middelmaatig van mond, en heeft geen tanden, maar rouwe kaakebeenen, en gaaten booven de oogen. Het is ros van verf, geſchakeert met breede zwarte vlakken, van de rug tot de buik dwars needergaande.

De *Rivier-Cobites*. Het is een rivier-visje, zegt Rondeletius, dat zig aan de kant van de riviertjes en vloeden onthoud, een vinger groot, met een wijd uitſtaande ſnuit. Het lijf is geel, rondägtig en gevleeſcht, en met zwartägtige vlekken geteikent. Daar zijn twee vinnen aan de kuwen, twee aan de buik, een eenige bij de uitgang van den drek, en een eenige op de rug.

De *Steekelige*, of *Geängelde Cobites*. Het is een Visje, zegt Albertus, van de zelve verf als de Grondeling. Dog het is niet rond, maar gelijk als pilaarägtig plat, en heeft een ſcherpe angel omtrent de mond, waar meede het, de kop ombuigende, de hand van die hem aanraakt quetſt. Bellonius en Rondeletius verhaalen ook, dat hij, op de dekſels van de kuwen aan weêrkanten, één ſcherpen angel heeft.

De *gebaarde Cobites*. De derde *Cobites*, de gebaarde, zegt Rondeletius, is de kleinſte van allen, die zig ten eerſten met de naam zelve bekent maakt. Wij hebben hem de naam van de dunne krullen gegeeven, die als een baard uit de ſnuit hangen, gelijk in de Barm.

De *geſchobde Phoxinus*. Ariſtoteles heeft ergens op een plaats gezegt: De andere viſſen ſchieten eens in het jaar de kuit in het ſtaande waater van de rivieren, en in de riet-plaatſen van de poelen, als de Phoxini en de Baarſen. Geen ander kenteeken is 'er van de oude verhaalt, waar uit wij iet zeekers van de zelve konnen ſtellen. Bij Rondeletius word hij *Roſiere* en *Roſe*, bij Geſnerus *Bambela*, en bij Bellonius *Bouviera* genoemt. De vis die van de markt bij Gesnerus wierd gebragt, was vier vingeren breedt, en twaalf lang. De oog-áppel is heel zwart in een goude boog, en de lippen roodägtig. De ſtaart, en de vinnen aan de buik, en bij het aarsgat, zijn zo rood als vermiljoen, want de andere hebben minder rood.

VAN DE VISSEN, DIE, BEHALVEN DE RIVIEREN, DE ZOETE WAATEREN OOK BEWOONEN.

En eerſt van de groote BAARS.

De *Baars*, waar van daan die de benaaming heeft, is in de beſchrij-

vinge van de Zee baars gezegt. Hij is van geſtalte van lijf breedt en plat, voor-uit-ſteekende van ſnuit, en klein van mond naar de bedeelinge van 't lighaam. Hij heeft geen tanden, maar lippen verſchrikkelijk van tandjes, zo als Bellonius getuigt. Hij is bedekt met kleine en drooge ſchobben, die heel moeijelijk van het lijf zijn af te doen. De vinnen en de ſtaart zijn rood.

De *kleine rivier-Baars*. Wanneer als Strabo van de viſſen van de Nijl ſpreekt, zegt hij, dat de Krokodillen zig voor de Porcuſſen (Varkens) wagten, die om dat ze rond zijn, en doornen aan de kop hebben, de groote beeſten in gevaar brengen. Gesnerus giſt, dat die Nijl-varkens onze kleine baarsjes zijn, aan wien ik het geerne gewillig toeſtaa, want die beſchrijvinge komt in 't geheel met hun over een. Want zij gelijkenen naar een varken, met de aaneengeſchaakelde rij van doornen, en zijn met de kop en de ſtaart, als de varkens-borſtels, dat dier niet ongelijk; en eeveneens als de Krokodillen van de Nijl-varkens, alzo worden de Snoeken, die anders op alle viſſen woeden, gedwongen, zig van de onze te onthouden. De Hollanders zeggen met een bedurven woord Poſt, en Junius noemt het een Varkentje. Het is een kleine vis, niet onbillijk, een ſpan lang, maar in Holland word hij zo lang niet. De vinnen, de kop, en de kuwen glinſteren als goud.

De *Scrollus*, een Vis uit de Donau. Gesnerus ſtelt voor om te onderzoeken, of het die zelve mag weezen, of die heel na bij de kleine rivier-baars komt. Hij is bruin van rug, groen aan de zijden, daar zeer veele bruine ſtippen tuſſchen in koomen. Het begin van de vinnen aan de kuwen is rood.

De vis *Pungitius* van Albertus, de *Geängelde* van Rondeletius. *Steekelbaarsje*. Van de angels die hij ſchrikkelijk over eind zet, en zig teegens de woede van andere viſſen beſchermt. Albertus heeft hem de Steekende, Rondeletius de Geängelde, en de Autheur van de natuur der dingen, als Doornägtige (Spinachia) genoemt. Het is een heel klein visje, dat twee vlijmpjes (angels) op de wortels der vinnen van de buik heeft. Het mannetje is rood onder de keel, maar het wijfje niet. Het heeft geen ſchobben.

De *Alburnus* van Auſonius. De *Bleije*. Men kan alle witte vis die je wilt, als ze maar wit is, zo noemen. Nogtans heeft Auſonius in zijnen Moeſel-ſtroom, onder andere Wit-vis, één bijſonderlijk, van de witte verf, Alburnus (de Blei) genoemt. Hij heeft groote roodägtige oogen, een groenägtige rug, een blanke buik, een klein hoofd, en 't lijf breedägtig plat; en is zelden booven twee vingeren breedt. Hij is gedekt met dunne en zilverägtige ſchobben.

De

De *rivier-Epelanus.* Bellonius noemt hem een Sein-vis van de rivier in Vrankrijk, alwaar hij overvloedig is. Hij gelijkt de Bleije. Somtijds is hij ruim vijf vingers lang, en een duim breedt. Het is een welriekend visje, en mag in deugd en voortreffelijkheid teegen de beſte op.

De *Snoek.* Daar is niemand die in twijffel trekt, dat deeze vis, zo wel in onze tijd aan ijder een bekent, bij Auſonius de Snoek genoemt word. Her lijf is lang, en de rug breedt, en bijna vierkant. Hij heeft een magere, beenägtige en vierkante kop, een lange ſnuit, en een heele groote mond-ſpleet. In de zelve zijn zeer veele tanden, en op geen eene wijze geſchikt. De oogen gelijkenen naar goud. Het lijf is met kleine dunne ſchobben bedekt. De buik is blank, en de rug geelägtig bruin. Ik hebbe, zegt Rondeletius, een Snoek van een uitſteekende grootheid gezien, die een andere, en zelf uitneemende groot van buik, in had, en deeze wederom een waater-rot; zo dat het noodzaakelijk is, dat dit geſlagt van viſſen een zeer breede buik heeft.

Cyprinus. De *Kerper* of *Karper.* Ik vinde niemand, zegt Aldrovandus, die reeden geeft, waarom dit geſlagt van vis Cyprinus genoemt word. Geſnerus alleen giſt, dat hem de naam, als zijnde de vrugtbaarſte vis, ſchijnt geworden te zijn van Cypris, dat is Venus: want hij baart vijf- of zes-maal op één jaar; en zijn vet, zo Kiranides de waarheid zegt, doet tot de vrugtbaarheid. Hij gelijkt naar geen vis beeter als naar de Seelt. Hij is kort van kop, naar de bedeeling van het lijf; middelmaatig van mond, met vette en vleeſchägtige lippen; en heeft geen tong: maar de natuur heeft hem in plaats van die een vleeſchägtig verheemelte gegeeven, om de ſmaak gewaar te konnen worden, dat uitgetrokken de gedaante van een tong gelijkt. Hij heeft zeer groote en heele breede ſchobben. De ſtaart is breedt, en roodägtig uit het zwart, voornaamentlijk indien hij oud is, maar jonger zijnde, is hij meêr naar het bruin hellende.

Aldrovandus heeft vier wonderſchepzels van Karpers uit het verhaal van Rondeletius en Geſnerus beſchreeven, in het Vijfde Boek van de Viſſen, Cap. XLI.

De breede *Cyprinus* van Rondeletius. De *Braaſſem.* Rondeletius heeft deeze vis, om de overeenkoominge met de waare (regte) Cyprinus, niet onbequaamelijk, uit reeden van het onderſcheid, de breede Cyprinus genoemt. Bij de Nederduitſchers Braaſſem. Het is een heele groote en breede vis, met een kleine kop naar de grootte van het lijf, agterwaart gekromt van rug, en ſcherp als een mes, plat van lijf, met groote ſchobben gedekt. Een kromme ſtreep loopt van de kuwen tot de ſtaart. Rondeletius heeft in een zeekere poel van Arvenië diergelijke viſſen ge-

zien , die de lengte van twee elleboogen , en de breedte van een paar voeten konden haalen.

Een andere breede *Cyprinus*. Geſnerus geeft voor uit het verhaal van Kentmannus , dat 'er drie geſlagten van diergelijke vis in de Rivier de Elve gevonden worden. Die van het eerſte geſlagt zijn kleine, dunne, breede viſſen, goudverwig, daar bruin omtrent de rug deurgemengt is. Ze zijn zelden meêr als agt vingers lang. Dog die van het tweede geſlagt zijn een weinig dikker en langer. Ze hebben ſchobben eeveneens als de voorgenoemde, of als de Karpers, zwartägtig uit het vaal en het geel. Eindelijk die van het derde geſlagt, zijn dunder en breeder als de helft van de nu genoemde , gelijk de eerſte , maar grooter , en van ſchoon zilverägtig wit, en ze hebben aan het onder-gedeelte roode vinnen: dog de boovenſte vin met de ſtaart is donkerder uit het bruin ſcharlaake-rood.

Ballerus. Ariſtoteles gedenkt de Ballerus tweemaal onder de Rivier- en Poel-viſſen. De Hollanders, bij de welke hij, zo om den overvloed, als om dat hij in zig ſmaakeloos is, en voor de ſlegtſte vis word gehouden, zeggen een Bleije. In mannier van leeven verſchilt hij niet van de Cyprinus, (Braaſſem.)

Tinca. De *Seelt*, in de meeſte Landſchappen van Nederduitſchland. De Hollanders zeggen nu en dan ook Schoenmaaker , zo als ik mein, zegt Aldrovandus, om de dikte van de huid. Met de gedaante van het lijf, de vinnen, en der zelver geſteltheid, en het vleeſchägtige geheemelte, komt hij met de Cyprinus over een: dog met de ſchobben zo niet. Ze zijn alle van geen eenerlei verf; want ſommige zijn witägtig; de meeſte geelägtig wit, en ſommige groen : maar die zig in de moeraſſen alleen onthouden, gelijk op veele plaatſen in Holland, die zijn zwartägtig.

De *Lota* van de Franſen. Die van Lions, zegt Rondeletius , noemen de vis die in den Arar gevonden word Lota. De Lota is een Rivier- en Poel-vis, de gemeene Zee-Muſtella (Zee-Weeſel, Aalpuit,) van dewelke wij op een ander plaats geſprooken hebben , heel gelijk, als dat hij ronder en dikker van lijf is.

VAN DE POELVISSEN, *en eerſt van de* UMBLA; *gemeenelijk zo genoemt.*

De *Umbla*. Geſnerus verhaalt, dat 'er twee geſlagten van de Umbla zijn, in grootte zeer veel verſchillende. De groote Umbla, is in de gedaante van het lijf, en met de andere deelen, de Salm en Voorn gelijk. Bellonius ſchrijft, dat ze een eenige kleine vin op de rug heeft. De kleine Umbla is meeſt van neegen duim of korter, zelden meer als een voet.

De

De andere *Umbla* van Rondeletius. Die aan het meir Lemanus woonen noemen ze *Umble Chevalier*, dat is de Ruiter ſchaduw-vis: moogelijk om de grootte, voortreffelijkheid ende kragt. Met de omgekromde ſnuit verſchilt ze van de boovenſtaande, want ze heeft de zelve langer en ſcherper (of ſpitſer.) Ze word uitſteekende groot.

De *Poel-Voorn.* Bij Bellonius is ze grooter als de gemeene Voorn, dog kleinder als de Salm, tuſſchen beide, van een middelbaare grootte. Het is bekent, dat ze uit het geſlagt van de Voorn is, en dat ze zo met de gedaante van het lijf naar de Salm gelijkent, en uit de overeenkoominge van de uitwendige en inwendige deelen, als uit de Franſe benaaming. Ze groeit wel tot twee of drie elleboogen toe.

De *Carpio.* Men weet niet wat voor een deeze ook bij de oude mag weezen. Ze zeggen dat hij goud eet. Hij kan heel wel van het zelve geſlagt van de Poel-Voorn geſtelt worden, want met de gedaante van het lijf, getal van deelen en zelfſtandigheid van vleeſch, is hij die gelijk.

De *Lavaretus* van de Savoijaards in 't Dauphine. Rondeletius zegt, dat hij die naam ſchijnt te hebben om de zuiverheid en witheid, om dat hij nooit morsſig, maar wel afgeſpoelt is. Bellonius zegt, dat hij uit het geſlagt van de Voorn is, maar Rondeletius zoude raaden, dat men hem bij het geſlagt van de Salm en de Voorn moet toevoegen. Waarom hij oordeelt, dat de Lavaretus tuſſchen de Salm en de Voorn en de Elft in twijffel is. Hij is nooit booven een voet groot.

Bezola. Ik weet de oorſpronkelijkheid van het woord niet, zegt Aldrovandus. Ik vinde geen Latijnſch, Griekſch, of Italiaanſch naamwoord. Gij kond geen vis vinden, met de welke hij beeter mag vergeleeken worden, als met den Haring, die wij onder de Zee-viſſen hebben afgemaalt.

De kleine *Albula* van Geſnerus eenvoudiglijk genoemt. Daar zijn'er die meinen, dat onze Albula geen vis op zig zelven is, maar dat hij aldus Albula of de hemelsblaauwe Bezola genoemt word, als hij twee of drie jaar oud is. Deeze vis komt heel na bij de andere witte Poelviſſen.

De alderkleinſte *Albula* van den zelven. Ik noem deeze vis de alderkleinſte Albula, zegt de zelve Geſnerus, die de onze gelijk als een Haringkje noemen. Maar een Viſſer van Lucern, zegt Aldrovandus, heeft mij verzeekert, dat de heemelsblaauwe Albula op het eerſte jaar Nagtvis genoemt word, wanneer die omtrent Sint Jans dag in de ſoomer een vinger lang geworden is. De alderkleinſte Albula komt met de geheele gedaante bij die geene, de welke ik laatſt de kleine Albula hebbe genoemt, maar hij is meeſt kleinder, en op de kop minder groen.

De

De *Albus* van Salvianus, of de *Poel-Capito* van Gesnerus. De Albus is een weinig langer als de Alburnus (Blei,) ſpitſer van ſnuit, met grooter oogen, en de rug meêr agterwaart gekromt; en is met breeder ſchobben gedekt.

De *Farra* of de *Pala* in 't gemeen gezegt. Het is een vis een elleboog groot, met een kleine mond, zonder tanden, aſchgraauw, plat en breedt vanlijf, met de ſchobben, en geſteltheid, en getal van vinnen de Lavaretus gelijk: een regte witte ſtreep loopt van de kuwen tot de ſtaart. Hij heeft een zagt en vet vinnetje op de rug, en een heele breede ſtaart.

De *Pigus*. Ik giſſe, zegt Gesnerus, dat de Pigus zo genoemt is, om dat hij met zijn punten of angels ſteekt als de Spegt: want ik meen, dat de voogel Spegt, ſteekende met de bek, daar van daan de naam heeft gekreegen. Albertus noemt deeze viſſen Vergiliades, om dat ze, gelijk Plinius heeft geſchreeven, met het opgaan van de Vergiliae (Pleiades, Zevengeſternte,) te voorſchijn koomen. Rondeletius heeft getoont, dat ze uit het geſlagt van de Cyprinus zijn, zeggende, hij is de Cyprinus zo gelijk, dat je, uitgenoomen de angels, zeekerlijk zoud zeggen dat het een Cyprianus was. Want de kc ıſſe-ſpooren, die van de krijgs-kouſen, daar ſe aan vaſt gemaakt wierden, genoemt zijn, hebben naaldswijze koppen.

De *Sarachus*. Van deeze worden twee geſlagten gevonden, het eene kleinder, maar het ander bijna zo groot als de Clupea. De kleine Sarachi zijn niet langer als drie duim, de groote konnen een voet in de lengte haalen. Ze zijn beide met een ſtreep onder de buik verzien, met welke de Clupea geteekent is. Als 'er de ſchobben af zijn, blinken zij meêr als gebruineert zilver.

De *Schilus* of de *Nagemulus* van de Duitſchers. De Nagmaul, zegt Gaſſerus, is een vis in 't meir van Ambron in Beiëren, die niet dikwils gevangen word, om dat hij zelden hoog zwemmende booven komt. De langſte is van een el. Hij is van vorm de Snoek niet ongelijk, als dat hij in het water groen, dog buiten 't water ligter ſchijnt: met witte oogen, van mond agterwaarts neffens de kaakebeenen minder breedt. In de grootheid, ſchikking en ſcherpte van ſchobben, gelijkt hij de Baars.

VAN DE GROOTE VISSEN.

En eerſt van de zelve in 't algemeen.

Ons gemeen volk noemt ze Walleviſſen, de naam van een ſoort voor het geſlagt neemende, insgelijks Hoogduitſchland, Nederland en Engeland.

land. Plinius verhaalt, dat alle groote viſſen alleenlijk met een leêre huid bedekt zijn. Ik vinde nogtans bij Arrianus van de Indiſche geſchiedeniſſen, dat bij de Macedoniers, toen ze uit Miſambria naar Toca overſcheepten, een groote vis van vijftig elleboogen, op ſtrand geworpen, is gezien, met een geſchobde huid van een elleboog dik, met oeſters, ſchulpen en allerlei wier begroeit. Derhalven moet men zeggen, dat dit een wonderſchepzel van een groote vis geweeſt is, want het is anders zeeker, dat meeſt alle groote viſſen met een leêre huid bedekt worden. Zij hebben geen kuwen, en in der zelver plaats de long ontfangen. Zij hebben, zegt Ariſtoteles, uit oorzaak voor de long, een pijp (buis,) waar door ze de vogt, die ze in de mond hadden gekreegen, weder uitſpouwen. Dog alle groote viſſen hebben geen pijpen, want het Zeekalf heeft ze niet, die in plaats van de zelve ſpleeten (klooven) van neusgaten heeft. De mond is onderwaart, en daarom grijpen ze alle het aas, als ze met de buik opwaart gekeert zijn. Eenige hebben geen tanden, ſommige wel; en daar is in de zelve een groot onderſcheid. De wijfjes hebben borſten (mammen,) en melk, als Ariſtoteles ſchrijft. Waarom ze dog borſten en teelleeden hebben, ſchrijft Cardanus hunne warmte toe. Indien ze voeten en ooren hadden (want die ontbeeren ze naar het getuigeniſſe van Ariſtoteles) ze zouden niet van de viervoetige dieren verſchillen. Het is zeer zeeker dat alle groote viſſen hooren. Ze zijn overvloedig van veel vet, dat nogtans nooit ſtolt, waarom men het in de lampen beezigt. De deelen onder het buikvlies, die tot voedſel en voortteelinge geſchaapen zijn, koomen nader aan de deelen van de viervoetige landdieren, als aan die van de viſſen. Want ze hebben een net, maar gantſch niet vet, waar door de maag en de ingewanden verwarmt en geſtooft worden. Een groote maag, aan welkers boodem het klierbedde hangt. Het darmſcheel is aan de wervelbeenderen vaſtgehegt. De nieren zijn aan de romp ofte ſtam van de groote ader, en de groote ſlag-aders langs de uitmelkende verbonden, en tuſſchen de leever en de ballen geleegen. De pis ſijgt door de waterpeeſen in de blaas. De navelſlag-aderen hangen aan de waterdraager. De ballen aan weêrzijden zijn lang. Het teellid beſtaat uit een holle ſenuw, als dat van een menſch, welkers uitterſte buiten voor uit hangt, eindigende in een dunne knoop, als de tonge der vogelen, die met de voorhuid niet geheel word bedekt, van binnen toegevouwen verſchuilt, en tot het teel-gebruik word uitgeſteeken. De groote longen vervullen de borſt. Het hart is nergens in dat van de varkens ongelijk. Het hoofd is met wervelbeenderen geleed. De ſchikkinge der harſſens is verſcheiden: want het is in voorſte en agterſte verdeelt, en niet in regter en ſlinker, als in den menſch. De lijf-

moeder in de wijfjes heeft den hals een handbreedt lang: die word daar na in twee takken verdeilt, gelijk als in de viervoetige landdieren te zien is, de ballen zijn aan de hoornen van de baarmoeder geleegen, en het baarlid is tuſſchen de navel en den aars. Ze teelen binnen in zig, en baaren een volkoomen dier, en voeden ſomtijds twee jongen. Ze zijn meeſt alle ſlegt van gezigt en gehoor: welk ongemak de ſcherpzinnige natuur der dingen willende vergoeden, een zeeker visje tot een reisgenoot en een leidsman heeft gegeeven, van het welke te zijner plaatſe is geſprooken. Aldrovandus verhaalt wijdloopig de beſchrijvinge van de groote wilde dieren, van de mannier om te vangen, en het gebruik in de ſpijs, waardig om te leezen, in het Boek van de groote viſſen, Cap. I.

De *Wallevis*. De Wallevis word van een ijgelijk, de grootſte van alle de groote viſſen, en gelijk als de koning en de vorſt van alle de andere genoemt. Bij de Grieken word hij Phálaina geheeten. Joannes Tzerzes zegt, dat de Vlieg die bij nagt naar de ligten vliegt, niet alleen daar van daan de naam heeft gekreegen, maar de Balaena (de Walvis) ook, uit de zelve reeden, om dat hij genoegen ſchept, zig uit de zee in het zonne-ligt te baakeren. Hij heeft aan wederzijden eene vin, en behalven deeze een derde op de rug, als een vleugel, waar mede hij het gantſche lijf beſtuurt, en een gemaande ſtaart, door de welke hij, bij wijze van een diſſelboom, het lighaam herrewaart en derrewaart keert en wend. Hij word bedekt met een kaale, dikke, zwarte, harde, ſterke en vaſte leêre huid, geen ſchobben of vlokken hebbende, daar altemet een voet dik ſpek onder zit. De tong van de Wallevis weegt veele ponden. Hij heeft taſters voor de oogen, daarom genoemt, om dat hij door die voor zig den weg afpeilt. Want het zijn eenige dunne plankjes (ſpaanders) vier ellen lang, en anderhalf breed, aan de uiteinden naar den top gepunt, en met lange vlokken aan de zijden verzien; je meugt ze varkensborſtels of een baard noemen, ik ſta het toe. Tot hier toe Bellonius.

De *Wallevis* van het gemeene volk. Dit groote beeſt is meeſt zes en dartig elleboogen lang, en agt hoog. De opening van de mond, die geen tanden heeft, ſtrekt zig tot agttien voet uit. De tong is magtig groot. De oogen ſtaan vier ellen wijd van een, van buiten ſchijnen ze klein, van binnen zijn ze grooter als een menſchenhoofd. Hij heeft twee zeer groote vinnen aan de zijden, waar mede hij zwemt, en de jongen uit vreeze verbergt. Op de rug heeft hij geen vin. De ſtaart is in ſtant die van de Dolfijnen gelijk. Hij is kort van ſnuit, en heeft geen pijp, (buis.)

De

De *Phyſeter*. De *Blaaſer*. Bij Ariſtoteles is het de pijp, door welke de groote viſſen het water uitwerpen. Bij andere Grieken beteekent Phyſeter een bijſondere groote vis. Geſnerus giſt, dat hij met een andere naam Phyſalus genoemt word, en Gillius vertaalt het Blaaſer. Wie dog de Phyſeter of Phyſalus of Preſtis van de oude mag weezen, heeft niemand, mein ik, zegt Aldrovandus, vaſt en zeeker voor de waarheid konnen zeggen, dewijl zij ons geen bijſonder kenteeken daar van hebben nagelaten. Hij heeft de tweede plaats naaſt de Walvis, zegt Bellonius. Hier in verſchilt hij van de Wallevis, dat hij geen weg-afpeilders heeft, nog zo onbeſchoft zwaar van lijf niet is, en van geſtalte meêr langkwerpig rond.

De *Priſtis*. Deeze heeft de naam gevonden van ſnijden, klieven, om dat hij booven andere gezwind zwemt, eeveneens als de ſcheepen, welkers voorſteeven is geſpitſt.

De *Orca* heeft deeze naam gekreegen van de gelijkenis van een oliton, of een wijnvat, daar ze naar gelijkt. Rondeletius vertoont in plaats van de Orca een groot Zee-beeſt, magtig dik en rond over 't heele lijf. En hij zegt, dat het van ſnuit en waterpijp, vinnen en ſtaart, naar den Dolphijn gelijkt, en twintigmaal dikker van lijf is, voornaamentlijk omtrent de buik: en dat het zeer breede, zaagswijze en ſcherpeindigende tanden heeft. Bellonius vertoont en beſchrijft wel de zelfde Orca, maar in de afbeeldinge van Rondeletius, is de breedte bijna de helft naar de lengte. De Orca van Bellonius is langer, meêr gelijkenende naar den Dolphijn, en plat omgekromt van ſnuit.

De *Dolfijn* heerſcht bijna over het gantſche geſlagt van de viſſen, en hij is niet alleen uitneemender in kragt, maar overtreft ze ook in ſchoonheid van geſtalte en ſnelheid, en gaat, met zagtmoedigheid en liefde alle andere onder al het zee-geſlagt, verre te booven. Junius zet Delphinus in Duitſch over, een Meirzwijn (Zeevarken,) met welke naam Rondeletius betuigt, dat hij van de Franſen, die aan de zee woonen, word genoemt. Ariſtoteles getuigt, dat de Dolfijn, onder de andere uit het geſlagt van de groote viſſen, is. Gij zult, zegt Bellonius, in het onderſte kaakebeen van den Dolfijn, een halve voet lang, veertig zaagswijze en ſcherpe tanden aan weêrzijden, kleinder als de boovenſte, beſchouwen. De ſnuit is plat, en de opening van de mond lang. Ariſtoteles ſchrijft, dat de waterbuis van (of uit) de rug is, Rondeletius voor de harſſens, en Bellonius tuſſchen de oogen. Plinius ſchrijft onder Ariſtoteles, Wottonus meint, dat hij die pijp bij de harſſens heeft. Wijders zal het beſt zijn, met de geleerde mannen en ooggetuigen te gelooven, dat hij de zelve voor de harſſens tuſſchen de oogen heeft. Hij

zwemt op twee ſteevige vinnen, die als menſchen-armen met de leedjes van het ſchouderbladsbeen gevoegt zijn. De ſtaart ziet 'er uit als een halve maan. Hij heeft geen gal, en dat alleen onder die geene de welke een long hebben, en in zee gaan. Zulks getuigen Ariſtoteles en Plinius.

De *Phocæna* ofte *Turſio*. De *Bruinvis*. Bij Jovius en Bellonius zijn Phocæna en Turſio naamen van eene en de zelfde vis. De Nederduitſchers noemen hem Zwarte-vis. Die Turſiones genoemt worden, zegt Plinius, gelijkenen de Dolphijnen. Ze verſchillen wel in de bedroeftheid van 't aanzien. De Phocæna dan, naar het getuigeniſſe van Bellonius, is van grootte als de Dolphijn, nogtans korter, maar dikker van lijf, welkers huid uit het hemelsblaauw in het donker is als lood.

De *Scolopendra cetacea*. De wallevisägtige Veelvoet. De Scolopendra is of op het land, of in het water. Elianus gewaagt van een andere Scolopendra, en hij toont met deeze woorden dat hij uit de groote viſſen is. Wanneer als ik de kragt ende de natuur van de Scolopendra, metzo veel weetvlijt als ik heb gekonnen, veel en lang hadde doorzogt, zo hebbe ik gehoort dat de zelve een zeer geweldige groote zee-vis is, die niemand hoe onvertſaagd ook, als hij bij onweêr uit zee op ſtrand was geſmeeten, zonder grouwel zoude konnen aanzien. De luiden die de zee-zaaken verſtaan, zeggen dat ze met de heele kop uit zee uitkijkende gezien worden: en dat de hairen van de neusgaaten overeind verſchijnen, en dat men zien kan dat hij een breede ſtaart heeft als een ſprinkhaan: en dat het overige lijf ſomtijds booven op zee word gezien, en dat het zelve bij een Galei van een bequaame grootte kan vergeleeken worden, en dat hij met zeer veele voeten aan weêrkanten op een rij geplaatſt, gelijk als met aangehange roeihouten voortzwemt. De ervaarene en geloofwaardige van dit alles voegen 'er bij, dat de golven als hij zwemt zagtelijk geluid geeven.

De *Phoca* ofte het *Zee-Kalf*. Bij de Grieken word hij Phóke genoemt, om het geblaat of geloei dat hij geeft. Wijders gelijkt hij niet alleen met het geloei, maar met het boovenſte kaakebeen en de neusgaaten, naar een Land-kalf. Hij heeft een harde leere huid. De hairen zijn zwartägtig en aſchgraauw, in ſommige kleine vlakken, en op de buik witägtige. De tanden zijn zaagsgewijs en ſcherp, gelijk wolfs-tanden. De tong is geſpleeten. Hij heeft geen ooren gelijk de andere groote viſſen. De kop is kort, de hals lang, en de borſt breedt. Hij leeft zo wel in 't water als op het land.

De *Manati* der Indiaanen. De Spanjers die in Weſt-Indië woonen, hebben diergelijke groote vis, om de voorſte voeten de handen niet ongelijk, Manati genoemt, gelijk als een vis met handen verzien. Rondeletius

letius gift, of het de Os van Ariſtoteles wel mag weezen, dien hij verhaalt dat leevende jongen baart. Ik durf niet bepaalen, zegt Aldrovandus, laatende een ijder zijn eigen oordeel : de Manati zal ten minſten niet ongevoegelijk een Os genoemt worden, zo om dat hij met het hoofd een land-os gelijkt, als om dat hij op de wijze der zelver de kruiden op het land eet. Het is een groote vis (Zee-beeſt) onze weereld onbekent. Hij word tam gemaakt, en is leerzaam als de honden, maar het ongelijk indagtig. Hij is zo groot, dat 'er een koppel oſſen moet weezen, om één te voeren. Lopez de Gomara, en voor hem Ferdinandus Oviedus, beſchrijft deeze groote geweldige vis naauwkeurig. Carolus Cluſius heeft de beſchrijvinge van beide voor ons in het Latijn overgezet. Aldrovandus in zijn Boek van de groote viſſen, Cap. XI.

VAN DE

VOGELEN.

VAN DEN AREND.

VOorwaar de eerſte ende voornaamſte plaats, onder al wat vliegt, hebben wij, zonder eenige bedenkende twijffelinge aan den Arend gegeeven, om dat zij buiten alle reeden-ſtrijt de zelve verdient.

De *Arend* word bij de Grieken Aetós van het ſcherp zien genoemt. Andere willen dat dit woord van de waaterbruine verf voortkomt. Van de Latijnen word zij ook bij uitbreidinge de koningklijke Vogel, Jupijns Vogel, de vlamdraagende Vogel, en de Koninginne der vogelen genoemt. Het is zwaar en moeijelijk het verwarde op ordere tot zijne deelen te brengen, maar moeijelijker ijder een te voldoen, dewijl de Arend geen een eenige ſoort alleenlijk behelſt. In het beſchrijven van des zelfs gedaante in het algemeen, konnen wij nog de verf, nog de bepaalde grootheid bijbrengen, want die beide zijn naar de verſcheidentheid der ſoorten in elk een verſchillende. Het gekrijſch (trompétklank) is eigentlijk het geluid van de Arenden. Zij legt ten hoogſten drie eiëren. De oude hebben in weezentlijk verſchil zes onderſcheide ſoorten geſtelt, te weeten, de Pygargus de Witſtaart, de Morphnus de Breedvoet de Donkerbruine, de Melanætus de zwarte Arend, de Perknopterus de Gevlakte, de Haliætus de Zee-Arend, en de Græſia de opregte Arend. Daar zijn 'er die de Oſſifraga, de Beenebreekſter, voor de zevende daar bij doen. De Chryſætos, de gulde Arend, die ook Gnæſia

word genoemt, is alleen de opregte en van wettige geboorte, de grootſte, de ſterkſte, en ook de ſchoonſte van alle de Arenden. De Haliætus, de Zee-Arend gaat ze alle te booven in de vinnige ſcherpte van 't gezigt. De Melanætus, de zwarte Arend is de kleinſte van lijf, nogtans gaat zij ze alle in kragten te booven, waarom ze Valeria, dat is groot van vermoogen, genoemt word. De Pygargus, de Witſtaart is grooter en wreeder als alle de andere, als die veulens vangt. De Morphnos, de Breedvoet of Donkerbruine wijkt voor de Pygargus, om dat ze in grootheid ende kragten de naaſte aan die is. De Perknopterus, de Gevlakte is de ſlegtſte van alle. De Oſſifraga, de Been-breekſter is van een baſtard geſlagt.

De *Witte-* of de *Zwaan-Arend.* Het witte geſlagt van een Arend, zegt Albertus, is zeldzaam. Deeze Arend dan is gantſch blank, ſneeuwwit, van grootte als de Chryſætus (Gulden-Arend,) nogtans oneedeler, en zo gezwind niet.

De *Arend Heteropos, Ongelijk-Voet*, wort alzo genoemt, om dat de ſchinkels (dije-beenen) verſcheidenverwig zijn geteekent, het ſlinker dije-been, als meede de bek, met heemelsblaauw; en het regter met witägtig bruin.

De *Scythiſche Vogel*, die Ariſtoteles ten eerſten aan het hoofddeel van de Arenden onder aanhegt, is van grootte en geſtalte de grootſte Arenden niet ongelijk.

VAN DE GIER.

De *Gier* is altemet anderhalfmaal zo groot als de Arenden, en gaat alle roofvogels in zwaarlijvigheid te booven. Ariſtoteles erkent maar alleenlijk twee geſlagten van Gieren, het eene klein en witägtiger, en het andere grooter en veelvormiger. Bij deeze worden getelt de Aſchgraauwe Gier, de Rookverwige Gier, de Haaſe Gier van de Duitſchers, en de Gulde Gier van de Vogelbeſchrijver Geſnerus.

VAN DEN HAVIK.

Deeze Vogel word bij de Latijnen *Accipiter* genoemt, welkers oorſpronk de meeſte van aanvaarden afleiden, beduidende zijn roofzugt. Van de laatere Schrijvers worden zeer veel meêr onderſcheidentheeden van Havikken opgetelt als van de oude, aan de welke het waarſchijnelijk is, dat ze alle niet bekent zijn geweeſt. Ariſtoteles ſtelt ten hoogſten tien geſlagten. Voorwaar die naamen van de oude konnen thans naauwelijks gehouden wor-

worden. Het is wel moeijelijk, in zo grooten verſcheidentheid van ſoorten, de gedaante van den Havik in het algemeen te beſchrijven.

De *Havik Aſterias.* Deeze Havik word bij de Grieken als Ariſtoteles de Star-Havik genoemt. De Latijnen hebben hem de Geſtarnde en Aſtur genoemt, om dat hij met eenige vlakken als ſtarretjes verſiert is. Het onderſcheid der zelver is zeer verſcheiden.

De *Havik Palumbarius*, *Duivehavik*, *Duivevalk*, die ook Duivemoorder genoemt word, om die reeden, dat hij de duiven meeſt vervolgt en vangt.

De *Havik Fringillarius*, gemeenlijk *Niſus* geheeten, *Vinken-Havik*, *Sperwer* zegt Junius. Bij de Grieken, als Ariſtoteles en Heſychius, word deeze Havik Spiſias genoemt, dat is, Vinken-havik, daarom om dat hij meeſt de kleine vogeltjes, als de vinken zijn, vervolgt.

De *Havik Circus*, *Kring-Havik.* Dit woord is bijna gelijk met Cercis, welk woord een weevers ſchietſpoel beteekent.

De *Havik Æſalo*, ſchoon hij klein is, nogtans is hij ſtout: want hij beſtrijd de Vos.

De *Havik Timunculus* of *Cenchris*, de *Klinker.* De Vogelbeſchrijver oordeelt, dat aan deeze die naam gegeeven is, om dat hij met veele ſtippen als geers geteikent is.

De *Havik Buteo* of *Triorchis.* Wij bevinden, zegt Plinius uit Ariſtoteles, dat een Havik Triorchis (Driekloot) van het getal der klooten (te weeten drie) is geheeten. De Romeinen noemen deeze Buteo.

De *Havik Subbuteo*, *Onder-Buteo.* Ariſtoteles beſchrijft, dat die in het geſlagt der Havikken Subbuteones genoemt worden, de welke breeder zijn.

Zodaanige *Havikken* van Ariſtoteles als de Pernis, de Percus, de Rubetarius en de Levis, zijn nog onbekent.

De *Heilige Egyptiſche Havik* van Bellonius. In Egypte is een vogel veel overvloediger als eenige andere vogel, die van den roof leeft. Hij gelijkt bijna met de grootte van het lijf naar een Raave. Hij voed zig meeſt met Slangen, en bevrijd en ſuivert Egypten-land daar door van ſchaadelijk en diergelijk kruipend gedierte.

De *Havik Lanarius*, *Scheurhavik*, *Wolhavik*, is alzo genoemt van het verſcheuren der vogelen: of om dat hij veele, dikke en zagte veêren als wol heeft, waarom van ſommige een zeeker geſlagt van Lanius ook Molliceps (Zagtkop) word geheeten.

De *Havik Collurio.* Dit geſlagt van Lanius, met de voorgaande vergeleeken, mag met regt kleinder worden genoemt. Niettemin is dat van twee geſlagten.

Een

Een ander geſlagt van *Laniën*. Deeze vogel is de boovenſte Laniën gelijk, voornaamentlijk de grooter, dien hij nogtans bijna in grootheid dubbeld overtreft, om dat hij bijna eens zo groot als een Meerel is.

De *Kleine Laniën* of *Colluriones*. Daar is een ander geſlagt van Laniën, het boovenſte in alles gelijk, voornaamentlijk in de geſtalte (want in de teekenen van de verf verſchillen ze iet of wat) maar veel kleinder. Van het zelve worden vijf geſlagten aangemerkt.

De *Milvus*, de *Wouwe*, *Kuikendief*. Plinius heeft geſchreeven, dat de Wouwen zijn uit het geſlagt van de Havikken. Daar zijn in 't geheel drie geſlagten van Wouwen, naamentlijk twee de voornaamſte en overvloedig, van de welke het eene zwart, ſterk en kleinder is. Het derde geſlagt is witter en ſchenzieker. De gelijkheid van ſommige en verſcheide roof-vogelen, en de verſcheidentheid van de gelijkenende, naamentlijk van de Gieren met eenige Arenden, van de Arenden met de Havikken, ofte ſommige Valken, en eindelijk van die en deeze met de Wouwen, is zo groot, dat het zeer moeijelijk is elk een te onderſcheiden, en aan zijn eigen ſoort toe te eigenen; voornaamentlijk om dat veele van dit geſlagt van vogelen tot nog toe t'eenemaal onbekent, of niet genoegzaam doorzien zijn. Hier komt dikwils bij, de meenigerlei ende verſcheide woordnoeming van de zelve ſoort bij verſcheide volkeren, ende de zelve benaaminge van verſcheide vogelen.

De *Harpa*, wat het voor een vogel is, kan men qualijk oordeelen. Het ſchijnt een geſlagt van een Wouw te weezen, te weeten een poelgel en ſtouter.

De *Koekkoek*. Albertus heeft twee geſlagten van Koekkoeken geſtelt, het eene grooter, en het andere kleinder.

VAN DE VALK.

Falco, de *Valk*. Feſtus wil, dat de Valk genoemt is van de voet binnenwaart omgekromt, of van de gekromde haak der nagelen, dat is als een ſeiſſe krom, gewrongen en ſcherp. Tardivus en Bellonius deilen de Valken, uit een geſlagtelijke toeëigening, in drie benden. Sommige worden genoemt Verhuiſers of Reiſigers, onder welk geſlagt alle, die van uitheemſche en ver afgeleege geweſten tot ons overkoomen en vreemd zijn, begreepen worden. Andere zijn Veldvalken, die op het land leeven. Die van het derde geſlagt worden Riparii, Oever-valken genoemt, om dat ze zig aan de waterkanten of op de ſtranden onthouden, en uit het water de koſt zoeken, die ook ten aanzien van de verſcheide plaatſen meenigerlei naamen krijgen. Deeze volgende worden aan-

aangemerkt: als, de Vreemde Valk, de Heilige Valk, de Gyrfalco d Gier Valk, de Berg-Valk, een tweede geſlagt van een Berg-Valk, de Edele Valk, de Valk van Tunis, de Bultige Valk, de Witte Valk, de Scheur-Valk der Franſen, de Steen- en Boom-Valk, de Roode Valk, twee Roode Valken bij ſommige de Indiaanſche, de Valk Blaauw-poot, een andere Valk Blaauw-voet, en de Valken uit een vermengde voortteelinge geſprooten, Baſtard-Valken.

VAN DE NAGT- ROOF-VOGELEN.

De *Bubo*, *Nagt-Uil*, *Schuif-uit*, is buiten alle teegenſpraak de grootſte van alle nagt-vogelen, en niet kleinder als de Arend, volgens het getuigeniſſe van Ariſtoteles en Strabo. Nogtans heeft hij korter beenen als de Arend. Daar word driederlei onderſcheid van Schuif-uiten aangemerkt.

Aſio ofte *Otus*, de *Rans-Uil*, *Kerk-Uil*. Hij is in grootheid de Bubo (Schuif-uit) niet gelijk, maar de naaſte. Hij ſchijnt Aſio te heeten van de ooren als de Eſel. Wel te regt hebben de Grieken Otus gelijk als de Geöorde gezegt. Aldrovandus erkent twee ſoorten van de zelve, een grooter, en een kleinder.

De *Scops*. Deeze Vogel Scops heeft bij de Latijnen nog geen naam gevonden. Hij drukt met het gantſche geſtel van het lijf zo net de Aſio uit, dat indien de grootte niet en verſcheelde, men zou zeggen dat het de zelve vogel was. De Scops word bij Ariſtoteles en Plinius voor een bijſondere ſoort van nagt-vogels geſtelt. Dit heeft hij met de Aſio en Bubo gemeen, dat hij geöord is. Tweederlei verſcheidentheid word van deeze gevonden.

Aluco, de *Sleuiër-Uil*. Bellonius ſchijnt twee geſlagten van Aluco gekent te hebben, het eene grooter, naamentlijk als een Kapoen, en het andere veel kleinder. Hij heeft geen oortjes of hoornen, maar in plaats van de zelve gelijk als een kroon, beſtaande uit veêren, als een Vrouwe ſleuiër.

Ulula, de *Uil*, heeft bij de Latijnen door naamdigting van de ſtem (geluid) de naam gevonden: want hij huilt droevig, en maakt bij nagt een geluid gelijk een weenend gekrijt.

Noctua, de *Nagt-Uil*. Onſe landsluiden erkennen onder de Nagt-Uilen omtrent de groote tweederlei geſlagt, welk onderſcheid men van de kunne (ſexus) moet haalen. Hij is Pallas toegewijd. Hij ziet in donker. Alzo behoud de wijsheid ook in de grootſte duiſternis der dwaalingen haar eigen glans, en onderſcheid het quaad van 't goed, en het waare van het valſche.

Strix, een vreeſſelijke Nagt-vogel, ongeluk aanbrengende Vogel, Tooveres, Heks, Kolrijſter, Witte Wijf, Vergiftigſter, Nagtmerri. Het Italiaanſche graauw noemt de oude toover-wijven Strigas, die men zegt, dat in katten en andere ſoorten van dieren verandert worden, en het bloed van jonge kinderen ſuigen. De Hollanders noemen ze Nagtmerri. De Strix dan is, of word verſiert, een ongeluk aanbrengende Nagtvogel, in 't Latijn van Stridor, geknars, als Ovidius wil, geheeten, of zo als Feſtus wil van Stringere, zaamen drukken. Zo dat 'er niet zeeker van de Schrijvers wegens den aart der Strix is beſchreeven, want gelijk de weg van de waarheid één is, zo is die van de leugen veelerlei. Plinius zegt: Het komt wel over een dat 'er in de vervloekte dingen die nu oud zijn, een Strix is, maar wat het voor een vogel mag weeſen, mein ik dat niet zeeker is.

Caprimulgus, de Geitemelker heeft bij de Latijnen de naam van de geiten te melken gevonden. Het is een Berg-vogel, een weinig grooter als een Meerel, en kleinder als de Koekkoek.

VAN DE VOGELEN VAN EEN MIDDEL-AART, DAT IS, TEN DEELE DE NATUUR VAN EEN VIERVOETIG DIER, EN TEN DEELE VAN EEN VOGEL GELIJKENEN DE.

Veſpertilio, de Vleer- of Vleder-muis. Albertus zegt dat de Vleermuis genaamt is, als bij den avond de vleugels gebruikende. Bij de Schrijvers is altijt van de Vleermuis getwijffelt, of men hem bij de vliegende of bij de viervoetige moeſte ſtellen. Het geſlagt van de Vleermuiſſen is niet eenerlei. Zij verſchillen van kunne (ſexe,) en vermengen zig als de viervoetige dieren. Zij verſchillen ook door de verſcheide geſteltheid van ſommige deelen, geſtalte, en getal. Eenige hebben een muiſenhoofd, andere meêr een hondskop. Daar zijn 'er die geen ſtaart hebben. Daar worden 'er gevonden met vier ooren. Eindelijk de verſcheidentheid van de verf, onderſcheid hen ook. Van het geene vliegt, zegt Plinius, baart de Vleer-muis alleenlijk een dier, en voed de jongen, aan de borſten gelegt, met melk.

De *Struis-vogel* of *Vogel-ſtruis*, *Struthiocamelus*, is de grootſte van alle vogelen, en gelijkent ten deele een vogel, en ten deele een viervoetig gedierte. De voeten zijn in tween geſpleeten als de oſſen. Hij heeft vleugels niet om te vliegen, maar die hem in 't loopen helpen. Hij vermengt zig niet op de wijze van andere vogelen, maar als de Baktriaanſche Keemel, te weeten omgekeert. Hij heeft bijna geen harſens in het hoofd. God heeft de Struis van wijsheid ontbloot, en geen verſtand ge-

gegeeven. Het veelerlei gebruik van de veederen der Struiſſen is zo bij de ouden, als nu nog bij ons gemein geworden.

VAN DE VERDIGTE VOGELEN.

VAN DE GRIFFOEN.

Gryps, de *Griffoen*, *Griffioen*, *Vogelgrijp*. Daar word gevraagt, of hij 'er is? Dit is een ongewoon verſchil, en tot nog toe van geen vogel voorgeſtelt, laat ſtaan afgehandelt. Die ſtaande houden dat 'er Griffoenen zijn, zijn 'er niet weinig, en geen kleine Baaſen. Deeze alle verzeekeren uit eene mond, dat de Griffoen, en wel die voor het meerder gedeelte een viervoetige vogel, het uitgegraave Scythiſche ofte Indiſche goud bewaart, als een waarägtige en ondervonde zaak, niet tegenſtaande zij aan de zelve een verſchillende grootheid toeeigenen. Hier ſtellen zig mannen niet minder van aanzien uit de oude, regtdraads teegen over. Plinius is gewoon de Griffoenen wel zo te ontkennen, dat hij ze niet alleen beuſelaars agt te weezen, maar ook ligtveerdige en bijna raaſende dulle noemt, die de zelve in de natuur der zaaken koomen te ſtellen. De geſtalte van die verdigte Grijpvogel, dewelke voor de zelve van de oude verzonnen word, is aldus. Philoſtratus geeft hem de grootte met een Leeuw gelijk; Cteſias als een Wolf. Men zegt, dat hij met het voorſte gedeelte, van kop, bek, vleugels en voeten naar een arend, dog dat het agterſte met het overige lijf naar een Leeuw gelijkent. Johannes de Montevilla, met de leugens van andere niet te vreeden zijnde, ſchrijft, dat het lijf van een groote Griffioen grooter is als agt leeuwen van onſe landen.

VAN DE HARPIJËN.

Dewijl de Harpyën, enkelde verdigtſels, van weegens de roofzugt zulke ſchandvlekken zijn, dat ze daar van daan de naam hebben gekreegen, daarom worden ze met regt bij de roofvogelen gevoegt. De Harpyën worden ook met andere naamen genoemt, als Honden van Jupiter, Raaſernijën, Vloekgodinnen en Vogels. Virgilius zegt, dat 'er drie zijn, Aëllo, Ocypete, en Celæno. Aëllo genoemt, als van een ander wegneemende: Ocijpete, gelijk ſnel vliegende of haaſtig rovende: en Celæno noemt men in 't Griekſch zwart. Virgilius maalt de Harpyën aldus af: Die vogels hebben maagden aangezigten, een vuilſtinkende onreine buikloop, kromme handen (kraauwels,) en het bakkes is altijt bleek van honger. Maar wat ze eigentlijk zijn, of godinnen,

nen', of vloekgodinnen', of vuile vogels, word bij Virgijl zelf getwijffelt.

VAN DE VOGELS STYMPHALIDES.

De Vogels *Stymphalides* hebben de naam van het Meir Stymphala, die Apollonius ook noemt Ploides, als meede Seleucides en Charon, te weeten om dat ze in die poel zwommen. Eenige Letterkundige verhaalen, dat de vogels Stymphalides zo groot zijn geweeſt, dat ze gezeit wierden de ſtraalen van de zon te verduiſteren, alhoewel men dat ſchijnt meêr aan de meenigte, als aan de grootheid te moeten toeëigenen. Pauſanias verhaalt, datze gewoon zijn menſchen-vleeſch te eeten, en dat ze zo fel wreed waaren, dat ze niet minder als leeuwen en tijgers op de menſchen aanvielen. Men zegt dat 'er bek zo hard is, dat ze de harnaſſen van de lui kan doorbooren. Higinus verſchilt in dit verdigtzel niet weinig van de andere.

VAN DE SIRENEN.

De *Sirenen* ſchijnen daarom onder de verdigte vogels, als zijnde roofvogels, geſtelt te konnen worden, om dat ze verſiert worden, die gene, de welke zij tot zig door vleijinge verlokten, te verſlinden. Niet teegenſtaande de Schrijvers onder malkanderen weegens de vorm en de geſtalte der Sirenen verſchillen, nogtans koomen ze daar in over een, dat ze verdigten, dat het Zee-gedrogten geweeſt zijn. Daar zijn 'er die verſiert hebben, dat ze met het boovenlijf naar de geſtalte van een maagd geleekenen, en van onderen in een viſſe-ſtaart eindigden. Servius en Suidas teekenen aan, dat ze van de borſt opwaart een vrouwe gedaante, maar van onderen als een vogel, hadden. Griekſche Letterkundige eigenen haar van booven het weezen van de muſſen, en van onderen de vorm van het vrouw-volk, toe. Buccatius geeft haar een maagden lighaam tot de naavel toe, dog hoender pooten. Euſtathius verhaalt, dat ze van Venus, toen ze een maagdelijk leeven voor zig hadden uitgekoozen, in vogels herſchaapen zijn. Ovidius legt het uit, dat het onderſte gedeelte van het lijf als een vogel, en het boovenſte als een menſch, geweeſt is. Bij Homeer zijn de Sirenen twee, Aglaopheme en Thelxiepeia. Bij andere drie, als Parthenope, Leucoſia, en Ligia. Dog Scholiaſtes verhaalt van de zelve andere naamen, te weeten Thalxiope of Thelexinoë, Melope, en Aglaophonos. Iſacius van gelijke andere, als Piſinoë, Aglaope, en Thelxiepia. Daar zijn 'er die 'er vier, en

ze

ze ontbreeken 'er niet, die verſiert hebben, dat 'er vijf zouden geweeſt zijn.

VAN DE VOGELS SELEUCIDES.

Men leeſt, bij Heſychius en Varinus, Seleukís voor een vogel, die Sprinkhaanen eet, of deeze de zelve met die van Plinius is, moogen andere onderzoeken of oordeelen. Van de oorſpronkelijkheid van het woord is niet bij de Autheuren beſchreeven. Nogtans kan iemand vermoeden, dat ze van het landſchap Seleucia genoemt zijn. Van de geſtalte ende de grootheid der Seleucides heeft de oudheid niet geſchreeven.

VAN DE PAPEGAAIJEN.

De Papegaaijen koomen, met de geſteltheid en het maakzel van 't lijf, heel na bij de roofvogels. Deeze vogel is bij de Grieken Pſittacus, Papegaai, genoemt, maar het is onzeeker van wat oorſpronk. Indien men naar giſſinge mag te werk gaan, zoude hij konnen ſchijnen genoemt te weezen van Pſittáke, dat een vermaarde ſtad is, geleegen omtrent de riviere Tigris in Perſië. De Papegaaijen zijn voor het meeſten gedeelte groen, waarom ze bij de Digters groene Vogels heeten. De oude ſchijnen maar alleen één geſlagt van Papegaaijen gekent te hebben. Hunne ſoorten, meeſt in de grootte, verf, ſtem en verſtand verſchillende, zijn niet weinig, als:

De *grootſte paars-ſaffraan-geele Papegaai*, wiens lijf een wel gemeſte Kapoen gelijkt. De borſt, de buik, de dijën, de ſteuit, en de heele ſtaart van onderen zijn ſaffraan-geel.

De andere *grootſte Papegaai*, is niet minder als de voorgaande, maar zo dik van lijf niet. De rug, het begin van de wieken, de keel, de borſt, de buik, de dijën, en eindelijk de heele ſtaart van onderen, zijn met het ſchoonſte ſchaarlaake rood verſiert.

De *witte gekuifde Papegaai*, zo deeze niet alle Papegaaijen, behalven de beſchreevene, in grootheid te booven gaat, ten minſten hij wijkt ze niet. Zijn regt overeind ſtaande ſtaart is min of meêr agttien duim lang. Het geheele lijf is met witte veêren bekleed. De kruin van de kop praalt met grootägtige pluimen, anderhalve palm hoog, gelijk als een kam.

De *groene Papegaai*, met een rood booven-gewrigt aan de vleugels. Deeze is niet kleinder als de witte gekuifde Papegaai, zo hij niet grooter is. De kruin is geel, en het overige lijf gantſch groen. Het boovengewrigt van de wieken is maar rood, als meede het korte ſtaartje.

De *Papegaai Poikilorinchus*, *Borduurbek*, is niet kleinder als een Hen, en op de kruin verſiert met goude of geele veêrtjes. Wijders over 't meeſte lijf groen, op de rug donkerder, de borſt en de buik ligter, met tuſſchenſchijnend geel, en de wortels overal aſchgraauw.

De *groene Papegaai Melanorinchus*, *Zwartbek*. Het hoofd en de borſt zijn geel. De buik is twijffelägtig, tuſſchen het geel en het groen. De hals en de geheele rug met de vleugels zijn hoog groen van verf, zo dat hij bijna gantſch groen zou weezen, zo het uitterſte gewrigt van de wiek niet met rood ſchaarlaake gloeide.

De *Papegaai Leucocephalus*, *Vaalkop*, zoude zeekerlijk om de meenigerlei verſcheidentheid van de verven de Geſchaakeerde Papegaai konnen genoemt worden. Want hij is niet minder als met zeeven verven geteikent, van de welke nogtans de groene de voornaamſte is.

De verſcheidenverwige (*Geſchaakeerde*) *Papegaai*, of *Erythrocyanus*, de *Roodblaauwe*, moet zig die naam met meerder regt als de boovenſtaande toeëigenen, om dat hij met zigtbaarder verven beſprengkelt is, over het geheele lijf overal zo doorgemengelt, dat geene bijna de overhand heeft; alhoewel de blaauwe en de rooſe of de hoog-roode, bij de andere vergeleeken, de ſterkſte ſchijnen.

De *aſchgraauwe* of de *blaauwägtige Papegaai*, is omtrent lang tien duimbreedt, van grootte als een Huis-duif. Het geheele lijf is van eenerlei verf donker aſchgraauw, of liever gelijkelijk blaauwägtig, uitgenoomen dit, dat de ſlagpennen een weinig hooger zijn. De heele ſtaart is vermiljoen-rood.

De *Papegaai Erythroleucus*, de *Roodvaale*, is als een grootägtige Kapoen. Het hoofd en de hals zijn dik. Hij is wit van lijf, nogtans een weinigje bruin, zo dat hij aſchgraauw ſchijnt.

De *gehalsbande Papegaai*, de *Macrourus*, *Langſtaart* van de oude, die als met een kraag om den hals verſiert is, de reſt is groen.

De kleine gantſch groene *Macrourus*, *Langſtaart*, is niet grooter als een Lijſter. Het lijf is aangenaam gras-groen, de buik nogtans ligter, en de ſlagpennen hooger.

De *Papegaai Erythrochlorus Macrourus*, *Roodgroene Langſtaart*, heeft een platte kruin, en een zeer kleine bek, zo als in geen ander geſlagt van Papegaaijen word gevonden, want hij is van onderen ook krom. De gantſche vogel is maar met vier verven begaaft, van de welke de groene en de roode de voornaamſte zijn.

De *gekuifde Papegaai Erythrochlorus Roodgroene*, is van wieken, ſtaart en kuif rood, en de reſt is groen.

Eenige andere geſlagten van *Papegaaijen*. De Vogelbeſchrijver beſchrijft

ſchrijft nog andere geſlagten van Papegaaijen behalven deeze, van de welke hij de eene Erythrocyanus, de Roodblaauwe noemt van de voornaamſte verven, met welke hij gezien word. Hij ſtelt ook een tweede, deezen in alles heel gelijk, hier in maar alleen verſchillende, dat hij op het midden van de wieken heel veel geel heeft, en ook iet of wat op de ſtaart: waarom hij die Erythroxanthus de Roodgeele noemt. De Papegaaijen uit Braſijl, zegt de Zelve, zijn bijna groen van hals, vleugels en rug, maar de rug helt wat naar het blaauw. Insgelijks de ſtaart, in de welke de langſte pennen rood zijn. Het hoofd is aſchgraauw, en de buik geel. Sommige noemen in Duitſchland die de Boheemſche Papegaai, de welke met groene, geele, en rooſe verven op het aſchgraauw beſchildert is. Men ſchrijft dat in Spanje, op een plaats, geheeten Viadagola, ſomtijds een vogel gevangen word zo groot als een Vink, die om de kromte van de bek, verſcheidentheid van verven, ſtel van voeten, en andere hoedaanigheeden, nergens als tot de Papegaaijen ſchijnt gebragt te konnen worden. De Schrijvers van de Indiſche zaaken getuigen ook uit eenen mond, dat 'er Papegaaijen gevonden worden niet kleinder als een Mus.

VAN HET RAAVEN GESLAGT, EN VAN EENIGE ANDERE VOGELEN, DIE EEN HARDE EN STERKE BEK HEBBEN.

De *Raave* word genoemt van de zwarte verf, want Korós is zwart. De Raaf is de diefagtigſte van alle de vogelen, en de Kaauw, Monedula, van de raaven aart, heeft, van de munt, moneta, (het geld) te rooven, de naam gekreegen. Onder de vogelen van de raaven aart, is, die eigentlijk de Raave genoemt word, de grootſte van allen, en aan deeze de naaſte in grootte, de zaadleezende Kraai, en daar na de Zwarte en de Bonte, daarenbooven de Kaauw, de Doole, en de Pyrrhocorax de Raaf, Geelbek. Olaus Magnus ſchrijft, dat 'er in ſommige Noordſche landen witte Raaven overvloedig gezien worden. De Raaf, een raasvogel, weet geen ander geluid te geeven als Cras Cras. Anderſins kan hij de ſtem van heel veel beeſten, en van de menſchen heel net nadoen.

De *Kraai*. Sommige meinen dat de Kraai (Cornix) bij de Latijnen van Corvus de Raaf, gelijk als een kleine Raave of Raaventje, genoemt is. De Kraai is van geen één geſlagt, want behalven deeze is 'er een Kraai, de Aard-vrugt-eetende geheeten, een andere Bonte, en een andere Zee- of Water-Kraai; maar deeze laatſte, ſchoon ze de naam

gemeen heeft met de Kraaijen, verſchilt nogtans van geſlagt, als zijnde een platvoet. Het eerſte geſlagt van de Kraai gaat de Kaauwen in grootheid te booven, is nogtans kleinder als de zaadleezende Kraai, en heel veel kleinder als de Raave. Zij is van bek, ſchinkels, en over het geheele lijf, van alle kanten gitzwart, zo dat ze van zwartheid blinkt, en naar het ligt gedraait, zwart blaauwägtig vertoont.

De *Koore-Kraai* (*Cornix frugivora* of *frumentoria*) verſchilt hier in van de gemeene Kraaijen, dat ze grooter is, en de bek niet als die, van alle zijden zwart, maar wit heeft, en zig gantſch, teegens de gewoonte van de andere, van het onreine en van zelf geſtorvene onthoud, meeſt te vreeden zijnde met aardvrugten: anders is zij de regte Kraaijen gelijk.

De *aſchgraauwe Kraai*, word bij de Nederlanders een Bonte- of Winter-Kraai genoemt. Waar van daan het bekende ſpreekwoord bij hen luiden is. Een Bonte-Kraai maakt geen koude winter.

De *blaauwe Kraai*, is teenemaal een boſchvogel en wild. Zij word over de Elve in het Lukkenhoofſche woud, en in de naaſte boſſchen gevonden. Sommige noemen ze de Duitſche Papegaai.

VAN DE KAAUWEN.

Sommige leiden de oorſpronkelijkheid van het woord af van de rankheid van het lijf, en moogelijk niet zonder reeden, om dat de heele vogel bijna ſchier maar uit veêren ſchijnt te beſtaan. Het ſtaat vaſt dat 'er vier geſlagten van Kaauwen aan Ariſtoteles zijn bekent geweeſt; het eerſte dat Coracias word genoemt, het tweede Lupus, het derde Scurra, en het vierde Platvoet, in Lydia en Phrygia heel gemeen.

De *Coracias* heeft een lange bek, bijna vier vingeren lang, iet of wat geboogen, ſchaarlaake rood of vuurrood, midden tuſſchen oranje, rood en geelägtig. Ik weet niet, zeit Aldrovandus, dat ik ooit iet bijſonder van deeze vogel hebbe geleezen.

De *Pyrrhocorax*, *Geelbek*, is kleinder als de Kraai, gelijk de Kaauw, met geele ſchinkels en bek, die aan 't einde iet of wat krom is.

De *Lupus* of *Monedula*, *Kaauw*, om dat die over al voorkomt, is het een vogel die ijder een zeer wel bekent is.

De andere *Monedula*, *Kaauw*, is daar in alleen van die verſchillende, dat ze een witte kring om den hals heeft.

VAN DE EXTERS OF AECKSTERS.

Het ſchijnt dat Ariſtoteles maar een eenig geſlagt van Exters gekent heeft,

heeft, het geen moogelijk dat geweeſt is, het welke alle de laatere, van het eeckel-eeten, den Aaker-eeter noemen. Plinius maakt van het zelve twee geſlagten. De Exters bootſen het geluid van al het gedierte heel gemakkelijk na, dog meeſt de menſche-ſtem. Zij hebben zo bij de Hoog- als Neder-duitſche geleegentheid tot een ſpreekwoord gegeeven: De Exter kan zijn hippelen niet laaten.

De *Bonte Exter* of *Langſtaart* is van grootte de Kaauw gelijk; maar om de lengte van de ſtaart, die alleen op zig neegen duim lang is, ſchijnt ze grooter.

De Indiſche *Exter Langſtaart*, is een vogel, niet zo zeer om de verſcheidentheid der verven, als wel om de uitſteekende lengte van de ſtaart, heel vermaakelijk om aan te zien.

De *Exter Aaker-eeter*, word bij Ariſtoteles, zo als Bellonius ſchrijft, Zagtkop genoemt. Bij de Brabanders Broek-exter. Hij verſchilt van de Bonte, zo in de grootheid als wel meeſt in de verf. Hij heeft de ſtaart bijna eens zo kort als de Bonte.

De *Straatsburger Snappert*, word die vogel met regt genoemt, om dat hij als de Aaker-eeter tot walgens toe klapt. Die van Bononië noemen hem de Zee-exter. Op ſommige plaatſen in Duitſchland word hij Meerkolf geheeten. Zijn grootheid is met den Aaker-eeter gelijk.

De *Zee-Exter*, een zeer ſchoone vogel, die zig nooit aan de zeekant onthoud, ſchijnt groenägtig, behalven de kop, de nek, de voeten, en ook een gedeelte van de vleugels.

De *Perſiaanſche Exter* is bijna geheel bruinägtig, te weeten van hoofd, hals, rug, borſt en buik.

De *Boheemſche Klappert* is niet uit het geſlagt van de Exters. Bij ſommigen uit giſſingen de bonte Galerita, de kleine Phenix, de Merops Spegt, de nieuwe Vogel, de Vogel van 't Hyrcijnſche Boſch, Lucidia Nagtligtſter, en Incendiaria Brandmaakſter, &c. Maar bij Aldrovandus, Ampelis Druivevogel, om datze zig meeſt met druiven vermaakt. Deeze ſchoonſte Vogel is bijna van grootte eeveneens als een Meerel, dog grooter als de Coccothrauſte Graan- of Kern-breeker: van de bek tot het eind van de ſtaart, neegen duim lang, en vier handpalmen breedt, als de wieken uitgeſpannen zijn.

De *Braſiliaanſche Exter* word bij de Latijnen Peeper-eeter genoemt. Hij is uit het geſlagt van die gekloofde voeten hebben. Zijn gantſche gedaante geeft te kennen, dat hij tot den Bonten Exter behoort. Hij is van grootte tuſſchen de Exter en de Meerel.

De Vogel *Rhinoceros*, *Neushoorn*. Deeze vogel heeft geen gelijkenis met de Exters, om dat hij eeveneens, als het viervoetige dier van

die zelve naam, een hoorn op het voorhoofd ſchijnt te draagen. De hoorn komt uit het voorhoofd voort, en is vaſt aan het onder-deel van de bek, en wel zwaar en groot, om dat hij digt aan het voorhoofd een handt breedt is, den hoorn van de Rhinoceros niet ongelijk, maar aan 't eind gekromt.

VAN DE MANUCODIATEN.

Om tweederlei reeden worden de *Manucodiaten*, vogels van het Paradijs of Paradijs-vogels geheeten: ten eerſten, om dat men gemeenelijk gelooft, dat ze zig in het aardſche paradijs onthouden, en van den daauw leeven; ten anderen, om de uitſteekende ſchoonheid van het lijf, door welkers bevalligheid ſommige ook verdienen Paradijs-vogels genoemt te worden. Derhalven worden die ſchoonſte vogels, Manucodiatæ, dat is vogels gods, bij de inwoonders der Molukſche eilanden genoemt, zo om de ſchoonheid van het lighaam, als om dat men niet en weet op wat plaats dat ze gebooren worden, waar ze van daan koomen, en waar heen zij zig begeeven. Andere noemen ze Indiaanſche vogels zonder voeten, alhoewel Ariſtoteles verzeekert, dat 'er geen vogel zonder voeten is. Vijf ſoorten van de zelve verſchillen in de verf, en voornaamentlijk onder malkanderen van weegen de grootheid van de bek.

De *Rhyntace* van *Cteſias*, is een vreemde en uitlandſche vogel, tot nog toe onbekent. Men verhaalt, dat hij zo groot is als een duif, en in Perſië voortkomt.

De *Phenix*. Wat heeft een verdigte vogel, zegt Aldrovandus, met waare geboorene vogelen te doen? Want wie kan bijſonderlijk, als een armzinnige in zijn harſſens krijgen, dat een vogel zig zelve verbrand, en tot aſſche maakt, en dat uit de aſch een wurm, en uit de wurm een jonge vogel geteelt word, zonder eenige verſchillendheid van kunne; dewijl men zodaanige geboorte van de Fenix heeft verſiert? Deeze gantſche beſchrijvinge is uit de verdigtzelen van de Digters verzaamelt. Voorwaar, niemand heeft mij konnen wijsmaaken, dat 'er dieren in het vuur gebooren worden.

De vogel *Cinnamomus*, Kaneelvogel, is een uitheemſche, en tot nog toe ons onbekent, zo dat hij tot een zeeker geſlagt van vogelen niet heeft konnen gebragt worden. Alle de ouden hebben bijna, en zelf ook Ariſtoteles geſchreeven, dat de Cinnamulgus, de Kanneelmelker, zig in Arabië onthoud: waarom Solinus, die de Vogel van Arabië noemt.

VAN

VAN DE SPEGTEN.

De Latijnen zeggen enkelijk *Picus*, of een toenaam bijdoende, Picus Martius, om dat hij aan Mars is toegeheiligt. Ariſtoteles telt drie geſlagten van Spegten op. Bij Aldrovandus zijn behalven die, nog twee andere geſlagten aangemerkt. Dog zij verſchillen alle merkelijk in de grootte en de verf. Nogtans koomen alle de Spegten hier in over een, dat ze een regte, harde, ronde en ſterke bek hebben, zeer bequaam om de boomen door te booren.

De grootſte *Spegt*, bij de Hoogduitſche de Kraaiägtige Spegt genoemt, is ver de grootſte van alle, en, behalven de kruin van de kop, gantſch zwart. Zijn veêren op de kruin blinken uitſteekend van gloeijend ſchaarlaake rood, en maaken als een kuif uit.

De groote *Spegt*. Driederlei verf word teenemaal in deeze gantſche vogel beſchouwt.

De kleine bonte *Spegt* is de groote in alles heel gelijk.

De groene *Spegt* gelijkt bijna naar een Tortelduif in de grootte. De kin, de borſt, de buik, en de ſchinkels zijn bleek groen, zo dat ze ſchijnen uit wit en groen doormengelt te weezen.

De geele Perſiaanſche *Spegt Cyanopus*, *Blaauwpoot*, verſchilt in de grootheid van de voorgaande niet met al, nogtans heeft hij een dikker hals, en een langer bek.

De groote groene *Spegt*, of de grootſte Spegt van Bellonius. Hij eigent hem een kromme bek toe (want die is in het geheele geſlagt van de Spegten regt) en verſcheiden-verwige vlakken.

De *Spegt Murarius*, *Muur-ſpegt*, hangt aan alle muuren, maar meeſt aan die van de toornen, en zoekt de wurmpjes in de ſpleeten. Hij is een weinig grooter als een huis-moſch, en bijna zo dik als een ſpreeuw.

De *Sitta* is grooter als de Muur-ſpegt en bont.

De *Spegt* die 't neſt ophangt is, jong zijnde, groen, maar ouder, word hij heel geel. Hij is bijna van grootte als een Tortelduif. Hij heeft de bek een weinig krom, roodägtig als hij oud, en bruinägtig als hij jong is.

De Indiaanſche *Chlorio*. Deeze vogel is over het geheele lijf geel, uitgenoomen de kroon van de kruin, de blaauwe vlakken van de ſtaart en de wieken, en de bek en de pooten, die uitſteekend rood zijn.

De *Spegt-gelijke* is zo groot als de Coccothrauſte, Korl-breeker. Zijn booven-gedeelte is, van het begin van de bek tot den aars toe, vermillioen-rood.

De *Jynx* ofte *Torquilla*, *Draaihals*, is een weinig grooter als een Vink. De punt van de tong is zo ſcherp en kragtig, dat ze een menſchenhuid, niet anders als een naaldje deurboort. De kruin van de kop, de hals, de rug, en de ſteuit zijn zwart uit het aſchgraauw. De kin, de borſt, en de geheele buik zijn geelägtig, en met zwartägtige dwarsloopende vlakken geteikent.

Die van het zelve geſlagt van de *Jynx* is de *Jynx* gelijk. De verf van het hoofd, de rug, de vleugels, en van de gantſche ſtaart is ijſerroeſtig, met geele dwarsloopende vlakken ſchoon onderſcheiden.

De *Certhia* is een klein vogeltje, en een weinig grooter als het Keuningkje. Ariſtoteles heeft het ſtoute mannieren van doen, en een ſchrander verſtand in 's leevens handelingen toegeſchreeven.

De *Merops*, *Spegt*, is van gedaante en grootte bijna gelijk de Meerels, en een weinig grooter als een Spreeuw. Zijn verf is ver de allerſchoonſte, waar meede hij teegens de beſte vogel op mag, ja ook met de Papegaai zelf.

De andere *Merops* is een weinig langer als de boovenſte, en met het heele lijf vrij dikker.

De *Loxia* heeft een dikke en zeer ſterke bek, en teegens de mannier van alle vogelen van allebei de zijden gekromt. Moogelijk is deeze vogel die, de welke men zegt dat van de ſtaart uit het ei uitgaat. Het is een groote vraat. Hij is naauwelijks grooter als de grootſte Mees. Het gantſche lijf is bont.

VAN DE WILDE VOGELS, DIE IN HET STOF SCHRAAFFELEN EN WENTELEN, PULVERATRICES GENOEMT.

Het worden Land-vogelen genoemt, die zig niet in het water nog omtrent het zelve onthouden. Het geſlagt van die is voornaamentlijk driederlei, te weeten Graan- of Zaad-eetende, Beezijën-eetende, en Wormeetende. Desgelijks is het geſlagt van de vogelen die graan eeten ook driederlei, want ſommige zijn Stof-ſchraaffelend-wentelende, eenige Waſſters die zig waſſen, andere Stof-ſchraaffelend-wentelende en Waſſters te gelijk. Maar laaten wij den Meeſter Ariſtoteles hooren: Het is de mannier van de vogelen, zeit hij, dat ſommige zig in het ſtof wentelen; dat eenige zig waſſen; en dat andere geen ſtof nog bad beezigen. De Stof-ſchraaffelend-wentelende zijn, die niet hoog vliegen, maar digt aan de aarde blijven, als het Hoen de Hen de Hin, het Veldhoen de Patrijs, het Haſel-hoen, de Leeuwerk, en de Faſant. De Waſſters zijn eenige Regtgeklaauwde, de welke omtrent de rivieren, of moeraſſen, of

of de zee verkeeren. Andere zijn gewoon van beide te doen, zo te waſſen, als het ſtof te wrijven, gelijk de Duif en de Muſch.

De *Paauw*. Bij de Digters de vogel van Juno, word volgens de toeſtemminge der Schrijvers, de ſchoonſte van alle vogelen verklaart. Het onderſcheid van de Paauwen word voornaamentlijk van de verſcheidentheid der verven genoomen. De Paauw, het mannetje van ons land, verſchilt hemelhoog van het wijfje. Het mannetje is aan het hoofd, den hals, en het begin van de borſt, hoog hemelsblaauw van verf. Op de kruin vertoont zig een kuif, uit bloote en eenigſins zeer dunne groene ſchaften, booven op van de zelve verf, gelijkenende als naar den bloeſſem van leliën. De ronde kringetjes of de oogen der pennen zijn uit het groen met een glans als een Chryſolijth, en met verven van goud en ſaffier onderſcheiden. De heupen, de ſcheenen, en de voeten zijn aſchgraauw, met zwarte vlakken geſprengkelt, en met ſpooren als de Haanen gewaapent. In het wijfje word niet veel verandering van verven gezien. De geheele vleugels, de rug, de buik, de heupen, en de voeten zijn bruin van verf, naar het aſchgraauw hellende.

De witte *Paauw* is alleen eigen aan de Noordſche landen, of men geloofde ten minſten dat hij 'er geweeſt is. Aloyſius Cadamaſtus en Joannes Laurentius Ananias getuigen, dat 'er op de eilanden, geheeten Madera, zeer veele witte Paauwen vallen.

De *Paauw* van *Japan* heeft geen gelijkenis met de Paauw van ons land, als met de ſtaart en de voeten.

De *Gallopavo*, de *Haanpaauw*, de *Kalkoen*, zou op de zelve wijze niet qualijk de Paauwhaan konnen genoemt worden: want de oorſpronkelijkheid van het woord is een en 't zelve. Turnerus en Bellonius giſſen dat het de Meleagris van de oude geweeſt is.

De *Faſant*, als zijnde een vreemde vogel, heeft in veele taalen, van de rivier Phaſis, één naam gehouden. Bellonius verzeekert, dat 'er tweederlei geſlagt van Faſanten is, allebei met een kuif verzien. De mannetjes Faſant zwigt in ſchoonheid voor geen vogel, ja voor de Paauw, de ſchoonſte van alle, niet. De ſchilders moogen weezen wie dat ze willen. Indien Apelles zelf in 't leeven was, hij zou de ſchakeering en den glans van de pennen en pluimen niet konnen afmaalen. En in der daad, de Faſant is niet alleen moeijelijk om te ſchilderen, maar ook om te beſchrijven. De ſtaart, als men de langſte pennen in 't midden meet, mag drie en twintig duim haalen, en is van gedaante als een orgelpijp.

De *Urogallus* of *Tetrao*, de Korhaan, word bij ſommige de Wilde Haan of het Boſch-hoen genoemt. Plinius heeft gezegt, dat hij zijn eigen glans, een volkoomene zwartheid, en ſchaarlaake rood op de wink-

braauwen heeft. Men vind'er die twaalf of veertien pond weegen.

De kleine *Korhaan*, *Lofhaan*, *Bergfaſant*, heeft met de groote Korhaan veel gemeen, en na die is hij onder de wilde hoenderen de grootſte.

De groote *Tetrax* of *Grygallus*, de *Grijgelhaan*, is een gekke vogel, en zo doof, dat hij met het ſchieten van het geſchut niet kan verjaagt worden. Hij is aſchgraauw op de rug, anderſins over het heele lijf gevlakt, als de Patrijſen. Van grootte als een Gans. Hij neſtelt aan de voet van het Apennijnſch gebergte. Dog indien iemand hem het Alpiſche Haſelhoen wil noemen, hij zal niet qualijk ſchijnen te doen.

De kleine *Grijgelhaan*, is de boovenſte in alles gelijk, maar de helft kleinder.

Het *Haſelhoen*, *Attagen*, komt van grootte en de gantſche geſteltheid bij de Faſant. Het heeft een korte en zwarte bek, aan 't eind gekromt. Het is over het geheele lijf bijna verſcheidenverwig of bont. Het hoofd heeft op het midden van de kruin een opſtaande geelägtige kam, met zwarte en witte vlakken geſchaakeert.

De *Haſelhen*, ſchijnt teenemaal uit het geſlagt van de Patrijſen te weezen, zo ze niet grooter was; en om dat ze zwaarlijviger met gepluimder ſchinkels, en ruig gelijk als met haaſe vlokken loopt. De veêren zijn van alle zijden veelverwig, zo dat men zeegroen, aſchgraauw, zwart, kaſtanje-bruin en wit in de zelve beſchouwt.

De *Otis* of de *Traage vogel*, (Trap-gantſch, niet gans, maar gantſchelijk,) word in 't Griekſch Trapvoet genoemt. Bij de Nederduitſche gelijk als gantſchelijk traag. Uit de ouden, zegt Aldrovandus, hebben wij niemand, dat ik weet, die de Otis hebben beſchreeven. Atheneus haalt deeze woorden uit Ariſtoteles aan: De Vogel Otis is een ſplitvoet, ſtaande op drie klaauwen, van grootte als een groote Haan, met een lang hoofd, wijde oogen, een ſcherpe bek, een beenägtige tong, en een ranken hals. Eindelijk zegt de zelve Aldrovandus; wij hebben van die dingen, in de werken die 'er van Ariſtoteles zijn, niet geleezen.

De *Veld-* of *Wilde-Eendvogel*, of de *Tetrax van Bellonius*. Deeze word een wild Eend genoemt, niet om dat het een water-vogel is, maar om dat het als de Water-Eenden op de aarde neêrzit: ja dat meêr is, het heeft geen gelijkenis met de water-vogels; want het is een veld-vogel, van lijvigheid als een Faſant; met het hoofd, behalven de dikte, naar een Quakkel, en met de bek naar een jongk Hoen gelijkenende.

De *Vogel Stella*, of *Star-vogel* geheeten, gaat ook op drie klaauwen. Het geheele lijf, uitgenoomen de buik, de ſtaart, en de groote vleu-

gels,

gels, is zo uit wit, geel en zwart geſchakeert, dat het moeijelijk is te oordeelen, welke verf uitſteekt.

De *Oedicnemus* van Bellonius heeft zeer dikke ſcheenen beneeden de knije, een heele dikke mond, en drie klaauwen aan de voeten. Hij gelijkt met de vleugels, van binnen wit en van buiten zwart, naar de Otis, dog met de rug naar het Haaſel-hoen, want hij is rookverwig. De Vogel-beſchrijver noemt hem Charadrius.

VAN DE PATRIJSEN OF VELDHOENDEREN.

Ariſtoteles zegt, dat de Patrijs andere vogelen treed, als ze maar van grootheid gelijk zijn. De gemeene Patrijſen zijn kleinder als de roſſe, te weeten, van grootte wat minder als Duiven: de verf is ook donkerder. Ariſtoteles verhaalt van tweederlei geſlagt van Patrijſen, maar Plinius maar alleenlijk van een eenig: zij ſchijnen die Indiſche niet gekent te hebben, de welke Strabo verhaalt dat grooter zijn als een Gier en een Gans. Bellonius beſchrijft vijf vogelen onder de naam van Patrijſen, naamentlijk de Griekſche Patrijs, de groote roſſe Patrijs, de grijſe Patrijs, dat is, de aſchgraauwe, alhoewel hij zelf het de donker-roode overzet, de Patrijs van Syrië, of de Patrijs van Damaſcus, en de witte Patrijs of Haaſevoet, Ruigpoot.

De *Griekſche Patrijs*, bij de Grieken *Coturnus*, is eens zo groot als die van ons land; aan de bek, en de roode voeten, en aan het voorſte gedeelte van de maag, met de zelve vlakken als de onze geſprengkelt, en van grootte als een gemeene hen.

De roſſe of groote *Patrijs* heeft een roode ſchaarlaake bek. De voeten zijn zo rood niet. De rug, de borſt, en 't hoofd zijn aſchgraauw. De buik rosägtig. Hij is van grootte, en met de gedaante van de bek, als een Duif.

De kleine of aſchgraauwe *Patrijs*, is teenemaal verſcheidenverwig als de Patrijs van ons land, en niet wel om te beſchrijven.

De *Patrijs van Damaſcus*, komt met de geheele gedaante, en de kortheid en de dikte van het lijf heel nabij de Veldhoenderen; zij gelijkt zo wel naar de kleine Patrijſen, dat men ze op het eerſte aanzien naauwelijks kan onderſcheiden. Het is de Syriſche Patrijs van Elianus niet, alhoewel de grootheid overeenkomt.

De witte *Patrijs*, of de *Haaſevoet*, *Ruigpoot*, word ook de Steen-Patrijs geheeten, en komt met de grootte van een Duif over een. Zij is gantſch blank, behalven de pennen van de ſtaart die meeſt zwart zijn. De voeten en de klaauwen zijn met veêren bekleedt. Daar is nog een andere,

van

van de zelve naam, in de grootheid maar alleen van de Quakkels verſchillende.

De *Quakkel der Latijnen.* Longolius meint, dat ze mogelijk bij Theophraſtus Dwerg-Patrijſen worden genoemt, nademaal ze een Patrijs in alles zo wel gelijkenen, dat ze behalven de kleinte en de gedrongentheid van het lijf gantſch niet verſchillen. Het wijfje van de Quakkel is ranker van hals als het mannetje. Het mannetje is veel grooter, en heeft booven de bek als eenige hairtjes, die aan her wijfje niet en zijn.

De *Ortygometra*, de *Quakkel-moeder*, word bij Heſychius een zeer groote Quakkel uitgelegt. Sommige Hoogduitſchers noemen ze de Quakkel-koning.

De *Cynchramus*, zegt Bellonius, is grooter als een gekuifde Leeuwerk. De hoedaanigheid van de bek, als het voornaamſte kenteeken, wijſt ons klaar aan, van wat voor een vogel wij ſpreeken, want die is kort en dik, en kennelijk door een knobbeltje, als meede zo hard als een been, daar beneffens het onderſte met het boovenſte te zaamen gevoegt, maakt in het midden een kuil. Men vind nergens een andere vogel met zodaanige geſteltenis van een bek. Ik weet niet zeeker, zegt Aldrovandus, wat voor een vogel de Cenchramus is, en ik zie geen andere van de nieuwe Schrijvers, die kan verzeekeren dat hij de zelve heeft gekent, behalven Longolius en Bellonius, van de welke die de Cenchramus met de Ortygometra te zaamen mengt, welke beide Ariſtoteles duidelijk onderſcheid: en deeze dringt ons een klein vogeltje, bij de Franſen Preier geheeten, op, om dat het in 't veld overvloedig is, met een korte en geknobbelde bek, in plaats van de Cenchramus van Ariſtoteles, en de Geersvogel (Miliaria) van Marcus Varro, ſteunende op geen andere reeden, als om dat het geers eet.

VAN DE HAAN, HOENDERHAAN, HUISHAAN, EN DE HEN, HINNE.

Het woord Gallus, Haan, bij de Latijnen, en Aléktor bij de Grieken, is gelijknaamig en twijffelägtig, en beteekent veele dingen: want het is onzeeker, zegt Quintilianus, of het een vogel, of een volk, of een naam, of de fortuin (het geluk) van een menſch beteekent. Dog Aléktor word een Haan genoemt, om dat hij ons uit de ſlaapplaats opwekt. Hij word ook Orthobróas geheeten, om dat hij den daageraat door het kraaijen verkondigt. Gallinaceus (van de hoenderen) ſchijnt van Gallina te worden of voort te koomen, en word ook enkelijk in de plaats van Gallus, Haan, geſtelt, of als een bijnaam daar bij gevoegt,

moo-

moogelijk uit reeden van het onderſcheid, op dat naamentlijk de twijffelzinnigheid vermijd werde. Pullus (een kuike of kieke) is een algemeene naam van alle vogelen; en de vrugt (dragt) van ſommige viervoetige dieren worden ook Pulli (de jongen of veulens) genoemt, als van een paard en een ézel, maar voornaamentlijk van de vogelen, en onder die meeſt van de Hennen bij uitneementheit. Eenige uit de nieuwe Schrijvers ſpreeken Pulla, een Kieke, ook in het vrouwelijke geſlagt uit. Pullaſter en Pullaſtra beteekent een jonge Haan en een jonge Hen. Pullejacius, Pullicenus, of moogelijk Pullicinus word door verminderinge voor een klein Kuiken gezegt. De Latijnen ſchijnen Ovum, een Ei, van het Griekſche Oòn afgeleid te hebben, door tuſſchenzettinge van de letter V om de welluidentheit: want ze hebben Oòn gezegt, gelijk als Oion, dat is, eenzaam, om dat ze elk bijſonder gelegt worden. Het gedeelte van het ei dat zig eerſt aan het gezigt opdoet, word de Dop, de Schaal, de Beeker (Kelk,) en de Schors (Baſt,) genoemt. De Eiëren die zonder dop uit koomen, worden 'Anóſtraca geheeten. Het geene nu als 't ei gebrooken is verſchijnt, word het wit van 't ei, het blanke van 't ei, en het eiërwit genoemt. Het binnenſte vogt van 't ei, dat geel van verf is, daar zeit men den Dooijer (de Door,) en het geel van 't ei teegen. Het onderſcheid van de Haanen en Hennen word van de landen en plaatſen, en van de grootte of ſtrijdbaarheid genoomen. Nogtans verſchillen ze ook in andere dingen. De Hadriaanſche Hennen koomen ons eerſt voor. Maar welke zijn ze? zegt Aldrovandus, ik zie dat zommige anders gevoelen, en inder daad het heeft mij tot nog toe niet moogen gebeuren iemand te zien, die in deezen deele aan geleerde verſtanden net heeft konnen genoegen geeven. Longolius zegt, dat eenige Hennen in 't Hoogduitſch gelijk als Leghennen worden genoemt, en hij giſt dat die de Hadriaanſche zijn. Columella noemt moogelijk de zelve dwerghennen of Krielhennetjes. Daarenboven zijn 'er nog andere geſlagten van Hennen, van de ouden in groote eere gehouden, die ons insgelijks bijna onbekent zijn. Zodaanige zijn de Tanagreſche, Lydiſche, Rhodiſche, Chalcidiſche, Mediceſche, en de Alexandrijnſche. De Schrijvers van de ſcheepvaart naar Indiën verhaalen, dat 'er in het koningkrijk Senega Hennen zijn, die Faraoos hoenderen genoemt worden. Elianus ſchijnt te verzeekeren dat 'er ſtomme Haanen zijn. Men vind in de Stad Quelim, in 't Koningkrijk Mangi, eenige Hennen met zwart hair als een kat. De geweldige groote Stad Fuch, geleegen in 't ooſten, brengt hennen voort met wol, van zulk een witheid, dat ze naauwelijks voor de ſneeuw wijken. Van de geveêrde weederom zijn ſommige kaal van voeten, en andere ruig, welke laatſte de

Hoogduitſchers noemen Gehoosde. Weederom hebben ſommige een enkelde, en andere een dubbelde kam, en eenige een ſtaart, en andere geen. De verf kan in het geheele hoender-geſlagt niet beſchreeven worden: want dit heeft alleen van de gemeſte ſplitvoeten verſcheide verven. De Haan heeft een kam op de kop waardig om te zien: waar van daan Haanen rood-gekamde vogels genoemt worden. Dat vliesägtige vel, het welke onder de kin en den hals van weêrzijden neederhangt, word de Lel genoemt. De oogen zijn blinkende en klaar. De bek in beide de kunne ſterk, en in 't boovenſte deel krom, meeſten-tijd hoornig van verf. De mannetjes hebben grooter ſtaart als de wijfjes. De mannetjes zijn allermeeſt met de ſpoor gewaapent. De Haanen beginnen te kraaijen, als ze de Hennen beginnen te treeden.

Aldrovandus geeft maar twee afbeeldingen van zijn boere hoenderen, als zijnde elk een wel bekent; van welke de eene hen geheel blank is, en een kam heeft gelijk een Leeuwerk. De andere is tuſſchen twee muuren van een oud kaſteel gevonden, van honger geſturven zijnde, en bijna geheel in ſteen verandert, en ijſſelijk door haare pennen zonder veêren als een ijſervarken.

Pumilio, het *Kriel-* of *Dwerg-Hennetje*. Wat baat hier het nette beſchrijven, indien de verf meeſten-tijd, ja bijna altijd in deeze, gelijk als in de andere verſchilt?

De *Patavijnſche Hoenderen*. Het mannetje was ſchoon van aanzien, alleenlijk maar met vijf verven verſiert, te weeten zwart, wit, groen, rood en geel. Dog in de geheele Hen, behalven dat witte velletje, dat ze bij de oorgaaten heeft, was gantſch geen wit, maar ze was groen uit het zwart.

De *Haan* en de *Hen met geveêrde voeten*. De Haan was van hals en rug kaſtanje bruin. De geheele Hen was geel, met zwarte vlakken overal beſprengkelt.

Een *Haan* en twee *Turkſche Hennen*. Het gantſche lijf was wit, met zilvere en goude ſtreepen verſiert. De heele Hen was wit, met zwarte vlakken overal beſprengkelt, en de voeten blaauwägtig. De andere Hen had heele hemelsblaauwe voeten, en was op de zelve wijze als de voorgenoemde, uit het wit en 't zwart gevlakt.

Een *Haan* en *Hen van Perſië*. Die verſchilt voornaamentlijk daar in van de onſe, dat hij geen ſtaart heeft, voorts is hij eeveneens. En deeze is in verf van het mannetje heel verſcheiden, waarom de verandering van de verf, zo in deeze, als in die, heel weinig word geägt.

VAN

VAN DE WANSCHEPZELS.

Dewijl in het Hoender-geſlagt Wanſchepzels geteelt worden, zo vertoont Aldrovandus ook ſommige afbeeldingen van de zelve.

Men zegt dat de drievoetige Haan met veele andere kuikens bij de Brutii is voortgekoomen, in het jaar na de Scheppinge 3763, en voor Chriſtus geboorte 196.

De volgende Haan is te gelijk met drie voeten verzien.

Een zeekere Hen had ook drie voeten, maar het derde been quam digt bij den aars uit.

Een Kuiken met drie voeten uitgekoomen, quam het derde gelijk als uit de ſteuit.

Een Geraamte van een wanſchaape Kuike, en het boovenſte kuike bijna gelijk, als dat de voet uit den aars gebooren, met vijf klaauwen was verzien.

Een viervoetigen Haan, welkers twee agterſte voeten volkoomen waaren en geel, en de voorſte onvolmaakt en bleek.

Een Hen van eenerlei verf was ook gebooren met vier voeten.

In 't jaar 1551, zijn in Vrankrijk dubbelde kuikens van een Hen gevonden, met vier vleugels, en zo veel voeten, maar alleenlijk met een eenig hoofd.

Men verhaalt dat 'er te Cera, in het jaar 3838, na de Scheppinge, en 125 voor de geboorte van Chriſtus, een vijf-voetigen Haan is gebooren.

Een Kuiken met een dubbeld hoofd, alleenlijk met twee vleugels en voeten.

Van gelijken een eenig hoofd te zaamen van een tweeling Kuiken.

Een Haan op een wonderlijke wijze wanſchaapen, wierd voor eenige jaaren aan het hof van den Groot Hartog van Toskane gezien. De Kam en de weederzijdſche lellen beſtonden uit pluimen. Hij had op het voorhoofd twee kaale pennen, of liever ſteil over eind ſtaande ſchagten van pennen, als twee hoornen; desgelijks twee andere aan weêrzijden van de bek bij de neusgaaten, op het einde met dunne veêrtjes als verkens borſtels; als mede een andere in de nek, die aan het begin bijna met diergelijke borſtels was verſiert. Het geheele lijf was bijna bruinägtig, maar de wortels van de pennen waaren witägtig, zo dat ze over het geheele lijf naar viſſchobben geleekenen. Bij de ſteuit, waar langs de ſtaart uitgaat, had hij een ronde min of meêr witagtige knobbel. De blaauwägtige ſtaart, vleeſchägtig als het viervoetig gedierte, kaal van hair,

had aan 't eind een blanke wolle vlok. De ſcheenen waaren als met laarſen overtrokken.

Een Haan met verkeerde veêren of pennen.

VAN EENIGE VREEMDE GENAAMDE HOENDEREN,

EN EERST VAN DE INDIAANSCHE GE-OORDE HAAN MET DRIE KLAAUWEN.

De roode bek gelijkt niet naar die van andere Haanen, maar komt gantſchelijk met de Paapegaai over een. Het hoofd, de rug, de borſt en de buik zijn ligt rooſverwig. Hij is met twee kammen geteikent. De groote opſtaande ooren zijn die van de ézels niet ongelijk. De vleugels zijn heel verſcheiden-verwig. De ſtaart is dubbeld, en de eerſte klein, en van vijf pennen, dog de tweede beſtaat uit negen zeer lange pennen. De voeten zijn rood, de klaauwen drie, en de nagels en de hiel zijn wit.

Een andere *Indiſche Haan* was over het geheele lijf pek-zwart, hij had geen ſpooren of ſtaart, nog ook geen kam, maar in plaats van die droeg hij hairlokken.

Een *Indiſche Hen* is van verf en geſtel van lijf de boovenſte Haan ongelijk, dog ook met een hairlokkig gekrult hoofd.

Twee andere *Indiaanſche Hennen*. De eerſte van de bek tot het einde van de ſtaart toe (de welke wit is, met zwarte ſtreepen beſprengt) zwart: welke zwartheid nogtans bijna overal naar het blaauwägtig helt. Zij droeg een groote knobbel op het voorhoofd, van gedaante als een vijg, bijna heemelsblaauw. De andere was zo zwart niet, maar alleen bruin van verf, die aan den hals en de vleugels op het aſchgraauw trok. De knobbel op het voorhoofd was die van de andere nu genoemde zeer gelijk.

Hennen van Guinea. De Haan van de kuſt van Barbarije is een zeer ſchoone vogel, van grootheid van lijf, geſtalte, bek en poot gelijk de Faſant, gewaapent met een hoornige kruin in een hoornig ſpits van het agterſte gedeelte hellende, en in het voorſte opgaande verheeven. Hij is uitſteekend ſchoon purper-verwig onder de keel. Men kan de Haan en de Hen niet wel onderſcheiden, zo groot is de overeenkomſt, als dat het hoofd van de Hen gantſch zwart is.

De *wollige Hen.* Fuch is een geweldige groote ſtad, in het ooſten geleegen, alwaar zeer groote Haanen vallen. De Hennen zijn zo wit als ſneeuw, en niet met veêren, maar met wol gedekt, als het vee.

De *Schotſe wilde Haan.* Het mannetje is op den hals, de borſt, de vleu-

vleugels, en de heupen, met hoog-roode ſtippen geſprengt. De zwarte vlakken veranderen het grijsgraauwe wijfje.

De *Morhenna* van de Engelſe. Daar is een wild hoendergeſlagt bij hen luiden, in het welke het wijfje zo veel van het mannetje verſchilt, datze voor iemand die 'er geen verſtand van hadde, van twee geſlagten zouden ſchijnen te weezen. Het mannetje is wat kleinder als een Huishaan, gantſch zwart, behalven een gedeelte van de ſtaart, dat het aarsgat bedekt. Want de Hen is wit.

De *Poel-Haan*, een vogel bij de Schotten en Engelſen bekent, ſchijnt aan de beſchrijvinge van het Haſelhoen ondergevoegt te moeten worden.

VAN DE KAPOEN, KAPUIN.

De *Kapoenen*, als zijnde ontmant, kraaijen niet, nog vallen de Hennen niet moeijelijk. Zo veel geſlagten van Haanen als 'er zijn, zo veel geſlagten van Kapoenen konnen 'er ook weezen. De Kapoenen verſchillen alleen van de Haanen door het ſnijden. Nogtans hebben ze de maanen van het hoofd grooter als de Haanen, en de pennen van de ſtaart zijn langer. De ſtem is flaauwer en heeſch.

VAN DE VOGELEN DIE ZIG TE GEELIJK IN HET STOF WRIJVEN EN WASSEN.

VAN DE DUIVEN IN HET ALGEMEEN.

Onder de gebruikelijkſte Griekſche naamwoorden van een zelve beteekeniſſe is voornaamentlijk Peristerà (een Duif,) Dog de Atticiſpreeken Periſterôs in het mannelijk geſlagt uit. Men leeſt bij de Latijnen Columbus (een Doffer) in het mannelijk geſlagt, en Columba (een Duif) in het vrouwelijk: nogtans gebruikt men in het veelvouwdig getal het vrouwelijk geſlagt meeſt, zo als de Letterkundige het onderhouden. Het verminderend woord Columbulus (een Doffertje, een Duifje) word zelden gebruikt. De Columbi (Doffers,) zegt Albertus, worden daar van genoemt, dat ze geduurig werk maaken van hunne lendenen, (colere lumbos:) daar en teegen de Palumbi (Wilde Duiven, Ringelduiven, Houtduiven) om dat ze hunne lendenen verſchoonen, (parcere lumbis.) Welke woordoorſpronkelijkheid, zegt Aldrovandus, bij mij niet word afgekeurt, alhoewel ik ondertuſſchen aan ijder geleerd man zijn eigen oordeel overlaate. Ariſtoteles ſchrijft dat 'er één geſlagt

van Duiven is, maar vijf ſoorten, de welke hij aldus optelt; de Duif, de Oenas, de wilde Wijnduif, de Phabs, de Phaſſa, en de Tortelduif. Die de Duiven in Huisduiven en in Wilde Duiven verdeelt, zoude niet qualijk doen. Sommige Duiven worden gemeenelijk Huisduiven genoemt, als, de Steenduiven, die zig in toorens, of op het hoogſte van 't huis, of op de daaken onthouden; de Duiven, geheeten Kroppers, met ruige of geveêrde voeten, die al korrende de krop geweldig dik uitzetten: de Gekapte Duiven, Kappers, Kappertjes, Munnikjes, naamentlijk van de kuif, die naar een kap, een koovel, keuvel, een monnikskap, ſchijnt te gelijkenen: de Duiven van een korter bek, Kortbekken: de Duiven die onder het vliegen in een kring rondom vliegen, Draaijers, Gierduiven: de gekopte Duiven, Haaſebollen: en de gehelmde Duiven, Helmpjes. Het is niet wel moogelijk, zegt Ariſtoteles, dat de kunne der Duiven met kennis kan onderſcheiden worden, als uit het zien van de ingewanden.

DE BESCHRIJVINGE VAN EENIGE HUISDUIVEN.

Wij noemen ze Huisduiven, die bij na onder een dak met ons leeven. Van deeze zijn ſommige van ons land, en andere vreemde of uitlandſche. Van de onze hebben eenige ruige en ſommige bloote voeten. Weederom zijn eenige gekuift, en andere plat van kruin. In de vreemde word dat onderſcheid zo zeer niet gevonden, maar ze verſchillen daar en booven in de grootte van de bek. Weegens de verf van allen valt niet te zeggen. Onder de meeſt bekende, die bloote voeten hebben, is tweederlei geſlagt, groot en klein.

De eerſte van de wanſchaape Duiven is in Duitsland in 't jaar 1550 gevangen, en had niet alleen vier voeten, maar van natuure een dubbeld aarsgat, die van Keiſer Karel, &c. voor een wonder is gezien. De andere was te Bononië uitgekoomen, met een dubbelde aars, ook viervoetig, gantſch aſchgraauw op het violet trekkende.

De Duiven met ruige of geveêrde voeten. Van onze Huisduiven, die ruige voeten hebben, konnen ſommige ook groote en eenige kleine genoemt worden, en van deeze zijn eenige weederom plat van kop, en andere gekuift.

Aldrovandus vertoont uit de kleine, die geen kuif hebben, maar alleen één witte Duif in print.

De bonte Duif beſtaat alleen maar uit twee verven, behalven dat de voeten bloedrood zijn. Want het hoofd, de keel, de borſt, de buik, de heupen, en de vleugels van onderen zijn wit. De geheele rug is zwart.

zwart. De nek, de hals, en de wieken van booven, als meede het aarsgat, en de ſtaart zijn bont uit het wit en 't zwart.

Onder de gekuifde Duiven van ons land, was een vogel, gantſch uit het blaauwägtig, wit en zwart geſchaakeert.

VAN DE VREEMDE DUIVEN.

Het onderſcheid van de vreemde Duiven is grooter. Want zij verſchillen niet alleenlijk ten aanzien van de voeten, maar ook in de grootte van de bek, en de kuif van 't hoofd.

De *Duif Riccia* heeft een kuif met gekrulde veêren bekleed.

Het geſlagt van de *Duiven* van *Cyprus* is tweederlei; het eene gekuift, en het andere plat van kop. Van de Gekuifde die ze Kappers of Monnikjes noemen, hebben eenige bloote voeten, en andere zijn met veêren gedekt, die ſommige Helmen noemen.

De meeſte uit dit geſlagt hebben bloote voeten.

De *Kropper-Duif* word alzo geheeten om de wijde ruimte van de borſt.

Daar is nog een Duif, die ook bij ſommige de Cyperſe word genoemt, met een zeer fraaije kuif verſiert, maar ze is zo ſterk niet gekapt.

Twee andere zijn bijna over al eeveneens, beide aſchgraauw naar het blaauwägtig hellende.

Sommige noemen diergelijk geſlagt van Duiven *Indiſche*, om dat ze heel wel bij de Cyperſe konnen getelt worden: want indien men 'er de de kuif of de kap bijvoegt, zullen het teenemaaal zulke weezen.

Daar zijn 'er die een zeekere Duif de *Cretenſche* noemen, alhoewel de kortheid van de bek anderſins aanwijſt, dat ze meedegeſlagtig is aan de boovenſte.

Sommigge noemen een andere Duif een Kropper, maar die naam paſt beeter aan die groote, de welke onder het vliegen de krop met wind opblaazen, en gelijk als tot een groote opgezwollentheid uitzetten.

Een andere *Duif*, ſchoon een wanſchepzel, wort uit het zelve geſlagt vertoont. Het was eenigermaaten een tweelijvige vogel, naamentlijk uit het eene lighaam een ander paar voeten uitſteekende, daar de twee overige voeten aan het ander volmaakt lijf vaſt waaren.

Men noemt diergelijke Duiven Perſiaanſche en Turkſche, van verf gantſch zwart of donker bruin, behalven de oogen, die vermillioen rood, en de voeten die bleek rood zijn, als meede de bek die geel is. Maar of diergelijke verf aan dit geſlagt eigen is, weet Aldrovandus gantſchelijk niet.

Een zeekere vogel met een *Eendebek* komt onder de naam van een Indiaanſche

diaanſche Duif voor, daar ze ondertuſſchen behalven de voeten en de grootte niets met de Duiven gemeen heeft.

De *Veld-* of de *Steen- Duif* van *Varro* word van verf bruin aſchgraauw uitgedrukt, niet daarom, als of ze allemaal zo zijn, want in dit geſlagt verſchilt de verf ook, maar om dat ze ten minſten veel tijds zodaanig zijn.

VAN DE GROOTE WILDE- OF RINGEL- DUIF.

Ik, zegt Aldrovandus, op dat alle verwarringe vermijd werde, zette Phatta over Palumbus de groote Ringelduif. dog Phabs de kleine Ringelduif. Men leeſt Palumbus in het mannelijk, en Palumba in het vrouwelijk geſlagt. Men zegt ook bij vermindering Palumbulus, een Ringelduifje, als Columbulus. Of het geſlagt van de wilde Ringelduiven, dat is de Ringelduiven in zig zelven aangemerkt, een verſcheidentheit toelaat, is tot nog toe niet zeeker. Nogtans leeſt men bij Pet. Martyr, dat de Spanjers, op een eiland van de nieuwe weereld, grooter Ringelduiven als de onze hebben gevonden. Dat de Ringelduiven de Duiven gelijkenen, hebben wij uit het gemeene ſpreekwoord.

De *Phabs* of de kleine *Ringelduif.* Dewijl deeze vogel bij Aldrovandus nooit gezien, nogte aan andere bekent is, zo is de beſchrijvinge van de zelve agtergelaaten.

De *Oenas* of *Vinago*, *Wijnduif*, moogelijk gelijk als ik ga met wijn om. Zij is niet kleinder als de Huisduiven. De verf helt eenigermaaten uit het ijſerroeſtige naar het rookerige, zo als die van zwarte wijn, of gelijk in de zwarte rijpe druiven is.

De *Alchata* of de *Filacotona* van de *Arabiers* is een geſlagt van wilde Duiven. Ze zijn gemeenelijk gezien in Syrië, met zwarte en zeer korte voeten.

De *Duif Livia*, de *Loodblaauwe*, is alzo genoemt van de loodblaauwe verf. Of in dit geſlagt verſcheidentheit gevonden word, zegt Aldrovandus, weet ik voorwaar niet: nogtans leeſe ik bij Elianus, dat de Duiven Liviæ in Indië groene veêren hebben.

VAN DE TORTELDUIF.

Bij beide, te weeten zo Grieken als Latijnen komt het woord af van het geluid van de ſtem, naamentlijk van Truzein, Korren. De Tortelduif is ten aanzien van het lijf klein van hoofd, en de verf helt uit het aſchgraauw naar het rosägtige. Een gitzwarte kring omringt den hals van

van agteren, met groene vlakken beſproeit, maar is van vooren niet wel zigtbaar. In teegendeel is het geleegen met de Indiaanſche Tortelduiven. Want het wijfje, uitgenoomen de voeten die rood zijn, en behalven de bek die zwart is, gelijk als in het mannetje, en al de reſt, is wit. Dog het mannetje is ros van hoofd, hals, borſt, en wieken tot de ſlagpennen toe, en van rug tot de ſteuit toe.

VAN DE MOSCH, MUSSCHE, IN 'T ALGEMEEN.

Alexander Myndius verhaalt alleenlijk maar van twee geſlagten van Moſſchen, het eene wild, en het andere tam. Scaliger de Vader verhaalt, dat hij witte Muſſchen heeft gezien, en hij houd ze niet voor verſcheide, maar voor zeldzaame. Behalven de witte en de gemeene Huis-Moſſchen, heeft 'er Aldrovandus veele afgemaalt, onder welke de eene anders van verf als de andere is. Scaliger ſchrijft, dat 'er op het eiland van Sint Thomas groene zingende Moſſen zijn; maar of deeze uit dit geſlagt zijn, is den Schrijver onbekent. Het is overtollig de Moſch te beſchrijven, die alle uur van den dag van ijder een gezien word. Men kan weeten hoe oud dat de Moſſen zijn uit de bek, om dat die aſchgraauw of ſaffraan-geel omtrent de keel is, als ze jong zijn, maar zwart en hard in de ouwe.

VAN DE MOSSCHEN IN 'T BIJSONDER.

Aldrovandus heeft tweemaal een *witte Muſch* gezien, daar niet als wit aan was, uitgenoomen de bek en de geele voeten. Een geele kring liep 'er om den zwarten oogäppel.

De *geele Moſch* was een heel geel vogeltje, behalven de oogen die zwart waaren.

De *gevlakte* ofte de *drieverwige Moſch*, beſtaat alleenlijk maar uit drie verven, naamentlijk wit, zwart en geelägtig; men kan niet zeggen welke van drie het meeſte uitſteekt.

De *Moſch Witſtaart*. De ſtaart van deeze, ſchoon niet t'eenemaal blank, is wit uit het aſchgraauw, alhoewel hij anderſins van de verf, en met de reſt, bijna is als een Huismoſch.

De *Berg-Moſch* is ver de ſchoonſte van al de Moſſchen van ons land. Van grootte is hij als de gemeene, of moogelijk een weinig kleinder. Hij heeft een ſcherpe kortägtige bek, zwarte oogen, de kruin van de kop bijna ſchaarlaaken rood, of liever kaſtanje-bruin, de kin als de gemeene

zwart, en tuſſchen die en de kruin is wit. In het wijfje is alles bleeker, en aan de kin en heeft ze die zwarte vlak niet.

De *wilde Moſch* komt in de grootte met de gemeene Moſſchen heel wel over een. De kruin van het hoofd is, als de voorgaande Bergmoſch, ijſerroeſtig, hellende naar het vermiljoen.

Alhoewel de Meedegeſlagtige aan de Muſch geen zwarte kin, nog geen kenteekenen van de zelve heeft, gelijk men in ſommige Wijfjes aanmerkt, niet te min getuigt hij met de geſtalte van het lijf, dat hij uit het geſlagt van de Moſſchen is. Over het geheele lijf is hij met rosägtige langkwerpige vlakken, naar beneeden loopende, geverft.

De *gekringde Moſch* verſchilt van de boovenſte, naamentlijk van de gemeene Muſch, zo van de verſchillende verf, als ook, om dat daar de vlak in de boovenſte zwart, de zelve in deeze geel is.

De *kleine Moſch*, die zig in de eiken houd, heeft al de vlakken die men in de Muur-ſpegt vind. De landluiden noemen hem de Neutemuſch, of die zig in de noote-boomen onthoud. Dat klein Moſchje maakt zijn neſt niet als in een zeekere boom.

De *gekke Moſch*. De vogelaars van Bononië noemen een zeeker klein vogeltje, dat met de geſtalte van 't lijf naar de Moſſchen gelijkent, niet teegenſtaande van verf heel verſcheiden, de zotte Moſch.

De *Illyriſe Moſch* is grooter als de Moſſchen van ons land, maar van verf bijna gelijk. Van booven is hij teenemaal wit, en van onder bleek ros, zonder dat 'er eenige andere verf tuſſchen beide loopt.

De *Indiaanſche Moſch*, groot- of lang-ſtaart, met een vermiljoene bek, is van grootte gelijk onze Huismuſſchen. Het hoofd, de keel, de hals, de borſt, de buik en de vleugels beſtaan uit verſcheide verven. De ſtaart is dubbeld, als in de mannetjes Paauw, en ook van twee verven. De kleine ſtaart, die de groote onderſchraagt, en voor een ſteunzel ſtrekt, is wit; de groote ſtaart, gitzwart, beſtaat uit vier heele ſmalle pennen, neegen duim lang.

Een andere *Indiſche Moſch*, langſtaart, is ſchoonder als de boovenſte, en van grootte gelijkerwijs als de voorgaande. De bek heemelsblaauw. Het hooſd is plat, op de nek verheeven, en gantſch zwart. De hals en de borſt zijn ſchaarlaaken-rood, en de buik en de heupen wit. De ſtaart is zwart met heele lange en zeer breede pennen.

Een andere *Indiſche Moſch*, kortſtaart, is de twee boovenſte gantſchelijk ongelijk, naamentlijk kleinder, en behalven de bek en de voeten gantſch zwart, en eindelijk korter van ſtaart als onze gemeene Muſch.

Het *Moſchje* kortſtaart van ons land is over het geheele lijf eenverwig, naamentlijk geelägtig: nogtans zijn de borſt en de buik wit. De bek is hoog geel.

De *roodzwarte* ofte *porphÿr-zwarte Indiſche Moſch* zonder ſtaart (ſteuit.)

Het

Het gantſche lijf van booven en van onder, als meede het begin van de wieken, blinken van zeer ſchoon ſchaarlaake-rood; het overige van de wieken is zwart: nogtans indien de pennen van de zelve aan de zijden worden uitgeſpreid, laaten ze wat wit zien.

Een andere *peers-rood-zwarte Indiſche Moſch* zonder ſtaart, is een vogel langer als de boovenſte, maar zo lijvig niet, en meeſt beſtaande uit drie verven, naamentlijk rood, peers of blaauw, en zwart.

Een andere *Porphijr-zwarte geſtaarte Indiſche Moſch* is de boovenſte gelijk. Dog hij heeft een ſtaart van vijf vingers lang, en beſtaande uit tien heele zwarte pennen. De ſlag-pennen van de vleugels zijn zeer zwart. Het hoofd, de rug en de ſteuit zijn hoog purper, en nogtans de wortels van de veêren geel.

De *witte Emberiza* van Geſnerus is grooter als de boovenſte (naamentlijk de geele, onder de zingende) met een korte breetägtige bek. Hij heeft niet geels, en is van verf als de Leeuwerk, anderſins ongelijk met een blanke buik.

De *veld-Emberiza* is hardſchaalig, of als potäarde van verf aan de ſchinkels, de borſt, de buik, de vleugels, en op het midden van de ſtaart. want aan weêrzijden op de zelve zijn de veêren zwart. De rug is ook zwart, en booven op de vleugels zijn zwarte rondägtige vlakken; dog onder zijn de randen van de pennen volgens de lengte zwart.

VAN DE BEEZIJ-BEIJE-OF BAIJ-EETENDE VOGELEN.

VAN DE LIJSTERS, LIJSTERVOGELS, IN 'T ALGEMEEN.

Iſiodorus meint, dat de *Lijſters* de naam hebben van de traagheid. (Turdus a tarditate.) Turdulus (een Lijſtertje) is het vetminderend woord van Turdus, (een Lijſter:) welk woord Scaliger ook ergens gebruikt. Ariſtoteles ſchrijft, dat 'er drie geſlagten van Lijſters zijn. Het eerſte ende het grootſte van grootte als een Exter. Het tweede van grootte als een Meerel, het welke helder zingt. Het derde kleinder als deeze alle, en minder met vlakken onderſcheiden. De aſchgraauwe verf is hun bijſonder eigen, maar in deeze en geene of flaauwer of hooger: ze zijn alle beneeden langs den hals, op de borſt, en aan de buik met vlakken geſprengkelt. Ze hebben een langägtige, dikägtige en regte bek. De voeten zijn ook gelijk van geſtalte, maar in alle van verf niet eeven eens. Ze hebben alle een breede tong, bequaam om de menſche taal na te ſpreeken.

VAN DE LIJSTERS IN 'T BIJSONDER.

De *Lijm-eetende Lijſter*, word bij Ariſtoteles 'Ixobóros genoemt. Want de Philoſooph meinde, dat hij niet als vogellijm en hars at. Hij is grooter als al de andere Lijſters, een weinig kleinder als een Duif.

De *Hair-Lijſter*, bij Ariſtoteles Trichàs. Dit geſlagt is een weinig je kleinder als de grootte lijm-eetende Lijſter, grooter als de Ilias, gelijk een Meerel.

De *Lijſter Illas* of *Tylas* is bruin over de rug, maar minder gevlakt als de andere Lijſters, en de lange vlakken zijn minder.

De *enkel-genoemde Lijſter*. Ariſtoteles in het algemeen de Lijſters aanmerkende, ſchrijft, dat ze van verf veranderen: en dat komt met deeze Lijſter ook over een. Het is een bonte en gevlakte vogel. Dit geſlagt is van grootte en gedaante bijna eeveneens als de kleine Lijſter, laatſt beſchreeven. De kunne is niet wel te onderſcheiden als uit de zang. Daarenbooven heeft Aldrovandus vier Lijſters, die van de verſcheide verven en vlekken verſchillen, afgemaalt.

VAN DE MEERELS.

Volgens Varro word *Merula*, een *Meerel*, genoemt, gelijk als Mera, dat is alleen vliegende. Ariſtoteles telt twee geſlagten van Meerels op, het eene zwart, en het andere wit, dat maar alleen omtrent Cyllena in Arkadië voortkomt. Maar in Noorweegen, zo als Longolius getuigt, zijn ze ook wit. En Jo. Carus verzeekert, dat hij in de nieuwe weereld, daar hij met de Spanjaards naar toe gevaaren is, witte Meerels heeft gezien. De grootheid komt met de gehairde Lijſter over een. De verf is zwart, waarom de boertigſte Plautus de zwarte verf Meruleus noemde; maar in de winter, naar het getuigeniſſe van Ariſtoteles en Plinius, word hij ros. De kunne maakt in dit geſlagt een merkelijk onderſcheid. Want het wijfje is niet zwart als het mannetje, maar alleenlijk bruin.

VAN DE EENZAAME MUSCH,

Den welken wij het derde geſlagt van de *Meerels*, en het tweede van Ariſtoteles meinen te weezen, zegt Aldrovandus. Maar waarom de Philoſooph deeze vogel bruin heeft genoemt, kan ik naauwelijks zien, dewijl ze gantſch zwart is, behalven de vleugels en het hoofd, die hemelsblaauw zijn geverft. Het is een vogel een weinig kleinder als een Meerel, langägtig

langägtig van bek, en een weinig geboogen. Het wijf je in dit geſlagt is geheel bruin, en heeft geen blaauw, en de borſt is met geelägtige vlakken geſchakeert, en is het mannetje teenemaal ongelijk.

Daar is noch een andere vogel van dit geſlacht met deeze eenzaame Muſch, en ook zelf uit het geſlagt van de Meerels, die zig op de rotſen onthoud, waarom ze gemeenelijk van de Grieken Petrocoſſyphus, dat is Klip-meerel genoemt word Het ſchijnt gantſchelijk de zelve vogel te weezen, die Bellonius de geringde Meerel noemt. Dog het is een kleine Meerel, van alle zijden hemelsblaauw, en in groote waardij om den zang, die in kooijen word gezet.

De eenzaame *Muſch* van Bellonius is gelijk een Nagtegaal, en van de zelve mannieren van doen, dog van dikte als de Lijſter Ilias Die de naam niet weeten, zouden ligtelijk oordeelen dat het een ſoort van een Lijſter was, voornaamentlijk om dat hij die van verf heel wel gelijkent. Het mannetje word van het wijfje door de ſchoonheid van de verf onderſcheiden, want dat is ſchoonder.

De berg-*Meerel* van de Duitſchers. Geſnerus verhaalt, dat hij dit geſlagt heeft bruin gezien, aan de buik naar het aſchgraauw hellende. Het mannetje is zwarter, en van borſt meêr ros, en gevlakter als het wijfje; de verf van de bek is in bei de kunne eeven eens.

De geringde *Meerel*. Dat zeldzaam en ongewoon geſlagt, om den aſchgraauwen halsband, word in Griekenland gevonden. Daar is een zeekere andere Meerel, zegt Ariſtoteles, uit dit geſlagt, dat ze zoude gelijkenen, zo ze geen roode bek hadde, zig onthoudende op het hooge gebergte, van verf zo zwart niet, maar bruin: al het welke met deeze Meerel over een komt.

De tweeverwige *Meerel* is een weinig kleinder als een Meerel, en meeſt van twee verven, en verandert maar alleen, te weeten, van het bruin of zwartägtig, en het roodägtig geel.

Die van het zelve geſlagt van de Meerel, is van geſtalte en grootheid van lijf als een Meerel, en, van het begin van de bek tot het eind van de ſtaart, neegen duim lang.

De andere meedegeſlagtige van de *Meerel* was kleinder als de Meerels, grooter als de Moſſchen, eenigermaaten de aſchgraauwe Collurio, Scheur-of-Wol-havikje, gelijk.

De rooſe-*Meerel* is wat kleinder als een Meerel, van rug, borſt, en het boovenſte van de vleugels roosverwig. Het mannetje is friſſer en ſchooner van verf. Het hoofd van het wijfje, ten aanzien van de verf, is als 't mannetje; maar het overige gedeelte van den hals, de vleugels, en de ſtaart, zijn minder zwart als in het mannetje.

De *Braſiliaanſche Meerel* verſchilt in de grootte van een Meerel : de verf van het gantſche lijf, behalven de ſtaart en de vleugels, de welke zwart zijn, gloeijen zo hoog rood, dat het alle rood te booven gaat: ook en kan geen menſch een rood bedenken, het welke dat niet overtreft.

De *Indiſche Meerel* zonder voeten. Of deeze vogel van natuure geen voeten heeft, het welke R. F. F. Malocchius zegt, daar twijffelt Aldrovandus niet weinig aan : want de gemeene meeſter Ariſtoteles betuigt, dat alle bloedrijke dieren, niet minder als met vier kenteekenen beweegt worden. Deeze vogel is met twee verven onderſcheiden, het hoofd, de buik, en de rug hoog ſchaarlaaken-rood en gloeijend, de vleugels en de ſtaart zwart, de bek als een Meerel, aan het einde krom: waarom ze de Meerel Porphyromelanos, Porfyrzwarte, Roodzwarte kan genoemt worden.

De *Klip-* of *Rots-Meerel*, ofte *Caryocatacte*, *Neutekraaker*, van Geſnerus, is een wilde vogel, en grooter als een Meerel, bijna als een Spreeuw gevlakt, en om de verſcheide veranderlijkheid van de vlakken niet leelijk.

VAN DE SPREEUW.

Ariſtoteles ſchijnt geen ander geſlagt van Spreeuwen gekent te hebben als dat gemeene, het welke daagelijks booven op onze daaken met hunnen zang onze ooren verveelt. En dat is van grootte wel als een Meerel. De Spreeuwen zijn niet alleen bont van de witte vlekken, maar worden ook rood, en zijn ſomtijds geel; en de vogel is ook niet heel zwart, maar op veele plaatſen groen. Behalven diergelijke gemeene Spreeuwen, heeft 'er Aldrovandus nog drie andere afgemaalt : van welke de eerſte gantſch wit is, behalven de bek, die rood is uit den geele. De andere had een witte kop, hals en bek, als dat booven de oogen ter zijde de bek twee aan een raakende zwarte vlakken waaren. De laatſte was geheel ros uit het aſchgraauw, of liever geel, nogtans voorwaart helde hij naar het geel. De Hollanders eeten geen Spreeuwen, om dat ze op de doô dieven aaſen.

VAN DE COCCOTHRAUSTES, KARLBREEKER, GROOTBEK, VAN GESNERUS.

Geſnerus heeft deeze vogel met die naam genoemt, om dat hij met zijn bek de korlen, en de binnenſte kernen of de karſeſteenen gewoon is te

te verbreeken. Hij is een weinig kleinder als een Spreeuw, en heeft een harde bek, ja zo uitſteekende, dat zijn grootheid is tot verwondering. Het hoofd booven is van verf als een oranje-appel, met een zwarte vlak onder de keel, de hals aſchgraauw, de rug ros: de uitëinden van de vleugels zijn geel uit den groene, als de halsband van een Ringelduif. Het einde van de ſtaart is wit, van onder ros, en eeven van die verf zijn de buik, de borſt, en de keel.

De *Indiſche gekuifde Coccothrauſtes*, is de naaſtvoorgaande beſchreeve vogel van bek ook gelijk, een zwarte vlak loopt ook om de bek, en is van grootte als een Lijſter. De ſchaarlaake roode krullen op het hoofd ſtaan in een driehoek, van welke verf de hals, de borſt, en de buik, te gelijk weederſchitteren.

VAN DE VOGELEN DIE WURMEN EETEN.

Regulus, het *Keuningkje*, bij Ariſtoteles ook Trochilus, word Raadsheer en Koning genoemt. Het heeft ook zeer veele naamen, welke alle alhier op te haalen, al te lang zoude vallen. Het Koningkje is bij ons het kleinſte der vogelen, het welke door de haagedoornen vliegt, en de helft kleinder als een Moſchje. Ariſtoteles eigent den Koning (Tyrannus) een lighaam niet veel grooter als een Springkhaan toe, en een roodglinſterende kuif, uit een weinig opſtaande veêren: en voort ſchrijft hij, dat het een ſchoone vogel is.

Een ander *Koningkje* zonder kuif, gelijkent het boovenſte Keuningkje in alles, behalven dat het geen kuif heeft.

De *Muſch Troglodytes*, het *Holkruipertje*, *Roodbaartje*, *Winterkeuning*, is van alle vogelen het allerkleinſte, met een lange altijt opſtaande ſtaart, een langägtige bek, maar zeer dun, en bijna bruin.

De *Muſch Troglodytes* van Bellonius is de Ruticilla, het Roodſtaartje zeer gelijk, dog een weinig kleinder, langägtig van lijf. Het mannetje is in dit geſlagt meêr rood als het wijfje.

De vogel *Aſilus*, in 't Griekſch *Oiſtros*, word van Ariſtoteles onder de vogelen getelt. Om de kleinte van zijn lijf, zegt Aldrovandus, meinen wij dat het de Oeſtrus van Ariſtoteles is, ſchoon 'er ook een vliegende Ingekerfde met de naam van de zelve is, dat de paarden plaagt, en de koeijen dul maakt. Het zou het Keuningkje gelijkenen, zoo de kuif van 't hoofd niet geel was: nogtans is het geel in de plooijen van de vleugels, en in der zelver einden, en van de ſtaart, en langs de rug.

VAN

VAN DE ZWALUWEN IN 'T ALGEMEEN,

EN VAN DE HUISZWALUW BIJSONDERLIJK.

Hirundo, de *Zwaluwe*, kan ſchijnen genoemt te zijn van Haerere, hangen, dewijl ze aan de daaken van de huizen, of aan balken, alwaar ze neſtelt, hangen blijft. Aristoteles maakt maar drie geſlagten van Zwaluwen, Huiszwaluwen, Zwaluwen zonder voeten (Kortgebeende, Gierzwaluwen,) en Valkzwaluwen. Dog Plinius ſchijnt vier geſlagten te maaken, Huiszwaluwen, Veld- of Land-zwaluwen, Kortvoetige, en Oeverzwaluwen. Turnerus verdeelt de Kortvoeten in groote en kleine. Geſnerus vertoont drie geſlagten afgemaalt, het Huis-, Boſch-of-wild-, en Oever-geſlagt. De Kortvoetige verſchillen hier in, zo van de Veld- als van de Huis-zwaluwen, dat ze ruige voeten hebben. J. C. Scaliger telt vijf bijſondere ſoorten van Zwaluwen op, ſchoon hij zegt dat 'er maar vier zijn, want van een geſlagt maakt hij twee ſoorten, de eene ſoort de welke aan de waterkanten, en de andere de welke het neſt aan de wanden plakt. Een zeekere Zwaluw word de Zee-zwaluw genoemt, om dat ze maar alleenlijk digt bij de zee verkeert. Somtijds verſchijnen 'er witte Zwaluwen; maar Ariſtoteles houd die niet voor verſcheide, maar hij ſchrijft, dat de veêren van de al te groote koude nu en dan wit worden. Dog indien iemand witte zwaluwen begeert, die beſtrijke de eiëren terwijl ze broeden met olijven. De Zwaluw is een heele ligte vogel, met een kleine bek, van aangenaame geſtalte, en een taamelijke zwartheid, zij heeft maatig vleeſch en zwart, en veel veêren. Langs de geheele buik word wit gezien. Een blaauwe verf weêrſtraalt aan de zijden langs het hoofd en de wieken. Meeſt onder de keel en aan de borſt laat zig roodheid zien. De ſtaart is lang en geſpleeten (gegaffelt:) de voeten zwart, kort en zwak. De oogen, uitgetrokken zijnde, hergroeijen, volgens Plinius. De Zwaluwen wijken voor geen vogels in ſnelheid van vliegen, ja ze gaanze veel eer te booven.

De veld-of land-*Zwaluw* bij Plinius genoemt, is onder de bek, de keel, en de geheele buik tot de ſtaart toe, wit. De voeten zijn met veêren bekleed.

De *Drepanis* ofte *Oeverzwaluwe*, *Waterzwaluw*. Het geheele vogeltje (naamentlijk het wijfje) is voorwaart wit, behalven de borſt, en agterwaart bruin; maar het mannetje is meerder zwart.

Een vogel de Zee-zwaluw. De vogelaars noemen diergelijke vogel een Zeezwaluw, om de gelijkenis, ſchoon ze veel grooter van lijf is, en

langer

langer voeten heeft. Zij is over de geheele buik, tot de borst toe, wit, en van hoofd, vleugels, en rug bruin.

De Kortvoet, *Gierzwaluw*. Gaza leid de naam af van de kortheid der voeten. Plinius om dat ze het gebruik van de zelve ontbeert. De vogel is over het geheele lijf eenverwig, gelijk men aan het muisen-hair ziet.

VAN DE HOP.

Bij de Hebreen word hij Dukiphat, dat is een Bosch- of Wilde-Haan met een dubbelde kam, en bij sommige Paradijs-vogel genoemt. De Hop is een weinig grooter als een Quakkel. Hij heeft regt over eind staande veêren op het hoofd als kuiven: en regt de kuif op, en laat ze sakken, zo als 't hem lust. Men bevind zijn verf aschgraauw, wit; en een weinig zwart. Hij heeft een zwarte, lange bek, eenigsins krom als een seisse: en is zeer kort van schinkels.

VAN DE MEESEN IN 'T ALGEMEEN.

Aristoteles noemt maar alleen drie geslagten van Meesen. Bij deeze drie voegt Bellonius een vierde, dat de Poel-mees van Gesnerus is. Aldrovandus merkt vier geslagten aan, en Gesnerus zeeven. Zij verschillen in de grootte, en weegens de plaats van het verblijf, als meede van de verf, en door de langte van de staart. Daarenbooven is 'er één geslagt, het welke van de andere verschilt door de kuif op het hoofd. Ze hebben alle witte vlakken neevens de oogen. Zij konnen ook alle met de klaauwen kruipen, en gemakkelijk, waar ze willen aan blijven hangen.

De groote *Mees*, Koolmees, word Fringillago genoemt, om dat hij naar een vink gelijkent. Hij is heel schoon met vijf verven geschakeert, als groen, geel, wit, zwart en hemelsblaauw. Hij heeft een spitse bek, niet zeer lang. De staart in tween gespleeten is ten deele aschgraauw, en en deele zwart.

De *Indische Mees* bestaat voornaamentlijk uit drie verven, blaauw, wit en zwart, behalven de oogen.

De Langgestaarte of Berg-*Mees* is met het voorste gedeelte zwart, van onderen wit, en in het midden van de vleugels rood, als meede om laag aan de buik, maar flaauwer. De staart, van agteren langs den rug over 't hoofd geleid, is zo lang, dat ze daar over heenen steekt.

De blaauwe *Mees* is alleen voortreffelijk om zijn hemelsblaauw hoofd. Het is een heel klein vogeltje, en naauwelijks grooter als het Keuningkje. Het langkwerpig ronde bekje is kort, klein en spits.

De *Poel-Mees* is gantſch zwart van kop. De borſt en de buik zijn wit, en de ſchinkels roosverwig. Hij is een weinig kleinder als het blaauwe Meesje, bruin van lijf naar het aſchgraauw hellende.

De Zwarte *Mees* heeft een witte vlak beneeden de oogen, en een andere op het agterhoofd: voort is het hoofd zwart, de buik geel, en de ſchinkels zijn bruin.

De gekuifde *Mees*, *Koovel-Mees*, heeft een zwart hoofd met weinig witte ſtippen, de kuif van agteren wijd uit, het lijf van vooren bruin, een witte borſt, en aſchgraauwe ſchinkels.

De Boſch-of *Woud-Mees* is zeer klein, kennelijk door een roode vlak langs het midden van de kruin, aan weêrzijden zwart, met bruine pootjes, de wieken een weinig zwart, en het einde van de ſtaart ook; met het overige lijf groen, dog ſlaauwer aan de buik.

VAN DE QUIKSTAARTEN IN 'T ALGEMEEN.

De *Quikſtaart* is alzo genoemt, om dat ze de ſtaart altijt beweegt: zij ruſt nooit, de ſtaart trilt altijt, zij is rank, verſcheiden-verwig, gelijk een Moſch, of kleinder.

De gemeene *Quikſtaart*, die ze deur de bank de witte noemen, is een lang vogeltje, zwart van kruin, van booven-hals, en van borſt; aſchgraauw van rug, met een langägtige dunne zwarte bek, een blanke keel, en een geheel witte buik. De wieken zijn aſchgraauw, uit het wit en zwart bont, als meede de ſtaart, de welke lang is.

De geele *Quikſtaart* komt met de boovenſte over een, het onderſcheid van de geele daar alleen maar bij gedaan zijnde.

De andere geele *Quickſtaart* is van onderen, van de keel tot den aars toe, hooger geel als de voorgaande. Zij heeft een dunne, zwarte, langägtige bek, op het einde een weinig gekromt.

VAN DE SPIPOLEN GEMEENELIJK GENOEMT.

De Vogelaars noemen diergelijke vogeltjes *Spipolen*, en zeggen dat ze de ſtaart beweegen. De Eerſte, die grooter als de andere in dit geſlagt is, heeft een grijsägtig of aſchgraauw hoofd: nogtans maakt een witte vlak, onder de bek, gelijk als een baard. De borſt is rood, en de buik, uit rood en wit, bont. De Tweede helt meêr naar het aſchgraauw als de boovenſte: deborſt is met bruine vlakken naar beneeden needergaande onderſcheiden. De Derde, de welke ſommige Spipola, en andere Boarina noemen, is een vogeltje bijna geheel geel uit het wit, op de vleugels hooger dan ergens. De bek en de voeten zijn bruin.

VAN

VAN DIE DE WELKE GEMEENELIJK STAPAROLEN GENOEMT WORDEN.

De *Staparola* is een vogeltje uit het geſlagt van de Vliegevangers, bijna wit van borſt en buik: en van hoofd, dat op de kruin met zwarte vlakken beſprengt is, en hals, rug, en ſtaart, bruinägtig.

Een diergelijke vogeltje is van grootte als een Quikſtaart, met een lange, ſpitſe, regte bek, booven nogtans een weinig daalende, van booven zwart, van onder hoornig; bleek van hals, borſt en buik.

VAN DE VLIEGEVANGERS.

Iemand kan niet qualijk oordeelen, dat diergelijke vogelen, naamentlijk de Vliegevangers, van het geſlagt van de Moſſchen, dat is van de kleine vogelen zijn, en alzo genoemt, om dat ze rondom de oſſen vliegen. Het vogeltje, dat ze gemeenelijk Boarola of Boarina noemen, is lang, en ook met een lange bek, uit den bruinen ros. De vogelaars noemen diergelijke vogeltje Chevin, die van Genua Borin, gelijk als Boarin, om dat het zig omtrent de oſſen onthoud. Het is een weinig grooter als het Keuningkje. Het heeft een dunne en ſcherpe bek, zeer bequaam om vliegen te pikken. Het Vogeltje, dat onze vogelaars door de bank Pigliamoſche, dat is Vliegegrijper, heeten, is klein en ſchoon. Het hoofd, de hals van booven, de rug en de vleugels zijn een weinig zwart, met deurloopende ſtreepjes, of lange ijſerroeſtige ſtipjes. Het volgende Vogeltje gantſch meedeſlagtig aan het voorgaande, is moogelijk in dit geſlagt het mannetje geweeſt: want het is van borſt en buik uitſteekend rood; de bek is dun en zwart, en ook maakt een zwarte vlak de kin. Daar is ook een Vliegevanger, die ze de grootmoedige en de zotte Moſch noemen, moogelijk van de verf, die bijna op het bruin-rood trekt. Het is een vogeltje van grootte als een Moſch, met een langägtige, dunne, ſpitſe, zwarte bek. Geſnerus ſchrijft, dat diergelijke vogeltje bij de Duitſchers Glareana genoemt word, en dat het bruin op de rug is, ten deele groenägtig uit het bruin, als meede aan de zijden, en een gedeelte van de vleugels. De Zelve Geſnerus ſchrijft van een ander Vogeltje, met een dunne, regte, ſcherpe, en zwartägtige bek. Het is kleinder als een Mees, bruin van verf, met zwartägtige vleugels, ſtaart en ſchinkels. In zijn kort begrijp meint hij, dat Bellonius het voor de Batis van Ariſtoteles afmaalt. Omtrent Straasburg, zo als de zelve Geſnerus verhaalt, is een heel klein vogeltje, ten deele bruin-verwig, als met het voorſte gedeelte, ten deele geelägtig, als van agteren, ten deele witägtig, als langs de zijden, en

neffens den hals, met rosägtige ſchinkeltjes. En weederom in zijn kort begrijp meint hij, dat het Salicaria kan genoemt worden. In ons land, zegt Aldrovandus, word een zeeker ander klein Vogeltje gevangen, dat de vogelaars Griſola noemen, moogelijk van de graauwe verf, dat is zeer grijs; daar het nogtans niet heel grijs is, maar uit het aſchgraauw bruinägtig. Daarenbooven noemen de Franſen, zegt Bellonius, een zeeker vogeltje Moucherolle, van het vliege-vangen. Het is de kleine Veldmoſch, die zig in de eikekoomen onthoud, in alles gelijk, behalven de bek en het zoetelijke gezang. Als het vliegt, ſchuilt het weg in boſſchen en doornhaagen: waarom eenige aanziendelijke en geleerde mannen, die met mij de netten voor dit vogeltje ſpanden, ziende dat het zo wel een Moſch geleek, het in 't Latijn een Braam-Moſch, gelijk als een Tuinbewoonder, hebben genoemt. Geſnerus giſt, dat dit vogeltje het zelve is met zijn Prunella.

DE RUBETRA

Word de zelve geoordeelt, die Ariſtoteles Batis heeft genoemt: Gaza heeft het in 't Latijn Rubetra overgezet. Het is een weing kleinder als een Vink, booven op het hoofd zwart, met zwarte vleugels en ſtaart, en van hals en rug bijna aſchgraauw.

DE ERITHACUS OFTE RUBECULA, ROODBORSJE.

Het geheele Vogeltje is niet grooter als een Diſtelvink. Een zeer ſchoone verf, niet zo rood als oranje, maar naar het ijſerroeſt hellende, verſiert het boovenſte gedeelte van de bek, en de gantſche borſt.

DE PYRRHULA OF RUBICILLA, BLOEDVINK,

Is van grootte als een Moſch, met een zeer korte, breede, zwarte bek. Het mannetje in dit geſlagt is ver het roodſte van borſt; maar het wijfje heeft een geheele aſchgraauwe borſt, voort gelijkent ze het mannetje.

DE PHOENICURUS OFTE RUTICILLA, ROODSTAART.

Daar zijn moogelijk meêr geſlagten van de *Phoenicurus* geweeſt, want Turnerus ſchrijft dat het een zwart hoofd heeft, Geſnerus dat het uitſteekt door een witte vlak. Aldrovandus heeft vier bijſondere aangemerkt, en vertoont twee andere uit Geſnerus afgemaalt, maar geene,

dat

dat hij weet, met een zwart hoofd. Hij is van grootte als een Nagtegaal, of een weinig kleinder; van hoofd, hals en rug loodverwig, of bruin uit het aſchgraauw.

DE ANTHUS OFTE FLORUS

Is een weinig grooter als een Vink, de mannetjes zijn bijna geel: nogtans helt een zeeker gedeelte van de vleugels, en van de ſtaart naar het aſchgraauw: dog de grootere pennen van de zelve zijn ſchoon geel.

DE HYPOLAIS OFTE CURRUCA, GRASCHMOSCH.

Wat voor een vogel bij Ariſtoteles de *Curruca* of de *Hypolais* genoemt word, daar ſtrijden de geleerde nog over, en de zaak hangt nog onder den regter. Dog Turnerus zeit, dat hij kleinder is als een Nagtegaal, maar van de zelve geſtalte van lijf, en groenägtig van verf. Ik meen, zegt Aldrovandus, dat geen vogel, voor de regte Hypolais van Ariſtoteles, van de laatere ſchrijvers is erkent geworden: en ik heb geen vogel gezien, die ik agte die naam eigentlijk toe te koomen. Wat aangaat de oorſpronkelijkheid van het woord Hypolais, Geſnerus giſt, dat het gezegt is, om dat hij onder de ſteenen de wurmen zoekt: maar het woord van Curruca is door naamdigting gemaakt.

DE CANNEVAROLA, BIJ DIE VAN BONONIË GEHEETEN,

Zingt zoetelijk den heelen dag in de hennip, en vliegt nu hier dan daar door de hennip, en door de tuinen, en andere laage boomen, zoekende wurmpjes. Zij drukt zo net met de geſtalte van het lijf een Nagtegaal uit, dat ze, indien ze niet een weinig kleinder was, en niet zo rosägtig, teenemaal de zelve zoude ſchijnen.

DE ATRICAPILLA OFTE FICEDULA, ZWART-KOP, VIJGE-PIKKER.

De *Ficedula* en de *Atricapilla*, zeggen Ariſtoteles en Zoroaſtres, veranderen bij beurtwiſſelingen. Dog het is zeeker dat het de zelve vogel is. Het hoofd, de rug, de ſtaart, en de ſlagpennen van de wieken zijn gantſch zwart. De vleugels zijn van booven groen, de buik geelägtig, het aarsgat witägtig, de bek zwart, middelmaatig, en aan 't eind gekromt, de ſchinkels, de voeten en de naagels gitzwart. Daarenbooven beſchrijft Aldrovandus zes afbeeldingen van deeze vogelen.

DE OENANTHE OF VITIFLORA

Word genoemt van de verf, de uitbottende druiven gelijk, of om dat ze in de wijn-tijd verſchijnt, of dat ze graag druiven eet. De bek, de vleugels, de ſchinkels, en het eind van de ſtaart zijn zwart, en de rug aſchgraauw. Aldrovandus vertoont insgelijks vier vogels, die deeze gelijkenen.

LUSCINIOLA, HET NAGTEGAALTJE

Is van grootte kleinder als de *Nagtegaal.* Aldrovandus heeft aan die geen Griekſche of Latijnſche naam bequamelijk konnen toevoegen, dewijl dat het een vogel is die zo niet voorkomt, en niet als aan ſommige landluiden bekent. De vogelaars hebben dit van de vlakken, die het veele heeft, van verf tuſſchen kaſtanjebruin en half oranje, omtrent het einde van de veêren, Rouſſette genoemt.

VAN DE ZINGENDE VOGELEN.

DE NAGTEGAAL, LUSCINIA.

Ik agte het overtollig, de eernaamen van dit vogeltje te agtervolgen, en op te haalen, zo om dat het zijn eigen fleuite-ſpeelder is, en wie dat het is, door zijnen zang verklaart; als om dat de Digters, en ook die met een ongebonde ſtijl ſchrijven, den lof van het zelve, overvloedig overal hebben verheerlijkt. Van de oorſpronkelijkheid van de naam gevoelen verſcheide verſchillende dingen. Mij ſtaat beſt aan het gevoelen van M. Varro, die meint dat het zo geheeten is, om dat het treurig zingt. Want hij zegt, dat de Lusciola (met deeze naam word het van hem genoemt, dat het zelve is met Luscinia) geoordeelt word bedroeft te zingen, en van de Attiſche Progne uit rouw een vogel geworden is. Daarenbooven word ze van de digters ſomtijds Atthis genoemt, gelijk als de Attiſche, naamentlijk het oog op het verdigtzel hebbende, in de welke Philomela, de dogter van Pandion Koning van Atheene, gezegt word in een vogel hervormt te weezen. Tot hier toe Aldrovandus. Ariſtoteles verzeekert, dat ze het uitterſte punt van de tong ontbeert. Waarom de digters niet zonder reeden hebben verdigt, dat Philomela de tong van Thereus was afgeſneeden. Wijders op dat we voortgaan, de Nagtegaal is een weinig kleinder als een Moſch, ſchoon ze anderſins langer ſchijnt. De bek is langägtigjes, en teêrtjes, en zagt. Het hoofd, de hals, en de rug, zijn met een kaſtanje bruine of bruinroode verf, eenigermaaten naar het aſchgraauw hellende, verſiert. De keel, de borſt,

de

de buik en de ſteuit, ſchijnen een weinigje aſchgraauwägtig witägtig te weezen. De ſchinkels zijn langägtig, de klaauwen fijn, en een weinigje krom. Het wijfje is het mannetje gelijk, ſchoon het ſomtijds wat meêr naar het aſchgraauw helt. Aldrovandus heeft eertijds ook een witte Nagtegaal gezien.

CARDUELIS, DE DISTELVINK, EEN PUTTER.

Turnerus verzeekert, dat de *Diſtelvink* de Chryſomitres van Aristoteles is. Chryſomitres (Goudvink) beteekent met een gulde mijter verſiert te zijn, dat aan den Distelvink eigentlijk toebehoort. Wel zeſhonderd Autheuren van woordeboeken vertaalen Carduelis voor Acanthis, maar Bellonius verzeekert, dat Acanthis een heel andere vogel is. De Distelvink is kleinder als een Vink. Hij heeft op het voorſte gedeelte van het hoofd, en aan de keel wat rood. Het boovenſte gedeelte van het hoofd is zwart, en de ſlaapen van het hoofd zijn wit. Hij heeft zwarte vleugels met wit onderſcheiden, op welkers ſlagpennen aan wederzijden een geele band word gezien. Men wil, dat het mannetje zwarter hoofd, keel en rug heeft, en het hoofd niet alleen zwarter, maar langer en platter: en dat het wijfje heeft aſchgraauwe vleugels, een witte keel, en een rond hoofd.

SPINUS OF LIGURINUS, HET CIJSKE, CIJSJE,

Komt in veele met de *Diſtelvink* over een. De oude, zo Grieken als Latijnen neemen Spinus of Ligurinus voor de Acanthis. De Ligurinus heeft veel gelijkheid met de Thraupis (de Thraupis is een vogel, die Geſnerus getuigt dat Citrinella genoemt word) maar hij heeft meêr van 't geel, en is een weinig kleinder van lijf. Het mannetje heeft een veel zwarter vlak op het hoofd, en is ook over het geheele lijf veel geelder, als het wijfje.

DE KANNARI-MOSSCHEN OF-VOGELS.

Kanarië is een eiland in den Atlantiſchen Oceaan, aan de ſlinkerhand van de Moorſche kuſt, alzo genoemt van de meenigvuldigheid der honden van een ongemeene grootte, een van deeze, die de oude, om de uitſteekende gemaatigtheid van de lugt, de gelukkige eilanden genoemt hebben. Heeden worden alle die eilanden met eenen naam de Kanariſche genoemt. Het is de gewoonte, dat daar van daan eenige vogelen gebragt worden, uit het geſlagt van de zoetzingende, die ze, van de plaats daar ze van daan gebragt

bragt worden, Kanari-moſſchen of Kanarivogels noemen : ſommige zeggen enkeld Kanariën, andere heeten ze ook Suiker-vogels. Het is een vogel van grootte als een gemeene Mees, met een kleine witte bek, ſcherp afloopende, van groene verf op al de veêren van de vleugels en de ſtaart. De borſt, de buik, en het boovenſte gedeelte van het hoofd naar de bek toe, zijn in het mannetje meerder geel, als in het wijfje.

DE VINK, FRINGILLA,

Bij Ariſtoteles Spiza. Ze willen dat de *Vink*, *Fringilla* de naam heeft van Frigus, de kouwde. De mannetjes Vink is omtrent zo groot als een Moſch. Hij heeft een dikägtige bek, en ſterk, vleeſchverwig, maar 't eind zwart. Het voorſte gedeêlte van het hoofd en den hals helt naar het blaauwägtig. De borſt en de buik is twijffelbaar tuſſchen rood en bruinrood. Het wijfje is bijna met de zelve verven verſiert, maar zo fris niet: en de borſt en buik zijn ros-bleek.

DE MONTIFRINGILLA, BERGVINK

Heeft de naam gekreegen van het gebergte, alwaar hij zig onthoud. Het mannetje is grooter als een Vink. De verf op het hoofd, de rug, en de ſtaart is zwarter als van de Vink : het onder-gedeelte is witägtig. De borſt met de keel heeft iet of wat rood. De kruin, de hals, en de rug van het wijfje heeft meêr ijſerroeſtig, en minder zwart, als in het mannetje is.

DE LINARIA, DE VLASVINK

Is van grootte als een Moſch, of een weinig kleinder, dog van gedaante zeer gelijk, van verf hardſchaalig, of ijſerroeſtig naar het aſchgraauw hellende, en die in het mannetje hooger, dat is, meerder op het ros trekkende. Het mannetje is ook op de borſt met roſſe vlakken beſprengt, en het wijfje met bruine en grooter.

DE ROODE VLASVINK.

Geſnerus noemt een ander vogeltje de roode Vlasvink, van de roodſchaarlaaken kruin, zo al het te voorſchijn komt. Aldrovandus merkt twee geſlagten van Vlasvinken aan, die een ſaffraanverwige kruin hebben: maar hier in verſchillen ze van de vogel van Geſnerus, dat ze op de borſt en aan de keel, en op de laatſte veêren van de rug, gantſch niet van die verf hebben, gelijk hij van zijn vogel ſchrijft.

DE

DE LEEUWERK.

Ariſtoteles zegt, dat 'er twee geſlagten van *Leeuwerken* zijn. Behalven deeze twee, kent 'er onze eeuw ook niet weinig verſcheidene. De Moſch, die de boſch-en de groote-Moſch tot bijnaam heeft, gelijkt de Leeuwerk van grootte. De Leeuwerk is aardverwig.

De gekuifde *Leeuwerk* heeft een langätige bek, ſcherp, een weinigje hol en krom. De kuif is een weinigje zwartägtig. De buik en het binnen-gedeelte van de vleugels zijn witägtig. De veêren van de ſtaart zijn zwart. Hij heeft langägtige klaauwen.

De ongekuifde *Leeuwerk* is van verf de gekuifde gelijk, maar van grootte minder, en heeft geen kuif; en hij heeft ook korter bek.

De *Calandra* of de *grootſte Leeuwerk*, is een ſoort van een Leeuwerk. Indien iemand begeerig is de zelve te kennen, die verbeelde zig een gekuifde Leeuwerk, van grootte bijna als een Spreeuw te zien.

De kleine gekuifde *Leeuwerk*, en van het zelve geſlagt van de voorgaande, is de grootte gekuifde Leeuwerken gelijk, maar veel kleinder, en heeft een langägtige kuif naar de kleinte van het lijf, en roode voeten, en de verf van het gantſche lijf bijna ſchijnt meerder naar het bruinägtige, als in die groote gekuifde, te hellen.

De *veld-Leeuwerk* van Bellonius verſchilt een weinigje van de Leeuwerken in de grootte en in de verf: want hij is een weinig geelägtiger, en meerder als de Leeuwerk met zwart gevlakt. Hij zit niet op takken, maar ſlaapt op de aarde. Ze noemen hem Veldleeuwerk, om dat hij in de weijen neſtelt. Hij is kleinder als alle Leeuwerken.

De meedegeſlagtige van de *Leeuwerk*, volgens het gevoelen van ſommige, is van grootte als de groote gekuifde Leeuwerk, of moogelijk een weinig meerder, en de zelve van verf bijna gelijk, en met de zelve vlakken langs het hoofd, de rug, en de borſt beſprengt.

DE CHLORIS, GREUNING.

Ariſtoteles heeft geſchreeven, dat de *Chloris* van grootte is als een Leeuwerk. De verf op de borſt is geel. Turnerus ſchrijft dat hij gantſch groen is, voornaamentlijk het mannetje, en het wijfje bleek.

De Indiſche Chloris is van buik en borſt zeer blank, de bek uit het groenägtig naar het bruin hellende; het geheele hoofd, de rug en de ſteuit groen; de veêren, en de ſlagpennen, en de gantſche ſtaart heemelsblaauw; met witte ſchagten, en zwarte voeten.

VAN DE CITRINELLA VAN GESNERUS, OF DE THRAUPIS VAN BELLONIUS, EN EENIGE ANDERE GEELE VOGELEN.

In ſommige plaatſen van Italië, word een vogeltje, van het geſlagt van de Chloris of de Ligurinus, Citrinella geheeten, met een geele of citroene borſt, en een aſchgraauw hoofd. Bellonius meint, dat het de Thraupis van Ariſtoteles is. Een zeeker vogeltje word door naamdigting Tarin genoemt, het is gelijk als de Ligurinus. Geſnerus ſchrijft, dat een zeeker vogeltje bij de Italiaanen, van de goude verf, het gulde vogeltje, als de Citrinel genoemd word. In eenige plaatſen van Hoogduitſchland, word ook een vogeltje, met naame Gyrola, zeer gepreezen om den zang, bij de Citrinellen vergeleeken.

DE SERINUS VAN GESNERUS.

Dit vogeltje word in 't Italiaanſch *Serin* geheeten, waarom het moogelijk Serinus van de citroen-verf genoemt word. Want het gelijkent het vogeltje Ligurinus en van grootte, en ten deele van de verf; te weeten uit het groen geelägtig van borſt en buik: met het boovenſte gedeelte ten deele van de zelve verf, en ten deele bruin.

VAN DE GEELE GENOEMDE, EN HET ZELVE GESLAGT AAN DE VOORGAANDE.

Tot deeze vogeltjes worden twee andere geele geſlagten gezaamentlijk bijgevoegt. Deeze worden in het Italiaans Ciae genoemt, want vliegende en zittende, hoord men ze geduurig Ci Ci herhaalen. Om het onderſcheid word het eene geſlagt Cia Pagliarina, en het andere enkeld Cia genoemt. Het is een vogel van grootte als een Moſch. De borſt en de buik zijn geelägtig, met bruine vlakken beſprengt. Tuſſchen het mannetje en het wijfje is dit onderſcheid, dat het mannetje meêr geel heeft als het wijfje. Het andere geſlagt word in Neder-Duitſchland de geele Vink genoemt. Het is een vogeltje een weinig grooter als een Moſch. De borſt en de buik van het mannetje zijn geel: maar de borſt van het wijfje is geel, en de buik bleek.

VAN

VAN DE WATERVOGELS.

VAN DE PLATVOETEN.

VAN DE ZWAAN.

Onder alle de watervogels is de *Zwaan* ver de allerſchoonſte, en die daarom Olor (Zwaan) dat is, gantſch ſchoon genoemt word. Olor beteekent ook altijt geen Zwaan, want het word ſomtijds voor de Reuk genoomen. De Grieken zeggen Kuknos, de Latijnen Cycnus of Cygnus, de C in een G veranderende. De verf dan van deeſe vogel is van zo grooten witheid, dat de Zwaaneverf overal voor de allerblankſte word genoomen. De voeten zijn git-zwart. De zagtheid van zijn veêren word van de digters met allen zeer vermaart. De bek is peer-rond, aan het einde ſtomp. De hals ſtrekt zig van de borſt lang uit. In de lengte uitgerekt, is hij zo groot als een gemeen man. Van de oogen naar den bek laat zig een zwartägtig vel zien. De klaauwen van de voeten zijn met zwarte vlieſen aan een gevoegt. De Zwaan is van die dieren, de welke in het water en op het land leeven, en een twijffel leeven leiden, hoedaanige wij Amphibia (dieren die zo wel in het water als op het land leeven) noemen. Elianus heeft van de Zwaane-zang niet zeekers voor de waarheid durven voortbrengen.

VAN DE ONOCROTALUS, OF DE PELIKAAN, EEZELSCHREEUWER, KROPVOGEL.

De Latijnen gelijk als de Grieken zeggen Onocrotalus, om dat hij den hals dompelende, en blaaſende, een geruggel of gegigaag als een ézel maakt. De ſchilders hebben tot nog toe de Pelikaan, als een vremde en onbekende vogel, naar hun goeddunken afgemaalt, die zig de borſt met een kromme bek verwond, en het bloed van onderen laat loopen, voor de jongen, die met oopen monde daar naar gaapen: ſchoon 'er zo geen vogel is. Maar nu Bellonius ſchrijft, dat de Pelikaan of de Onocrotalus, behalven de Zwaan, de grootſte van alle watervogels is, ſtellen ſommige hem met de Zwaan gelijk. De bek is bruin, en geweldig ſterk, en gantſch beenägtig, welkers boovenſte kaakebeen drie vingeren breedt is, dog twee ſpannen lang. Het onderſte is een handbreet langer als het boveníte. Daar onder hangt een zeekere vliesägtige ontfanger als een fles, zeer wijd, daar veel in mag, en gerimpelt. De vleugels zijn aan haare einden zwart, nogtans zijn eenige ten deele wit, en ten deele zwart. Voorts is de vogel wit. De ſchinkels zijn kort als in een Gans.

VAN DE VOGEL VAN DIOMEDES, DIOMEDEA.

Het is nog niet zeeker, wat voor een vogel dat het is. Maar het is moogelijk die vogel, de welke de inwoonders van de Diomedeesche eilanden, die thans Traniti heeten, Artenna noemen. Het is een platvoet, die een sterke bek heeft, met een merkelijke haak omgekromt. Van grootte als een hoen. Hij is bruin van verf, of donker aschgraauw. De oogen zijn schoon, vuurig, en niet zeer groot. De voeten zijn van de zelve verf als de bek, en de scheenbeenen ook.

VAN DE MEEUWEN, KOKMEEUWEN.

Oppianus getuigt, dat 'er veel geslagten van *Meeuwen* zijn: en dat sommige wit zijn, en gelijk als kleine duiven. Dat 'er eenige grooter zijn als die, sterker, en dikker met veêren bekleed. En weederom dat'er een derde geslagt is grooter als dat, ook met witte veêren, maar alleen zwartägtig aan 't eind van de klaauwen en aan den hals. Aristoteles verhaalt insgelijks van drie geslagten van Meeuwen, van de welke hij het eerste enkelijk de Meeuw noemt, het andere het witte, en het derde het aschgraauwe. Dog daar zijn somtijts op andere plaatsen Zeemeeuwen. Ze verschillen ook alle naar de veranderinge van land en lugt. Het gantsche geslagt van de Meeuwen is meest platvoetig, met een lange bek, en een weinig krom aan 't eind, met lange en sterke vleugels, kortägtige schinkels, en heel ligt van lijf, met veele en dikke veêren bezet.

De groote en kleine witte *Meeuw*, *Zeemeeuw*, *Kokmeeuw*. Om dat Aldrovandus nooit een witte Meeuw heeft gezien, want dien hij meinde wit te weezen, willen de meeste geleerde dat aschgraauw is; derhalven heeft hij de beschrijvinge van de zelve uit andere genoomen. Deeze Meeuw-vogel dan is die heele witte bij Apulejus geweest, de welke over de zeebaaren zwemt, en zig bijna in den diepen schoot des Oceaans dompelt. De kleine is aschgraauw, niet onbillijk van aanzien, en met de schoonheid van het lijf naar een witte Duif gelijkenende. De bek is langkwerpigrond en spits, en de uiteinden van de vleugels zijn zwart.

De aschgraauwe *Meeuwen*. De schinkels zijn rood, de klaauwen zijn met roode vliesen vast; de bek is ook rood, en een weinigje krom. De grootte is iet meêr als een Duif, dog wat langer. De vleugels zijn groot en lang. De verf is overal wit, maar alleen op de rug en aan de wieken aschgraauw. De uitterste en de langste pennen van de vleugels zijn aan de eene zijde wit, en aan de andere zijde ten deele wit, en ten deele zwart.

zwart. De heele Meeuw is ligt, en rijk van veêren, en heeft weinig vleesch. De geheele mond van binnen en de tong zijn rood, Het puntje van de tong is gespleeten.

De *Sterna*. De Engelsman Turnerus schrijft, dat 'er nog een andere kleine vogel is uit het geslagt van *Meeuwen*, die in zijn taal Sterna word genoemt, en de Zeemeeuwen zo gelijk is, dat hij weegens de grootte en de verf maar alleen van de zelve schijnt te verschillen.

De *Meeuw*, de Visser geheeten, is ook kleinder als de aschgraauwe Meeuw, zwart van kruin, als de Sterna, van bek en schinkels bleek uit het bruin: zeer snel in 't vliegen, en duikt ook in 't water, terwijl hij vis vangt, dat de aschgraauwe Meeuw niet en doet.

De zwarte *Meeuw*. Deeze is zwart van bek, hoofd, hals, borst, buik, en maar alleen met het boovenste gedeelte van de rug, met aschgraauwe vleugels over de staart uitgestrekt; en de schinkels zijn met ligt rood geteikent. Men zegt dat hij grooter is als de aschgraauwe Meeuw, en magtig schuw voor menschen.

De *Meeuwen* met gekloofde voeten zijn van twee geslagten, schoon dat ze zeer weinig van verf verschillen, het eene geslagt heeft lange, en het andere korte vleugels. De eerste vogel is teenemaal op de vleugels en de borst aschgraauw, met zeer groote wieken, die bijna drie vingeren lang over de staart uitsteeken, en naar het einde zwartägtig zijn. De andere vogel is bijna van de zelve grootheid, maar met veel korter vleugels, en in teegendeel van staart veel langer. De grootte is als een Meerel, de verf bijna aschgraauw, en de kop zwart.

De *Catharracta*. Voorwaar wat het voor een is, weet men tot nog toe bij de schtijvers niet zeeker. Gesnerus maakt 'er een geslagt van Meeuwen van. Een andere vogel is bij Eustathius de Catharracta, gelijk als een Arend, uit de hoogte met geweld regt op de vogels vallende. Hij word genoemt, gelijk als met geweld nedervallen. Oppianus, bij de welke men alleen de Catharracte beschreeven vind, zegt, dat het een sterker vogel is als een kleine Meeuw, blank van verf, en gelijk de Duivehavik.

De *Cepphus* heeft de naam van de ligtheid. Hij heeft overvloedig veêren, en is met weinig vleesch verzien.

DE FULICA, MEERKOOT, OF MEERKOET.

Albertus schrijft, dat hij de zwarte Duiker word genoemt. De Fulica van Gesnerus is van grootte als een Hoen, over het geheele lijf zwart, maar aan den hals en op de kop gitzwart. De bek is roodägtig uit het wit. De boovenste kring van de vleugels is witägtig, langs een smalle streep. De hals is lang, en de staart heel kort.

Daar is een andere ſoort van *Fulica*, die de Franſen de Zeeduivel noemen. Zodaanige vogel dompelt zig altijt in zoet water, en hij is zo ſchoon zwart van verf, dat het ſchijnt met een penſeel getrokken te weezen. De witte vlak van het hoofd is breeder als in de Fulica: en hij is ook een weinigje grooter van lijf.

De *Cotta* of *Cutta* van de Engelſen, is van geſtalte als de Fulica, maar van grootte wat minder.

Geſnerus hegt de Rallus van de Italiaanen aan de Meerkooten, om dat hij weinig van de zelve verſchilt.

VAN DE GANS IN 'T ALGEMEEN, EN VAN DE TAMME BIJSONDERLIJK.

Ariſtoteles maakt maar twee geſlagten van de Gans, het groote en het kleine; welk laatſte hij verzeekert dat bij troepen vliegt. Wijders onderdeilen andere weederom eerſt de tamme Ganſen in die, de welke natuurlijk zodaanige zijn, naamentlijk blank over 't gantſche lijf; ten tweede in die, de welke door menſchelijke naarſtigheid de wilden aart hebben uitgedaan. In Senega, het koningkrijk van de Zwarte, zo als Aloyſius Cadamastus verhaalt, zijn de Ganſen niet als de onze, maar van verf, en aan de toppen van de veêren geſchakeert. En het eiland Spanje, indien wij Chriſtophorus Columbus gelooven, heeft Ganſen witter als Zwaanen, van hoofd alleen maar rood. Het is overtollig de tamgemaakte Gans, zulk een welbekende vogel, te beſchrijven. Want ijder een is zijn grootte wel bewuſt. De gedaante en de geſteltheid van het geheele lijf is bekent, en de breedte en de dikte van de bek, die als een zaag getand is. Ook is bekent de lengte van den hals, en het breede en platte maakzel van de voeten, met de tuſſchenkoomende vlieſen tuſſchen de klaauwen, waar van hij platvoet, vlakvoet, en breedpoot, van de ſchrijvers overal verdient heeft genoemt te worden. Sommige Ganſen worden wit, eenige zeer blank, andere aſchgraauw, en veele van alle bei de verf door een geſchaakeert, bevonden.

VAN DE WILDE GANS IN HET ALGEMEEN.

Van het wilde geſlagt is veel onderſcheid. Olaus Magnus ſchijnt veele ſoorten te erkennen, die in de hoegrootheid, verf, vlugt, en in de oorſpronk verſchillen. Want eenige andere, zegt hij, zijn grooter en aſchgraauw, eenige zwart en aſchgraauw hoogvliegende; eenige blank, hebbende heele zwarte pennen aan het einde van de vleugels, en deeze vliegen

vliegen het hoogſte : eenige koomen op het geboomte voort. Scaliger verhaalt, dat 'er in den Oceaan van Braſijl gitzwarte Zee-ganzen zijn, die nooit uit en vliegen.

De *wilde Gans*, die de tamme zeer gelijk is, was een platvoet, en omtrent drie voet lang, of een weinig minder. De ſchinkels en de geheele voeten zijn rood. De verf van kop en hals was bruin. De gantſche buik aſchgraauw. Het gedeelte van de ſtaart naar de Vleugels was met heele witte vederen bekleed. Het hoofd is zwartägtig, en meêr Eendvogel- als Gans-agtig.

De Vulpanſer, de Vosgans, is tog een woord van beide uit Gans en Vos verzonnen : want daar deeze vogel de geſtalte van een Gans vertoont, is hij in zijn mannieren van doen als een Vos. De Engelſe noemen hem Bergander. Hij neſtelt in Konijns hollen als de Voſſen. Hij is grooter als een Eendvogel, en kleinder als een Gans, met roſſe vleugels.

De Gans Baſſanus, of de Schotſe, is een zeevogel, een weinig kleinder als de voorgenoemde Gans, nogtans gelijkt hij met de ſtem en de gedaante in alles naar een Gans. Hij neſtelt in de Schotſe zee, op hooge klippen van het eiland Baſſus, en nergens anders in heel Britannië.

Geſnerus gedenkt nog een zeekere Schotſe vogel Guſtarda geheeten, zo als het ſchijnt uit het geſlagt van de wilde Ganſen, maar zonder beſchrijving.

De Capricalla, die de Schotten gemeenlijk noemen Ane Cappriccize. Deeze vogel, als van het Ganſe geſlagt, is wat grooter als een Raaf. En word door dwarſe bruine ſtreepen langs den hals, borſt en buik onderſcheiden: en heeft bijna geen ſtaart.

De Branta ofte Bernicla (Boomgans, Boom-Eendvogel) komt bij de meeſte volkeren, dien hij bekent is, met de naam van Gans, en niet van Endvogel voor. Maar hoe hij bij de oude is genoemt geweeſt, is niet genoegzaam bekent. Hij is kleinder als een wilde Gans, iet of wat zwart van borſt, voor de reſt aſchgraauw. Hij vliegt als de wilde Ganſen, maakt geraas, verkeert omtrent de moeraſſen, en verwoeſt het gezaaide land. De Schotten, bij de welke men zegt dat hij voortkomt, noemen hem Clakis. Dewijl het nu onzeeker is, wat voor een Latijnſche naam hem toekomt, mag hij in 't Latijn Gans van de boomen, of Boomgans genoemt worden. Van den oorſpronk en afkomſt van deeze vogelen, ſchrijven verſcheide onderſcheide dingen. Sommige willen dat ze vermengen als andere vogels, andere ſtrijden dat ze uit verrot hout, eenige dat ze uit bedorven ooft van een zeekere boom, en veele dat ze uit moſſelſchulpen, geteelt worden. Derhalven dan is 'er voorwaar een groote meenigte van ſchrijvers, en wel van een groote naam, die diergelijke

lijke waanſchaape voortteelinge ſtaande houden; zo dat het een ondaad zoude ſchijnen te weezen, daar teegens te gevoelen.

VAN DE EENDVOGEL IN HET ALGEMEEN.

Daar zijn 'er, die de *Endvogels* met de Ganſen ſchandelijk onder een hebben gemengt, voornaamentlijk die in een voorgaande eeuw de Arabiſche boeken in het Latijn hebben overgezet. De Endvogel heeft een breede rug, en een breede bek. Wijders alle de geſlagten van Eendvogelen hebben geen breeden bek: maar zonder onderſcheid alle breede voeten, met beſloote kraakebeenige vlieſen, korte dikke ſchinkels, naar agteren geſchikt. De Autheur van de natuur der dingen wil, dat het mannetje het hoofd en den hals van een groene verf heeft, een breede bek, en de vleugels met wit, groen, en zwart onderſcheiden, en een witte ring rondom den hals. Auſonius noemt de Eendvogels Riemvoeten.

De Huis- of tamme- Eendvogel is, de welke met de bijvoeginge van huis bij alle volkeren genoemt word; en wit, en aſchgraauw, en van zaamen gevoegde verf uit beide, gelijk de Gans ook, word bevonden.

De Indiſche Endvogel is teenemaal de zelve met de gedaante van 't lijf, met de zelve bek, en voet, als de gemeene, maar de helft grooter als die, en zwaarder, en de verf van het lijf geſchaakeert.

De Libyſe Eendvogel. Het mannetje is grooter als het wijfje, en gelijk als het bijna in alle andere vogelen de gewoonte is, veelverwig, zo dat het moeijelijk is aan de zelve een zeekere verf toe te ſchrijven, ten zij iemand zegge, naar de Endvogelige verf te gelijkenen. Dog ze zijn meeſt zwart of bont.

De Endvogel van Kairo. Eenige kleine Endvogelen worden van Kairo gebragt, en ze hebben ze in ſommige geweſten van Euroope begonnen op te voeden. Ze gaan die van ons land in grootheid te booven. Het mannetje is in dit geſlagt ook grooter als het wijfje. Hij heeft een zeer dikke en knobbelägtige bek, en een zwart en gekuift hoofd. Het geheele lijf is bijna ook zwart. Het wijfje was kleinder als het mannetje, en zo knobbelägtig van bek niet, en daar die aan het hoofd gevoegt is, ten deele met een witte ſtreep, ten deele met een roode, reedelijk breedt geteikent. Voorts helde ze uit het zwart naar het aſchgraauw.

VAN DE WILDE EENDVOGEL IN HET ALGEMEEN.

Het onderſcheid van de *wilde Eenden* is zeer veel. Want ze verſchillen van verf, grootheid, zwaarte, ligtheid, en verſcheidentheit van bijſon-

ſondere deelen, als met de bek, hoofd, vleugels, voeten, en de ſtaart.

VAN DE BOSCHAS OF TEELING, TAALING MIDDEN-EENDEN, HALVE VEUGELS, IN HET ALGEMEEN.

Eerſt doen zig de *Boſchades* op, die Geſnerus meint dat met de Taalingen de zelve konnen genoemt worden, nogtans met dit onderſcheid, dat de Taaling kleinder is.

De *Paschas* of de kleine *Taaling*. Twee voornaame geſlagten van Boſcaden of Taalingen worden 'er geſtelt, te weeten het groote en het kleine. Hier zal eerſt van de kleine geſprooken worden. Deeze zijn op de rug en pennen met hemelsblaauw en bruin, maar op de borſt met wit, en die met verſcheide verven geteikent, beide grooter als Duiven, en houden zig in zoet water, en leeven van visjes en water-gras.

De *Eendvogel Circia* heeft gelijkenis met de kleine Eendvogel, maar verſchilt in de verf van de vleugels en de buik.

De *Endvogel* omtrent Straasburg Kernell geheeten, is bont, en heeft een blauwägtige zwarte bek. En word ergens in Nederduitſchland Crackaſone genoemt.

De gekuifde *Taaling* of de Colymbis van Bellonius, is een zeeker klein geſlagt van een Endvogel. De vogel is gedrongen en rond van lijf, en heeft geele oogen, ſchoonder als blinkend kooper. De voeten en de ſchinkels zijn zwart, als meede de bek, die naar het lijf breedt is, als van een Endveugel.

De groote *Boscas*, en twee ſoorten van de zelve, die geringde Endvogels konnen genoemt worden, en eerſt van de kleine. Hij heeft een groen hoofd, en een geelägtige bek: de hals is booven groen, onder kaſtanje-bruin, en in 't midden een witte kring, waar van hij de Geringde genoemt word. De wilde groote Endvogels zijn met het onder-en booven-gedeelte van het lijf blaauw. Ze hebben de pennen van de vleugels ook met andere verven beſprengt, nogtans voornaamentlijk van purper blinkende. Aan den hals en het hoofd is een groenheid, die naar zwartheid helt: een blanke ring loopt om het midden van den hals. De wijfjes zijn niet bont, maar aſchgraauw, en met zwarte en witte vlakken geteekent.

De groote geringde *Endvogel* van het zelve geſlagt. Deeze eerſte word gemeenelijk de Endvogel Scrutatrix, zoekſter, genoemt, om dat ze met de bek de grond omgraavende, zand en kruiden voor de koſt zoekt. Ze komt in de verven met de voorgaande voor het grootſte gedeelte over

een, voornaamentlijk van bek, hoofd en hals. Een Meedegeſlagtige aan deeze word de Gras-of-de Bieze-Eendvogel genoemt, om dat ze een zeekere ſoort van gras of bieſen eet. De bek en de voeten zijn zwart. Al het overige heeft ze met de groote Endvogel gelijk; de verf van het lijf is alleen maar ligter.

De geringde *Endvogel* van Bellonius, in 't Franſch Canes de mer geheeten, is van midden grootte tuſſchen Gans en Endvogel. Dog Geſnerus noemt diergelijke vogel, of ten minſten één die deeze wel gelijkent, een Zee-Exter: moogelijk dat ze Zee-Exter mag geheeten worden.

De *Glaucius*. Men mag het giſſen, dat hij uit het geſlagt van de Endvogelen is: want Atheneus ſchrijft, dat hij van de verf der oogen genoemt word, en een weinig kleinder als een Endvogel is. Bellonius maakt een andere aan die meedegeſlagtig, die in 't Franſch un Tiers genoemt word: hij is kleinder als de Endvogel en de Glaucius.

De vogel *Penelope* is een onbekende vogel, ten zij dat het die wilde Endvogel is, die de Hoogduitſchers Rothalss noemen, van de zeer rooden hals, of liever ſchaarlaake of kaſtanje-bruine.

Het bruine wilde *Eend*, of van een midden grootte. Geſnerus noemt een zeeker ander Eend het bruine, of het middelſte, dat is van een midden grootte, teenemaal van de zelve ſoort met de Penelope, of ten minſten, dat het naaſte geſlagt agtende.

De *Eendvogels Muſcariæ*, Vliegevangſters geheeten. De zelve Geſnerus verhaalt van drie geſlagten van Eenden, die Vliegevangers genoemt worden: van de welke hij het eerſte, eigentlijk met deeze naam genoemt, aldus beſchrijft: De Eendvogel Muſcaria, Muggent, word van de onze alzo genoemt, om dat zij de vliegen, die booven 't water vliegen, vangt. Deeze is ook van grootte als de voorgaande, te weeten het bruine ofte het midden Eend, en van gedaante bijna als een tamme Endvogel. De twee overige geſlagten van het vliegevangende Eend, zijn groot van lijf, en met zeer ſchoone verven geteikent: waarom hij giſt, dat het de zelve Eendvogels zijn, die hij booven de groote geringde heeft genoemt.

De *Eendvogels Platyrynchi*, dat is Breedtbekken. Geſnerus beſchrijft 'er veele. De Endvogel Platyrynchus, zeit hij, noem ik van de breedte van de bek. Ze noemen het ook Schellent van de gedaante van de bek: want die gelijkt eenigermaate naar een zeekere ſoort van koopere raatels, die de Hoogduitſchers Schellen noemen. Sommige noemen het Schillent, dat is Geſchilde. De zelve, of gantſchelijk een meedegeſlagtige is, die een zeeker Duitſcher Clangula ein Klinger, van het geklank der wieken heeft genoemt. Het zelfde geſlagt, zegt Geſnerus, of zeekerlijk een meedegeſlagtige van de Endvogel Platyrynchus is, het geen ik hoor, dat

van

van de Duitſchers omtrent Straasburg, Weiſſer Drittvogel genoemt word; ik weet niet uit wat reeden. Wijders de Endvogel Fuligula, van de roetägtige verf van het gantſche lijf genoemt, heeft een korte bek als de Clangula: waarom die ook de kleine Breedbek kan genoemt worden. Na deeze gedenkt hij de Endvogel groote Breedtbek. Deeze heeft een bek bijna tweemaal zo groot als de andere, en die is in het mannetje zwart, en in het wijfje ſomtijts geelägtig, ſomtijts bont met vlakken. De zelve Geſnerus doet'er nog een andere ſoort bij, die ze met een bijnaam de zeevogel noemen. Nu ſtaat te onderzoeken, of deeze Slub (ſlobbe) bij de Vrieſen heet, zijnde een water-vogel, kleinder als een Eend, maar breeder van bek. Eindelijk zegt hij, de onze noemen een zeekere gekuifde Endvogel, Vollenten (heele vleugels) van de zwaarlijvigheid: die van gelijken een breedtägtige bek heeft, en een lighaam zo groot als een Hoen, vol en vet. De ſchinkels en de gantſche voeten van de Eendvogel Platyrynhus zijn hoog rood. De bek is bijna drie vingeren lang, zeer breedt, en als een ſchild geboogen, kaſtanje-bruin, maar donker. De verf van de vederen is over het geheele lijf meenigerlei, naar de verf van de ſtof-ſchraafelend-wentelende vogels gelijkende.

Eenige andere *Endvogels* die een zeeker Duitſcher met Geſnerus heeft beſchreeven. De Endvogel Fiſtularis, ein Peifente (het Fleuit-eend) van het ſcherpe geluid, dat hij als een fleuit maakt, benoemt. Het rammelende Eend, van het zware geruiſch van de ſtem. De ſcherp geſtaarte Endvogel (pijlſtaart) heeft de naam ontfangen van de breedtägtige ſtaart. De viervoetige Eendvogel is van grootte als een klein Eend. De bek is breedt, en in de breedte dun, met de gedaante van alle die van ons land een weinig verſchillende, met het vooriſte deel zwart, met het agterſte geel. Hij heeft van ſommige gehoort, dat 'er van dat geſlagt, omtrent Merſeburg bij Sala, gevangen zijn.

De *zwarte Endvogel*, met een zwarte, roode en geele bek, was van grootte als een wild Eend, of een weinig grooter.

VAN EENIGE ENDVOGELEN VAN NEDER-DUITSCHLAND, DAT AAN DE ZEE GELEEGEN IS, ALS DE MEANCA, DE TELA, EN DE SLUPE, &c. DIE KLEINDER ZIJN ALS EEN WILD EEND.

Ik hoor, zegt Geſnerus, dat in Neder-Duitſchland, aan de de zee geleegen, verſcheide geſlagten van watervogels, die bijna naar de Eendvogels gelijkenen, gevonden worden, naamentlijk Smient, Taaling, Slobbe, Grijpvogel, en wilde Eenden. Het eerſte van deeze is het allerkleinſte, het tweede grooter als het eerſte, het derde grooter als het tweede, het

vierde grooter als het derde, en het vijfde het grootſte van alle. Maar om dat deeze vogels vlug zijn, en zelden zwemmen, moet men ze bij het geſlagt van de Eendvogels niet bijſchrijven.

De *Herle* of *Harle*, bij de Franſen genoemt, is een ſoort van een Endvogel, zeer ſchoon van verf, als een oranje-appel, kleinder als een wilde Gans, en meêr een Endvogel gelijk.

De *la Tadorne* bij de Franſen genoemt, uit het geſlagt van de Endvogels, is een vogel die naar een Eendvogel heel wel gelijkt; hij gaat een Mantel Meeuw in de grootheid te booven, en gelijkt naar een middelmaatige Gans.

De Engelſche *Puffin*, is een zeekere watervogel, als een Eend van verf en bek, van grootte kleinder, hebbende veel veêren.

VAN DE DUIKERS IN 'T ALGEMEEN.

Laat ons vervolgens, zegt Aldrovandus, van de *Duikers* ſpreeken, in welkers beſchrijvinge, t'eenemaal de zelve, zo niet een grooter verwarring is, als in die van de Endvogelen, de welke zij zo wel gelijkenen, dat zo men 'er niet ter deeg op let, zij naauwelijks zijn te onderſcheiden. Zulke verwarring komt daar van daan, dat ook zelf de letter-helden, op welkers gezag men ſtaat moet maaken, gelijk wij ook uit de bijgebragte voorbeelden in de Meerkoot hebben getoont, de Grieken vertaalende, voor de zelve onderſcheiding nu dit dan dat overzetten. De Duiker, Mergus, beteekent bij de Latijnen ook veele dingen: en word bij ſommige een Zeekraai en een Zeeraaf genoemt. De Grieken zo wel als de Latijnen maaken van deeze vogel maar alleen ééne ſoort, welke ſoort van Duikers, die thans bekent zijn, met de Ethya en de Duiker van de ouden overeenkomt: nogtans worden 'er huidendaags veele geſlagten erkent. De Duikers, zegt de Autheur van de natuur der dingen, hebben teegens al het geſlagt van de vogelen de voeten aan de ſtaart, zo dat ze op de aarde ſtaande, de borſt als een menſch regt over end ſteeken.

De *Brenthus* word geoordeelt uit het geſlagt van de Duikers te weezen. Wat nu de gedaante van de vogel belangt, ik, zegt Aldrovandus, heb voor teegenwoordig geene, die ik voor de Brenthus van Ariſtoteles kan geeven, om dat 'er van hem geen kenteeken word beſchreeven, dat ons tot de kenniſſe van de vogel aanleidinge geeft.

Colymbis, Colymbas, en Colymbus, word bij de Schrijvers geleezen: maar deeze woorden worden van eene beteekeniſſe geoordeelt. Gaza zet voor Colymbis, Urinatrix, Duikſter, Duiker, over, op dat hij de kragt van de naam zoude uitdrukken. Ariſtoteles verhaalt maar één ge-

geslagt van de Duiker. Nogtans heeft Aldrovandus drie geslagten van Duikers gezien. Van deeze is het eerste gantsch zwart, behalven de kuif die hij op de kop draagt. Het tweede geslagt is niet grooter als een Lijster, van verf en gedaante van lijf, gelijk een Endvogel. Het derde geslagt, onlangs uit het ei gekoomen, gelijkt een Gansje, en indien de bek van dit niet wat dunder was, men zou naauwelijks de een van de andere konnen onderscheiden. Ze zwemmen teegen wind, op dat ze somtijts door de kragt der zelver niet, teegens wil en dank, op het land mogten gedreeven worden, dat de Thraces en de Dytini ook doen.

De groote *Colymbus* was een weinig kleinder als een Gans, met een langen hals, en een bek twee vingers en een half lang, smal, en spits afloopende; zwart van rug, en de onderhals en de buik bijna met sneeuwwitte veêren. Gesnerus schrijft, dat het tweede geslagt de beschreevene wel gelijk is, maar rondom de kruin met veêren gekuift, en de boovenhals met uitsteekende, en van booven met zwarte, en aan de zijden met rosse vederen, als vossen-hair. Bellonius beschrijft dit tweede geslagt onder de naam van Uria. Die Aldrovandus heeft afgemaalt, verschillen niet veel van de beschrijvinge van Gesnerus en Bellonius.

De kleine *Colymbus*, die ze van de kleinheid het Duiker-kuiken noemen, en de Hollanders Aersvoet, daarom om dat de voeten aan den aars zijn gevoegt, verschilt alleen maar in de grootte van de groote Colymbus; want hij is veel kleinder, en heeft geen kuif nog maane.

De *Uria* is niet veel kleinder als een Endvogel, met een langer en dunne bek, van verf als flordige pot-aarde. Men heeft van de oude geen bijsonder kenteeken, waar door de vogel van zulken naam bekent word.

De *Phalaris* word met de aschgraauwägtige verf van de wilde wijfjes Endvogelen gezien, met een smalle lange bek, en een rond hoofd.

De *Waater-Raaf*. Albertus vertaalt het een groote zwarte Duiker. De grootheid van de Waterraave, zegt de Philosooph, is als een Ooijevaar, maar korter zijn de schinkels: het is een platvoet en een zwemmer, zwart van verf: hij zit op de boomen, en deeze is de eenigste, uit dat geslagt van platvoeten, die daar op nestelt.

De *Phalacrocorax* of de Waterraaf van Plinius, wat het voor een vogel is, is elk een niet bekent, en naauwelijks aan weinige. Hij is van grootte als een Kapoen, met een lange, spitse en roodägtige bek. De kop is schier kaal van veêren, en met een vel gedekt, dat van stof en verf wel vleesch gelijkent. Aan den hals hangen gelijk als maanen, als men aan de Kapuinen ziet.

De *Bosch-Raave*: Schoon deeze plaats minst voor deeze vogel te pas komt, als zijnde nog platvoet nog watervogel, nogtans om dat hij van

ſommige met de Phalacrocorax word onder een gemengt, moet ik, zegt Aldrovandus, na de Phalacrocorax van de zelve handelen. Onze Boſchraaf is zo groot als een Hoen, zwart over het geheele lijf, zo men hem van verre ziet: dog digte bij, en voornaamentlijk in de zon, ſchijnt hij met groen doormengt te weezen. De voeten zijn bijna langer als van een Hen, de klaauwen geſpleeten, de ſtaart is niet lang, en de kuif ſtrekt zig van het hoofd agterwaart. De ſchinkels zijn lang en donker roodagtig.

De *Platvoetige Kaauw* van Ariſtoteles, of de kleine Waterraaf, is de groote zwarte Duiker wel gantſchelijk gelijk, maar veel kleinder, te weeten als de Kaauwen.

Van eenige Duikers, welkers gemeene naamen maar alleen bekent zijn. Eerſt in het algemeen, daar na van de bonte Duikers, dat is, met wit en zwart geteikent. Uit de welke ze één het Rhijn-eend noemen, aan de welke eenige meedegeſlagtig zijn. Van grootheid en verven wel verſchillende: die alle langer hals hebben als de Endvogel.

Geſnerus gedenkt eenige *Duikers*, welkers Griekſche of Latijnſche naamen onzeeker zijn. De Rhijn-duiker is grooter als de andere: want alle de andere zijn bijna een weinig kleinder als de Endvogel, deeze is gelijk. Het lijf is hem van alle zijden met wit en pekzwart geteekent. De andere Duiker, van het zelve geſlagt, is minder van grootte, en heeft het hoofd en den hals buiten-uit blanker, en een geheele zwarte rug, met geen witte tuſſchenruimte geteikent. Ze noemen ook een andere groote Duiker de gekuifde. Deeze is omtrent de winter, uit Bern, een rivier van Zwitzerland, overgebragt; en is een weinig kleinder als een gemeen wild Eend. Albertus verzeekert, dat de Trochilus van Ariſtoteles een vogel is als een Exter, maar een watervogel, en bont met een Eendebek. Het is een bonte platvoet, op ſommige plaatſen blank, en op ſommige zwart. Ze noemen dit geſlagt te Mantua, de water-Albellus. De andere Albellus is deeze bijna gelijk, maar een weinig kleinder, en gekuift. Het derde geſlagt van de bonte, of ijsduikers, is de boovenſte gelijk, maar van hoofd, en het boovenſte gedeelte van den uitwendigen hals, ros. Het is, de zelve met de hier beſchreevene Duiker, of gantſchelijk een weérgâ, die Aldrovandus eertijts verzorgt heeft af te maalen. Hij is van grootte als een Taaling. Geſnerus maakt de zelve Duiker met deeze, die iemand de Muſtelaris, de Weezelägtige, heeft genoemt van de gelijkeniſſe van een Weeſel, dien hij zeit, dat hij gelijkt met

met de roodheid van de kop. De bek is hemelsblaauw en niet breedt.

VAN ANDERE DUIKERS VAN HET ZELVE GESLAGT, UIT DE BECHRIJVINGE VAN EEN ZEEKER DUITSCHER.

De *Endvogel Langbek*, heeft de naam van de bek gehaalt. Hij is een weinig kleinder als een middelmaatig Eend, en heeft een diergelijk hoofd. De Endveugel Raucedula, Heeſchägtige, heeft den oorſpronk van de naam van de heeſcheid van de ſtem bekoomen. Het hoofd is gekuifd: de bek komt met de Langbek over een. De roode Duiker word, van het boovenſte roode gedeelte van het hoofd en den hals, benoemt. De zwarte Duiker heeft alle de leeden gelijk en eveneneens als de Endvogel: het lijf is als de Fuligula, Roetägtige. De Endvogel Hoogſchinkel is ſcherp van bek, ten deele zwart, ten deele roodt.

VAN DE ANDERE DUIKERS VAN HET ZELVE GESLAGT, DAT IS EENDVOGELVORMIGE, MET EEN BREEDAGTIGE BEK, VAN VOOREN KROM (GEBOOGEN), EN MET WIT EN ZWART GETEIKENT, MAAR VEEL KORTER VAN HALS.

De bruine *Begijn*. Indien deeze geen korter hals had, ze zou bijna in alles met dien Duiker, den welken wij booven op de derde plaats hebben beſchreeven, over een koomen: van deeze verſchilt ze bijna maar alleen in de verven. De meedegeſlagtige wederom aan deeze is (maar voor het grootſte gedeelte van de vleugels wit) die het gemeene volk den witten Duiker noemt: de Hollanders zeggen Pijlſtaart. Het hoofd met de hals is zwart, met eenige groene ſtippen uit het blaauw beſprengkelt.

VAN DE GEKUIFDE DUIKER, OF DE GROOTE LANGBEK, EN VAN DIE, DE WELKE VAN DE THYMALLUS-VISSEN TE VERSLINDEN BIJ DE DUITSCHERS DE NAAM HEEFT.

De *gekuifde Duiker*. Hij heeft een ſmaller bek als de Endvogel, zo lang als de kleinſte vinger, aan het boovenſte uiteinde haakägtig. Waar van hij de groote Langbek kan genoemt worden. Men gift dat hij alzo Hipparios genoemt is, om dat hij maanen heeft als een peerd, te weeten roſſe maanen, of van verf als voſſen-hair. Hij heeft een lange, dunne, getande bek, als de Zee-Exter, in een haak eindigende. Bellonius noemt hem Caſtor, naademaal hij als de Beever met het grootſte

ver-

verderf teegens de Viſſen woed. Maar Geſnerus noemt hem de kleine Duikergans.

VAN DE GROOTE DUIKERS, DUIKERGANS, GULO, SCHELEDRAAK, EN MORFEX.

De *Duiker*, die van grootte een Gans gelijkt, word Duikergans genoemt, de kop met het derde deel van den hals is zwartägtig uit het groen. De overige hals is wit met eenige bleekheid: een gedeelte van den hals om laag is zwartägtig, als meede de rug. Sommige noemen dit geſlagt van Duiker een Italiaanſche Eendvogel. Die Duiker ſchijnt van zijn geſlagt te weezen, die Bellonius Herle of Harle noemt, maar die is bijna kleinder als een Gans. Hij gelijkt van gedaante beeter naar een Endvogel als naar een Gans, rondom den hals en aan de buik heeft hij een verf als een oranje-appel. De zelve voegt bij de Morillonus een andere, die hij in't Frans noemt un Tiers. Aldrovandus ſtelt hem midden in tuſſchen Gans en Duiker. Want hij heeft de bek van deeze, en bijna het lijf van die. De zelve vogel, of een van dat geſlagt, word Seeſluder genoemt, bij ons Gulo, bij de Engelſche Gul, van grootte als een Gans, en geelverwig. Een riviervogel word van de zelve Scheeledraak genoemt, uit het geſlagt van den Duiker, dat ze Cormorantus noemen, kleinder als een Gans, en grooter als een Eendvogel, met een breede bek, vol vinnige tanden. De zelve, of de naaſte daar aan, is een groote en zwarte watervogel, die bij Albertus Morfex word genoemt. Hij heeft een bek als een zaag, en ſterk. De klaauwen zijn fors. Hij duikt onder't water, en vangt groote viſſen. In onze landen, zegt Albertus, is een zwarte watervogel, die in de rivieren en in zee op vis jaagt, en veel ſchaade doet, aſchgraauw van borſt en buik. Hij heeft een getande bek, als een maaijers ſeiſſe, die de ſlibberige viſſen, als de aalen, vaſt houd. Sommige noemen deeze de Waterraaf, en de Nederduitſche moogelijk de Paalinggans. Nu ſtaat ook te onderzoeken, of het de zelve is, die ik hoor dat bij de Franſen de Zeeraaf genoemt word, grooter als een Eend, en met een roode bek als een Eendvogel.

VAN DE AVOSETTA BIJ DE ITALIAANEN GEHEETEN.

Deeze vogel word bij de Italiaanen van Ferrarië *Avoſetta* genoemt, het is een watervogel en een platvoet. Zij heeft een zwarte bek, opwaart ſtrekkende, en aan het einde ſpits, bijna vijf vingers lang. De grootte van het geheele lijf is bijna als een Duif, maar een weinig ranker. Deeze vogel kan Krom-om-geboogе-bek genoemt worden: want zij alleen heeft

heeft den bek niet regt, nog buigt die neederwaart, maar opwaart.

VAN DE TROCHILUS GEMEENELIJK CORRIRA, STRANDLOOPERTJE.

De vogelaars noemen diergelijke vogel *Steganpos*, *Snelvoet*, van de snelheid der voeten Corrira, dat is Brievebestelster. Het is een bonte vogel, met een regte bek, geel, en aan 't end zwart. Ze heeft lange schinkels, korte heupen, en de klaauwen met een vlies gevoegt.

VAN DE VOGELEN DIE OMTRENT HET WAATER VERKEEREN.

VAN DE OIJEVAAR.

Daar worden twee geslagten van *Oijevaars* gevonden, van welke het eene wit, en het andere zwart is. Zij verschillen van verf, en in de plaats van verblijf. Albertus zegt, dat de Oijevaar zwarte vleugels en staart heeft, en de andere deelen wit: dat zeeker waar is, uitgenoomen de bek en de voeten, die anders vuur-rood zijn, schoon ze in de jongen eerst zijn uit den bruine. Het is een vogel van een midden grootte tusschen Kraanvogel en Reiger. Petronius Arbiter noemt de Oijevaar, Rankpoot. Hij heeft een lange hals en bek.

De zwarte *Oijevaar*. Men vind ook een geslagt van *Oijevaars* gantsch zwart van rug, witägtig van buik, niet op plaatsen daar menschen woonen, maar in de moerassen van de woestijne nestelende. De geheele rug schijnt van verre zwart, maar zo men digte bij ziet, gelijkt het naar de verf van een Kievit of een Bosch-raaf, in de welke een zwarte verf met groen, of blaauwägtig, met een weinig purper vermengt, word gezien.

VAN DE VOGEL IBIS.

De *Ibis* word met regt aan de beschrijvinge van den *Oijevaar* gevoegt, en te meêr daarom, om dat hij met het geheele gestel van 't lijf bijna naar een Oijevaar gelijkent, zo dat hij van veele voor een soort van de zelve gestelt word, als zijnde deeze ook hoog van steevige schinkels, en met een zeer lange bek: ja dat meêr is, Albertus noemt de Ibis, een zwarte Oijevaar. Beide verjaagen en verslinden ze de slangen op een wonderlijke wijze. De Egyptenaars onderscheiden de Ibiden in tweederlei geslagt,

zo als Ariſtoteles, Plinius, Strabo en Solinus getuigen: want ſommige zijn wit, en eenige zwart. Hij heeft een lange en kromme bek, dat is eenigſins als een boog of een ſeiſſe geboogen.

VAN DE PHOENICOPTERUS.

Wat het voor een vogel mag weezen, is elk een zo niet bekent. Robertus Conſtantius ſchrijft, dat de Phoenicopterus een vogel is van grootte als een Oijevaar, die een zeer langen hals heeft, en wiens bek, en ſchinkels, en een gedeelte van de vleugels, van bruin rood glinſteren.

VAN DE KRAAN, KRAANVOGEL.

M. Paulus een Venetiaan verhaalt, dat 'er in de poelen van Tartarijë, omtrent de ſtad van de Canigainen, vijf geſlagten van Kraanvogels worden gevonden. Sommige, zegt hij, hebben zwarte vleugels, als een Raave; andere zijn wit en blank, hebbende pennen vol goudverwige oogen, als bij ons de oogen van de Paauwen zijn. Andere weederom zijn de onze niet ongelijk. Wijders zijn andere klein, en hebben lange en zeer ſchoone pennen, met rood en zwart beſtreeken. Ten vijfde zijn aldaar grijs-graauwe Kraanvogels, en die hebben roode en zwarte oogen, en deeze zijn magtig groot. Petrus Martyr ſchrijft, dat de Spanjaarden in Cuba heele troepen Kraanvogels hebben gevonden, eens zo groot als die van ons land. Ferdinandus Columbus verhaalt in zijn Americaanſche beſchrijvinge, dat hij in de Straat Lordeſte (alwaar veele eilanden leggen) een groote meenigte van rood-ſcharlaaken-verwige Kraanvogels heeft gezien. De oude gedenken de Baleäriſche (dat is Majorkſe en Minorkſe) Kraanvogel, van de andere ſoorten van Kraanen onderſcheiden. De Kraanvogel, zegt Geſnerus, die ik hebbe beſchouwt, terwijl ik dit ſchreef, was een wijfje, en had eiëren op, en regt uitgerekt zijnde, van het opperſte van de bek tot de voeten om laag toe, als een middelmaatig man, omtrent zes voeten lang. Eenige ſchoone en gekrulde pluimen ſtonden verkeert op de vleugels naar de ſtaart toe, die ſommige groote hanſen, met goud of anders opgeſchikt, op den hoed ſteeken. De grooter pennen van de wieken waaren anderſins zwartägtig: dog de boovenſte zijn klein en aſchgraauw. De hals is agttien duim lang: en de hoogte, van den voet af tot booven op de rug, bijna drie voet. Ze was twaalf pond zwaar, dokters gewigt. De korte ſtaart is door de lange veêren van de vleugels bedekt. De aſchgraauwe veêren van de ſchinkels hangen vijf vingers over de knijën heenen, en zijn beneeden de veêren met een zwarte ſchors bekleed.

De

De klaauwen zijn niet korter als menſchevingers. Het voorſte gedeelte van den hals aan de zijden is zwartägtig, en voorwaart wit: al het overige is aſchgraauw, behalven de groote pennen van de vleugels. De kruin is zwart met een roode vlak, die in het mannetje rooder is. Voorts, de Kraanvogels worden gantſch blank gezien. Van den ſtrijd der Pygméén, (menſchjes, Spanmannetjes in Indië, niet booven de drie vierendeel lang) Geranomachia Kraanen-oorlog, en Pygmaiomachia ſtrijd van de Pygméén of kleine mannetjes krijg geheeten, hebben der niet weinige van onze tijd in hunne ſchriften breedt uitgeweid, met nieuwe verſierzelen de zaak, of liever de leugen, vermeerderende. Dog Strabo, de naarſtigſte onderzoeker der oudheeden, telt het onder de verdigte dingen op. Derhalven dan, zegt Aldrovandus, dewijl wij ontkennen dat 'er Pygméén zijn, zullen wij ook ontkennen dat de Kraanen, zo als men verdigt, met de zelve oorlog voeren, en wij zullen dat zo ſtanthaftig looggenen, dat wij het niet gelooven, al zwoeren ze het ook.

De Baleariſche *Kraanvogel*. Plinius ſchrijft, dat de Kraan van Majorke of Minorke een kuif op het hoofd heeft als een Paauw.

Een andere *Kraan* van Japan komt, met het geheele geſtel van het lijf, met die van ons land over een. De bek en voeten zijn donker groen. De kruin van 't hoofd is uitſteekend rood. Wijders is de gantſche vogel zwartägtig.

VAN DE REIGERS IN HET ALGEMEEN.

Daar worden drie geſlagten van *Reigers* van Ariſtoteles geſtelt, naamentlijk de Pella, de Albardeola, en de Aſterias. Van de oorſpronkelijkheid van het woord Ardea, Reiger, ſchrijft de een anders als de andere. Daar zijn 'er, die willen dat het van Ardendo (branden, vuurig zijn) gezegt is, om dat zijn drek verbrand al dat het aanraakt. Dog Servius en Scaliger willen, dat het gezegt word van de moeijelijke vlugt. Alhoewel Ariſtoteles en Plinius maar alleen drie geſlagten van Reigers of Herodiën verhaalen, naamentlijk de Leucus de witte, de Pellus de bruine, en de Aſterias de Starre-Reiger, nogtans is het zeeker, dat 'er veel meerder worden gevonden, zo dat Oppianus betuigt dat 'er oneindige zijn: en hij ſchrijft dat eenige kort en wit zijn; andere grooter, en verſcheidenverwig: ſommige middelmaatig: en dat 'er zijn, die van het hoofd als een zeekere kuif ſlingert; en dat andere geen kuif hebben. Aldrovandus heeft veele, en bijna ontelbaare geſlagten van deeze vogels aangemerkt. Zij hebben alle een lange bek, dikägtig, ſterk, van binnen hol, en aan 't eind ſpits, nogtans bequaam om vis te vatten. Ze

hebben een langen hals, dog de Pella en de Aſterias de allerlangſte. De ſchinkels gezaamentlijk lang. Derhalven gelijkenen de Oijevaar en de Kraanen met de groote langkheid van de bek, hals en ſchinkels; maar de Reigers hebben den hals meerder ingerolt. De drie klaauwen van de voeten zijn lang, met vlieſen maatig aan een gevoegt, en de vierde klaauw van agteren, in plaats van de hiel, is van gelijken lang. Het lighaam niet groot, ligt, teêr, en zeer maager.

De groote aſchgraauwe *Reiger*. Deeze *Reiger* word bij Ariſtoteles en Plinius Pellòs, dat is de bruine van de bruine verf genoemt. De Latijnen zeggen Pella, de bruine, en zwarte, en aſchgraauwe Reiger. Derhalven verſchilt deeze onze Reiger van de Albardeola, wit Reigertje, om dat hij niet wit is, van de Stellaris, Geſtarnde, om dat hij geen vlakken heeft, en voornaamentlijk van de Baleariſche Reiger van Bellonius, in de grootheid en de kuif. Het boovenſte gedeelte van het lijf is peers, en het onderſte iet of wat witägtig.

De andere aſchgraauwe of kleine *Reiger*, is grooter als de Albardeola, Witreigertje, en kleinder als de Reiger Pella, de bruine.

Het derde geſlagt van de aſchgraauwe Reiger. Aldrovandus ſtelt deeze van het zelfde geſlagt van de aſch-graauwe, en Bruine, Pella te weezen.

Een zeekere andere *Reiger* uit Geſnerus. Het dunkt Aldrovandus voorwaar dat deeze vogel liever bij de aſchgraauwe, als tot de andere Reigers moet gebragt worden.

De *Albardeola*, het witte *Reigertje*, de Platea van Plinius, de Platelea van Cicero, daar Geſnerus de Pelikaan van maakt, word bij Albertus en andere de Cochlearia, dat is Leepelaar, en Leepel-vogel van de breedte van de bek genoemt, die naar een leepel gelijkent. Want de Philoſooph eigent deezen Reiger een breede en uitgeſtrekte bek toe, zo als niemand waarlijk gezegt heeft dat de Reigers anders hebben, dewijl die in alle de andere ſpits is. Deeze Reiger zegt Albertus, is gantſch wit, en van geſtalte de aſchgraauwe gelijk, maar beeter in de veêren, langer van hals, en de bek van vooren rond, gelijk als de eene kring op de andere geleit.

Eenige andere witte *Reigers*. Geſnerus verhaalt, dat hij twee ſoorten van de zelve heeft gezien, de eene grooter als be bruine of blaauwe, en de andere kleinder. Een meedegelijke met deeze Reiger, van Geſnerus beſchreeven, is in de daalen van Malarberge bij Aldrovandus gebragt. Het is een vogel gantſch wit, nogtans met een lange bek, van booven zwart, van onder hemelsblaauw, en een korte ſtaart. Op de rug heeft hij eenige zeldzaame en lange pennen, daar de groote heeren hunne hoeden en helmen

men meede verſieren. Drie korter witte ſchagten maakten ook op het hoofd een kuif uit. De Aigrette van de Franſen ſchijnt van deeze onderſcheiden te weezen. Dit geſlagt van vogels houd zig omtrent de waterkanten, en is daarom van de natuur begaaft met lange ſchinkels, die ook aſchgraauw zijn, de voeten zijn zwart en groot: en daarom ſchijnt het als de Reiger geboggelt te weezen. Bellonius zegt, dat 'er andere witte Reigers gevonden worden, voornaamentlijk in Engeland, die niet van de aſchgraauwe Reiger veſchillen, behalven dat ze wit zijn. Uit de kleine witte Reigers is ook deze, de welke Garzetta, en Garza Bianca genoemt word. Het is een vogel geheel blank, behalven de ſchinkels en de bek, de welke zwart zijn. De bek is lang, rank, en aan 't einde zeer ſpits, overal eenverwig. De andere witte kleine Reiger is kleinder als de voorgaande beſchreevene, en daar en teegen vleeſchägtiger. Hij heeft een kortägtiger bek, bij de overige Reigers vergeleeken.

Andere kleine *Reigers*. De eerſte Reiger word Haematopus Bloedvoet, of Erythropus Roodpoot, genoemt: en is van twee geſlagten, de groote en de kleine. Dog zodaanige Reiger, ofte Egretta, is bijna kleinder als alle de andere Reigers, en zeer kort van hals, en bijna gantſch uit het ſaffraangeel naar het kaſtanje-bruin hellende, voorwaart hooger, agterwaart en op de vleugels ligter. De Andere is deeze in alles gelijk, als dat de zelve verf in deeze ligter is. Diergelijke geſlagt van Reigers heeft een kuif op 't hoofd, omtrent van de zelve verf als de laatſt voorgaande, van grootte bijna eeven gelijk, of een weinig minder. De andere Reiger, die de landluiden Squajotta heeten, word dikwils gezien. Hij is geel van bek, aan 't eind zwartägtig, met een korte ſtaart, en groene voeten. Een meedegeſlägtige aan deeze laatſte, heeft den bek meêr boogsgewijs als alle de voorgaande andere, en is gantſchelijk muisvaal.

De *Starre-reiger* of de Aſterias, Roerdomp, Pittoor, is ſchoon met ſtippen als ſtarren beſchildert en geteikent. Bij Ariſtoteles heet hij Oknos, dat is leui; om dat men verdigt heeft, dat hij eertijts van een ſlaaf in een vogel is verkeert, en, zo als de toenaam luid, traag en leedig is. In het geſlagt van de Reigers is hij bijna de kleinſte. Hij word ook Botaurus, en Butorius, en Butio genoemt, daar door, om dat hij ſchijnt te loeijen als een Stier. Want de bek in de moeraſſige grond ſteekende, geeft hij een ſchrikkelijk geluid. Niet teegenſtaande Ariſtoteles maar alleen één geſlagt van Aſterias of Ocnus, Starre-of Leuije Reiger, heeft gekent, nogtans worden 'er in onze eeuw drie, en moogelijk nog wel meêr gevonden, naamentlijk het groote, en het kleine, en het derde, het welke Geſnerus getuigt dat men in Holland gekuift bevind. Het is een vogel, die met de geheele geſtalte van het lijf, naar een Reiger gelijkent, met de lange

ſchinkels, maar korter als een Reiger, met een lange hals, wonderlijk vol veêren, en een bek niet kort nog ſtomp. De langſte middelſte klaauw is met een nagel gewapent, aan de binnen kant gevoorent, en als een kam of een zaag getand: waarom de luiden van ons land die voor een tandeſtooker gebruiken, en in zilver zetten.

De groote *Starre-reiger*. Dit geſlagt van Reiger ſchijnt uit de Reiger Pella, de bruine, en uit de Geſtarnde, te zaamen gevoegt te weezen.

Een vogel meedegeſlagtig aan de *Reigers* is lang van hals, met lange ſchinkels, met zeer lange klaauwen aan de voeten, ſcherpe nagels, en eindelijk met een korte ſtaart.

VAN EENIGE VOGELEN DIE ZE IN NEDERLAND KEMPERKENS, DAT IS STRIJDBAARE NOEMEN.

BIJ MIJ KEMPHAANEN.

Deeze vogels zijn langkägtig van voeten, bek, en hals. Karel, graaf van Aremberg verzeekert, dat ze alle jaar, met een zeer groot en bijna onuitſpreekelijk getal, uit de noordſche geweſten, naar den hoek van Neêrland, in de Lente-tijd, of omtrent Mai, koomen overvliegen: maar dat 'er veel meerder mannetjes als wijfjes zijn; en dat de mannetjes daarom ten eerſten met een zeer heevig gevegt malkanderen dooden, tot dat ze met de wijfjes gelijk in getal zijn, en elk met de zijne kan paaren: want dat de wijfjes zig dan bij de overwinnaars voegen, en haar beſt doen om met dezelve voort te teelen, en zo ras als ze gebroeit, en de jongen groot gebragt hebben, te gelijk met die, daar ze van daan gekoomen waaren, weeder heenen vliegen. Wijders, is in de zelve booven al ten hoogſten te verwonderen, dat de meeſte malkanderen niet en gelijkenen. En in der daad Aldrovandus heeft 'er eenige beſchreeven en afgemaalt, van welke ſommige voorwaar van een zeldzaam, of liever van een wanſchaapen maakzel zijn.

VAN DE FALCINELLO, OF DE GESEISSENDE VOGEL.

Sommige noemen hem de zwarte Reiger. De vogel word bij de vogelaars Falcinello geheeten, hij kan de grootte van de Reigers haalen, en gelijkt de zelve met het geſtel en de gedaante van het lijf, behalven de zwartägtige bek, die zeer lang is, en van vooren gekromt als een ſeiſſe.

VAN

VAN DE ARQUATA OF NUMENIUS, SCHRIEK.

Een andere vogel ook, de welke van het zelve meedegelijke maakzel van de bek is, word bij Geſnerus de Arquata, en bij ſommige Italiaanen Arcaſe geheeten, te weeten om dat zijn bek gekromt ſtaat als een boog. Moogelijk word hij Numenius genoemt van de nieuwe maan, die haare hoornen kromt. De bek is omtrent agt vingers lang, ſomtijts mag hij ook neegen duim haalen. De zelve begint zig na drie vingers neederwaart te krommen, zijnde zwart. De verf van de vederen is bijna bruin, maar bont, en gevlakt.

VAN DE HELORIUS.

Men ſchrijft dat de *Helorios*, de Crex of de Reiger, of de Ibis gelijk is, en als de zee kalm is op ſtrand vliegt, de koſt van vis zoekende.

VAN DE CREX.

Welke vogel bij Ariſtoteles, Ariſtophanes en Herodotus, *Crex* word geheeten, daar koomen de laatere ſchrijvers niet in over een. Daar is bij de Engelſchen een zeekere vogel met lange ſchinkels, voorts een Quakkel gelijkenende, als dat hij grooter is, die op het koorenland, en in het vlas in de lente, of in het begin van de zomer, geen ander geluid geeft als Crex Crex: want dat roepen verdubbelt hij altijt: ik mein, zegt Aldrovandus, dat deeze de Crex van Ariſtoteles is.

VAN DE TOTANUS.

De *Totanus* en de *Limoſa*, Slijkvogel, zijn bij de Franſen bekende vogels. Zij noemen ze Ruiters van de langte van de ſchinkels. Die de Venetiaanen Limoſa en Totanus heeten, zijn niet van het Reigers geſlagt, want ze vangen in 't minſt geen vis, maar zijn liever bij de Waterhoenderen te tellen. Het lijf van de vogel is bijna van die dikte, als ons Duikertje, ſpits van bek.

VAN DE CALIDRI VAN BELLONIUS.

De Ruiter van de Franſen word, van Bellonius in de plaats van de Calidri van Ariſtoteles, afgemaalt. En is van grootte als een Duif, met zeer lange ſchinkels, en ter deeg met veêren verzien. De bek en de roode ſchinkels zijn lang, een klaar bewijs dat het een watervogel is.

De

De zwarte *Calidri*. Het is klaar, zegt Bellonius, dat de zwarte Calidri van de roode verſchilt. Want de ſchinkels en de bek zijn zwart. Deeze is ook zwarter van verf. Aldrovandus oordeelt, dat men tot deeze Calidri teenemaal moet brengen, die ze in zijn land Gambetta, gelijk als Langſchinkel noemen.

VAN DE LIMOSA DER VENETIAANEN, EN DE BARGE VAN DE FRANSEN.

De *Limoſa*, bij de Venetiaanen genoemt, ſchijnt onderſcheiden van deeze laatſte vogelen: langs de rug gelijkt hij bijna naar de groote Arquata, bont van vlakken met het gantſche gedeelte van vooren, voornaamentlijk van hoofd en hals. En is de nu beſchreevene Totanus bijna gelijk, maar een weinig grooter. De bek is hem overal zwartägtig. De Barge van de Franſen ſchijnt ook uit het geſlagt van deeze, die Bellonius van de ſtem als een geit, de Aegocephalus, of het Geitenhoofd van Aristoteles maakt.

VAN DE PORPHYRIO.

Hij is over het geheele lijf, zegt Geſnerus, hemelsblaauw. Het middelſte gedeelte van het eind van de ſtaart is aſchgraauw witägtig. De oogen zijn zwart. De bek en de ſchinkels blinken purperverwig Hij heeft maar vier klaauwen. Het is een zeldzaame vogel. De Indiaanen noemen deeze vogel Caranion. Deeze vogel alleen drinkt met de beet.

VAN DE HORION.

Moogelijk, zegt Geſnerus, dat de Indiſche vogel Horion wel meê van het geſlagt van de Porphyrion mag weezen, dewijl hij word beſchreeven, dat hij de Herodius, Reiger gelijk is, en rood van ſchinkels. Maar hij word door de lieffelijkheid van de zang onderſcheiden, waar door hij wonderlijk word gepreezen.

VAN DE HIMANTOPOS, BLOEDVOET.

Deeze vogel heeft de naam van de bloedroode verf van de voeten. De Himantopos van Aldrovandus is over de geheele buik, borſt, en het onderſte van den hals, witägtig. Booven de oogen zwartägtig, als meede op de rug, en de vleugels. De bek is ook zwart, een handpalm en meerder lang, rank, en niet bequaam als om piſſebedden, en andere ingekerfde te pikken. De ſtaart is aſchgraauw uit het wit. De vleugels zijn zeer lang.

De

De ſchinkels en de dijën zijn van een wonderlijke lengte, zeer rank en zwak, en daar door te zwak om te ſtaan, om dat hij geen agterklaauw heeft, en dat de voorſte naar de lengte van de ſcheenen te kort zijn, zo dat hij met regt Himantopos of Loripes, Scheefbeen genoemt is. De klaauwen zijn bijna eeven lang, en bloedrood: de middelſte nogtans is een weinig langer. De nagels zijn zwart, klein, en een weinig gekromt.

De *Haematopos* van *Bellonius* word bij de Franſen de Zee-Exter genoemt. Van lijf als een Reiger, Reigertje, bij de Franſen Aigrette geheeten. Het hoofd met den hals is zwart. Hij heeft twee te zaamen hangende klaauwen aan de voet, dog de binnenſte is van de andere afgeſcheiden: ende en heeft geen ſpoor aan de hiel van de voet, gelijk de andere watervogels.

VAN EENIGE WATER-HOENTJES IN HET ALGEMEEN.

Dewijl 'er verſcheide ſoorten van Water-hoentjes zijn, van grootte en meeſt van verf verſchillende, zijn aan elk bijzondere naamen gegeeven. Dit is bijna de gedaante van de Watervogels, dat ze lange ſchinkels hebben, op dat ze te gemakkelijker omtrent het water, en in het water de koſt mogten zoeken: want ze zwemmen niet, waarom ze geen platvoeten zijn. De klaauw, die voor de hiel verſtrekt, is zeer kort, ſommige ontbeeren ze ook teenemaal. Het lighaam is ſchier rank, en toegedrukt, niet dik, en tot geen lijvigheid uitgeſtrekt. Ze zijn meeſt alle klein van hoofd, en bijkans altijt van verſcheidenderlei veêren, en zeer kort van ſtaart. De bek is in veele zwartägtig en lang, en een weinig geboogen. De buik is in ſommige gevlakt, en in eenige niet, maar enkelijk wit. De grootſte veêren van de vleugels zijn in alle zwartägtig. Daarenbooven zijn ze minſt op de wiek, maar beeter bequaam om te loopen: waarom aan haar langer ſchinkels gegeeven zijn.

De groote *Chloropos*, *Groenvoet*, van de groenägtige verf van de voeten, is niet alleen eeveneens van grootte als de Meerkoet, maar hij gelijkt de zelve met de gantſche geſtalte van het lijf, alhoewel de klaauwen in deeze vogel, gelijk als in de Meerkoet geen vlieſen hebben.

De andere *Chloropos* word van de vogelaars gemeenelijk Porzana genoemt. De lange klaauwen van de voeten zijn met nagels, die een weinigje krom ſtaan, verzien, ze zijn breedt, en van binnen plat, moogelijk dat hij daar meê ook kan zwemmen, als 't van nooden is.

De *Chloropos* van Geſnerus. De gemeene naam die deeze vogel heeft is Glutt, moogelijk als Glottis, daar Ariſtoteles gewag van maakt,

de naam van de lange tong gegeeven zijnde. Dog indien het die niet is, zo kan het een van het zelfde geſlagt ſchijnen te weezen.

De groote *Erythropos*, *Roodvoet*, van Geſnerus. De naam is aan die van de roode verf van de ſchinkels geworden, zo dat men twijffelt, of deeze niet is de Erythropus, die Ariſtophanes gedenkt.

De kleine *Erythropus* is bruin van verf, en heeft iet of wat rosägtig, voornaamentlijk op de vleugels en aan den hals.

De *Ralla* van de Engelſche en de Franſen, uit het geſlagt van de Hoendertjes. De naam *Rala* of *Ralla*, zegt Geſnerus, bij de Engelſche en Franſen in gebruik, word ongeſtadig, zo als ik zie, aan veele en verſcheide vogelen toegeëigent, want Landvogelen worden ook zo als ſommige Watervogelen genoemt, alle nogtans van het Hoender-geſlagt, en met lange ſchinkels. Bellonius zet over, dat de Ortygometra (de Moeder der Quakkelen, de grootſte Quakkel,) gemeenelijk Ralla word geheeten. De Boere Patrijs of Houtſnep word van de Engelſche Rala genoemt. Dog de Rala is tweederlei, de eene raapt de koſt aan de waterkanten van de rivieren, en de andere onthoud zig op de hei, en in boſchwaranden. De watervogel was rood van bek en ſchinkels, en de veêren zijn met veele vlakken geſprengkelt. Dog die berg- of wilde-vogel heeft de ſchinkels veel korter als de watervogel, en de veêren overal meêr aſchgraauw. Maar ze heeft ondertuſſchen roode ſchinkels en een roode bek.

De vogel *Rhodopus* of *Phœnicopodus*, Kaſtanje-bruin- of Bruin-rood-voet, is aan de ſchinkels rooſeverwig, of bijna violet. Hij is zwart van bek, en bruin van lijf.

De *Phæopus*, *Schijnvoet*, is zwartägtig van lijf, met weinige roſſe en geelägtige vlakken beſprengt, van bek dun, lang, zwartägtig, en een weinig krom, met een witägtige hals, en het onderſte gedeelte van dezelve omtrent het midden, en van onderen naar het geel of het ros hellende, wit van buik, met bruine of aſchgraauwe ſchinkels.

De andere *Phæopus* of de kleine *Arquata*. Sommige noemen hem, als de Groote, de Reegen-vogel, van de welke hij nogtans onderſcheiden is, die bij de Franſen met een woord Pluvier, dat is van den Reegen of Reegenägtig genoemt word. Hij is de booven nu beſchreevene bijna gelijk, van ſchinkels, als die, aſchgraauw, en wit van buik, en onder het hoofd van gelijken, als meede van bek, als dat die een weinig langer ſchijnt.

De groote *Ochropus*, *Geelvoet*, word van de geele of geelägtige verf der ſchinkels als zwavel genoemt. Dog in dit geſlagt is hij het meeſte meenigverwig, dewijl'er zeeven onderſcheide verven zig in hem opdoen.

De

De middelſte *Ochropus*, *Geelvoet*, heeft de naam van de geele of donker groenägtige verf van de ſchinkels. Hij heeft een zwartägtige bek, als meede het gantſche boovenſte gedeelte van het lijf. De vleugels hellen naar het bruin, behalven de lange zwarte veêren. De borſt met de hals is ook bruin.

De kleine *Ochropus*, *Geelvoet*, ſchijnt wel de kleinſte vogel onder de Water-hoendertjes te weezen. De bek, het hoofd, en de langſte veêren van de vleugels zijn zwartägtig. De hals is wit. De verf van de rug en de wieken trekt op het aſchgraauw.

De *Melampus*, *Zwartvoet*, is ros of roodägtig van hals met bruine vlakken, en omtrent de oogen. Geen vogel van dit geſlagt heeft zwarter ſchinkels.

De *Poliopus*, *Grijsvoet*, is aſchgraauw of grijs van ſchinkels: ten deele donker roosverwig, en ten deele zwartägtig van bek.

De *Erythra*, *de Roode*, die de Hoogduitſchers Mattkern, en Rhijnvogel heeten, word van de verf van het gantſche lijf zo genoemt.

De *Ochra*, *de Bleeke*, die de Hoogduitſchers Wijnkernell noemen, is over het geheele lijf bijna groenägtig, maar ſlordig en donker, met een gedeelte van vooren meeſt bruin.

De *Hypoleucus*, *de Witägtige*, die het gemeene Hoogduitſche volk Fyſterlin noemt. Geſnerus noemt met een bijnaam dit geſlagt van Water-hoendje, het witagtige, om dat het gantſche gedeelte van onderen, de hals, de borſt, en de buik, buiten alle de vogelen van dit geſlagt, ſpierwit en zonder vlakken zijn. Het overige lijf ziet 'er bruin uit.

Het *Hoendje* of *Zijde-hennetje*, gezegt van de glans. Deeze vogel kan de Zijdehen genoemt worden, om dat de zwarte verf in de zelve als geheele zijde blinkt.

De *Scolopax* of het *Boere-Veldhoen*, *Landpatrijs*, *een Snep* Deeze vogel ſchijnt zo genoemt te weezen van de geſtalte van de bek, om dat hij die lang en regt als een paal heeft: want de Grieken noemen een regte lange ſtaak Skolopa. De Sneppe is als een klein Hoen, en van de zelve lijvigheid als onze Patrijs, weegende omtrent twaalf oncen, wonderlijk uit den roſſe, met een ſchaakeeringe van vlakken gereikent. De bek is van het uitëinde tot de oogen vijf vingers lang, of meêr. De ſchinkels zijn ſchier rooſeverwig.

De *Ruſticula ſylvatica*, de Houtſneppe, is grooter als de boovenſte, want ze is bijna zo groot als een Hoen, en van verf wel eeven-eens, maar hooger, met aſchgraauwe ſchinkels, witägtige buik, en een bek minder lang.

De kleine *Scolopax* of het *Water-hoendje*, *Poelſnep*, verſchilt bijna niet van de groote (te weeten de Houtſnep) als in de grootheid.

De *Tryngas*, zegt de Philoſooph, gaat in poelen en rivieren, en zo ook de Cinclus en de Junco. Maar onder deeze kleine is ze de grootagtigſte. Zij word bij de Lijſter vergeleeken. En anders en vind men van deeze vogel niet bij Ariſtoteles, of andere treffelijke Schrijvers beſchreeven.

De *Junco* word alzo genoemt, om dat hij zig graag in de bieſen onthoud. De Philoſooph zegt, dat deeze ook in poelen en rivieren gaat, en de ſtaart beweegt, en kleinder als de Trynga is. Wijders, wat deeze ook voor een mag weezen, is onder de Geleerde niet zeeker.

De *Cinclus* is gequetſt, en wiſpeltuurig met zijn agterſte partij. Hij overtreft de Quikſtaart een weinigje in de grootheid. De verf is twijffelbaar tuſſchen bruin en aſchgraauw. De bek is zwart, dun, en langkägtig. De ſchinkels zijn zwart, kort, en teeder. De voeten zijn ook zwart.

De Indiaanſche vogel *Cercion*, is bij of omtrent van grootte als een Spreeuw, met meenigerlei verven beſchildert, die de menſche ſtem nabaauwt, en is praatägtiger als de Papegaaijen, en van meerder leerzaamheid en verſtand. Hij beweegt de ſtaart eeven-eens als de Cinclus.

Het *Land-hoentje* of de *Aardſnep*, is met het gantſche geſtel van het lijf de Water-hoendertjes zeer gelijk, behalven alleen de bek. Het kan ook de Veld-Trochilus, Landloopertje genoemt worden. Deeze vogel loopt gezwind door de ſtruiken, en ſpringt ſomtijts ter zijden uit, is qualijk ter vlugt, en beurt zig bezwaarlijk in de lugt op.

Een ander *Hoendje Chloropus*, *Groenvoet*, gelijk als de Meerkoet uit Bellonius. Het zwemt niet op het water, en het is ook geen platvoet. Het is groen van voeten, niet ongelijk die van de Botaurus, nog ook zo plat niet, en eindelijk met geen breedt vlies, als in de Meerkoet, zaamengevoegt. De ſtaart van 't Hoendje is ook langer. De vlak van 't voorhoofd is ook kleinder. Twee pennen van de ſtaart zijn wit, naamentlijk aan de beide zijden één. Onder de borſt helt het iet of wat naar het peers of het blaauw.

VAN DE ALCYON, IJSVOGEL.

De *Alcyon* word bij Bellonius Jynx genoemt, dat de Torquilla is. Alcyon of Alcyone, is ook een eigen naam, die aan veele vrouwen is gegeeven: ſchoon Alcyone bij Servius van een vrouw, en Alcyon maar van een vogel word gezegt. Bij de Latijnen word ook Halcedo en Alcedo

cedo genoemt. Wijders, welke vogel de oude door hunne naamen moogen hebben verſtaan, is een zaak zeer teegenſtrijdig, ſommige andere vogelen in de plaats van de Alcyon vertoonende, en veele dingen onder een gemengt hebbende. De Alcedo, de IJsvogel, zegt de Philoſooph, is niet kloeker als een Moſch, zo van hemelsblaauwe, en groene, als van ligt purpere verf uitſteekend: te weeten, niet bijſonderlijk van verf alzo geteikent, maar uit het ononderſcheidentlijk geſchaakeert over het geheele lijf, en de vleugels, en den hals weederſchijnende. De bek is groenägtig, lang, en dun. Zodaanig is haare gedaante.

VAN DE ISPIDA.

De *Ispida* is van het geſlagt van de Alcyon. Sommige noemen ze de Paradijsvogel, te weeten om de ſchoonheid, om welke de Manucodiata de zelve naam ook heeft verdient. Behalven de gemeene Ispida, beſchrijft en maalt Aldrovandus twee andere vogels af, onder deeze naam uit Indië geſonden. Maar of ze wel uit het geſlagt van de Ispiden zijn, is hem niet genoegzaam bekent. Albertus beſchrijft de Ispida aldus. De Ispida is een kleine vogel, maar ſchoon, en door de bevalligheid van de veêren zeer fraai: van middelverf tuſſchen groen en hemelsblaauw, die in de zonneſchijn naar een Saffier gelijkent. De verf van de borſt is als geglomme koolen. Ze heeft maar twee klaauwen aan de voeten, kromme nagels, en een kleine regte bek.

VAN DE ROUSSEROLE, OF ROUCHEROLE BIJ DE FRANSEN GEHEETEN, DIE BELLONIUS DE ZINGENDE ALCYON NOEMT.

Bellonius maakt twee geſlagten van *Alcyones*, het eene ſtom en groot, dat de Ispida is; en het andere klein en zingende, dat bij de Franſen Rouſſerole of Roucherole word genoemt: van het welke hier geſprooken word. Deeze vogel is de zoetzingenſte van alle watervogels. Ze gaat met de verſcheidentheid, en de zoetigheid, en de dartele volhardinge van den zang, alle andere vogels verre booven: en ze overwint ook die, welkers gezang van al de weereld word vermaart. Ze is van grootte als de Miliaria, Geersvogel, met een zaagswijze bek. De lange veêren van het hoofd vertoonen een zeekere gedaante van een kuif. De ſchinkels en de voeten, van een middelmaatige lengte, zijn aſchgraauw. Ze klapt haar wieken als een gekuifde Leeuwerk.

VAN DE CAPELLA, HET GEITJE, OF VANELLUS, DE KIEVIT.

Moogelijk word *Capella* gezegt, om dat ze een geluid als een geit maakt: en Vanellus, om dat hij met de beweegende vleugels, een geruis, als een wan of een windnap, verwekt. De Kievit is een ſchoone vogel, van grootte als een Duif, met een kuif op het hoofd, als een Paauw, aan den hals groen en blinkende, en met het overige lijf bont.

VAN DE PLUVIALIS, REEGENVOGEL.

Heel Vrankrijk deur heet hij *Pluvier*, om dat hij als 't reegent gemakkelijk word gevangen. Hij is van grootte als een Ringelduif. De bek is kort, rond, zwart, ſpits, en aan het eind iet of wat krom. De tong is driehoekig. De boovenſte veêren zijn met bruin, wit, en geel geteikent. De ſtaart is ook met bruine geele ſtreepen doorſneeden. Het gantſche gedeelte van vooren is bijna blank, met bruine en geele vlakken geſprengt. De voeten zijn zwartägtig, als ook de ſchinkels. Hij heeft geen agterterklaauw. De nagels zijn zeer zwart.

De aſchgraauwe *Pluvialis*, Reegenvogel, of de Pardalus, Luipert, van Ariſtoteles. De hoenderverkoopers zeggen Zeereegenvogel. Moogelijk dat het die is, de welke de Kooning en de Roeper word genoemt. Hij is een weinig grooter als die enkelijk de Reegenvogel word geheeten, en wat dikker en langer van bek. De agterſte klaauw is zeer klein. De geheele vogel is bijna aſchgraauw, en overal beſprengkelt met veele vlakken, die twijffelbaar tuſſchen het aſchgraauw en het kaſtanje-bruin zijn.

De groote *Pluvialis* gelijkt met het gantſche geſtel van het lijf naar de Reegenvogels, en naar haare aart, maar is alleen grooter, en zeer lang van bek, die de andere gewoonelijk kortägtig hebben.

VAN DE CHARADRIUS OF HIATICULA.

Wat het voor een vogel is bij Ariſtoteles, is naauwelijks zeeker. Onze Charadrius, of Hiaticula, of Rupex, zegt Aldrovandus, is lang en rank van ſchinkels, van verf op het glinſterend rood trekkende. Hij ſtaat maar op drie klaauwen, die bijna eeven lang zijn. De gantſche verf langs de rug, de vleugels, en de kruin van 't hoofd, is bruin uit het aſchgraauw. Een zwarte band loopt om het geheele hoofd, bijna gelijk als in de Mees. Het voorhoofd en de hals zijn witägtig, als ook meede de gantſche buik. De borſt is zwartägtig.

VAN

VAN DE

SLANGEN en de DRAAKEN.

ALdrovandus heeft de beſchrijvinge van de Draaken en Slangen in twee benden geſchikt, van de welke hij in de eene van die gemeenelijk Slangen genoemt worden, en geen voeten hebben, als zijnde de kennelijkſte, eerſt heeft gehandelt: en in de andere heeft hij van de groote Slangen, die ſomtijds voeten hebben, en Draaken genoemt worden, gewag gemaakt. Het woord Serpens (kruipende) is altemet een deelhebbend woord, afkomſtig van het werkwoord Serpo (kruipen,) en geeft te kennen al dat geene, het welke lang en breedt ſleept en zweeft. Anderſins is het een ſelfſtandig naamwoord van een twijffelägtig geſlagt, en begrijpt alle aardſche dieren, die al gaande zig niet opbeuren, maar op de aarde kruipen. Eertijts wierd Serpens (een Slang) van de ouden Serpula genoemt. Anders word hij ook Coluber geheeten, om dat hij in ſlibberige trekkingen met kromme bogten allengskens neêrvalt. Bij de voorgenoemde benaamingen komt Anguis (een Slang,) om dat hij gelijk als hoekig en bijna altijt gevouwen is, en nooit regt word gezien. Wijders word de Slang ook Thyrus geheeten. Hij word ook Echydna genoemt, welk woord eigentlijk een wijfjes adder beteekent. Eindelijk, Draak (Draco) word voor alle ſlang geleezen. Dog Leviathan word van ſommige voor een Waterſlang geſtelt. Nu ſtaat aan te merken, dat deeze dieren onder malkanderen verſchillen in kleinheid en grootheid, verf, plaats, reuk, ſchaadelijkheid, en eindelijk in aanſchouwinge, en andere toevallen. Men zegt dat de mannetjes ſlang altijt kleinder is als het wijfje. Nicander telt twee en twintig ſoorten van Slangen op. Welke deeze zijn, de Vipera Adder, de Aſpis, de Ceraſtes de Gehoornende Slang, Hemorrhous de Bloedſtorter, de Sepedon Verrotter, de Dipſas de Dorſtige, de Chuſydrus, de Amphisbaena de Tweehoofdige Slang, de Scytale de Stokſlang, de Baſiliscus de Koning, de Dryinus de Eikeſlang of Chelydrus of Hydrus Waterſlang, de Draco Draak, Cenchrines, de Aſcalabus, de Elopes de Herteſlangen, de Libyes, de Gekroonde Myagri, de Acontiæ Typhlopes, en de Moluri. Het hoofd is aan alle niet van de zelfde geſtalte ende hoedaanigheid: want ſommige hebben een ligt hoofd, andere zwaar, andere breedt, andere ſmal, andere wit, andere geel, andere met verſcheide verven geteikent. Endelijk ſommige keeren het zelve zo gezwind naar alle beide de zijden, dat ze aan

iemand

iemand die het ziet, tweehoofdige, of met een dubbelde kop ſchijnen te weezen. Daarenbooven hebben de Slangen alle de uitterlijke zinnen gelijk de andere dieren. De tong van de Slangen is dun, lang, en met zwarte verf vervult, en aan de punt geſpleeten. Men vind in ſommige een velletje onder de tong, dat als een blaasje de tanden bedekt, in het welke het vergift verborgen is, dat ze daar na met het bijten, door de holligheid van de tand, meededeelen. De Slangen zijn gewoon een lange ſijffeling te maaken. De Engelſche verhaalen, dat in Ierland geen vergiftig dier te vinden is, en dat de Slangen, met de ſcheepen daar gebragt, terſtont ſterven: ja zelf, met aarde, uit Ierland gevoert, maar beſtrooit, van ſtonden aan omkoomen.

VIPERA, DE ADDER.

Eenige Letterkundige meinen, dat ze *Vipera*, *Adder*, genoemt is, om dat ze met geweld baart. Maar naar de waarheid van de zaak is Vipera gezegt als Vivipara, leevenbaarende, en door zaamentrekkinge Vipara en Vipera: om dat deeze in het geſlagt van de Slangen, de eiëren binnen in de buik ontfangt, en daar na een leevend jong voortbrengt. De Adder is een vergiftige Slang, een duim dik, en twee elleboogen lang, meêr of min, verſcheidenverwig, met een platte en breede kop, gaande met een regte nek, met het overige lijf ſleepende, en al ſpringende op de dieren aanvallende. Het mannetje heeft een ſmal en ſpits hoofd, een dikker hals, en het overige lijf dunder als het wijfje. Hij heeft twee honds-tanden, dog het wijfje meerder. De Portugijs Amatus verhaalt, dat de Adder in Spanje als een elleboog is, met een platte en ſpitſe kop, daar men een wrat op ziet, en de rug gelijk als met een ketting geſchildert.

AMMODYTES, DE ADDERGELIJKE, DE GEHOORNENDE ILLYRISCHE ADDER, DE ADDER EENHOORN, DE ASPIS VAN BELLONIUS.

De Schrijvers brengen de wreede Slang *Ammodytes* tot de geſlagten van de Adders, zo ten aanzien van de geſtalte, als ten aanzien van het baaren. Dit wilde dier dan is den Adder zeer gelijk, nogtans grooter van kop, en met breeder kaakebeenen, en op het boovenſte gedeelte van den bek, een zeekere verheeventheid als een ſcherpe wrat voerende. Waarom hij de gehoornende Slang, of de gehoornende Adder word genoemt. Aëtius ſtelt de Ammodites van een elleboogs grootte, en van een zandägtige

ägtige verf te weezen : ja hij eigent hem een vel met zwarte vlakken, en een zeer harde ſtaart toe.

CERASTES, DE GEHOORNENDE SLANG.

Deeze ſoort van een Slang word bij Grieken en Latijnen *Ceraſtes* van den hoorn genoemt, om dat dit dier als de Slekken twee verheeventheeden op het voorhoofd heeft, maar ze zijn vaſter en ſterker. Hij word ook genoemt de Thebaanſche Coluber, Ceruſtes, Criſtalis, Ceriſtalis, Sirtalis en Triscalis. Nicander ſchijnt twee geſlagten van de Ceraſtes te ſtellen. Aëtius ſchrijft, dat deeze Slang één elleboog groot, dog dat de langſte van twee elleboogen is, van lijf zandverwig, en omtrent de ſtaart zonder ſchobben, hebbende op het hoofd twee verheeventheeden, die de hoornen vertoonen.

HAEMORRHOUS, DE BLOEDSTORTER.

Galenus leid de oorſpronkelijkheid van het woord af van de bloed-vloejinge, om dat door de ſteek alleen van deeze Slang, het bloed uit alle de weegen van het lighaam uitvloeit. Daarenbooven word deeze Slang, Aspis Haemorrhois, Afrodius, Afudius, Sabrin en Alſordius geheeten. Hij is met zulke drooge ſchobben verzien, dat hij, als hij voortgaat, een geruis als geſchud riet maakt. Pareus verzeekert, dat deeze Slang klein van lijf is, vuurvlammende van oogen, blinkende van huid, de rug met veele zwarte en witte teikens gevlakt, ſmal van hals, en zeer dun van ſtaart met hoorentjes booven de oogen, en eindelijk, dat hij ſcheef kruipt als de Ceraſtes.

SEPS, DE VERROTTER.

De *Seps* of *Sepes*, die ook Sepedon heet, word bij de Grieken uitgelegt Verrottinge en Slang, om dat hij het deel, dat van zijn tand geraakt is, met groote verrottinge aandoet. De Latijnen hebben deeze Slang, niet te onregt, uit Scaliger, Putria, de Verrotter genoemt. Avicenna eigent hem een breedt hoofd, een kleine hals, een korte ſtaart, en een ronde buik toe : daarna merkt hij de huid aan met ſtreepen verſcheidenverwig geſchaakeert. De Seps neemt de verf aan, die hij raakt, en is met vier kromme tanden gewaapent, en dood den geenen die hij bijt. Derhalven kan hij, behalven de kop, die groot is, de kleine Slang, ten aanzien van het overige lijf, genoemt worden. Daar-en-booven gedenkt Aris-

toteles een heele kleine Slang, die ſommige de heilige noemen, en alle de andere Slangen, zelf de zeer groote, ſchuwen die ook: men verzeekert, wat deeze komt te bijten, dat het ſtrak verrot: waarom het ſchijnt, dat men hem eenigermaaten tot het geſlagt van de Sepedon kan betrekken. Grevinus meint dat de Seps bleek is.

DE ASPIS.

Aspis beteekent eigentlijk bij de Grieken een rond ſchild, en geenſins in de lengte uitgedreeven. Dit dier in veele kringen gewonden, ſlaapt zo zaamen gerolt, dat het een rond ſchild vertoont. De Aspis heeft de eigen naam van Aspergere, Beſprengen, bekoomen, om dat ze het vergift met de beet ſprengt, of van de rouwheid van de huid, of van het aanſchouwen. Voorts word ze van Quatramius, Maraſſus en Adder genoemt, om dat ze als de Adders jongen baart. Anderſins word ze ten aanzien van de plaats eigentlijk de Nijl-ſlang, en de Slang van Egypte geheeten, en daarom volgens Ovidius de uitheemſche Slang, om dat ze maar alleen bijſonderlijk aan Egypte eigen is. Daar is verſcheide onderſcheid van de Aspiden bij de Schrijvers. Sommige onderſcheiden deeze wilde dieren onder malkanderen, ten aanzien van de verf. Belluacenſis ſchrijft ze een hemelsblaauwe verf toe, en lange tanden, die buiten de lippen uitſtaan, als de tanden van een wild zwijn. De Aspis is één el lang, en de dikte als een worp-pijl, volgens het gedigt van Nicander. De Aspis geeft met de beet geen gezwollendheid te kennen, en maakt al wondende zulken kleinen gat, dat men 't niet kan zien. Om deeze reeden meinen veele, dat de dood van Cleopatre moeijelijk was te weeten. Een zeekere ſoort van Aspis word Sputatrix, de Spouwſter, van het vergift in te ſpuwen, genoemt. Ariſtoteles getuigt, dat geen hulpmiddel kragt heeft, teegens de ſteek van een Afrikaanſche Aspis.

DIPSAS, DE DORSTIGE.

Bij de Grieken word ze *Dipſas* genoemt, dewijl Dipſa dorſt is: want die van deeze Slang zijn geſteeken, worden van een onleſſelijke dorſt gequelt. Om deeze reeden heeft Iſiodorus de Dipſas, de Situla de Dorſtige, geheeten. Van ſommige word ze Ammobates, over het zand gaande, genoemt, en Preſter, en Brand-ſlang, zo als men in de Heilige Schrift leeſt. Anger, Cruciator (Pijniger,) en Cauſus, zijn alle woorden van de zelve Slang, die een en het zelfde beteekenen. Iſiodorus en Arnoldus Villanovanus verhaalen, dat de Dipſas zulken kleinen Slang is dat hij, als

als m'er op trapt, niet gezien word, en dat zijn vergift den lijder eerder dood, als men't gevoelt. Aëtius eigent deeze Slang een elleboogs lengte toe. Derhalven is de Dipsas een dier van lijf, eeveneens als een dunne adder, en van de snoodste steek. De regte geboorte-plaats is Libyë.

SCYTALE, DE STOKSLANG.

Scytale beteekent, volgens de Grieken, een geessel, of een zweep, of een stok, &c. Dog hij word Scytale genoemt, om dat de langkwerpig-ronde en lange gestalte van deeze Slang, een leêre riem, of een zweep, of een stok gelijkent. Anderssins word hij Sicalis of Picalis, en Siscetati of liever Sciscetali genoemt. De Scytale, van de gestalte van andere Slangen afwijkende, heeft een langkwerpigronde gedaante van lijf, en aan wederzijden zo eevenmaatig gelijk dik, dat die geene de welke hem ziet, het gedeelte niet kan onderscheiden, waar in de kop of de staart is. Dog hij gaat maar alleenlijk voorwaart uit. Baptista Mantuanus heeft hem de geschilderde Slang geheeten.

AMPHISBAENA, DE TWEEHOOFDIGE SLANG.

Dit dier word van Amphibaino, omwandelen of rondomgaan genoemt, om dat het een dubbeld hoofd en een dubbelde gang heeft. Dog hij word bij de Grieken Amphicephalus, de Tweehoofdige, genoemt, en bij sommige Latijnen Utrinquegrada, Weederzijdsgaande. De Amphisbaena en de Scytale zijn dieren, die malkanderen zeer wel gelijkenen: dog ze vetschilllen van malkanderen, naar het getuigenisse van Aëtius, dewijl de Amphisbena naar weêrzijden voortgaat, om dat hij twee hoofden van de natuur heeft bekoomen, als of het niet genoeg was, volgens het gevoelen van Plinius, dat het vergift uit eenen mond word gestort. Sommige gelooven het teenemaal valsch te weezen, dat de Amphisbena, uit de natuur van zijn geslagt, altijt tweehoofdig gebooren word: zo dat eenige twijffelen, of hij wel twee hoofden heeft. Niet te min getuigt Aldrovandus, dat het niet onmoglijk is, dat 'er zulken geslagt van een dier in de natuur der dingen kan weezen. De Jesuit Josef heeft uit Brasijl geschreeven, dat 'er een zeeker geslagt van Slangen is, gaande als de kreeft, dat twee hoofden hadde, van welke het eene zoo groot was als het geheele lijf, en het andere quam met de gelijkmaatigheid van het lijf over een. Op het eiland Trapobane is een zeeker geslagt van Slangen, bijna vierkantig van gedaante, hebbende vier hoofden op zulken ordere geschikt, dat een hoofd naar 't oosten, een naar 't westen, een naar 't zuiden, en een naar 't noorden ziet: en werwaart in 't gaan zig één van

deeze hoofden keert, terſtont, zonder eenige omdraajinge, volgt het overige lijf. Het is een veelvoetig dier, en ijder kop heeft zijn eigen oog. In de Engelſche zee word de Zee-Amphisbena met twee hoofden, en verſiert met dubbelde oogen, gevonden. Derhalven dan, dewijl 'er een Zee-amphisbena is, waarom zoud'er ook geen Land-amphisbena konnen weezen? Onze ſlang is klein en zwak, en eenigermaaten blindägtig, dewijl hij zulke breede koonen heeft, dat ze de oogen eenigſins drukken. Eindelijk is de huid van de rug vol met eenige ſtippen. De Schrijver van het boek van de natuur der dingen, eigent haar wakkerheid toe in de eiëren uit te broeden: want hij ſtelt vaſt, dat wanneer het eene hoofd van de ſlaap is overvallen, dat het andere dan waakt.

CAECILIA, DE BLINDE SLANG.

De *Cecilia* is een Slang die van de blindheid de naam heeft verdient. Daarom word ze bij de Grieken Typhlops genoemt, om dat dit zelve woord blind beteekent. Zij heeft een hoofd als een Prik, met zeer kleine oogen, niet wel bequaam om te zien. Deeze Slang is bruin van verf, en donker gevlakt, met een weinig rosägtig, naauwelijks aanmerkens waardig. De gezwinde gang van deeze Slang komt met de kopere Hagedis over een. Dit dier is met zulken harden huid gewaapent, dat hij naauwelijx met een ſcherp zwaard kan doorſneeden worden.

CENCHRUS, DE GEERS-SLANG.

Cenchros, *Cenchris*, *Cenchrines*, *Cenchrites* en *Cenchrias*, zijn naamen die tot deeze Slang behooren, naamentlijk van Geers, naademaal deeze Slang met eenige teikens, als Geers, is verſiert. Hierom word hij van ſommige Latijnen Miliaris, de Geers-ſlang genoemt. De Slang Cenchrus word gezegt twee elleboogen lang, dik van geſtalte ſpits afloopende, en van groene en geele verf te weezen. Wat belangt de dikte en de lengte van het beſlag van 't lijf, dat kan men niet bepaalen, om dat ſommige grooter, en andere kleinder gezien worden.

ACONTIA OF JACULUS, DE PIJLSLANG.

Acontias beteekent in 't Griekſch een Worp-pijl. De Latijnen hebben deeze Slang Jaculus geheeten; daarom om dat hij, op de boomen klimmende, agter de blaaden wegſchuilt, en zig als een pijl op het voorbijgaande gedierte van allerlei geſlagt uitſchiet. Deeze Slang, van Bellonius be-

beſchouwt, was drie handpalmen lang, en niet booven een vinger dik. Zijn verf was aſchgraauw, onder de buik wit, met ſchobben omtrent de rug, en met plaaten omtrent de buik verzien. Hij is zo ſterk in zijn ſcheut, dat hij de wijdte van twintig elleboogen kan overſpringen, en aan zijn teegenpartij vaſt blijft hangen.

DRYINUS OF QUERCULUS, DE EIKESLANG.

Bij Dioscorides word deeze *Slang*, die zig graag bij de wortels van de eikeboomen onthoud, Dryinus genoemt. Daarom is het geen wonder, indien hij altemet Querculus word geheeten. Bij de Latijnen word hij ſomtijds Squarus en Squamus, en bij eenige Grieken Chelydrus, Cylindrus, en bij andere Cheriſidal of Alidras, Andrias, Ilicinus, Duriſſos, Glandoſa. als meede de Slang Hydrus of Natrix, de Waterſlang genoemt. Eduard Wotton heeft geſchreeven, dat deeze Slang, ten aanzien van de lengte, is twee elleboogen, vet van lijf, en met ſcherpe ſchobben overal verzien, waar in eenige kleine vliegen neſtelen (moogelijk om de leelijke reuk van het dier) de welke het dier eindelijk doen ſterven.

ELOPS OF ELAPS, DE HARTESLANG.

Bij de oude wierd hij *Elaphis*, of moogelijk *Elephantias* genoemt, om dat hij die hij bijt de laſerij of melaatsheid aanzet. Elaps of Elops is de naam van een Slang, den welken Nicander onder de onſchaadelijke heeft gereekent. De Schrijvers ſchijnen in de naamen van dit dier niet over een te koomen. In de Rariteitkamer van Aldrovandus word een geverft afbeeldſel van een Slang gevonden, omtrent drie voeten lang, welkers buik van een geele, en de huid van de rug van een grijſe verf is, met drie zwarte ſtreepen, loopende van het hoofd tot de ſtaart toe. Onder de afbeeldinge ſtaan deeze woorden geſchreeven. Elope of Elape, moogelijk van Nicander, de Elaphis van ſommige, de Laphiati bij de inwoonders van het eiland Lemnus bij Bellonius. Moogelijk de Elephantias en Cervone.

DE SLANG VAN ESKULAPIUS.

De oude hebben deeze *Slang* aan *Eskulapius*, de beſchermende godheid der gezondheid toegewijd; en ze hebben die de Slang van Eskulapius, als meede ook enkelijk de Slang, bij uitneementheid genoemt; om dat

hij alleen onder de Slangen onſchaadelijk en goedertieren is. Bij Elianus word hij Pareas genoemt, om dat hij eenigermaaten gezwolle en groote kaakebeenen of wangen heeft. Daar is verſcheide onderſcheid van deeze Slang, ten aanzien van de plaats, daarom dat verſcheide Schrijvers hebben voorgegeeven, dat in verſcheide geweſten ook onſchaadelijke Slangen verkeeren. De Slang van Eskulapius is lang en geelägtig van verf, of liever donker-groen als parrei, en booven op de huid meêr zwartägtig. De verf van het onderſte gedeelte is gantſchelijk groen, nogtans witägtig. Alhoewel deeze Slang goedertiere en zagt is, nogtans getergt zijnde, ſteekt hij. Daarenbooven verhaalt men, dat den drek van dit dier zo aangenaam als muskus ruikt.

HYDRUS OF NATRIX, DE WATERSLANG.

Hydrus word bij de Latijnen *Natrix* overgezet, welk woord niet ontbreekt zijne dubbelzinnigheid ofte gelijknaamigheid, want indien Natrix een Slang is, Natrix beteekent ook een Vrouw die zwemmen kan. Hydrus word bij Perottus voor een mannetjes water-ſlang, en Hydra voor het wijfje genoomen. Maar men moet aanmerken, dat het woord Natrix, beteekenende een ſoort van een Slang, in het mannelijk geſlagt word uitgeſprooken. Men leeſt veele onhebbelijke naamen van dit dier: als Handrius, Andrius, Abides, Kerſudrus, en diergelijke. De Hydrus op het land word bij Nicander morſig en ongedaan gezegt te weezen; gelijk of die in 't water leefde ſchoonder en puntiger blonk. Plinius heeft ſomtijds, de Hydruſſen, de Waterſlangen, genoemt het ſchoonſte geſlagt van Slangen dat in de wateren zwiert. Anderſins gelijkt de Hydrus van gedaante naar de Aspis, behalven de nek, die zo breedt niet is, wijders is hij aſchgraauw van verf, en door eenige teikens wel beziens waardig. Plinius heeft verhaalt, dat de Hydruſſen niet minder vergiftig zijn als alle andere Slangen. Voorders praalt de Hydrus met deeze bijſondere eigenſchap, dat hij een ſteen in de kop voortbrengt, daar veel deugd in ſteekt.

NATRIX TORQUATA, DE GEBANDE NATRIX.

Zij word met een toenaam de *Gebande* genoemt, om eenige kringen of halve rondheeden, met welke het boovenſte gedeelte van het dier, als een halsband, is omgeeven. Zij word ook Myagros of Myagron, dat is, Muiſe-jager of Rotte-vanger genoemt: als meede Orophias, dewijl ze omtrent de daaken van de huiſen verkeert. Ze is dun omtrent den hals en het hoofd, en dikker bij de buik, die daarna in een heel dunne ſtaart eindigt. De verf van de huid op de rug is zwartägtig, omtrent

trent de buik middenverwig tuſſchen geel en groen, met zwarte ſtreepen als tiene roeden, het teiken daar van is uitſteekende op den hals, want witägtige vlakken uit het bleek doen zig op, als een halsband, die nogtans geen volkoomen ronde kring uitmaakt. Sommige hebben aangemerkt, dat deeze Slang Spathiurus kan genoemt worden, om dat de ſtaart als een ſpaan ſchijnt geſpitſt te weezen.

De *Natrix rubetaria*, de *Padde-ſlang*, is gelijk de *Gebande Natrix*, en maakt een geluid dat genoeg klinkt, eeveneens als de ſtem van zeekere vergiftige Kikvorſſen, die zig in de braamboſſchen onthouden.

BOA, DE KOEIJE-SUIGER.

De *Boa* word volgens Salmaſius de Duiker overgezet, die gewoon is in het water te gaan. Hier van daan is klaarlijk af te neemen, dat men de Boa moet ſtellen een ſoort van een Hydrus te weezen. Dit dier waſt tot een onmaatige lengte en breedte uit.

DE ZEE-HYDRUS,

Word bij Ariſtoteles *Zee-ſlang*, en bij Plinius ook *Draak* genoemt. De grootheid van de Slangen, zo als Ariſtoteles vermelt, is in Afrika verwonderens waardig. Olaus Magnus verhaalt, dat 'er omtrent Noorwegen zig ſomtijtds een Slang, één-of twee-honderd voeten lang, laat zien, en dat hij de ſchippers ook bij ſtille zee plaagt: zo dat hij altemet wel een man van 't boord afrukt. Men verzeekert, dat zulken ſchip van hem word omgewonden, als de grootſte bijna die op onſe ſtroomen gebouwt worden, en ter koopvaardij geſchikt zijn, en dat hij het omgeſlingerde het onderſte booven keert: en wijders dat hij altemet zulke hooge bogten booven zee opzet, dat een ſchip door éene boog kan heenenvaaren. Dog Ariſtoteles vergelijkt die Slang, dewelke eigentlijk de Zeeſlang word geheeten, bij de Land-ſlangen, als dat hij een kop heeft als een Konger-aal, als meede van verf en lijf als de zelve, maar ſpitſer van mond als de landſlangen. Eindelyk de Hydri wijken voor geen ſlangen met hun vergift, daar de Zee-ſlang t'eenemaal onſchaadelijk is. Van gelijken de Hydrus haalt zijn aaſſem, en heeft een long, daar de Zeeſlang gekuwent is, en de ademhaalinge ontbeert.

DE

DE ZEE-SCOLOPENDRA.

De *Zee-Scolopendra* word alzo genoemt om de gelijkheid met de Landduizendbeen, (lange oorworm.) Bij Albertus word het een dier van vier en veertig geheeten, om dat het zo veel voeten ſchijnt te hebben. Aldrovandus geeft twee afbeeldingen van de Scolopendra, bijkans van een elleboogs lengte, van welke de eene is naakt als een ſlang, en de andere ruig van voeten, en violet van verf.

VAN DE UITLANDSCHE SLANGEN.

Elianus heeft ſchriftelijk nagelaaten, dat 'er veele en verſcheide geſlagten van Slangen zijn, welker ſoorten alle te willen agtervolgen, oneindig zoude weezen. En hij heeft verhaalt, dat de Hyena, behalven het viervoetige dier, ook een Slang is beiderlei kunne deelägtig; waarom hij in het eene jaar mannetje, en in het andere wijfje word gezien: daar het nog onzeeker is, of 'er zodaanigen dier in de natuur der dingen is. Nicander ſtelt de Slangen Libyën onder de onſchaadelijke. Georgius Pictorius gedenkt een zeekere Slang met de naam van Taranta. Dog wat hij door Taranta heeft willen verſtaan, is niet wel te vatten, of het moeſt moogelijk Tarantula weezen, van de welke onder het viervoetige gedierte word gehandelt. Suidas verhaalt ook van Slangen Argoli, die Alexander de Macedonier verzorgt heeft, dat van het Griekſche Argos naar Alexandrijë zouden gebragt, en in de rivier geworpen worden, om de Slangen Aſpis uit te roeijen. Insgelijks noemt Geſnerus de Slangen Mergoli uit Afrika gebragt; welke hij daar na, en hoedaanige zij zijn, en of ze zig in het water begeeven, gelijk de naam te kennen geeft, ronduit bekent niet te weeten. Daarenbooven leeſt men bij Heſychius en Varinus, Triſſos, een ſoort van een Slang, maar daarna word 'er geen beſchrijvinge van de Slang bijgedaan. Eindelijk worden 'er bij Sylvaticus veele onhebbelijke naamen van Slangen geleezen, als Ames, Butriſa, Dumios en Eraton, maar wat voor ſlangen die beduiden, is hem zelfalleenlijk bekent. Ten laatſten deeze naamen, Guaſſevabras, of Semabras, ſchijnen bij Avicenna een Slang te beteekenen. Clitarchus verhaalt, dat in Indië verſcheiden-verwige Slangen van zeſtien ellebogen voortkoomen, met banden, van het hoofd tot de ſtaart, van kopere, zilvere, roode en goude verf weederſchitterende. Desgelijks uit Petrus Bembus: op het eiland Cuba onthouden zig Slangen van anderhalf voet, in het water en op het land leevende, van geverfde ſchoonheid, waardig om te zien. Ja bij de Indiaanen zwerven Slangen Boiquatrara geheeten, welk

welk Indiſch woord een geſchilderde ſlang beduid. Rondeletius toont ook het afbeeldzel van een rosägtige waterſlang, die hij de ſchoonheit van een landſlang toeëigent. Strabo gedenkt een kaſtanje-bruine Slang: moogelijk heeft Elianus deeze de Porphyrus genoemt, die bij de Indiaanen gebooren word, neegen duim lang, in 't aanzien als purper, met een wit hoofd, en zonder tanden, dien de jaagers naſpooren langs het gebergte naar het zuiden geleegen, uit de welke het juweel Sardo word gegraaven. Wij bevinden dat in de Indiſche geweſten zeer groote Slangen gebooren worden, maar in Peru de grootſte: want de Spanjaarden de Peruaanſche landsdouw bezigtigende, hebben een Slang van twintig voet in de lengte, en van gelijkmaatige breedte, ontmoet. Julius Scaliger merkt aan, dat in Malabar, Slangen van acht voet zijn, die hij Paederotae noemt. Op het eiland Cuba worden groote Slangen van dartig voet lang geteelt, en zo dik als de dijë van een menſch. In een zeekere rivier van America, Urquaia geheeten, zwemmen ſlangen, veertien treeden lang, en twee ellen breedt, de koppen booven de waterbaaren altijt opbeurende, kijkende, of iemand den ſtroom nadert: want iemand om te drinken of te waſſen aankoomende, trekken ze den ingerolden met de ſtaart in den vloed, en verſlinden hem. Van andere ontelbaare van dit geſlagt, kan men de Beſchrijvinge van Peru leezen.

VAN DE DRAAK.

Draak beteekent bij de Digters, niet alleen een Slang, maar ook een Draak, naamentlijk een oude Slang, of met andere voordeelen begiftigt. En zulx leeſt men niet alleen bij de Latijnſche, maar ook bij de Griekſche Digters, dewijl de reeden van de oorſpronkelijkheid van het woord, zo van de Slang, als van de Draak, de zelve ſchijnt te weezen. Ja deeze naam word ook tot onlighaamelijke zelfſtandigheeden uitgebreid, om dat de heilige Hieronymus, onder de toenaamen van den Duivel, den Draak heeft opgetelt. Men moet ook niet overſlaan de Draaken, die de Quakzalvers van gedroogde Roggen naar hun zinnelijkheid maaken, op dat ze, die aan het onkundige gemeene volk vertoonende, de onervaarene van natuurlijke dingen gemakkelijk mogten bedriegen. Dit aangeteikent hebbende van de twijffelzinnigheid van dit woord, volgt de Draak Slang, van de welke voor teegenwoordig word geſpooken, welkers wijfje Dracaena, Draakin, word genoemt. Ten aanzien van de grootheid, hebben Avicenna en Aëtius de kleine Draak van vijf, en de groote van dertig elleboogen geſtelt: dog naar de verſcheidentheid van de landſtreek en de geboorte-plaats, worden deeze wilde beeſten, en grooter en

kleinder gevonden. Grevinus is van deeze meininge geweeſt, dat het geene van de Libyaanſche en Indiſche Draaken is vermeld, eerder verdigt als waarſchijnelijk is, en voornaamentlijk, het geene ſommige, van de Draak uit een Wolvin en een Arend geteelt, hebben uitgeſtrooit. Van de verf verſchillen de Schrijvers onder malkanderen in gevoelen. Want bij Aëtius zijn ze ros, zwart en aſchgraauw van verf; bij Nicander groenägtig van buik; bij Philoſtratus zwartägtig van boovenhuid; bij Homerus blinkende rood van verf; bij Pauſanias ros; en bij Lucanus van vergulde verf. Ten aanzien van de geſtalte, koomen de Slangen Draconcopedes eerſt voor, toegenaamt van het menſchen aangezigt, en een weezen niet ongelijk een ſchoone maagd, en met het overige lijf in een krongkelenden Draak eindigende: welke gedaante van een Draak, men zegt dat de Duivel, de eerſte ouders bedriegende, zoude hebben aangedaan. Daar zijn andere Draaken, gelijk varkens, maar ranker van lijf, en met een zeer ſterke bek, welkers tanden als die van de wilde zwijnen ſlaan. Daarenbooven worden 'er Draaken met vleugels verzien aangeweezen. Want Ariſtoteles heeft geſchreeven, dat 'er Slangen van vlieſen onderſteunt door Mooren-land vliegen. Het zelve herhaalt Strabo, als hij de Slangen vleugels, op de wijze als de Vleermuiſen toeëigent, die al vliegende gewoon zijn een doodelijke ſeik te piſſen. Men zegt dat de Draaken in de kouwe landen minder, dog in de warme meerder vergiftig zijn. De Draaken van den berg die het koningkrijk Narſing van Malabar ſcheid, zig op de boomen houdende, dooden niet alleen met aanblaaſinge, maar ook met het gezigt de menſchen die digte bij koomen. Hierom hebben ſommige dit geſlagt van dieren, in boom-beklimmende Draaken, en in Chamaedracones, naamentlijk alleen op de aarde gaande, onderſcheiden. Avicenna ende Aëtius hebben verhaalt, dat de Draaken met zeer ſcherpe ſchobben bezet, en met groote oogen, met een overhangentheid van vel, in plaats van winkbraauwen, begaaft zijn: wijders hebben zij onder de kin van de zelve, een zeeker vel uitwaſſende als een baard, een wijde mondſpleet, een uitgeſtrekte tong, en groote tanden als varkens tanden aangemerkt. De Schrijvers koomen omtrent de ordere en het geſtel van de Draake tanden niet over een. De Draaken worden in de kunne om de kam onderſcheiden, waar meede de mannetjes draak, maar het wijfje niet is verſiert. In de ſtaart van de draak is een groote kragt, om dat de olifant van de zelve niet veilig ſchijnt te weezen. De Draaken vermengen met onderlinge omhelſinge, gelijk de Adders ook; om dat van de uitkomſt, ſommige eiërleggende, en andere leevenbaarende worden geheeten.

BASILISCUS.

Dit wreede beeſt word bij de Grieken *Baſiliſcus*, of bij de Latijnen Regulus, Koningkje, genoemt, of om dat het, gelijk een Koning, de andere Draaken tot een ſchrik is, of om dat het dwingelandij en wreedheid over de zelve oeffent, of om dat de kop van dit dier met een koningklijk hoofdſieraad is verſiert. De Baſiliscus gaat met geweld van vergift de andere Slangen en Draaken te boven. Van Iſiodorus word hij Sibilus, Sijffelaar genoemt, om dat hij met de ſtem alleen de andere dieren dood. Van de ſoorten van dit gedierte is tuſſchen de Schrijvers verſchil. Sommige ſtellen drie geſlagten van Baſilisken; waar van het eerſte Heliochryſos, de Zonnegoude word genoemt: de tweede Baſiliskus word Chryſocephalos, Goudkop geheeten: de derde word Haematitis, de Bloedgierige genoemt. Een zeeker geſlagt van Baſiliskus word dat geene genoemt, het welke uit het ei van een oude Haan door een Braampadde word uitgebroeit. Dog Aldrovandus meint dat het een kinderlijke beuſelarij is. De bedriegers maaken zeer dikwils uit kleine gedroogde Roggen een wild beeſt, dat ze in plaats van een dood lijf van een Baſiliskus met zig omdraagen. Grevinus toont de afbeeldinge van een doodſchaadelijke Slang in plaats van een Draak, die als hij gaat, geen kromme bogten maakt, maar het voorſte gedeelte van het lijf opheft, zo dat hij regt over eind ſchijnt te gaan. Het Weeſeltje vervolgt de Baſiliskus met een meêr als doodelijke haat. Elianus voegt'er bij, dat de teegenwoordigheid van een Haan de Baſiliskus ook tot een ſchrik is.

DE PYTHISCHE DRAAK.

De Latijnen noemen deezen *Draak Python*, navolgende de Grieken, bij de welke hij Python word genoemt, van het Griekſche werkwoord Pytho, verrotten: om dat men zegt, dat dit wreede dier, uit de verrottinge van de aarde, na de Zundvloed van Deukalion geſprooten is. Men verhaalt dat Python een Draak is geweeſt, hebbende den mond met een drie dubbelde rij tanden gewaapent, met groote oogen, en ſcherp van gezigt, met groote wraddels onder de kin, hangende als een baard, geel glinſterende van verf. Hij is van Apollo met pijlen doorſchooten. Dog ſommige hebben geſchreeven, dat de opkomſt en de ondergang van deezen Draak een verzonne vond is.

DE HYDRA.

Deeze *Slang*, in het water leevende, heeft van het water de naam bekoomen. Verſcheide Schrijvers hebben geſchreeven, dat de Hydra veel hoofden heeft. Varinus heeft niet alleen de Hydra veelhoofdig geſtelt, maar ook troniën van verſcheide Slangen hebbende. Alceüs noemt de Hydra negenhoofdig, en Simonides de vijftigkoppige. Niet te min beſchrijven ze de Hydra meeſt met zeeven hoofden. Wij meinen ook, zegt Aldrovandus, dewijl 'er verſcheide beſchrijvingen van deeze Hydra zijn ter needer geſtelt, en onderſcheide afbeeldingen ook vertoont worden, dat het een verzonnen en verſiert dier is.

EEN TWEEVOETIGE ONGEVLEUGELDE DRAAK GEVANGEN IN HET LAND VAN BONONIE.

Deeze *Draak* is in het Jaar 1572, daags na hemelvaart, op de plaats Malavolte, bij een tuin, van een oſſen-hoeder, Baptiſta de Camaldulo genaamt, met een ſpies gedood. Deeze wonderlijke Draak was van het hoofd tot het einde van de ſtaart toe twee elleboogen lang. Een witte ring verſierde het agterſte gedeelte van den hals. Op de rug vertoonden zig breede ſchobben: van de welke het grootſte gedeelte naar het groen helde, ja ſommige waaren roodägtig, maar tuſſchen deeze eenige zwartägtig. Het gedeelte van de buik, eigentlijk den Draak vertoonende, was met groene ſchobben verſiert. De dijë was aan het ſcheenbeen gehegt een duim breedt. De klaauwen waaren met vier korte nagels gewaapent. De hoogte van de voeten quam met de breedte van het lijf over een. De voeten waaren niet gevoegt regt teegens over malkander, gelijk als in andere viervoetige dieren, en in andere bloedelooſe veelvoetige; maar de eene voet ſtond zes vingeren voor de andere, dog niet op de zelve zijde, te weeten de regter naader naar de ſtaart, en de ſlinker digter naar het hoofd: op dat het lijf moogelijk te gemakkelijker mogt konnen beweegen: daarom dat het middelſte gedeelte van het lijf met een voortgaande beweeging voortgeſtuwt wierde: dog de overige deelen, naamentlijk van hals en ſtaart, wierden door ſlibberige bogten, als de Slangen, bewoogen. Het aarsgat ſtond twee handpalmen van het einde van de ſtaart af. Het boovenſte gedeelte van de ſtaart was als een Adder, dog het onderſte geleek niet. Het einde van de Staart was met een zeer harde en bijna hoornige pin verzien. Het hoofd geleek heel wel naar een adderskop. De mondſpleet was twee vingeren lang: de tong dun, lang, en in tween geſpleeten. De tanden, als een zaag en dun, waapenden elke zijde van de mond. Hij had

had groote goudverwige oogen, en oorgaaten als de vogelen. Derhalven word hij voor een wonderſchepzel in het geſlagt van de ſlangen gebragt. Deeze Draak kan nog gedroogt in de Kariteitkamer van de doorlugtigſte Raad van Bononië gezien worden.

VAN DE GEVLEUGELDE DRAAKEN.

Het is zeekerder als zeeker dat de gevleugelde Draaken in Moorenland huishouden. Geloofwaardige mannen verhaalen, dat op de plaats van het land van Piſtorië, Coſtone geheeten, een grooten Draak gezien is, wiens vleugels, met veele zeenuwen doorvlogten, een elleboog lang en breedt waaren: het beeſt ging op twee korte voeten, met ſterke klaauwen als die van een arend. Het gantſche dier was met ſchobben gedekt, de mond met groote tanden gewaapent, en ruige ooren als een Beer. Bij Franciscus de koning van Vrankrijk is een gevleugelde Draak gebragt, die van een boer bij de Sanctonen met een ſpaa was gedood. Bellonius verhaalt, dat hij de doode rompen van gevleugelde Draaken heeft gezien, en dat ze waaren uit het geſlagt van die geene, de welke uit Arabië naar Egypte toevliegen. Zij waaren dik omtrent de buik, met twee voeten, en zo veel vleugels, als de vledermuiſen, en met een ſlange-ſtaart. Dog Ariſtoteles heeft verhaalt, dat 'er tweevoetige en gevleugelde Draaken omtrent Ethiopië vliegen.

VAN DE VIERVOETIGE GEKLAAUWDE EIERLEGGENDE.

Het geſlagt van de Viërvoetige Eierleggende is tweederlei; om dat ſommige met een vel, of een vliesägtige huid, en andere met een ſchors, of hardgeſchaalde huid zijn bedekt.

VAN DE KIKVORSCH IN 'T ALGEMEEN, EN EERST VAN DE EETBAARE.

Met de naam van *Kikvorſch*, doen zich op twee dieren, zeer verſcheide, in het eerſte aanzien te verſtaan; van de welke het eene is een geklaauwt viervoetig, en land-en water-dier, van het welke hier word geſprooken; en het andere een zee-dier, van het welke in de beſchrijvinge der viſſen word gehandelt, dewijl de Zee-Kikvorſch in het geſlagt van de platte viſſen word geſtelt. De Kikvorſch, (Rana,) word bij de Latijnen van het geſnaater genoemt. Gyrinus (een ſoort van een ronde Kik-

vorſch die nog geen voeten heeft) word enkelijk voor een Kikvorſch genoomen. Dog andere eigenen deezen naam toe aan een Kikvoſch, die nog niet groot is, naamentlijk aan de Ranunculus (een Kikvorsje,) om de ronde gedaante. Het zoude gantſchelijk van een oneindig werk weezen, de meenigerlei ſoorten van Kikvorſchen te willen ontvouwen. De geleerde verdeilen de Kikvorſchen in land-en in water-Kikvorſchen. De Land-Kikvorſchen in Rubetae, dat is, vergiftige of Braam-of Doorn-padden, Groene Ranunkels, en in Kikvorſchen die niet lang leeven. Dog de Water-Kikvorſchen worden, om de Zee-Kikvorſchen, verdeelt in eetbaare, en in on-eetbaare. Maar alle beide ſchijnen ze van een twijffel-(land-en water-) natuur te weezen. De Kikvorſch is een wel bekent dier, wiens voorſte gedeelte de vleeſchägtige breedte ontbreekt. De agterſte ſchinkels zijn dik en lang, en de voorſte kort, op dat ze bequaam mogten zijn om te ſpringen. De Kikvorſchen zijn verzien met vijf lange klaauwen, met een vliesje doorvlogten, op dat ze te gemakkelijker in het water zouden konnen duiken. De Kikvorſch is van geſtalte als een Padde, maar zonder vergift. Ariſtoteles merkt aan, dat de wijfjes Kikvorſch grooter is als het mannetje. Als de Egyptiſche Kikvorſchen zwemmen, en een Waterſlang op 'er aan zien koomen, vatten ze een ſtuk riet ſtijf overdwars, op dat ze van den genaakenden vijand niet mogten opgeſlokt worden.

VAN DE KIKVORSCHEN BRAAMPADDEN (RUBETAE) IN HET ALGEMEEN, EN EERST VAN DE PADDE.

De *Padde* (*Bufo*,) zo als Niphus getuigt, is een dier dat Rubeta genoemt word, om dat het altijt tuſſchen de haagedoornen verkeert. Het zal beſt weezen, te gelijk met Geſnerus, de Rubeta of de vergiftige Kikvorſch in tween te onderſcheiden, te weeten in een land-en in een poel-padde, en weederom de land-padde in driederlei ſoort te verdeelen. De Eerſte zal zijn, die alleenlijk Rubeta ofte Padde wort genoemt. De Tweede zal weezen de Kikvorſch Phrynoides, (de Padägtige Kikvorſch,) tot welke Geſnerus de geboggelde Kikvorſch brengt. Andere toonen voor een derde ſoort de groene Ranunkel (Kikvorsje,) die zig op het geboomte onthoud, en gewoon is met het zingen den reegen te voorzeggen. De Padden ſchijnen onder zig ten aanzien van de plaats, en ten aanzien van de geſtalte te verſchillen. Wat de plaats belangt, daar is een zeekere Padde, die dieper binnen in de aarde word geteelt, en die men ſomtijds in de voegen van de ſteenrotzen vind, als ze uitgeholt en met de beitels geklooft worden. Waar van een zeekere ſteenhouwer te Antwerpe een leevendige

vendige padde in marmer heeft gevonden. Diergelijke word ook dikwils in Vrankrijk te Tolouſe, in de roode zand-rots, die met witte vlakken is geteikent, gevonden, daar ze meulens van maaken. Agricola noemt deeze Padde Pyriphrunos, Vuurpad, van de vuurige verf. Ten aanzien van de geſtalte en de lighaamelijke grootte, de Doornpadden (Rubetae,) worden volgens de verſcheide geweſten gezegt onderſcheiden te weezen. Maar de gemeene Rubeta of Padde heeft een zeer dikke huid, met een donkergroene of bruine verf overſtort, rouw van vlakken als eenige puiſten, voornaamentlijk zwart aan de zijden, met een opgezwolle en opgeblaaze buik, een dikke hals, en een breê rug.

VAN HET GROENE KIKVORSJE, RANUNCULUS.

Deeze groene *Kikvorſch* moet, (op dat hij van de groene eetbaare kikvorſch, die zig op het land en in het water onthoud, onderſcheiden werde,) de kleine groene landkikvorſch, de kleinſte en groenſte kikvorſch, de Calamites Rietkikvorſch, de Agredula het wilde kikvorsje, de boſchkikvorſch, en het boom kikvorsje genoemt worden. Het is overal met groene verf vervult, behalven de voeten en de klaauwen, die uit het geel en het ros ſchijnen gemengt te weezen: dog de uitterſte nageltjes eindigen met eenige knobbeltjes.

VAN DE KIKVORSCH DIE LUTTEL TIJDS LEEFT, RANA TEMPORARIA.

Zulk ſlag van *Kikvorſchen*, door den zoomer-reegen voortgekoomen, ſterven kort daar na. Hierom noemen ſommige de zelve Diopetès, gelijk als van den hemel, of van Jupiter gezonden. Dog deeze, afkomſtig uit een verrotte ſtoffe, konnen niet lang leeven. Aponenſis ſchrijft, dat deeze kikvorsjes klein zijn, en kleinder als gemeene kikvorſchen, aſchgraauw op de rug, dog onder aan de buik citroen-verwig, en dat het dikwils gebeurt, dat men ze in Italië ziet na den reegen, als het magtig heet is geweêſt.

VAN DE HAGEDIS IN HET ALGEMEEN, EN EERST VAN DE GEMEENE.

Lacertus en *Lacerta* is een en 't zelve dier, en word in beide de geſlagten uitgeſprooken. Kiranides ſtelt dat 'er drie ſoorten van Hagediſſen zijn, de eerſte noemt hij de Heliaca dat is de Zonne-, de tweede de Chalcis

cis dat is de koopere-,en de derde de Groene-Hagedis. De onderſcheidentheeden van de Hagediſſen worden genoomen van de geſtalte, van de grootheid, van de verf, en van de geboorte-plaats. Ten aanzien van het eerſte, daar zijn zeer veele geſlagten van Hagediſſen,want de Salamander, de Stellio, de Scincus, de Kameleon, en de Krokodil worden in het getal van de Hagediſſen geſtelt, en nogtans verſchillen ze van malkanderen in gedaante en geſtalte. Ten aanzien van het tweede, het geſlagt van de Hagediſſen is tweederlei, naamentlijk groot en klein. Indien we de verf beſchouwen: daar worden ſommige groene Hagediſſen, en eenige van allerlei verven gezien. Eindelijk ten aaanzien van de plaats, ſommige koomen voort in onze landen, eenige bij de Indiaanen, en andere bij de Egyptenaars: want Palladius meint, dat de Hagedis van de Nijl de Krokodil is De gemeene Hagedis heeft vijf zeer dunne klaauwen met nageltjes, zo aan de voorſte als aan de agterſte voeten. De klaauw van de agterſte voeten, die de plaats van den aanwijzer in heeft, is de allerlangſte; en de duim of groote teen bezit de onderſte plaats, als het blijkt in een menſchen hand. Maar in de voorſte voeten heeft de duim met de andere klaauwen een eevengelijke geſteltheid. De wijfjes zijn grooter als de mannetjes.

VAN DE GROENE HAGEDIS.

De groene *Hagedis* word van veele de groote Hagedis geheeten, om dat hij in vergelijkinge bij de gemeene Hagedis, twee-of drie-maal grooter ſchijnt te weezen. Sylvaticus noemt deeze Ophiomachus, de bevegter der ſlangen, van het overwinnen en het beſtrijden der ſlangen.

VAN DE KOOPERE HAGEDIS.

Dit dier, ſchoon het een ſoort van een adder is, word Chalcis of de Chalcidiſche Hagedis genoemt van Chalcis van het landſchap Eubea: maar beeter van Chalcus, naamentlijk van kooper, dewijl de rug van dit beeſt met koopere ſtreepen is geteikent. Columna heeft deeze Hagedis niet alleen met koopere vlakken, maar geheel kooperverwig gezien. Deeze Hagedis gaat bogtig op kleine voeten, met een lange wijdte tuſſchen de voorſte en de agterſte.

VAN DE SALAMANDER.

De *Salamander* is volgens Iſiodorus een ſoort van een Hagedis. Plinius heeft het een geſtarnt dier genoemt, om dat het met geele vlakken is beſprengt.

ſprengt. Albertus heeft de Salamander met de naam van Stellio verklaart; want hij ſchrijft, dat in de Stellio die hoedaanigheeden zijn, de welke Plinius aan de Salamander heeft toegeëigent. Het geſlagt van de Salamander is tweederlei, een land- en een water-geſlagt. Suidas ſtelt de Salamander van geſtalte en lijvigheid als de Hagedis: behalven de dikte van het hoofd en de buik, gaat hij de gemeene Hagedis ook te booven: hij is korter van ſtaart, en zwartverwig met geele vlakken bezet, maar met eenige ligtigheid deurſchijnend. Omtrent de eigenſchap van de Salamander zijn verſcheide gevoelens van de Schrijvers geweeſt. Want ſommige hebben gewilt, dat hij ongeraakt door het vuur gaat; eenige, dat het vuur van hem word uitgebluſt; en andere, dat hij in het vuur leeft, en gevoed word. Welke gevoelens zonder twijffel teegens malkanderen ſchijnen te ſtrijden. Matthiolus heeft gezien, dat dit dier in het vuur gelegt, in een korte tijd verbrande.

VAN DE WATER SALAMANDER.

Geſnerus noemt dit geſlagt van *Salamander* een water-Hagedis. Derhalven ſtelt men, dat 'er veelderlei geſlagt van water-Salamander is. Het voornaamſte geſlagt is begaaft met een zeer korte breedtägtige tong, en fijne tanden, die men bijna niet kan zien. Hij heeft een ſtaart die dikägtig in het midden is, en van onderen en van booven, als de gedaante van een ſpil word zaamen getrokken. De voorſte voeten zijn in viet, en de agterſte in vijf klaauwen geklooft.

VAN DE STELLIO, GESTARNDE HAGEDIS.

Matthiolus meint, dat de *Stelliones* geſlagten van Hagediſſen zijn. Dit dier dan, word, of om dat het met vlakken, of om dat het met hoogzels als ſtarren is geteikent, de geſtarnde Hagedis geheeten. Plinius getuigt, dat de Stellio der Grieken van de Italiaanſche magtig verſchilt. Men zeg dat de Stelliones van de Grieken onſchaadelijk, en die van de Latijnen vergiftig zijn. Waarom hij van Salmaſius Stellio word genoemt, niet om dat hij vol ſtarren is, die hij volgens Plinius niet en heeft, maar om dat hij het vergift doet druipen.

VAN DE SCINCUS.

De *Scincus* is een dier uit het geſlagt van de Hagediſſen, die bij Dioscorides de land-Krokodil, en bij Bellonius de kleine Krokodil word genoemt,

noemt, wiens drek een aangenaamen reuk uitwaaſſemt, en daarom van de Dokters Crocodilea word geheeten. Of volgens andere, om dat hij de ſaffraan (Crocus,) of Kroke, het ſtrand, vreeſt. De Scinci zijn klein, en gaan de grootte van onze Hagedis niet te booven. Cardanus voegt 'er bij, dat ze korter van ſtaart, en ook met ſchobben bedekt zijn; door welk kenteiken zij van de andere geſlagten der Hagediſſen worden onderſcheiden. Renodeus ſtelt de Scincus een viervoetig dier te weezen, met kleine aan een gevoegde en geelägtige ſchobben, met een lang hoofd, naauwelijks dikker als de hals, en de buik eenigſins gewiekt, rond van ſtaart, op de wijs als de Hagediſſen, maar korter, en naar de aarde gekromt, en met een blaauwe ſtreep van het hoofd tot de ſtaart loopende.

VAN HET VIERVOETIGE DIER CORDYLUS, OF CAUDIVERBERA.

Sommige Heedendaagſche noemen dit dier *Caudiverbera*, Geeſſel-of Slinger-ſtaart, om dat het door een geduurige beweeginge van de ſtaart als ſnijdende ſlaat. De Grieken zouden, op de navolginge van het Latijnſche woord, Uromaſtix, dat is Staart-roede zeggen. Dit dier verſchilt van de land-Krokodil, om dat het de ſtaart als een knods, en ſcherp met verheeve knobbeltjes draagt. Of het kuwen heeft, gelijk Bellonius ſchrijft, en Rondeletius verzeekert, zulks kan niet wel uitgelegt worden: nogtans worden 'er twee gaaten omtrent de opening van de mond aangemerkt. Het is een dier als een Krokodil, nogtans kleinder, en roerende de onderſte lip, met de geſtalte van het hoofd en de mond een Schildpadde gelijkenende, met een korte hals, en in het onderſte gedeelte gezwollen. Het heeft vier voeten met vijf klaauwen, als de Hagediſſen verdeelt. Het overige lijf heeft geen ſchobben, maar is met een hardägtig vel, als een ſlangen-huid bekleed. De buik is meerder gezwollen als in een Krokodil. Eindelijk de rug is breedt, en eenigermaaten plat.

VAN ANDERE UITHEEMSCHE HAGEDISSEN.

Ariſtoteles verhaalt, dat de Arabiſche *Hagediſſen* tot de grootte van twee elleboogen koomen. De inwoonders op het eiland van Dioscorides bij Arabië, eeten het vleeſch van zeer groote Hagediſſen, en beezigen heur vet in plaats van oli. De inwoonders van Samogithië eeren Hagediſſen, grooter als anderhalf voet, in de plaats van huis-goden. Capraria, een van de gelukkige eilanden, krielt van groote en onmaatige Hagediſſen. Albertus heeft gehoort, dat 'er in Provence, een landſchap van Vrankrijk,

en

en in Spanje, ſomtijds Hagediſſen van dikte als een menſchen-been gezien zijn. Geſnerus verhaalt, dat 'er uit Moorenland, een gedoode Hagedis, omtrent van agt elleboogen lengte, te Rome is overgevoert. In 't Paleis van Parijs hangt een Hagedis, bijna zo groot als een menſch. Op het eiland Magalante van de weſterſche zee, zijn de Hagediſſen zo groot als de Krokodillen. Plinius verzeekert, dat op den berg Niſa in Indië, Hagediſſen van vier en twintig voet lang loopen. Petrus Cieza heeft geſchreeven, dat hij in Panama Hagediſſen van vijf en twintig elleboogen heeft gezien, en verzeekert, dat ze tot het honderſte jaar toe groeiën. Cluſius heeft een Indiſche Hagedis beſchreeven, die vier voet en een half lang was, en van de allerſchoonſte verf: de ſtaart haalde agt en twintig duim in de lengte. Benſo gedenkt een groote Indiſche Hagedis, die Iguana of Yuana of Igname genoemt word, wiens kin, lange wraddel, en kam als de Haanen, het hoofd verſieren. De rug is vol verheeve pinnen. De ſtaart is heel lang, zig met bogten als een adder omkrullende. Het is een dier aan het land en het water eeven gemeen, dewijl het zig niet alleen in de rivieren dompelt, maar ook op de boomen klimt. Het is wel gruuwzaam van gezigt, maar zo zagtzinnig, dat het geen geraas of getier maakt als het gevangen is. Ja dat meêr is, het leeft ook twintig dagen zonder ſpijs.

VAN DE KAMELEON.

De Griekſche naam *Chamaileon* is bij de Latijnen een kleine leeuw, om dat het voor een gedeelte, een groote leeuw, een wreed beeſt, met de geſtalte van het lijf vertoont. Nogtans heeft Geſnerus een naam verzonnen, en heeft het in 't Hoogduitſch Muis-of Rot-Hagedis gedoopt, om dat het eenigermaaten naar de geſtalte van een muis en een hagedis gelijkent. Een beenägtig driehoekig gedeelte ſteekt van het midden van het hoofd agterwaart uit, en het overige gedeelte voorwaart word hol bij een gevat, en is als gootsgewijs met verheeve beenägtige ſcherpe kanten aan weêrzijden, en ligjes gezaagt. De heele groote oögen, van de zelve verf als het lijf, zijn in een holle afwijkinge beſlooten, welkers oogäppel niet word bewoogen, maar het dier ziet met de beweeging van het geheele oog om, en altijt met een open mond. Het heeft een lange tong als een aardpier, op welkers uitterſte tipje een zeekere ſponſieuſe en lijmägtige knobbel is. De lengte van dit dier, van het hoogſte van de ſnuit, tot het begin van de ſtaart, is zeeven of agt vingers. Het neemt alle verven aan. Sommige hebben valſchelijk gelooft, dat dit dier maar alleenlijk van de lugt leeft, daar de natuur het een tong, maag en darmen heeft verleent.

VAN DE KROKODIL.

De *Krokodil* is op de aarde een zeer vreesägtig dier, met een breede kop en een varkens ſnuit verzien. De mondſpleet gaat tot de plaats van de ooren toe oopen. Ariſtoteles eigent hem oogen toe als de zwijnen. Onder al het viervoetige gedierte beweegt hij alleen het boovenſte kaakebeen. Hij heeft ſterke, witägtige en zeer ſcherpe tanden. Ariſtoteles heeft gezegt groote, en ſteekende buiten den mond uit: want veele tanden, die het boovenſte kaakebeen verſterken, kijken neêrwaart uit, zo dat ze als de mond toe is ook gezien worden, daarom is zijn beet geweldig ſchaadelijk, om dat de tanden, zeſtig in getal, als een kam op malkander ſluiten. Hij heeft de tong zo onafgeſcheiden, dat hij die gantſchelijk niet ſchijnt te hebben. De ſchinkels te zaamen met de voeten, met zeer ſcherpe nagels gewaapent, zijn een weinig naar de zijden geboogen. De ſtaart is zo lang als het geheele lijf. De buik is zo zagt van vel, dat hij, door wat voor een zwaard het ook mag weezen, gemakkelijk kan gequetſt worden; dog de overige deelen van het lijf zijn met zulken harden huid bedekt, dat ze in 't minſte niet voor ſpieſſen of pijlen wijkt. Ja de luiden thans verzeekeren, dat ze de koegels van een handbus wederſtaat. Dit dier is overal ſaffraanverwig, behalven de buik, die witägtig ſchijnt te weezen. Ariſtoteles verzeekert, dat de Krokodil tot vijftien elleboogen toe groeit. Solinus ſchrijft, dat hij tot de lengte van twintig ellen kan waſſen. Een Schrijver van de natuurlijke dingen van Indië verhaalt, dat 'er omtrent de Stad Panama Krokodillen worden gevonden, die booven de honderd voeten in de lengte groeien. Waarom ſommige hebben geſchreeven, dat de Krokodillen zo lang groeiën, als ze leeven. Wijders zegt men, dat het een verderflijk dier is, om dat het met de klaauwen moord, met de tanden verbrijſelt, en ook al ſchreijende de dikſte beenderen vermorſelt. Het ei van de Krokodil is niet grooter als een ganſen ei. Daar zijn drie dieren, die uit de geringſte beginzelen bijna tot een onmaatiggroote zwaarlijvigheid uitwaſſen; naamentlijk uit het gevogelte de Vogelſtruis, uit de viervoetige leevenbaarende de Olifant, en van de dieren die op het land en in het water leeven de Krokodil.

VAN DE SCHILDPADDE IN 'T ALGEMEEN.

De *Schildpadde (Teſtudo)* word naar de meininge van Iſiodorus genoemt, om dat hij met een hardgeſchaald dekzel verſterkt is. Bij de Grieken Chélys; moogelijk van Chéo, ik kan overvatten, waar van Chelós, een doosje,

doosje, om dat dit dier binnen in zijn ſchaalen, gelijk als in een doos word begreepen. Weegens de geſlagten van deeze dieren, koomen de Schrijvers niet tot een gevoelen. Het zal beſt weezen, het gevoelen van Ariſtoteles te omhelzen, die maar drie geſlagten ſchijnt op te tellen. De Slijk-Schildpadden (Lutariae) worden gebragt tot die geene, dewelke in zoet water leeven. Behalven deeze ſoorten, worden 'er, (op het eiland van Jambolus in de Zuid-zee gevonden,) dieren aangemerkt van kleine grootte, rond van lijf, als de Schildpadden met twee ſtreepen, dwars in 't midden door malkander, op welkers elk uit-eind men een oor en een oog ziet, zo dat het dier met vier oogen ſchijnt te zien, en met vier ooren te hooren. Het beſtaat maar uit een eenige buik, daar de ſpijs in komt. Het is met zeer veele voeten verzien, waar op het ſteunende, ten weederzijden gaat. Geſnerus noemt dit ſoort van een dier, de Schildpad Polypus of veelvoetige. De Schildpadde is een viervoetig dier, onaangenaam om te zien, hebbende de boovenſte ſchaal eiër-rond en hol als een ſchild, onder dewelke hij, als 't hem luſt, het hoofd, de voeten, en de ſtaart verbergt en uitſteekt. Daarom ſchreef Pacuvius niet te onregt, dat het een Huisdraagſter (Domiporta) met een korte kop, een ſlangen-hals, en wel van een wreed gezigt is. Albertus verhaalt, dat dit dier met twee ſchilden is verzien, van de welke hij het eene op de rug, en het andere aan de buik draagt. Deeze Schaal word bij Palladius een leére huid, bij Marcellus Empyricus een dekzel, bij Plinius een ſcheel, een dop en de oppervlakte, bij andere een hardgeſchaald dekzel, bij de Grieken Chelonion een ſchildpadde-dekzel, en met een algemeene naam Oſtracon een harde ſchaal, genoemt. Wijders heeft de Schildpadde in de plaats van tanden een eenig deurgaande been. De voeten zijn als die van de Hagediſſen, met vijf klaauwen met nagels verzien.

VAN DE LAND-SCHILDPADDE.

Sommige huidendaagſche Latijniſten hebben dit ſoort de berg-, de wilde-, de veld-, de land- en de boſch-Schildpadde genoemt. De Land-ſchildpadde is booven op de rug met geele en zwarte vlakken, als het vel van een Salamander geteikent. Behalven dat hij, ten aanzien van de boovenſte ſchors, de Zee-ſchildpadde zeer wel gelijkent. Het mannetje heeft de onderſte ſchaal in 't midden hol, dog het wijfje plat of vlak. Wijders weegt het wijfje altijt zwaarder als het mannetje.

VAN DE SCHILDPADDE VAN ZOET WATER, EN DE SLIJK-SCHILDPADDE.

Deeze *Schildpadde* word van Marcellus enkelijk de *Water-Schildpadde* genoemt; om dat deeze naam aan alle Schildpad, zo die zig in de zoete als in de zoute, en zo wel in de loopende als in de ſtaande wateren onthoud, gemeen is. De kuil-wateren brengen zwarte Schildpadden voort, dewijl deeze dieren, om het onderſcheid van de land-ſchildpadden, met een zwarte ſchors bedekt zijn.

VAN DE ZEE-SCHILDPADDE.

Onder de Latijnſche Schrijvers, noemt Plinius de *Zee-Schildpadde* de *Zee-muis*. Volgens Varinus word hij Chelydros geheeten, welk naamwoord voor een Water-ſchildpadde kan gebruikt worden. De Hoogduitſche en Vlaamſche viſſers noemen dit groote wilde dier de Soldaat, om dat het ſchild en helm voert; want het heeft de kop met een gerimpelde en harde huid gehelmt, en van den hals hangt als een ſchild af. Derhalven is het zeeker, dat de Schildpadden die in zout water gevoed zijn, van de andere van een ander geſlagt, verſchillen, niet alleen wat de grootte en de geſtalte belangt, maar ook om dat ze op een andere plaats overgebragt, niet konnen leeven. Ten aanzien van de grootte, Scaliger verhaalt, dat de Zee-ſchildpadden op het eiland Trapobane zo groot zijn, dat één drie honderd pond woog. Ten aanzien van de geſtalte, men zegt dat bij de Troglodyten gehoornde Schildpadden zijn. Maar zulk ſlag van hoorns zijn zagt, die ze in 't zwemmen als riemen gebruiken. Daar is een ander geſlagt van Zee-ſchildpadde, zegt Cardanus, dat gelijk als met een bereide leêre huid bedekt is, en behalven de kop en de ſchinkels, heel wel naar een luit, een ſpeeltuig, gelijkent. Nogthans koomen alle Schrijvers over een, dat de Zee-ſchildpadden, ten aanzien van de geſtalte van twee onderſcheidentheeden zijn: want ze ſtellen ſommige langer, en andere ronder, en de eerſte diep in zee, en de tweede meêr naar ſtrand toe te weezen.

VAN

VAN DE METALLEN,

EN DER ZELVER DEELGENOOTEN.

METAAL (*Metallum*) beteekent een ader, uit de welke dat zelve uitgetrokken en gekookt word. Somtijds word het genoomen voor de Mijn, waar uit het metaal word uitgekratſt, die van de Heedendaagſche nieuwe Schrijvers de Erts-groeve word geheeten. Ze noemen de vermenginge van verſcheide Metallen, Metaal, waar uit Vijſels, Klokken, kopere Keetels, Grof geſchut, en Spiegels worden gegooten: dog die, waar uit ze het oorlogs Kanon en Beelden maaken, heeten ze Brons. Sommige houden ſtaande, dat de Metallen genoemt zijn van het Griekſche werkwoord Metalláo, het welke beteekent naarſtiglijk zoeken. De Starrekijkers en Stoffeſcheiders noemen elk Metal met de bijſondere naamen van de Dwaalſtarren: als Lood Saturnus, Tin Jupiter, IJſer Mars, Goud de Zon, Kooper Venus, Quik Mercurius, en Zilver de Maan. Geber Arabs zegt, Metal is een gegraaven en gietbaar lighaam, dat met den hamer in allen deele word uitgerekt, en in breedte uitgebreid. Daar zijn vier enkelde verſcheidentheeden van gegraave dingen bij een te trekken; te weeten Metal, Aarde, gerund Sap, en Steen.

VAN HET GOUD.

Het *Goud* word uit heldere levende Quik, zaamen gemengt bij roode deurſchijnende Zwavel, in den buik van het aardrijk geteelt, terwijl het door een langduurig verloop van tijd van een maatige warmte word gaargekookt. De werkelijke of lijdende hoedanigheeden ofte eigenſchappen van het Goud zijn: dat het lang gehandelt, de handen van de geene die het aanraakt niet beſmet. Als men 't Goud ſlaat geeft het weinig geluid, en drukt geen ſtreepen van zijne of van een andere verf in eenig lighaam, ten zij het aan een toetsſteen gewreeven werde, want dan geeft het ſtreepen die hem heel gelijkenende zijn. Van de ſcherpe vogten gevoelt het geen ſchaade in zijne hoegrootheid. Het is niet broſch, alhoewel het zagt is, waarom het, met den hamer geſlaagen, zo zeer in de breedte word uitgerekt, dat uit elke tien van het zelve, vijf-

vijftig en meêr blaadjes van zes vingeren lang gemaakt worden. En alhoewel het veele eeuwen binnen in de aarde blijft begraaven, vat het geen roeſt. Het Goud in 't vuur geſmolten verlieſt niet van zijn eigen zelfſtandigheid, ja het word daar gezuivert, en komt 'er ſchoonder uit, en verlieſt niet van zijne vaſtigheid. In ſcherpe wateren gezet, word het in ongevoelige deeltjes verdeilt, die, als het water opgedroogt is, weederom in de voorige gedaante worden herſtelt: nogtans verſlijten de goude penningen door het geduurig wrijven van de vingeren. Het Goud is eeven zo zwaar als zwart lood. De warmte duurt langſt in gloeiend Goud. De geele verf blinkt meerder in het Goud als in de andere Metallen. En gelijk als de Zon ſchijnt in het midden van de Dwaalſtarren, zo glinſtert het Goud ook onder alle de andere Metallen uit.

VAN HET ZILVER.

Het *Zilver* heeft de tweede plaats van volmaaktheid onder de Metallen. Het Zilver heeft de naam van het Griekſch Argòs, dat Blank word overgezet. De waare Philoſoophen en naarſtige onderzoekers van de natuurelijke dingen verzeekeren, dat het Zilver meêr uit een waaterige als uit een vuurige zelfſtandigheid voortkomt. Het Zilver is wel om te behandelen en klinkende. Indien het bij het Goud word vergeleeken, is het minder volmaakt: waarom de Chymiſten gewoon zijn te zeggen, gelijk de Maan zig houd bij de Zon, zo houd zig het Zilver bij het Goud: maar de Maan is van minder ligt, alzo moet ook het Zilver van minder waardij en gewigt weezen. Het Zilver word niet zo zuiver als het Goud vergaadert, maar is zo met aarde en vuiligheid vermengt, dat de zuiveringe van het zelve een grooten arbeid vereiſcht. Het word wel met den hamer wijder uitgerekt, maar van weegens de hardheid en dikte minder als het Goud. Wijders is het ligter als Goud en Lood; want geſmolten zijnde drijft het booven op de zelve als oli, en word door langduurig vuur vermindert, en op vogtige plaatſen gezet zijnde, bedurven. Het blankſte Zilver drukt in de lighaamen zwarte ſtreepen, het welk van de onreinigheid van het Metal voortkomt. Eindelijk heeft het Zilver een afkeer van de gemeinſchap van zwavel, tin, en ijſer.

VAN KOPER.

Garlandus heeft geoordeelt, dat het *Koper* de broeder van het Zilver is. Het Aes (Koper) is van de Romeinen Cuprum (Koper) genoemt, om de edele gangen (erts-aderen) van dit metal, die in Cyprus wierden

den gevonden. Dioſcorides, Galenus, Plinius, Iſiodorus, Albertus, Porta, Mylius, Valleſius, en Agricola ſtellen, dat het Koper uit roode zwavel, en uit quikzilver die niet gantſch onrein is, in den buik der aarde, is zaamen geſmeed. Het Koper is, in vergelijkinge van de andere metallen, zeer vaſt en zeer digt: om dat Job de hemelen heeft verklaart gantſch louter, gelijk als van gegooten Koper te weezen. In de voortteelinge van het Koper is een weinigje verbrande zelfſtandigheid, waar uit de kragt van het metaal ontſtaat. Men gelooft dat de droogte van het Koper minder is als de droogte van IJſer. Voorts is het Koper wel rood, maar daar na is het de zelfde hardheid en ſmeltbaarheid met het zilver deelägtig. Het Koper word beſt en raſſer gegooten, als het vinnig koud word, maar een geweldige proef van vuur kan het niet uitſtaan, want het word geheel verbrand: behalven dat het, in vergelijkinge van de andere metallen, een zwavelägtige en ſtinkende reuk verſpreid. Wijders, indien 'er een ſteentje, of ſlijk, of hout, of een natte kool, naar het getuigeniſſe van Agricola, op het koper terwijl men 't nog giet, in de kom valt, maakt het een geraas als de donder, en braakt al het koper uit dat 'er in is, en quetſt en brand al wat het aanraakt. Gewerkt koper, dat men dikwils ſchoon maakt, verroeſt eerder, als het geen men verwaarlooſt: en van deeze quaal word het, volgens Plinius, met weeke pek bevrijd. Maar met oli beſtreeken, of met ſout en azijn bevogtigt, word het terſtont van koperroeſt gequelt. Gegroeit Koper word genoemt, dat uit de eige mijn word uitgekratſt, maar gemaakt Koper heet men, dat uit koper-zwangere ſteenen, uit Cadmia, (Kobalt in 't Hoogduitſch, Kalaminaris-ſteen, ongeſmolte erts,) en uit koperägtige aarde wort uitgetrokken. Het Koper verſchilt zeer veel, ten aanzien van de verf, want het is rood, groen, geelägtig, witägtig, goudägtig, en helt ſomtijds naar het purperverwig, loodägtig en het zwart. Vermengt Koper word met den hamer gebrooken.

VAN ORICHALCUM, MESSING.

Plinius, Scaliger, en veele andere verhaalen, dat 'er gegroeide *Orichalcum* in zijne eigene mijnen word gevonden. Want door de kragt van aluin en koperwater (muurzwart, ſchoenmaakers-zwartzel,) word het ijſer in Aurichalcum (koper van goud) verandert, derhalven zal men moeten vaſt ſtellen, dat 'er Orichalcum in de ingewanden van de aarde groeit, en zonder eenig konſtwerk van de natuur kan geverft worden. Feſtus zegt, dat Aurichalcum uit goud en koper word zaamen gevoegt, gelijk of men goudägtig koper zeide. Het zal dan beſt weezen, het ge-

voelen van de Grieken te volgen, bij de welke Orichalcum, Berg-koper word uitgelegt. Beringutius van het gevoelen van veelen afwijkende, meent dat de Aurichalcum geen eigene erts-groeven heeft, en berispt Plinius. Niettemin zegt Aldrovandus, wij konnen ſtaande houden, dat de Aurichalcum in onze tijden niet gegraaven word. De zelve dan word in natuurlijke, en in door konſt gemaakte onderſcheiden. De gegroeide word uit de eige mijnen uitgehaalt. Maar de konſtige word op veelerlei wijze toebereid. De Orichalcum (Meſſing) komt huidendaags uit koper, en kobalt door kragt van 't vuur voort; en het koper, dat rood was, krijgt niet alleen een geele verf, en word harder, maar ook den hoop van het metal word tot groot voordeel van de werkbaaſen vermeerdert. Eindelijk, gelijk als het Staal tot het IJſer, alzo word de Meſſing tot het Koper gebragt.

VAN HET IJSER.

Sommige leiden *Ferrum* (IJſer van *Feriendo* (ſlaan) af. Andere oordeelen, dat dit naamwoord afgebragt is van *Feritas* (wreedheid.) Bij de Latijnſche Schrijvers, en voornaamentlijk bij de Digters, word IJſer dikwils, met de naam van Chalybs (Staal,) te kennen gegeeven: alhoewel Staal, om eigentlijk te ſpreeken, IJſer op het allerbeſte gezuivert, en met de uitneemenſte gemaatigtheid (tempering) aangedaan, moet beteekenen: om dat Chalybs van de rivier Chalybs, waar in het getempert wierd, zodaanige benaaminge heeft gekreegen. Het IJſer heeft van de natuur een onreinigheid voor zig bekoomen, die van de verbrande ſtof, vereenigt aan een weing waterig vogt, af hangt, met de uitwaaſſeming van de aarde niet wel vermengt: waarom het in het vuur, booven de andere metallen een zeer ſtinkenden rook verſpreid. Albertus heeft voorgegeeven, dat het IJſer uit de vermenging van onreine quik, en te gelijk uit onzuivere aardagtige zwavel ontſtaat. Men ziet in de ovens, daar men het IJſer tot klompen maakt, eenige dampen van de ijſere ſtof uitwaaſſemen, de welke veranderen in een wolligheid, die aan de wanden en daken van het werkhuis blijft hangen, aan welke de natuur zo groote kragt heeft voorgeſchreeven, dat ze door groot gewelt van vuur niet kan verteert worden. Dewijl dan dit metal uit aardagtige, grove en verbrande zelfſtandigheid beſtaat, weederſtreeft het kragtig teegen het vuur, en word eindelijk week, en niet als met een geweldige brand van vlammend vuur gegooten. Het gloeijend IJſer, met den haamer geſlaagen, ſchiet vonken uit, de welke bij Nonius, *Stricturae*, ſtraaltjes van gloeijend ijſer, genoemt worden, en in de ſmelting geeft het *Recrementum*, erts-vuil, naamentlijk Scoria, ſlakken,

of

of Loppa, IJſerſchuim, dat van de Metalwerkers en IJſermids word weggeworpen. Eindelijk is het roeſt onderworpen, waar van het door verloop van tijd, teenemaal word vernielt. Het Tin ook, booven over het IJſer gegooten, belet de roeſtige werking en neiging. Wijders word het IJſer aan den vaſthoudenden Magneet, zeilſteen, door een zeekere band van vriendſchap zo verbonden, dat ze met een onafſcheidelijke liefde, in wat plaats dat ze moogen zijn, malkanderen altijt omhelſen. De geneigtheid van het IJſer tot den zeilſteen, word door geen geweld van vuur weggenoomen; maar de kragt van de Magneet word door brand vedelgt. Het onderſcheid van het IJſer is ten aanzien van de verf, van de zelfſtandigheid, van de geſtalte, en van de verſcheide toebereidinge.

VAN HET LOOD.

De oude hebben het *Lood* in zwart en in wit onderſcheiden. Dog het zwart Lood is ons gemeen lood, alzo genoemt, om dat het de handen als men 't aanraakt beſmet. Maar het witte Lood van de ouden is ons Tin. Aan ons is maar alleen één ſoort van Lood bekent. Het Lood is uit grove en ſlijkägtige quik, als meede uit een weinig onreine zwavel geteelt: ten deele komt het voort uit zijn eige mijn, en ten deele is het met andere ertſen van metallen vermengt. Het Lood word heel gemakkelijk gegooten, en ſtaat niet lang teegen het vuur: het is week, en word ligtelijk met den haamer in de wijdte uitgebreidt, en heeft gantſchelijk geen geluid. Maar terwijl het in de ovens vliet, werpt het een benaauwde en doodelijke reuk uit. De vuilnis van het Lood ontſtaat op tweederlei wijze: eerſtelijk wannneer men de Lood-erts ſmelt, en deeze word waarlijk Scoria, Lood-ſlakken genoemt. Ten anderen wanneer men zuivet Lood tot eenig werk ſmelt, dan word het ſchuim dat van deeze vlieting komt geen ſlakken, maar gebrand Lood geheeten. Daarenbooven gelijk als het IJſer ijſerroeſt, en het Koper koperroeſt maakt, alzo werpt het Lood een zeekere Plumbago ofte Molybdaena, lood-aarde, glants, uit; het welke ſommige Ceruſſa, ceruis, loodwit, blom van lood, en lood-aſch noemen. Want Plumbago, de lood-aarde word geboo-ren, terwijl het Lood in de ovens ſmeltende, de fijne ſtoffe aan de wanden blijft hangen.

VAN HET TIN.

Stannum, *Tin*, ſchijnt de naam te neemen van Stagnando, ſtaande water te maaken. Sommige meinen dat het aldus uit quik en zwavel ge-

booren word, dat de zwavel in der zelver voortbrenginge van de quik word overwonnen. Het Tin heeft dit voor zig van de natuur verkreegen, dat het de andere metallen breekbaar maakt: en de Onderzoekers van de natuurlijke dingen meinen, dat zulks voortkomt van de qualijk gekookte (onrijpe) waterige ſtoffe van het metal, die bijna bij de zelfſtandigheid van quik word vergeleeken. Het Tin, volgens Albertus, is meer klinkende als het lood. Behalven dat indien het met de tanden word gedrukt, geeft het een zeekere kraakinge, als water van de vorſt verhard. Het Tin verrot als 't lang in 't water blijft: en het ontfangt geen roeſt, maar liever een zeekere morſſigheid, en een witte vuiligheid, als loodwit. Indien een kleine hoegrootheid, zegt Ariſtoteles, bij Koper word gedaan, verft het dat zelve zo, dat het een lijdinge zonder ſtoffe ſchijnt te weezen. Maar niet teegenſtaande het Tin fijnder is als het lood, nogtans is het niet zwaarder als het zelve. De Tin-erts vliet moeijelijker om de boovenmaate droogte. Eindelijk is het Tin, in verf, en zelfſtandigheid, witter en zuiverder als het lood; naademaal het, volgens het getuigeniſſe van Albertus, weinig zwavel heeft, en gezegt word, dat zijn quik blinkender als de quik van het lood is.

VAN STIBIUM, SPIESGLAS, ANTIMONIUM.

De gevoegelijkheid van de ordere ſchijnt te vereiſchen, dat men voor teegenwoordig van Stibium handele. Alhoewel ſommige willen, dat de Antimonium als een Metal op deeze plaats moet geſtelt weezen, zo, om dat hij als metal ſmelt, als ook, om dat hij ligtelijk met de andere metallen mengt, en der zelver ſmeltinge bevordert; maar ze dwaalen, naademaal Stibium, ſteen metal, of metal ſteen genoemd word. Daarom beriſpt Fallopius, ſteunende op deeze reeden, die geene, die geoordeelt hebben dat Stibium een metal is, want hij brengt het zelve tot dat geſlagt van gevraavene dingen, die naar de natuur van ſteen en metal gelijkenen: want voor zo verre het word gewreeven, gelijkt het de natuur van ſteen, en voor zo verre het word geſmolten, gelijkt het de natuur van metal. Jacobus Grevinus zegt, dat de Antimonium is een gegraave ding, dat Marchaſita, naamentlijk Pyrites, vuurſteen, of lood-ſteen gelijkent; dewijl het als ſchuim van zilver glinſtert, en tot de loodägtige natuur het naaſte bij komt. Derhalven is de gegraave Stibium leelijk, ruwägtig, zandägtig, broſch, en minder wigtig, en ſmelt, op het vuur gezet zijnde, als lood, en geeft een ſtinkenden waaſſem uit. De gegraave Antimonium word bij onze tijd niet verkogt, maar alleen uitgekookt (geſmolten,) die een ſoort van aſchgraauw lood vertoont. Daarenbooven

word

word hij vergiftig geoordeelt, om dat hij in 's menſchen lijf koomende, de natuur geweld aandoet, als vergift.

VAN DE QUIK.

Sommige hebben het *Leevend Zilver* (de Quik) of onder de uitwerpzels, of onder de vergiften geſtelt; daarom om dat het die eigenſchappen niet en bezit, die tot de natuur van een waar metal gewoonelijk behooren: dewijl het in der daad vloeibaar is, en, als de andere metallen den haamer niet kan uitſtaan. De Chymiſten (Metaalkookers, Stoffeſcheiders,) hebben gewilt, dat het geen metal, maar de ſtoffe en het beginſel van de metallen is: om dat het, als het Spiesglas, niet ten aanzien van de gedaante, maar ten aanzien van de ſtoffe, de naam van metal verdient. Het word leevend Zilver genoemt van de beweeging. Bij Bargeus, woeſt, wild, onzeeker zilver. Bij Augurellus, wegloopend en beevend zilver. Bij Renodeus een gedrogt of wanſchepzel van de natuur, om dat het met geene wetten van de natuur word vaſt gehouden. Bij Fallopius een wonderwerk van de natuur. En bij de Grieken Hydrargyrum, gelijk als waterig zilver, dewijl het de verf van Zilver, en de beweegelijkheid van water gelijkent. De Quik mengt zig graag met alle metallen, ſchoon het bezwaarlijk aan koper en ijſer hangen blijft. Daarenboven word het Quikzilver niet hard, en maakt nooit nat. Somtijts baart hij teegenſtrijdige uitwerkingen. Hij verlieſt ligtelijk zijn eige gedaante, en krijgt daar na de zelve heel gemakkelijk weederom. Omtrent de hoedaanigheeden van de Quik zijn zo veele gevoelens, als 'er ſchrijvers zijn. Alle metallen drijven booven op de Quik, behalven het goud alleen. Eindelijk de Quik kan niet teegen het vuur, dewijl hij op het eerſte gevoelen van de warmte, als daauw, in damp deurgaat.

VAN DE AARDE IN HET ALGEMEEN.

Nu doet zig de *Aarde* op om te overweegen, want uit de zelve koomen de metallen voort. Van die Aardens ſtaat voornaamentlijk te handelen, die tot het artzenij-gebruik dienen, en deeze worden of in de gangen der metallen gevonden, of bezitten de natuur van de metallen. Daar worden verſcheide ſoorten van Aardens gebooren; want ſommige zijn blank, eenige rood, en zo vervolgens met verſcheide verf vervult, andere zijn vet, andere mager, eenige weederſtaan het vuur, eenige wijken voor den brand, eenige zijn digt in een gedrongen, ondigt, zoet, ſcherp, en bitter, en eindelijk worden ſommige, door verſcheide hoe-

daanigheeden onder malkanderen onderſcheiden, aangemerkt. Voornaamentlijk ten aanzien van de vermenging, zal de Aarde genoemt worden krijtägtig, en leemägtig; ten aanzien van de vrugt, onvrugtbaar, of vrugtdraagende; ten aanzien van het werk, tiggelſteenig, en pottebakägtig. Indien wij de verven overdenken, zo zullen wij Aarde in witte, geele, zwarte, roode, purpere, groene, hemelsblaauwe, aſchgraauwe, en bruine onderſcheiden. De ſmaak der Aardens verdeilt die in zoete, of vette, of ſcherpe, of wringende (toenijpende.) Veele ſoorten van Aardens, lang gehandelt, geeven ook reuk uit: alhoewel deeze, gelijk meeſt, toegeſtelt zijn, maar de welriekende zijn zeldzaam, dog de ſtinkende worden meenigwerf gevonden. De zaamen gevoegde Aarde is aan eenig gegraave ding deelägtig, die gezegt word of ertſelijk, of ſteenägtig, of ſapägtig te weezen. De ertſelijke Aarde word of goudägtig, of zilverägtig, of koperägtig, of loodägtig, of ijſerägtig genoemt. De ſteenägtige Aarde word rotsägtige, zandägtige, marmerägtige en met eedel geſteente vervult, geheeten. De ſapägtige Aarde krijgt de toenaam van Sout de ſoute, van Rots ſout de ſalpeterägtige, van Aluin de aluinägtige, van Zwavel de zwavelägtige, en zo vervolgens, van Jooden-pek de pek-zwavelige. Dog de ſoorten van Aardens konnen beſt tot twee geſlagten gebragt worden, naamentlijk tot het menſchelijk gebruik, als meede tot de landen, van de welke de verſcheide Aardens de naam, en de oorſpronk verkrijgen.

Zand, Savel, grof Zand (ballaſt,) en *Drijfzand* zijn zeekere dingen, die door nabijheid en verwandſchap aan de Aarde ſchijnen gevoegt te weezen. Het Zand is onderſcheiden volgens de plaats, want het word Gegraave-Rivier- en Zee-zand genoemt. Ten aanzien van de zelfſtandigheid is het grof, fijn, en middelmaatig. Behalven dat het bequaam is tot de bevattinge van allerlei verf. De geſtalte van het zand is naar de gelijkeniſſe van Linſe; maar dit kan men van alle zand niet zeggen. Somtijts is het zand aan eenig gegraave ding deelägtig, en dus word het goudägtig, glasägtig, ſalpeterägtig, en zo vervolgens genoemt. Savel word groffer als Zand, en Ballaſt groffer als Savel geſtelt. De Savel heeft veel onderſcheidentheeden, want het word wit, zwart, roodt, en ſomtijts met vette aarde vermengt, gevonden. Ten laatſten is bij de voorgenoemde het Drijfzand te voegen, het welke naar ſtukjes en brokjes van marmerſteen, keije, tufſteen, en ſteenrots gelijkent.

Eenige onvolmaakte Vermengde dingen, als de Verhevelingen trekken den oorſpronk van de Aarde; daar ze nogtans geen verwantſchap of maagſchap met de zelve ſchijnen te hebben: niettemin, om dat deeze onvolmaakte Vermengde dingen door haare zwaarte op de aarde needervallen, of op de oppervlakte van de aarde worden verzaamelt, ofte lie-

ver,

ver, om dat ze uit de baarmoeder van het Aardrijk haare eerſte beginſelen hebben, zo hebben wij geoordeelt, dat ze onder de ver-afgeleegener dragt-vrugten van de Aarde geplaatſt moeten weezen. Van de welke de Philoſooph bijzonderlijk in de Verheevelingkundige boeken gewag heeft gemaakt. Maar hij verhaalt van den Agaricum (Lorken zwamme, een uitgroeizel van de Lorkenboom) van de lugt niet, die in onze tijd gezien, en in Perſië en Arabië gereegent is, en de geſtalte van Agaricum in het tweede geweſt van de lugt heeft aangedaan, (gelijk als ons gevoelen meede brengt, zegt Aldrovandus:) hij is ligt van grijsgraauwe verf, ſoutägtig van ſmaak, en gelijk als van een wollige zelfſtandigheid: ja het word als Amianthus (Kattezilver, Salamander-hair, Aard-vlas,) tot draaden geſponnen. De heilige Hieronymus heeft ſchriftelijk nagelaaten, dat het, in het jaar Een duizend een honderd en negentien, te Arras in Neêrduitſch Vrankrijk, wollig Manna, deezen Agaricum moogelijk niet ongelijk, heeft gereegent, en dat daar door, om dat het fijn was, en bequaam tot wollewerk, de Inwoonders meeſt rijk zijn geworden. Van gelijke toen L. Paulus en C. Marcellus Borgermeeſters waaren, heeft het omtrent het kaſteel Cariſanum wol gereegent. Voorts hebben veele verhaalt, dat donderſteen, Ombria, of Notia, of Brontia in 't middelſte geweſt van de lugt voortgeteelt worden, en op de aarde vallen. Tot diergelijke dragt-vrugten van de aarde moeten Alcyonium, en Adarcion gebragt worden, dewijl ze ten deele van de uitwaaſſemingen en dampen, en ten deele uit de modder van de aarde te zaamen groeijen. Derhalven vind men een zeekere zaamenrunning omtrent de zee-heeſters, en ſomtijds in moerasägtige ſoute plaatſen omtrent het riet en de kruiden, dat van veelen zee-ſchuim word genoemt, naademaal het ſchijnt uit dik geworde ſchuim gebooren te weezen. De Heedendaagſche noemen Zeeſchuim, alle geſlagt van Alcyonium. Men zal het dan Alcyonium moeten heeten, naademaal de Alcyones (de IJsvogels) op dat vergaaderde neſtelen. Hoe het ook weezen mag, Dioscorides ſtelt vijf geſlagten van Alcyonium voor, alhoewel dat 'er Plinius maar vier heeft gekent. Het eerſte is ſponſiägtig van gedaante en ſtinkende van reuk, het tweede is ſponſieus, en heeft een reuk als wier (zeegras,) het derde is wormſteekig van gedaante en purperverwig, het vierde word bij wolle met de jekken (dat is met het ſmeer en vuiligheid) vergeleeken, en het vijfde is ſcherp van geſtalte als kampernoelje paddeſtoel duivelsbrood, en met het inwendige gedeelte eenigermaaten pijpägtig.

VAN

VAN DE AARDE IN HET BIJZONDER,
EN EERST VAN DE AARDE VAN DE LANDBOUWERS, EN VOORNAAMENTLIJK VAN DE MARGA.

Marga word gezegt van een Hoogduitſche oorſpronk te weezen: want Marg word met een naam van 't landvolk Merg genoemt. Dog Marga is vette Aarde, zeer bequaam om de landen vrugtbaar te maaken. Ja deeze word ſomtijds tuſſchen de ſteenrotzen zo vloeijende gevonden, dat ze naar het merg van eenig gedierte gelijkent. Hier van daan hebben de Hoogduitſchers, het zelve willende beteekenen, het Steenmerg genoemt. De Aardens dan van landbouwers zullen wezen vet en ondigt, of vet en dik, of vet en middelmaatig. Of ze zullen zijn maager en ondigt, of maager en dik, of maager en middelmaatig. Of middelmaatig en ondigt, of middelmaatig. Weederom zijn de Aardens vet, of zoet, of ſcherp, of wringende. Van gelijken de maagere, en de middelmaatige zullen of een ſcherpte, of een wringinge deelägtig zijn

VAN DE POTTEBAKKERS AARDE, EN LEEM.

De Pottebakkers en Werkbaaſen noemen de taaije Aardens, die men bewerken kan zo als men wil, en die niet en ſcheuren als ze gedroogt zijn, Pot-aarde (Leem.) De Klei is een weeke, lijmägtige, en taaije Aarde, zo dat ze allerlei geſtalte gemakkelijk aanneemt. Cardanus ſchrijft aan de beſte Klei vijf eigenſchappen toe; eerſtelijk dat ze zeer ligt moet weezen, dat ze geen vogt mag indrinken, dat ze niet doorſijpele; daar na dat ze niet te ligt breeke, en het vuur kan uitſtaan. Agricola ſtelt, ten aanzien van de verf, vier geſlagten van Klei (Leem, pot-aarde.)

VAN DE AARDE VAN SAMOS.

De *Samiſche Aarde* is voor de andere te ſtellen. Zij heeft de naam van de geboorte-plaats, naamentlijk van Samos, een eiland geleegen in de Egeeſche zee. Deeze Aarde is blank, zagt, ondigt, ligt, vet, wrijfbaar, en geeft aan die ze proeft in 't eerſt een zoete ſmaak, en blijft aan de tong gebragt zeer vaſt hangen. Bij de oude waaren twee ſoorten van Samiſche Aarde, van welke de eene Collyrion, en de andere Aſter genoemt wierde. Het eerſte geſlagt heeft de naam van de artzenijën gekreegen, om dat men 't in de oogen-zalven plagt te mengen. Dog Aſter heeft de naam bekoomen, om dat het met de beeldtenis van een ſtar geteekent wierde.

VAN

VAN DE AARDE DIE MEN KRIJT NOEMT.

Deeze *Aarde* heeft bij geval de naam afgeleid van het eiland Creta, eertijds naamhaftig door de honderd ſteeden, geleegen in de middelandſche zee: naademaal dit geſlagt van Aarde daar ter plaatſe het meeſte uitſteekt. Eenige ſoorten van Krijt zijn vet, ſommige middelmaatig, en andere ſcherp. Daar is niet aan geleegen, van wat verf het krijt zij, als het maar de kragt heeft om de laakenen ſchoon te maaken en te reinigen.

VAN HET KRIJT VAN CIMOLUS.

Dit *Krijt* heeft de naam gevonden van Cimolus, een van de eilanden der Cyclades in de Archipel, daar het beſte wierd van daan gebragt. Bij andere is het Saponaria geheeten, om dat men 't eertijds in plaats van Seep beezigde. Het is een Aarde een weinig vet, ondigt, week, niet zandig inhebbende, en in het blank iet of wat naar het purperverwig hellende. Waarom het de vollers, in het zuiveren van de laakens, zeer dienſtig is. Daar zijn twee onderſcheidentheeden van deeze Aarde, van welke de eene is blank, en de andere helt naar het purper.

VAN DE AARDE VAN CHIOS.

De *Aarde* van *Chios* is een ſoort van Krijt, genoemt van het eiland Chios, geleegen in de Egeeſche zee. Dit Krijt word blank gezien, hellende naar het aſchgraauw. Men merkt drie ſoorten van dit Krijt aan. De eerſte is de blanke Chia, zeer dienſtig om aardewerk wit te maaken. De tweede is de allerblankſte Aarde van Chios, vet als Stijfzel, tot poeijer gewreeven zijnde, die tuſſchen de gangen van het ijſer word gevonden. De derde is blank, vet, week, en een weinig hangende aan de tong.

VAN HET KRIJT VAN SELINUS.

Het *Selinuſiſche Krijt* heeft de naam gevonden van Selinon, een ſtad in Sicilië, daar het in overvloed uitgehaalt wierd. Het beſte is blank, uitſteekende blinkend, wrijfbaar, en, in eenig nat of vogt gedaan zijnde, ſmelt aanſtonds tot ſap. Van dit worden twee ſoorten gezien, waar van de eene is wit Krijt, blinkende als ſalpeeter; maar de andere is het eerſte gelijk, en op de tong gebragt, hangt het een weinig aan.

VAN HET KRIJT ERETRIA.

De *Aarde Eretria* is genoemt van Eretria, die ook Melaneis heet, een Stad digte bij Chalcis, geleegen op het eiland Eubéa. Volgens het getuigeniſſe van Galenus, word deeze Aarde taamelijk vet, en een goede reuk geevende, beſchreeven. Dioſcorides verdeelde de Eretria in witte en in aſchgraauwe, om dat de ſchilders die, en de dokters deeze gebruikten.

VAN DE AARDENS VAN DE SCHILDERS,

EN EERST VAN PARETONIUM.

Paretonium heeft de naam gekreegen van de haave van Egypte, naar het landſchap Cyrenaica, geleegen in Africa. Dalechampius heeft geſchreeven, dat Paretonium is een ſtrandkrijt, zeer blank, lijmägtig, en vet, dat niet kan gegraaven en vergaadert worden zonder modder en zeeſchuim, waar in men ſomtijds heele kleine moſſeltjes verborgen ziet.

VAN DE AARDE MELIA.

De *Aarde Melia* heeft driederlei naam: bij Theophraſtus word ze Melina, bij Dioſcorides Melia, dog bij Plinius, Iſiodorus en andere Melinum genoemt. Deeze Aarde heeft de naam van het eiland Melos, één van de Cyclades, gekreegen. Men verhaalt dat de verf van deeze Aarde wit is. En, zo als Dioſcorides ſchrijft, is deeze Aarde ſcherp in het aanraaken, en knarſt, als men ze met de vingers wrijft, als Puimſteen, en is de aart van aluin eenigſins deelägtig. Ten aanzien van de verf, word 'er verſcheide onderſcheid in deeze Aarde aangemerkt.

VAN OKER, OF GEEL OKER.

Deeze word bij de Grieken Ochra genoemt, om dat ze vol bleeke verf is: want Okros word Bleek uitgelegt. De Latijnen zetten 't over geele aarde. Deeze Aarde word bij Vitruvius en Plinius ook Sil (Berg-geel) genoemt. De Oker word geel en bleekägtig geſtelt, en van andere goudverwig. De regte Oker, moet, naar de zin van Dioſcorides, heel ligt, gantſchelijk geel, niet ſteenägtig, wrijfbaar, en van Attica van daan weezen.

VAN

VAN CADMIA, KOBALT.

De Aarde *Cadmia* is , die het gemeene volk *Gialamina* noemt, en Feſtus heeft verbreid , dat uit deeze , bij het Koper gevoegt zijnde, Orichalcum (Meſſing) word. Het geſlagt van Cadmia is tweederlei, het eene , dat in de metal-ovens voorkomt , en het ander is natuurlijk en gegraave, dat nog tweederlei is, het eene deelägtig aan het metaal, en het andere niet , en van deeze laatſte Cadmia word hier geſprooken.

VAN ROOD-AARD.

Deeze Aarde is rood, en van een bloedige en leeverägtige verf, weegens het vogt dat gaar gekookt is van de onderaardſche warmte , waar van ze de naam van Rood-aarde heeft verkreegen. Ze word Sinopica geheeten, van Sinope , een ſtad in Kappadocië. Bij Dioſcorides word de Sinopiſche Rood-aard, die dik in een gedrongen, wigtig, leeververwig, en bij zig geheel eenverwig is, de beſte gekeurt, die ten aanzien van de ſmaak zoet, vet, en wringende is. Wat aangaat de geboorteplaatſen, daar worden verſcheide ſoorten van Rood-aard opgetelt. Ten aanzien van de verf, men vind ſommige Rood-aard eenverwig, en eenige met verſcheide verven geſchaakeert. Eindelijk, eenige Rood-aarde is natuurlijk, en andere nagemaakt. De eerſte is of zagt, of hard, of dik, of vet, of tuſſchen beide. Maar de nagemaakte komt voort uit gebranden Oker.

VAN PNIGITIS.

Deeze Aarde *Pnigitis* heeft de naam ontfangen van Pnigeus, een Dorp van Mareotis in Libyë. Plinius heeft deeze Aarde, die Dioſcorides Pnigitis noemt, de letters verzettende , Pignitis geheeten. Deeze Aarde word van Agricola, vet, dik, week, ten deele wringende, en ten deele ſcherp, om dat ze uit verſcheide deelen beſtaat, beſchreeven.

VAN DE ZAAMENGESTELDE AARDENS, EN VOORNAAMENTLIJK VAN DE AMPELITIS.

Men zegt *Ampelitis*, om dat ze om de wijngaarden geſtreeken , de wormen die de knoppen van de wijngaarden knaagen, door haare reuk doodt. Andere willen, dat deeze Aarde, Ampelitis genoemt word, om dat de wijngaarden daar in heel wel groeijen. Agricola oordeelt, dat deeze

oneigentlijk Aarde, maar liever aardägtige zwarte Pek-zwavel (Bitumen) kan genoemt worden. Theophraſtus heeft ze Aard-koolen genoemt. Sommige Grieken hebben ze, naar de navolginge van de Hoogduitſche benaaminge, Steen-koolen geheeten. Daar worden veele onderſcheidentheeden van toegeſtelde Aardens bij de Schrijvers opgetelt. De Pek-zwavelige aarde heeft, onder de zaamen geſtelde Aardens, de laagſte plaats niet, en voornaamentlijk de gegraave pek-zwavelige Soode in Nederland, die ze met een vaderlandſche naam Turf noemen. Welk geſlagt van Aarde, van de zon gaar gekookt, geen verägtelijk voedſel aan het vuur geeft. Want deeze aarde is zo bequaam om vuur te vatten, dat de Inwoonders altemet geheele bunderen lands hebben verbrand. De aarde Ampelitis ontbreekt geen pek-zwavel, en is meeſt zwart; en met oli doormengt, word, gelijk alle pek-zwavels, ligtelijk aangeſteeken, en ſmelt ook aanſtonds als men ze bij 't vuur brengt. De Ampelitis groeit te Seleucie in Syrië: nogtans word ze heedendaags uit Umbria, en landſchap van Italië, tuſſchen den Apennijn en de Golf van Venetië, onder de naam van zwarte Aarde, gebragt, en van de ſchilders gebeezigt.

VAN DE HEELZAAME AARDENS, EN EERST VAN DE LEMNISCHE.

Deeze Aarde heeft van het vaderland, naamentlijk van Lemnos, een eiland in de Egeeſche zee, de eigen naam gevonden. Maar nademaal deeze Aarde meeſt, met een zeegel op gedrukt, verkogt word, word ze van de apteekers gezeegelde Aarde genoemt. Deeze Aarde heeft een weinig taaiägtigheid, en om de vettigheid, wat ſlibberägtigheid, en hangt aan de tong met geen bijtende ſmaak, en indien ze in water word ontdaan, word ze zo week als waſch. Daar is een verf in als in de Rood-aard, nogtans met dit onderſcheid, dat deeze de handen van die ze aanraakt niet vuil maakt. Galenus telt driederlei onderſcheid van Terra Lemnia (Lemniſche aarde) op. Hier uit is af te neemen, dat alle de geſlagten van gezeegelde Aarde niet van de zelve verf zijn, om dat ſommige blank, eenige hoogrood, en andere uit allebeî de verf gemengt, gezien worden.

VAN DE AARDE UIT ARMENIE.

Bolus (een aard-kluit) of de Armeniſche Aarde heeft van het land van Armenië deeze naam gekreegen: welke naam, daar na in een laatere eeuw, ook tot andere Aardens, die deeze in vermoogen en in uitterlijke gedaante gelijk zijn, is uitgebreid. Dog de natuurlijke Armeniſche Aarde

is

is een Aardklomp, gevonden in dat gedeelte van Armenië, dat aan Kappadocië grenſt, en helt naar de Oker-verf. Thans is ze bij ons heel zeldzaam, want die men beezigt, komt digt te bij de verf van de Rood-aard, en word uit Spanje of uit Normandijë overgevoert. Maar de natuurlijke Armeniſche Bolus is geel, en de witte heeft men uit Hungarijë, door welkers middel men zegt dat het IJſer in Koper word verandert.

VAN DE GERUNDE SAPPEN IN HET ALGEMEEN.

Gerund Sap is eigentlijk gezegt een gegraave lighaam, dat of de warmte heeft dik gemaakt, of de koude heeft verſtijft, en in eenig vogt geſtelt, ligtelijk word ontdaan. Op vierderlei wijze word het gerunde Sap geteelt. Eerſtelijk, als de warmte een droog ding in een vogtig mengt, daar na de vermenginge kookt, of wanneer de waateren de aarde lekkende, een weinigje dik worden gemaakt: of wanneer het beſloote vogt de ſtoffe afknaagt. Wijders verſtijft Sap is op tweederlei wijze te verſtaan; want of het is een ſtof gemakkelijk ſmeltbaar van het vogtige, en dit is eigentlijk verhard Sap gezegt. Maar het gerunde Sap oneigentlijk gezegt, word genoemt, al wat uit het vogtige zaamen gegroeit, nooit, of bezwaarlijk, ten zij door een lang verloop van tijd, tot een vogt word ontbonden, gelijk als alle geſlagt van ſteenen is: niet te min worden het bij het gemeene volk ſteenägtige gerunde Sappen genoemt, die wij daagelijks uit de wateren ſteen zien worden; nogtans met dit onderſcheid, dat ſommige uit het ſinkſel van water voortkoomen.

VAN KORAAL.

Het *Koraal* word van ſommige onder de zee-heeſters, van eenige onder de ſteenen, en eindelijk van andere onder de pek-zwavels vermeld. Het Koraal neemt de plaats in tuſſchen beide, dat geen heeſter, nog geen ſteen word gezegt te weezen, maar op eenigerlei wijze de natuur van ſteen aandoet. Derhalven word het Coralium, of Corallum, of Corallus geheeten. Dog dit naam-woord moet met een eenige L geſchreeven worden, teegen het gemeene misbruik. Waarom zoude het niet Coralium konnen genoemt worden, gelijk als het geene dat het hart voed? Eindelijk Antipathes is de naam van zwarte Coraal, die gezegt word, een artzenijë teegen veele quaalen te weezen, om aan den hals te hangen. Dioſcorides ſtelt dat het Koraal een zee-plant is, die onder de zee-baaren haar natuurlijke weekheid bezit, dog uit het water gebragt, een ſteenägtige zelfſtandigheid krijgt. Men moet de Koraal-plant op den bodem

van de zee ſtellen houtägtig te weezen, die de natuur van Koraal dan aandoet, wanneer het ſteenwordende Sap in het gantſche lighaam van de houtägtige plant gaat, en dat zelve zo zeer doet veranderen, dat hij het in zijn eigen natuur verkeert, wanneer zodaanigen Sap verhard word. Waarom het niet waarſchijnelijk is, dat deeze plant onder het water week is, en uitgebragt zijnde hard word: nademaal Anſelmus Boeticus verhaalt, dat hij Koraalen gezien heeft, van de welke eenige ſcheuten nog houtig waaren. Daar word ook wit Koraal gevonden, nogtans niet vaſt in een geſlooten, en zo wigtig niet, als het geene rood is, maar ligter, en komt ondigt te voorſchijn als een ſponſie. De oude Schrijvers hebben, ten aanzien van de verf, maar twee geſlagten van Koraal voorgeſtelt, naamentlijk het roode en het zwarte. Maar de nieuwe Schrijvers hebben verſcheide onderſcheidentheeden, ten aanzien van de verf geſtelt, naamentlijk rood, wit, zwart, groen, geelägtig, aſchgraauw, bruin, en met andere gemengde verf geteikent. Hier ſtaat aan te merken, dat, ten aanzien van de verf, de kunne in de Koraalen aldus word gezien; dat het roodere het mannetje, en het ligtere het wijfje word genoemt. Waarom het Koraal tweederlei is, het eene rijp, en het andere onrijp: het rijpe dat volkomentlijk rood is, en het onrijpe, dat met verſcheide verven vervult is. Het witte Koraal verſchilt van het roode niet in de zelfſtandigheid, maar alleen in de verf. Het zwarte Koraal, Antipathes genoemt, ziet men van een boomägtige geſtalte, en meêr takägtig als het roode. Het Koraal word gezegt veelerlei te weezen, naamentlijk hard, zagt, (week,) vaſt, pijpägtig, rouw, beſchaaft, en ſteenägtig. De Valſche Koraalen maaken tweederlei onderſcheid: want ſommige zijn natuurlijke, en andere nagemaakte.

VAN HET SOUT.

Het *Sout* is het voortreffelijkſte van alle de gerunde Sappen, om deeze reeden heeft Homerus het Sout goddelijk genoemt. Iſiodorus heeft geſchreeven dat het (Sal) Sout geheeten is geweeſt van Saliendo, Springen, om dat het in het vuur geworpen, ligtelijk ſpringt, of daar uit ſpringt. Men bevind dat het Sout een ſoort van verbrande aarde is, naademaal het in het koude en in het vogtige word geſmolten, en daar na in het warme en in het drooge verſtijft. Het Sout dringt natuurlijk deur, wringt, veegt af, verteert, drukt toe, en verdunt. Het blijkt klaar, dat het Sout, het welke van de wateren voortkomt, een vuurige natuur deelägtig is; om dat het alle lighaamen afknaagt, de leevendige verdelgt, en de doode behoud. Waarom het Sout, met goede reedenen, de dood

der

der leevendige, en het leeven van de doode kan genoemt worden. Derhalven word het Sout geteelt uit water, dat of natuurlijk ſoutig, of door menſchelijk konſtwerk gemaakt is. Dog het water natuurlijk ſoutig, word, of in de ſoutkuilen van de hitte van de zon, of in groote keetels en vaaten, door de vuurige warmte verdikt zijnde, in Sout verkeert. Insgelijks dat door menſchen toedoen een ſoutägtigheid heeft gekreegen, word, door het vuur van gelijken dik gemaakt zijnde, in Sout verandert. Dewijl de Konſt de natuur navolgt, brengt ze veele geſlagten van nagemaakt Sout voort. Derhalven kan het Sout in natuurlijk en nagemaakt verdeelt worden. Het natuurlijk word of in de aarde, of buiten de aarde gevonden. Het geen in de aarde is, word of in het gebergte gehakt, of in de velden gegraaven, of van der zelven zanden uitgetrokken. Dog het Sout buiten de aarde gegroeit, is in de fonteinen, in de rivieren, in de zee, en in de poelen verborgen. Onder de natuurlijke gegraavene, die gehakt worden, heeft het Sal Gemmeus, ofte Sal Gemme (Steen-ſout, Sout gelijk kriſtal, gegraaven uit een ſteenkuil) de eerſte plaats, om dat het glinſtert als kriſtal. Dit in het vuur geworpen, kraakt niet als de andere Souten, maar word gloeijend als ijſer. Dog onder de gegraave Souten, worden, behalven het Sal Gemme, veele andere ſoorten, ten aanzien van de verſcheidentheid van de verf, gevonden.

VAN DE SALPEETER, NITRUM.

Sommige leiden *Nitrum* (dat ook *Sal Petrae*, Sout van de rotſteen en Bergſout word genoemt) van Nitor, zuivere blinkendheid, af. En zulks word met het gezag der Grieken beveſtigt, bij de welke het Nitron word geheeten, naamentlijk van waſſen en afveegen: want dat vermoogen heeft de Salpeter. Veele verzeekeren, dat de Salpeter van natuur is, tuſſchen Muurſout en Sout. De ſmaak van de Salpeter is twijffelbaar, volgens Galenus, tuſſchen het ſoute en het bittere, en is flaauwer als het bittere, en ſterker als het ſoute. Ariſtoteles heeft ook geöordeelt, dat deeze twee verharde Sappen gelijkvormig zijn. Alle ſoort van Salpeter is natuurlijk warm en droog: waarom ze inſnijd, afveegt, en knaagt. De kennis van Salpeterig water word, bij Fallopius, gezegt moeijelijk te weezen. De Salpeter word uit bitter ſap door middel van warmte gebooren. De natuurlijke Salpeter moet weezen zeer dun, pijpägtig, en ſponſieus. De Salpeter word, gelijk als het Sout, of gebooren, of door Konſt gemaakt. De Salpeter word gebeezigt om Buskruid te maaken.

VAN

VAN DE ALUIN.

De Latijnen hebben dit geſlagt van gerund Sap, ſoutigheid van de aarde, en ook *Aluin* genoemt; nademaal dat het ligt aan de verfſtoffen voor de laakens geeft. Bij de Grieken word het Stypteria van wringen, toenijpen, ſtoppen, geheeten. Encellius heeft nagelaaten, dat het van een midden-natuur is tuſſchen Sout, of Salpeter, en Koperroodt. Wanneer men de Aluin op geglomme koolen zet, of in een pot ſluit daar vuur onder brand, zo zwelt hij aanſtonds, en verheft zig tot veele bobbels, en verlieſt niet van zijn zelfſtandigheid: en ſmelt voort in eenig vogt, gelijk als andere hardgeworde ſappen. De Aluin ſtaat zeer hard tegen 't vuur. De oude Schrijvers hebben maar alleen drie geſlagten van Aluin vermeld, naamentlijk weeke, ronde, en ſcheur-aluin; daar der nogtans veel meerder gevonden worden. De Aluin is natuurlijke of nagemaakte, en alle beide in weeke en hardgeworde te verdeelen. De weeke is meeſt natuurlijk, en word zelden gemaakt. De hardgeworde groeit veel, en word ook dikwils door konſt toebereid. Van de weeke zijn twee geſlagten; van dewelke het eene is zuiver, en melkwit: en het andere onzuiver, bleek, en met veel vuiligheid beſmet. Daar worden veel onderſcheidentheeden van gerunde Aluin, om de verſcheidentheid van de geſtalte, geſtelt. De Aluinen zijn ten aanzien van de verf verſcheide: nademaal de eene Aluin is wit, de andere aſchgraauw in het wit, of een weinig bruinägtig, dat men zwart noemt; ja roodt.

VAN CHALCANTHUM, GENOEMT KOPERWATER, VITRIOL, EN SCHOENMAAKERS INKT.

Dit naamwoord *Chalcanthum* heeft gelijknaamigheid in. Dog eenige Schrijvers hebben dit gerunde ſap met de naam van Vitriol te kennen gegeeven. Maar het word Chalcanthum genoemt, gelijk als blom van koper, of om dat het, zo als ſommige willen, uit Chalcitis of Koperſteen, voortkomt. De Portugijs Amatus merkt aan, dat deeze natuurlijke Vitriol, van de Spanjaards, Italiaanen, en Franſen Cuperoſe, (Koperrood, of rooſe) word genoemt. Geber noemt de Chalcanthum Kopergom. Waar uit is af te neemen, dat de ſtoffe van de Chalcanthum den oorſpronk van Koper heeft. De reuk van de Chalcanthum is ſchaadelijk, en de rook zo benaauwt, dat ze de boomen doet ſterven. Men ziet de verf in de Chalcanthum ſomtijds wit, al te met groen, en nu en dan eens hemelsblaauw. Dioſcorides onderſcheid de zelve in natuurlijke en in

nage-

nagemaakte. Tuſſchen vijf gerunde ſappen, naamentlijk tuſſchen Chalcanthum, Miſy, Sory, Chalcitis, en Melanteria, komt de grootſte verwandſchap en nabeſtaandelijkheid: alhoewel het meerder gedeelte van deeze ſappen, bij onze tijd, onbekent zijn. Chalcitis is een metalliſch gerund ſap, vol roode koper-verf. Miſy is geel van verf, en gewreeven zijnde glinſtert van goude vonken, met een harde, zandige, en aardägtige zelfſtandigheid. Dog de Sory is bijna zwart van verf, van een ſteenägtige hardigheid, om de geweldige zaamenrunning, en zo benaauwt van reuk, dat die der aan ruiken qualijk worden. De Melanteria, bij de Latijnen metalliſchen inkt, word van tweederlei afkomſt aangemerkt; want ſomtijds bloeit ze om een kopere vuurſteen, als ſoutigheit of wolligheit, en komt dun, zagt, ligt, veelmaal in de gedaante van hair voort; of is klontig, hard, en vaſt. De Melanteria is zwart, en daar is de grootſte wringende kragt in.

VAN CHRYSOCOLLA, BERGGROEN.

Chryſocolla is bij de Grieken lijm van goud. Bij Plinius word het etter van goud, en bij ſommige groene aarde genoemt. Deeze Chryſocolla is tweederlei, natuurlijke en gemaakte. De natuurlijke word in de ertsgangen geteelt, terwijl de metallijke ſtof van den reegen bevogtigt zijnde, droog word. De verf van de natuurlijke Chryſocolla is groen, nogtans onderſcheiden door zijn trappen. De nagemaakte word tweederlei geſtelt. De eene die de gras-groene als meede Orobitis (gelijk kleine wikke) is genoemt: de andere nagemaakte word van de Latijnen Santerna geheeten. Daar is ook een ander geſlagt van nagemaakte Chryſocolla uit Salpeter gemaakt, dat de goudſmids in de plaats van Chryſocolla gebruiken, de uitheemſche noemen het Borras.

VAN HEMELSBLAAUW, DAT DE GRIEKEN CYANON HEETEN.

Caeruleum, *Hemelsblaauw*, word bij de Arabiers *Lazuli* genoemt. Dit geſlagt van verf word ons van over zee toegevoert; daarom word het bij het gemeene volk Azuur van over zee, Altemarin, genoemt. Men heeft dan aan te merken, dat Cyanum een ſteen is, ſomtijds met goude zanden beſproeit, bij de Arabers Lapis Lazuli, Azuurſteen, geheeten; en dat het ook een metallijk gerund ſap van een heemelsblaauwe verf is, waar van tegenwoordig word gehandelt. Als meede heet men een eedel geſteente of ſteen, Cyanus, van dit ſap veel verſchillende. Theo-

phraſtus ſchijnt twee geſlagten van Hemelsblaauw te ſtellen, naamentlijk het natuurlijke en het nagemaakte. Sommige Grieken ſtellen drie geſlagten van Cyanon voor, twee natuurlijke, het Scythiſche en het Cyperſe, en een nagemaakt, naamentlijk het Egyptiſche, dat ver booven de andere word gekeurt. Daar zijn veel verſcheidentheeden van het nagemaakte Hemelsblaauw, van deeze zijn eenige beeter als de natuurlijke. Het natuurlijke Hemelsblaauw komt voort, zo meenigmaal als het ſoutige en ſcherpe vogt de metallijke ſtof rondom uitknaagt. Men vind het in de aderen en in de veezels van de metallen, of deur zig zelve als hard zand, of als Savel.

VAN ARMENIUM.

De *Armenium*, die Galenus *Armeniacum* noemt, is insgelijks een metallijk ſap, van de Cyanus, niet als in weinige witheid, verſchillende. Het word maar alleen uit Armenië gebragt, hoewel men het Hemelsblaauw telkens op veele plaatſen gewoon is te vinden.

VAN KOPERROEST EN IJSERROEST.

Aerugo of *Aeruca*, *Koperroeſt*, word tweederlei geſtelt, naamentlijk natuurlijk en nagemaakt. Het eerſte is een metallijk ſap, in de koperige ertſen hard geworden. Dioſcorides ſtelt twee geſlagten van dit in de kopermijnen van Cyprus. Het eerſte bloeit maar in een kleine quantiteit om de koperrijke ſteenen. Het tweede van een goede verf, lekt overvloedig, maar vuil, uit een zeeker hol in de hondsdaagen. Het derde geſlagt van Koperroeſt, het welk men het beſte keurt, is dat bij die van Rhodus tot kleine brooden word gemaakt. Van het nagemaakte Koperroeſt worden van gelijken drie geſlagten getoont; want het word of van het Koper afgeſchrapt, of tot balletjes en koekjes gemaakt, of het word van de ambagtslui in een vijſel, en met een ſtamper van Cypers koper met kinderpis, toebereidt. De verf van het Koperroeſt is witägtig in het blaauw, en het is ſcherp van ſmaak.

Het IJ*ſerroeſt* of de roode roeſt van het IJſer is een gebrek, en een zeekere rouwheid, gelijk als het koperroeſt van het koper, waar door het IJſer, van vogt geraakt, word beleedigt. Daar is een roode verf, met zwartheid doormengt, in: waar van het de naam van Rubigo, roode roeſt, heeft gevonden.

VAN

VAN DE VETTE GERUNDE SAPPEN, EN EERST VAN AURIPIGMENTUM, OPERMENT, RATTEKRUIDT.

Iſiodorus heeft geſchreeven dat het *Auripigmentum* word genoemt, om dat het ſchilder-verf van een goude verf is, dewijl het op de ſchilderijën de verf van goud vertoont. Of liever, om dat het in de mijnen gevonden, goudverwig blinkt. Bij de Grieken word het Arſenikon geheeten. Arſenicum en Auripigmentum zijn naamen van deeze erts-ſtoffe, de welke van de Schrijvers zeer dikwils door een vermengt, en zonder onderſcheid gebruikt worden : niet te min ſchijnen ze alle het zelve te weezen : want alle Auripigmentum word Arſenicum verklaart, maar beurtwiſſelijk ſchijnt alle Arſenicum geen Auripigmentum te weezen. Daarom heeft Aalbert de Groot driederlei Arſenicum geſtelt, de witte, de roode, en de citroen-geele, en deeze laatſte noemt hij Auripigmentum. Agricola verdeilt den Operment in twee geſlagten, naamentlijk in natuurlijke en in nagemaakte. De natuurlijke brengt hij, ten aanzien van de verf en de geſtalte, tot drie onderſcheidentheeden. De eerſte beſtaat uit veele korſten, en gelijkt naar de verf van goud. De tweede ſoort verhaalt hij dat een goudverwig poeijer is, en de tweede plaats in deugd heeft. De derde ſoort ſtelt hij voor, ſlegter als de andere te weezen, en eenigermaaten van verf naar de Sandarach te gelijkenen. Behalven de ter needer geſtelde onderſcheidentheeden van de natuurlijke Arſenicum, konnen veele twijffelen, of 'er eenige andere ſoort gevonden word. Eindelijk beſchrijft hij ook twee geſlagten van nagemaakte Arſenicum. Het eerſte word uit eeven gelijk gewigt van natuurlijke Arſenicum en Sout bereid. Het tweede word uit vermengde natuurlijke Arſenicum en Zwavel gemaakt, dat de Arabiſche heelmeeſters Realgar noemen, en andere met een bedurven naam, Riſagallum heeten.

VAN SANDARACH, BERGROOD.

De *Sandaracha* of *Sandarax* word, volgens Agricola, een verhard ſap uitgelegt, als verbrand, vol roode of gloeijende verf, ſtinkende gelijk zwavel, en word gebooren, terwijl de Operment door kragt van de onderaardſche warmte de roodheid krijgt, gelijk de Oker als men hem brand tot Rood-aard word. Voorts heeft de Sandarach natuurlijk die zelve kragten, die de Arſenicum bezit. De Sandarach word in gegraave of natuurlijke, als meede in konſtige en nagemaakte verdeelt.

VAN DE ZWAVEL.

Iſiodorus heeft geſchreeven, dat *Sulphur*, *Zwavel*, genoemt word, gelijk als de brandende grond van het aardrijk: want hij is veel van de vuurige en drooge natuur deelägtig. Fernelius heeft de Zwavel, den oli van de aarde genoemt. Dioſcorides heeft het verklaart, een graafbaar genees-middel, uit een zeekere vette ſtoffe van de aarde voortgekoomen, te weezen. En dat ſchijnt niet vreemd van de waarheid te zijn, om dat de Zwavel in der daad de vettigheid van de aarde is, die het geweld van het vuur uitperſt. Want de Zwavel begrijpt in zig veel lugt en vuur. Daar worden twee geſlagten van Zwavel geſtelt, naamentlijk natuurlijke en toegemaakte. De eerſte word geheeten Zwavel die het vuur niet bezogt heeft of leevendige, en de andere gekookte. Ten aanzien van de verf, Zwavel verſchilt gewoonelijk van Zwavel; want de eene is geel, de andere groen, eenige aſchgraauw, ſommige ros, en andere van een andere verf, welke onderſcheidentheeden, niet alleen aan de natuurlijke, maar ook aan de nagemaakte Zwavel, konnen eigen zijn.

VAN DE BITUMEN, PEK-ZWAVELIGE VETTE AARD-SLIJM, JOODEN-LIJM.

Men heeft aan te merken, dat met het woord *Bitumen* in het algemeen, den geheelen hoop van Bitumina, zo uit de zee, als uit de rivieren, poelen, ſteenen, bergen, of van zelf uit de aarde voortkoomende, verſtaan word; het zij de zelve zij zagt, of week, of hard, of vaſt. Waarom van ſommige Schrijvers Aſphalti, dat is met de naam van Bitumen, de Bitumen, Naphtha, Kamfer, Maltha, Piſſaſphaltum, Gagates, eedel geſteente van Samothracië, Thraciſche ſteen, als meede Obſidianus, gegraave Kool, de aarde Ampelitis, Barnſteen, Rots-oli of Steen-oli of Oli-ſteen, Pek, en Amber, verſtaan worden. Dog de Bitumen, eigentlijk een vet ſap, word van ſommige Latijniſten Water-pek genoemt, om den poel waar in het groeit, en om de gelijkenis die het van Pek heeft. De Bitumen is een gerund ſap, vet, ſlijmig, zeer taai, en door de groote vettigheid drijvende op het water, een zeer bequaam voedzel van het vuur, en door geen water uit te bluſſen. Dioſcorides verzeekert, dat de opregte Bitumen door deeze kenteekenen gemakkelijk kan onderſcheiden worden. Voor eerſt, indien ze blinkt als purper, zo ze wigtig is, en een ſterke reuk heeft. En daarom is dit van de Jooden-pek te verſtaan. Maar wat voor de regte Bitumen bij ons te gebruiken zij, kan naauwelijks uit de Schrijvers van onze

onze tijd verſtaan worden, om dat ze in deeze zaak niet weinig onder malkanderen verſchillen.

VAN DE NAPHTHA. PETER-OLI BIJ JUNIUS.

Met het woord van *Naphtha* word weeke *Bitumen* verſtaan. Dog dit woord is van een vreemde afkomſt, van de Babyloniers ontleent. De Naphtha, gelijk als de blom van Aſphaltum, is een vloeibaare vogt gelijk oli, ruikende als Zwavel, en ſcherp van ſmaak. De Naphtha is lugt en vuur deelägtig, drijft booven op het water, en vat het vuur ter vlugt. De nieuwe Schrijvers kennen veele onderſcheidentheeden. Bellonius heeft geſtelt, dat 'er maar alleenlijk drie ſoorten zijn, naamentlijk de zwarte, de witte, en de roſſe.

VAN DE PISSASPHALTUM. BIJ JUNIUS MUMIJE.

De *Piſſaſphaltum* of *Piſſaſphaltus* bij de Grieken, heet bij de Latijnen Picibitumen, Pekbitumen. De Hoogduitſchers noemen het Berg-waſch, en ſomtijds Duivels-drek, om de leelijke vuile ſtank, die het uitgeeft. Omtrent de natuur en de geboorte van de Piſſaſphaltum ontſtaat een heel groot geſchil tuſſchen de Schrijvers. De Piſſaſphaltum is niet anders, als geſtolde Bitumen, die zo hard word als Pek, en komt uit de zelve vogt of deeg-klomp voort, waar uit de Bitumen groeit, en op de kanten van de rivier, bij hooge vloed geworpen, ſtremt aldaar tot een zeer harde kluit.

VAN DE MUMIA.

De Arabiers verſtaan, met het woord van *Mumijë*, *Piſſaſphaltum*, dat niet anders word gezegt te zijn, als Bitumen met Pek doormengt. Dog de Mumijë word niet anders gezegt te weezen, als een lijk met Sout geſprengt, of met Salpeter geſouten, daar na met Ceder-gom, Aſphaltum, en andere welriekende dingen verzien, op dat men 't overlang bewaare, en dat het een aangenaame reuk geeve.

VAN DE SUCCINUM OF ELECTRUM, BARNSTEEN.

De Latijnen noemen *Succinum*, als een ſap van een boom: want Baſilius ſtelt de Barnſteen te weezen een plant-ſap, verhard in de natuur van een ſteen. Of liever hebben de Latijnen het Succinum, Barn-

ſteen, geheeten, naademaal het uit vette Bitumen allengskens tot een ſteen verhard. Ruëllius heeft vermeld, dat de Barnſteen, bij het gemeen ſlag van geneesmeeſters, citroen-geele of geele Amberd word genoemt. De Mooren noemen 't Carabe. Daar is altijt een groote betwiſting onder de geleerde luiden geweeſt, omtrent de oorſpronk en de natuur van de Barnſteen. Derhalven overſlaande de gevoelens van verſcheide Schrijvers, zo meint Aldrovandus, dat de Barnſteen een zeeker geſlagt van Bitumen, of een vettigheid van de aarde is, die bij zee-vloed uit ſommige holle hoogtens van klippen uitborrelt, en in zee afvloeit, alwaar het door de ſoutigheid van het water te zaamen runt. Want men ziet ſomtijds in de Barnſteen gedierte, als gevogelte, en ingekerfde, als muggen, vliegen, bijën, mieren, roode wurmpjes, hagediſſen, ſpinnekoppen, en adders, welke alle in de Bitumen, toen ze nog week was, of ingevloogen, of ingekroopen, of ingevallen zijn, te weeten terwijl ze uit de aarde vloeide, en daar door om de lijmägtigheid vaſt gekleeft, te gelijk met de zelve in ſteen zijn verandert. De Barnſteen heeft dit ingeplante van de natuur, dat ze meeſt van harde beſtaandelijkheid is, nogtans niet weinig beneeden de hardheid van ſteen beſtaande, dewijl ze gantſch niet zwaar is. Ze heeft de reuk van Bitumen, en geen eene verf, maar nu eens wit, dan goudgeel, nu als ſchoone wijn, dan witägtig, en nu ſaffraan-geel, en ook aſchgraauw. De blanke Barnſteen word bij ons in hooger waarde gehouden. Men heeft bij ervaarentheid ondervonden, dat de gewreeve Barnſteen niet alleen kaf, maar ook alle ligte lighaampjes naar zig trekt. De Barnſteen word in opregte en in vervalſchte verdeilt. Daar is ook een andere harde Barnſteen, zwart, van een onaangenaame reuk, nogtans ligt, en bijna gelijk als hout, deeze word gezegt het Samothraciſche eedel geſteente van Plinius te weezen, komende uit het eiland van die zelve naam van daan, en word door de bank zwarte Amber genoemt.

VAN DE GAGATES, AGHETSTEEN.

De *Gagates* heeft zo groote verwantſchap en overeenkoominge met de Barnſteen, dat ſommige de Gagates niet te onregt de zwarte Barnſteen hebben geheeten. Hij heeft de naam gevonden van de rivier Gagates. Bij Sylvaticus word hij Lithodaemon, dat is Duivelſteen, en bij het gemeene volk, om dat hij al de werkingen van de Barnſteen doet, zwarte Amber genoemt. De Gagates beſtaat uit Bitumen, die allengskens de hardheid van ſteen krijgt. De Gagates ſchijnt verbrande, zwarte, en verharde Barnſteen te weezen.

VAN

VAN DE CAPHURA, KAMFER.

Agricola verhaalt, dat *Caphura* ſchijnt een Indiſch woord, bij de Mooren gemeen geworden, te weezen, om een hard geworden ſap te beteekenen. De zalfmaakers in de winkels zeggen Camphura. Het meerder gedeelte van de oude en de nieuwe Schrijvers meinen, dat de Kamfer een gom van boomen is. Maar Agricola, Averroës, en andere ſchrijven, dat de Kamfer tot het geſlagt van de Bitumen of de Naphtha is te betrekken. Cardanus, op dat hij de verſchillende gevoelens van de Schrijvers mogte bemiddelen, geeft voor, dat 'er tweederlei geſlagt van Kamfer kan weezen, één gegraave, dat in 't ingewand van de aarde, als Bitumen groeit, en het andere, dat, gelijk als een traan, van de boomen uitzweet. Dog Aldrovandus zeit vrij uit, dat de Kamfer meêr een geſlagt van Bitumen, als een zeekere ſoort van een gom is. Men zegt, eer de toebereide Kamfer bij ons word gebragt, dat ze in haare geboorte-plaatſen rouw en zwartägtig is. Ze waaſſemt zeer ligt weg, of men moet ze naauw in dooſen bewaaren. De deugd en de voortreffelijkheid van de Kamfer blinkt voornaamentlijk door vier kenteekenen uit, naamentlijk door witheid, klaarheid, zuiverheid, en reuk.

VAN DE AMBRA, AMBER, AMBAR.

De Schrijvers verſchillen onder malkanderen van gevoelen, omtrent de geboorte van den *Amber*. Paludanus verhaalt, dat den Amber uit zeekere fonteinen, die in de diepte der zee zijn, voortkomt, de welke daar na op ſtrant in de zon gelegt zijnde verhart, op de mannier als de andere ſoorten van Bitumen, die de zee uitwerpt. Behalven dat Cluſius, Scaliger, Monardes, Libavius, en andere geleerde mannen, de natuur van de Amber-grijs naarſtiglijk onderzogt hebbende, eindelijk het hebben geſtelt een zeeker geſlagt van Bitumen te weezen. Het zij, zegt Aldrovandus, deeze ſtoffe dan uit fonteinen vloeit, of uit eenige pek-zwavelige aardens word uitgetrokken, wij ſtellen dat de Amber een geſlagt van Bitumen is. Men heeft aan te merken, dat de Amber van de natuur met de allerzoetſte reuk is begaaft. De welriekenſte Amber, de aſchgraauwe of de grijſe (zo als de Arabiers zeggen) word ten hoogſten gepreezen; maar de zwarte en de heele blanke word niet voor goed gekeurt. Braſavolus ſtelt, volgens de meining van de nieuwe Schrijvers, drie geſlagten van Amber, ter needer. Het eene ros en vet, dat booven de andere word geägt, en Selachiticum word genoemt, van de plaats in Indië alwaar het groeit.

groeit. Het andere zegt hij dat witägtig is, Sechra geheeten, en uit gelukkig Arabië gebragt. Het derde noemt hij zwart, dat hij als vuil afkeurt, en volgens sommige gelooft word, van de walleviſſen opgeslokt en uitgeworpen te zijn. Daar word ook een zeekere hars met naame Liquidambar vermeld, uit deeze vers vergaaderde en weggezette druipt een gedeelte, dat ze daar na oli van Liquidambar noemen, beide zeer welriekende word het uit nieuw Spanje gebragt, en voornaamentlijk de oli, om dat ze van een genoegelijke en aangenaame reuk is.

VAN DE STEENEN IN HET ALGEMEEN.

Het word al *Steen* genoemt, dat in het vuur in damp niet weg gaat. Ariſtoteles heeft gelooft, dat 'er geen andere ſtoffelijke oorzaak van de Steenen is, als een drooge vuurwordende uitwaaſſeming. Derhalven heeft men aan te merken, dat de voortteelinge der Steenen geſchied, door een werkende warmte, die de vermenginge voltooit, en door een koude, die het gemengde verdikt. De bepaalinge van de Steenen is zulk een moeijelijke zaak, om dat 'er niemand, onder de ouwde en nieuwe Schrijvers, word gevonden, die een volkoome Steen-beſchrijvinge, op dat we niet en zeggen een bepaalinge, in geſchrift heeft nagelaaten. Eindelijk de rotſen en de Steenen, zijn, ten aanzien van de hardheid, gewoon onder malkanderen te verſchillen: om dat 'er ſommige zijn, die gemakkelijk, maar andere, die moeijelijk gehakt en gebrooken worden. Men zal dan te regt Steen noemen als het geſlagt, en van het eedel geſteente zal het ook gezegt worden: hier van daan zal ijder juweel een Steen heeten, maar elke Steen zal geenſins een juweel genoemt worden. Wat aangaat de zelfſtandigheid, de rotſteen word drijfzandig, en de Steen zandägtig geheeten: wijders hebben ſommige Steenen onderſcheide, en andere ononderſcheide deelen. Hier van daan word de hardheid en weekheid van de Steenen aangemerkt. Daarenbooven word het geſlagt van de Steenen, ten aanzien van de verven, van veelderlei verſchillendheid gevonden. Wat andere hoedaanigheeden aangaat, en eerſt wat de reuk belangt, eenige rotſteenen geeven een onaangenaamen, en ſommige eenen lieffelijken reuk uit. Daarenbooven worden eenige onderſcheidentheeden in de Steenen van de uitwerkinge aangemerkt. Ten laatſten ten aanzien van de geſtalte; de natuur, gelijk als ſpeelende, brengt in de zelve beeldteniſſen van dieren, planten, en andere onbezielde dingen voort.

VAN

VAN DE STEENEN MET EEN GEMEENE NAAM GENOEMT, EN EERST VAN DE MAGNEET, MAGNEETSTEEN, ZEILSTEEN.

De *Steenen* begrijpen in het algemeen onder zig vier verſcheide geſlagten, naamentlijk Steenen met een gemeene naam geheeten, Marmerſteenen, Rotſteenen, en Eedelgeſteentens (Juweelen.) de Schrijvers verſchillen van gevoelen omtrent den oorſpronk van het woord Magnes: want veele leiden deeze oorſpronkelijkheid af van een zeekere herder Magnes, de eerſte vinder van deezen ſteen. J. B. Porta heeft gemeint, dat hij Magnes van grootheid is genoemt geweeſt, niet ten aanzien van het beſlag, maar van de kragt (deugd). Daar is in de natuur der dingen niet verwonderlijker als de Magneet, en het is zeeker dat het gebruik van de zelve bijna goddelijk is. De Magneetſteen is een zwaare ſteen, uit een gedeelte van mineraale ſtof beſtaande, ſchoon hij, als hij gegooten word, geen metal maakt. Waarom men zal verzeekeren, dat deezen ſteen uit alle zaamenzettinge van ſteenen, met eenige bijmenginge van metallijke ſtof, is gegroeit; daarom word hij in verf bij het ijſer vergeleeken. Wat zijn deugd belangt, deeze ſteen is van natuur eigen, dat hij het ijſer trekt, en zig altijt naar het noorden wend. Voorts is hij zo veel kragtiger en ſterker in dit werk, als hij uit dieper mijn is uitgegraaven geweeſt. Weederom ſchoon de Zeilſteen het ijſer aanlokt, wanneer hij ligter als het ijſer is, dan zal hij zig tot de ontmoeting van het zelve beweegen: want de beſte Zeilſteen trekt het zeste gedeelte van het ijſer, naar reekeninge van het gewigt. Derhalven lokt hij het ijſer aan, en deelt zijn kragt zo meê aan het afgetrokken ijſer, dat het ander ijſer tot zig trekt, en opgehangen vaſt houd. Zo dat de kragt van de eene naalde in de andere, en van de eene ring in de andere overgaat. De Magneet heeft twee teegen een geſtelde aſpunten, te weeten een noorder en een zuider, welke twee zijn teegen over een geſtelde punten. Men zegt dat het gebruik van het ſcheepvaaren, door hulpmiddel van de Zeilſteen en het Staal, de aaloudheid onbekent, van eenen zeekeren Flavius is uitgevonden.

VAN DE PYRITES, VUURSTEEN.

De Latijnen hebben, met een naamwoord van de Grieken getrokken, Pyrites gezegt. Andere de Griekſche naam veragtende, hebben hem de Brandige-van branden, of de Vuurige-van het vuur, en de Haard-, of de Vuur-draagende-ſteen geheeten. Dog deeze ſteen heeft de naam

van het vuur gevonden, om dat hij door het ſlaan van het ijſer, of van een andere harde ſteen, vuur uitſchiet. De Vuurſteen grenſt aan de metallijke natuur, om dat hij met een gedaante van goud, en ſomtijts van zilver, en meeſt van meſſing word gezien, nogtans van een ſteenägtige zelfſtandigheid. Daar is geen ſteen, die van grooter meenigvuldigheid van verſchillentheeden overvloeit, als de Vuurſteen; niet alleen ten aanzien van de zelfſtandigheid, maar ook ten aanzien van de verf en de geſtalte. De Vuurſteen word groen, blaauw, purper en aſchgraauw gezien, voornaamentlijk in de lood-mijnen, want hij gelijkt bijna naar de verf van alle de metallen. Wat de geſtalte belangt, ze zijn rond, vierkantig, hoekig, langk-werpig, eirond, hol, plat, tuitig, en ſponſieus: ja men ziet 'er als honigraaten en gelijk een tros druiven. Thans word de Vuurſteen meeſt gebeezigt, om het vuur in het buskruidt van de handbus te verwekken.

VAN DE ÆTITES, ARENDSTEEN.

Een andere is *Ætites* een eeldelgeſteente, genoemt van een Arend met een witte ſtaart; en een andere is Ætites een ſteen, van de welke teegenwoordig word geſprooken, die bij de Grieken de ſteen Ætites of de Arendſteen word geheeten: moogelijk om dat hij in de neſten der Arenden word gevonden, en in zig een andere ſteen bevat, die beweegt, als hij geſchud word. Deeze ſteenen verſchillen van zo veel verven, als 'er in de verſcheide ſoorten van Arenden worden beſpeurt. De Arendſteen is verſcheide ten aanzien van de geſtalte, de verf, de geboorteplaats, en van de ſteentjes die 'er van binnen in beſlooten zijn. Deeze ſteen word tweederlei, te weeten mannetje en wijfje geſtelt.

VAN DE GEODES, AARD-STEEN.

Deeze *Steen* is bijna rond, en verwandſchapt aan den voorverhaalden ſteen, en is van de aarde, die hij bevat, geheeten.

VAN DE ENHYDRUS, WATERSTEEN.

Enhydrus word bij de Grieken uitgelegt dat geene, het welke in zig water begrijpt, dewijl hij van de Geodes Aardſteen niet verſchilt, als door het geen hij van binnen in heeft, en gelijk als de waterige ſteen word genoemt.

VAN

VAN DE OSTRACITES, OESTER-STEEN.

De ſpeelende Natuur brengt een zeekere ſteen voort na de gedaante van een Oeſter, en zodaanige ſteen word Ostracites van de Schrijvers genoemt. Om dat hij gebrooken zijnde, ſomtijts veele Arendſteenen ſchijnt te bevatten. Maar hier ſtaat aan te merken, dat met deeze naam veele dingen van de Schrijvers worden beteekent: want Plinius heeft een zeekere ſoort van een eedelgeſteente Oſtracites of Oſtracia geheeten.

VAN DE ENORCHIS, KLOOT-STEEN.

Deeze *Steen*, van ſteenen bezwangert, is eigentlijk Enorchis te noemen, en Orchis moet men de ſteen heeten, die bevat word: want Orchis beteekent bij de Grieken een Kloot, en hij word Enorchis genoemt, daar de klooten in zijn. Boëtius ſchrijft, dat deze ſteen rond is gelijk de Geodes, meeſt van grootte als een duiven-ei.

VAN DE NIER-STEEN.

Ze noemen deeze ſteen niet alleen van de gelijkeniſſe van de Nieren de Nierſteen, maar ook om dat hij de nier-quaalen te hulp komt. Van de geboorte-plaats word hij Sardus genoemt, naademaal hij in Sardinië word gevonden. De verf van de ſteen is zwart, helder, maar niet deurſchijnende, met een zeekere waapenruſtinge omgeeven, van gelijke vaſt, op een gepakt, wel weegende, en op een doek gewreeven zijnde dat hij warm word, trekt hij ſtrootjes als de Aghet-of de Barn-ſteen.

VAN DE STEEN GLOSSOPETRA, ROTS-TONG.

Deeze ſteen word *Gloſſopetra* genoemt, gelijk als een tonge van de ſteenrots, of een ſteen gemaakt als een tong: dog om dat hij de tong van een menſch, of van een ander dier gelijkt, ſchijnt hij de oorſpronk van zijn naam daar van getrokken te hebben. Veele hebben hem, naar den zin der Grieken Ophiogloſſos, Slangetong, genoemt: maar hij word beeter bij de tong van de vogel Spegt, als van een ander dier vergeleeken. Een zeekere ſoort van deeze ſteen is zo net met tanden verſiert, dat een gaauw konſtenaar dat werk naauwelijks zoude konnen naamaaken. Het dikſte gedeelte van de zelve is ſteenägtig, om dat het dikwils aan de ſteenen groeit, een gedeelte ſchijnt puntig hoornig, en blinkt

meeſt van ſterk zwart, als de klaauw van een Spreeuw. De Rotstongen verſchillen onder malkanderen, ten aanzien van de verf, de grootheid, en de geſtalte.

VAN DE CERAUNIA, BLIXEMSTEEN, DONDERSTEEN.

De *Donderſteenen* zijn vermaagdſchapt aan de Rotstongen. Maar men moet aanmerken, dat deeze naam (Ceraunia) een bijgevoegt naamwoord is, het welke beteekent al dat geene het welke naar de geſtalte van den blixem gelijkt. Geſnerus verhaalt, dat het Kriſtal, in ſommige plaatſen van Zwitſerland, Blixemſteen word genoemt, of om dat men gelooft, dat hij te zaamen met den blixem needervalt, of om dat hij door zijn eigen geſtalte naar den blixemſteen gelijkent. Deeze ſteen word van veele Schrijvers Ceraunia, in het vrouwelijk geſlagt genoemt: niet te min zou het beeter weezen, dat hij Ceraunias, volgens de eerſte buiging der Grieken, in het mannelijk geſlagt, wierd geheeten. De ſteenen van dit geſlagt, zijn meeſt vijf vingers lang, drie breedt, en gelijkenen, aan het deel dat het breedtſte is, te eenemaal naar een beitel: de dikte is van een duim, en ze zijn zeer hard en zeer zwaar, van zelfſtandigheid gelijk de keijen, daar men vuur uit klinkt: ja dat meêr is ze zijn ſomtijts zo hard, dat 'er de vijl op afſteuit. Omtrent het deel van het eevenwigt van de ſteen ziet men bijkans altijt een gat van een duim, en ſomtijts grooter, indien de ſteen grooter is. De Donderſteenen worden van malkanderen door verven, geſtalte, en geboorte-plaats onderſcheiden.

VAN DE CHELONITES, SCHILDPADDESTEEN, PADDESTEEN.

Deeze ſteen word *Chelonites* van de Schrijvers genoemt, of om dat hij naar het hoofd van een Schildpadde gelijkent, of eenige gelijkeniſſe met des zelfs dekzel heeft. Hij word ook Brontias en Ombrias geheeten, naademaal men bij het ſlegte volk gelooft, dat hij met den donder, en met den reegen needervalt. Agricola ſtelt dat deeze ſteenen de hoofden der ſchildpadden gelijkenen, geelägtig van verf, ſomtijts groenägtig, bij wijlen roodägtig, en al te met bruinägtig, van geſtalte bijna als een halve kloot, zelden lang, ſteets van grootte als een ei. Nogtans zijn deeze ſteenen meeſt altijt kleinder, met ſcherptens en overhoogtens uitpuilende.

VAN DE BELEMNITES, PIJLSTEEN, LOCHS-STEEN.

Belemnites moeſt Belenites, op zijn Griekſch, van de geſtalte van een pijl

pijl, uitgeſprooken worden. Want deeze ſteen loopt uit een ruime wortel in een zeer dun ſpits af. Waarom veele hem een pijl noemen. Plinius en andere Schrijvers hebben de Belemnites een Ideeſche dadel geheeten, van den Berg Ida, alwaar ze groeijen, om dat ze hebben aangemerkt, dat hij de gedaante van een vinger heeft. Deeze ſteenen krijgen van de zelfſtandigheid, verf, reuk, maakzel, grootheid, kleinheid, en deugd, verſcheide verſchillendheeden. Zommige hebben geoordeelt, dat de ſteen gegroeit is uit de pis van eenig onvernuftig dier, en voornaamentlijk van de Lochs (Lynx.)

VAN DE TROCHITES, RADERSTEEN, TOL-TOP-TUIT-STEEN.

De *Trochites* word van de rondheid genoemt, en Trochos beteekent een Radt. Want zeekere ſtreepen, of radertanden loopen hier en daar, uit een ruime ſteungrond, met een gladheid, over het midden van de ſteen, zo dat hij gefronſelt lijkent als een ſint Jacobs ſchulp, en ſomtijts zweemt naar dat kinder ſpeeltuig, dat peersgewijze eindigt. De Entrochos beſtaat uit ongeſcheide Raderſteenen, als hebbende van binnen een Radt. Ze zijn booven op malkanderen geſtelt zo fraai te zaamen gevoegt, dat ze door eenig konſtwerk ſchijnen vereenigt te weezen, want de Radertanden van de eene zijn in de rijën van de andere ingeſteeken; gelijk als men zien kan in de voegen van een menſchen bekkeneel.

VAN DE HOPLITES, WAAPENSTEEN.

Bij de Grieken heet hij *Hoplites*, die bij de Latijnen Waapenruſtinge (Harnas) word genoemt. Maar te deezer plaatze beteekent het een ſteen, gelijk als met een ijſere korſt gewaapent. Dewijl hij niet alleen gebruineert koper, maar ook ijſer, en ſomtijts goud uitdrukt: nogtans begrijpt hij geen van deeze metallen in zijne zelfſtandigheid, maar daar word als een zeeker begin van de natuur vertoont, die diergelijke metallen wilde voortbrengen. De ſteenen, met deeze waapeninge verzien, zijn of groot, of klein, of middelmaatig. Voorts hebben zij verſcheide geſtaltenis: maar onder de andere ſteenen van dit geſlagt, ſchijnt die ſteen, die de hoorn van Ammon genoemt word, om dat hij de gedaante van een in zig omgekrulden rams-hoorn verbeeld, met een goudverwige waapenruſtinge aangedaan te weezen. Sommige brengen tot de Hoplites den ſteen Hepheſtites, die Plinius ſchrijft dat de eigenſchap van een

ſpiegel heeft, met beeldteniſſen te vertoonen, en daar van den naam zou gevonden hebben, om dat deeze ſteen, in de zon gezet, drooge ſtoffe aanſteekt, eeven-al-eens als een holle ſpiegel gewoon is, zwavelägtige dingen, en ſtro in brand te ſteeken. Boëtius ſchrijft, dat diergelijke ſteen in de ſtads gragten van Hildersheim word gevonden.

VAN DE OSTEOCOLLUS, WALSTEEN, STEENBEEN.

Een zeeker plantgewas word bij de Indiaanen Ferruminatrix (Zaamenlijmſter) en bij andere *Oſteocollos* (Beenlijm) genoemt, om dat het in de breuken der leeden, en in de verſtuikingen van de beenderen een uitſteekend voorregt heeft. Deeze ſteen doet ook dat zelve, en daarom word hij Oſteocollos geheeten. Deeze ſteen word bij Boëtius met de naam van Oſſifragus (Beenbreeker) verſtaan. De Hoogduitſchers noemen Oſteocollus of Oſteocolla, gelijk als lijm van beenderen. Bij ſommige word hij Evoſteos en Enoſteos geheeten, om dat hij zeer wel een ſoort van een been gelijkent, en een beenägtige ſtoffe bevat. Het is een holle ſteen, en heeft wrijfbaare merg, kleevende aan de rong, maar alle ſteenen omvangen dit merg niet. Hij word ook Stelechites genoemt, dewijl hij met zijn geſtalte de ſtam van een boom uitdrukt. Ten aanzien van de verf, men ziet eenige blank, ſommige geel, aſchgraauw, en andere ook donker. Ten aanzien van de zelfſtandigheid, ſommige zijn vaſt, en hard, andere hebben een zagter binnen-ſtof, gelijk merg. Ten aanzien van de geſtalte zijn eenige pijpägtig, andere gelijkenen naar boom-ſtronken. Ten aanzien van de reuk verſchillen ze ook. Ze groeijen in het zand, van geſtalte als Coraal, ſomtijts een arm dik.

VAN DE AMMITES, ZANDSTEEN.

Deeze ſteen groeit aan een uit zanden. Waar van hij beeter *Pſammites* zou konnen geheeten worden. Hier van daan doet'er Agricola bij, dat zodaanigen ſteen uit kleine zandjes aldus te zaamen word gevoegt, zo dat hij ten aanzien van de geſtalte bij kuit, en ten aanzien van de zelfſtandigheid en de verf bij ſalpeeter word vergeleeken. Ten aanzien van de geſtalte word deeze ſteen verſcheide gezien. De zanden van deeze vertoonen ſomtijts de korlen van geers, of de zaaden van mankop.

VAN

VAN DE ZWAVELSTEEN.

De *Zwavelſteen* word wit, hard, en bijna marmerägtig gevonden, waar in eenige goudverwige deeltjes blinken. Onder het branden werpt hij zwavelige vonken uit.

VAN DE AMMOCHRYSUS, GOUD-ZANDIGE STEEN.

Ammochryſus beteekent goud-zand, om dat hij in zelfſtandigheid iet bevat dat goud gelijk is: nogtans is hij niet van het loutere goud deelägtig. Deeze ſteen heeft bijna de verf van natuurlijke vermiljoen, nogtans een weinig donkerder en geelägtig. Somtijts is hij zandig, en ſchijnt met goudpoeijer beſprengt te weezen. Uit de zelve word een poeder bereid, dat bij de ſchrijvers in gebruik is, om het ſchrift ſchielijk te doen opdroogen.

VAN DE STEEN VAN MINIUM, MEENI, VERMILJOEN.

Minium, *Meeni*, is bij Dioſcorides niet anders, als gegraave Cinnabaris, Vermiljoen. Deeze ſteen is purperägtig van verf, hellende naar roodheid, den ſteen Hæmatites, Bloedſteen, heel niet ongelijk, wigtig, en uitſteekend zwaar, maar zo hard niet, daar eenig quikzilver onder vermengt is. Men moet de Minium van de Sandarach onderſcheiden, want uit Minium, het zij ze rouw of bewerkt zij, word quikzilver gemaakt, dat uit Sandarach op geenderlei wijze kan geſchieden. Het eerſte geſlagt van natuurlijke en gegraave Minium, is een gegroeide harde ſteen, die uit de zilvere mijnen word gehaalt, en Mineraale Cinnabaris, Vermiljoen, geheeten. Het tweede geſlagt wierd van ontoegangkelijke rotzen bij Colchos met pijlen afgeſchooten, het welke ons onbekent is, om dat het gebruik van het zelve, om de leuiheid van de menſchen, heeft opgehouden. Het derde geſlagt heeft de gedaante van geverft poeijer, en is van Ariſtoteles geverfde aſch genoemt geweeſt. Celſus heeft verzeekert, dat het vierde geſlagt, den aardklomp van Minium, groote kragt heeft teegens de verzweeringe van de ingewanden. Braſavolus verhaalt het vijfde geſlagt in de beſchrijvinge van de Steen-kool, die een aard-kluit is, en de eigentlijke erts-groeve van het quikzilver, waar uit men eertijts, door middel van 't ooven-vuur Minium maakte. De verſchillentheeden van

de

de door konſt gemaakte Cinnabaris, Vermiljoen, zijn verſcheide. De gemeene Minium, Meeni, word gemaakt uit Ceruſſa, Ceruis, Loodwit, rood gebrandt, die Sandyx en niet Minium bij de oude wierd genoemt. Dit geſlagt van Minium, Meeni, is, bij onze tijd, in 't meeſte gebruik van de winkels.

VAN DEN STEEN VAN SABULUM, SAVELSTEEN, SAVEL, GROFFER ALS ZAND.

Deeze ſteen is middelmaatig zwaar, aſchgraauwägtig, en word met eenig ijſer gereetſchap tot een heel fijn poeijer gewreeven. Hij tragt aan de tong gehouden, gelijk de meeſte aardens, te blijven hangen, maar valt door zijn zwaarte ras af.

VAN DE STEENEN, DIE GEWREEVEN ZIJNDE EENIG SAP UITGEEVEN,

EN EERST VAN DE HAEMATITES, BLOEDSTEEN.

De Latijnen hebben deeze de *Bloedſteen* genoemt, en de Grieken ook *Haematites*, nademaal hij van een bloedroode verf is. Want de Bloedſteen gebrand zijnde, zo als Braſavolus ſchrijft, word in Minium verandert. Deeze ſteen is hoog zwart van verf, hard, gelijk, en met geen vuiligheid beſmet, met geen deurloop van kringen geteikent, als meede wrijfbaar. Daarenboven verſchilt de verf van deezen ſteen: want behalven zwart, word hij ſomtijts geel, en ijſſerroeſtig gezien. Deeze ſteen is te ſtellen onder die geene, die van een midden-natuur zijn tuſſchen aarde, ſteen, en metal, naademaal hij beſtaat uit het afſchaafzel, of ſinkſel, dat het water van de Roodaard, of van de roode ſteenrotſen af knaagt. Ceſalpinus heeft in deezen ſteen een zeekere eigenſchap, ſchoon flaauw of zwak, om ijſer te trekken aangemerkt, om de groote verwantſchap, die hij met de Magneet heeft; want de gebrande Zeilſteen word in Bloedſteen verandert.

VAN DE SMYRIS, AMERIL.

Deeze ſteen is ijſerroeſtig, hellende naar het zwart, ſcherp, ontemmelijk, alles aan ſtukken wrijvende, en van zulken hardheid, dat hij ook bij de diamant word vergeleeken. Dog hij is bij ijder een wel bekent, om het daagelijkſch gebruik bij de ring- en glaaze-maakers. Wijders is Amerilſteen het ijſer, in hardheid, gewigt, en verf niet onge-

ongelijk. Eindelijk, met deeze ſteen worden de glaaſen, gelijk als met een diamant, doorgeſneeden.

VAN DE SCHISTUS. (BIJ DE HOOGDUITSCHERS BLOEDSTEEN.)

De *Schiſtus* is ſaffraanverwig, indien 't de beſte is; anders is hij zwartägtig, voorders wrijfbaar, en van zijn eigen natuur ſplijtbaar, en glinſterende. De onderſcheidentheeden konnen van de plaatſen genoomen worden, want hij word overal niet eeven-eens gevonden.

VAN DE AMIANTUS.

Bij de Latijnen word hij genoemt *Amiantus*, gelijk als onbevlekt, bij andere Grieken Asbeſtus, te weeten onuitbluſſelijk, om dat hij tot een lemmet gemaakt, en in de lampen eens aangeſteeken, nooit uitgaat, als hem maar oli word verleent. Want het is als geſponne vlas of wol. Sommige hebben het Salamander-pluim of- wol geheeten, als meede onuitbluſſelijk vlas, leevend vlas, Indiſch vlas, veêr-aluin, ſteenrotsbloem, katten zilver, en pluim-en ſcheur-aluin, &c. Deeze ſteen gelijkt naar menſche-grijsheid, en word onder de ſcheurſteenen geſtelt. Ja dat meêr is, hij is overvloedig vol van eenige hairen, die een zeekere wolligheid uitdrukken, waar aan gewreeven zijnde, hij ligtelijk van een word gedaan. Deeze ſteen verſchilt ten aanzien van de verf en de geboorte-plaats. De Amiantſteen in Cyprus uitgegraaven heeft de voorrang, die men met de minſte moeite tot draaden maakt. Ten laatſten de Amiantſteen in 't vuur gelegt, verbrand niet, maar word zuiverder.

VAN DE STEATITES, SMEER-STEEN.

Deeze ſteen is hardägtig, en van bruine verf naar het rood hellende, en word bij ſmeer, roet, talk, vergeleeken. Bij dit geſlagt van ſteen brengen ſommige de ſeep-aarde toe.

VAN DE GALACTITES, MELK-STEEN.

Naademaal deeze ſteen een zeeker melkägtig ſap uitzweet, word hij bij Dioſcorides, Galactites genoemt. Hij is aſchgraauw van verf, en dikwils ook zwart. Indien hij word gewreeven, geeft hij een wit ſap uit, van ſmaak als melk.

VAN DE MELLITITES, HONIGSTEEN.

De *Mellitites* verſchilt maar alleen van de Galactites ten aanzien van de verf en de zoetheid, en geeft een gehonigt ſap uit, waar van hij de woordoorſpronkelijkheid heeft. Deeze ſteen is, volgens Agricola, van een roſſe, en geele of aſchgraauwe verf; en bij onze tijden teenemaal onbekent.

VAN DE MOROCHTHUS, SEEPSTEEN.

De linneweevers gebruiken deeze ſteen, die bij de Egyptenaars gevonden is, om de kleêren wit te maaken: want hij is zagt en blank, en word gemakkelijk tot een vogt ontdaan, waarom men hem in plaats van ſeep kan beezigen. Deeze ſteen blinkt zo lang hij hard is, als eedelgeſteente of ſeep, en droog zijnde teekent hij ſtreepen, maar nat gemaakt zijnde niet.

VAN DE THYITES.

De *Thyites* groeit in Ethiopië, groenägtig van verf, gelijk de Iaspis, geevende een ligt melkägtig ſap uit, dat met de grootſte ſcherpte is verzien.

VAN DE SPONGITES, SPONSIE-STEEN.

Deeze ſchijnt eenigermaaten van een ſponſieusägtige natuur te weezen; want hij is ligt als puimſteen, ook blank en wrijf baar, en word meede ligtelijk tot een melkägtig ſap ontdaan. De ſteenen van dit geſlagt worden overal in de zee-ſponſiën gevonden, en krijgen ook meedegelijke gedaantens, volgens de geſtalte van de ſponſie-gaaten.

VAN DE GYPSUM, GIPS, PLAASTER.

Daar is tweederlei geſlagt van de zelve, een gegraave, en een nagemaakte. De natuurlijke gegraave word uit de aarde gegraaven, nogtans diep uit de grond; dog het is een ding bijna gelijk ſalpeeter, ſomtijts met breede aderen. De nagemaakte word bereid, en gekookt uit witte ſteen gelijk de alabaſter-ſteen. Daar zijn veel meer geſlagten van Gips, die van verf, glans en geſtalte verſchillen.

VAN

VAN DE SELENITES, MAANSTEEN.

De *Selenites* heeft de naam van de maan, naademaal hij als de zelve waſt en afneemt, vermeerdert en vermindert: hij wierd eertijts van de Romeinen het eedelgeſteente van de maan genoemt, want de Selenites wierd van hun onder de eedele geſteentens geſtelt. Het is een witte, deurſchijnende en ligte ſteen. Bartholomeus de Engelsman heeft gezegt, dat het een Perſiaanſe ſteen is, groen als gras, wiens verf den Iaspis gelijk is, en dat in de zelve een zeekere witte vlak blinkt, de welke door haare glans het beeld van de maan vertoont. Eindelijk, de ſteen blinkt als kriſtal, en word in heele dunne blaadjes geſpleeten, die dunder zijn als gemeen papier. Daar worden veel ſoorten van deeſe ſteen gevonden, de welke van zelfſtandigheid, verf en geſtalte verſchillen. Ten aanzien van de zelfſtandigdeid, hij word hard en week gevonden. Ten aanzien van de verf, de eene word gantſch blank, of zwart, of over het halve gedeelte blank, en over de andere helft zwart gezien. Ten aanzien van de geſtalte, op de eene plaats zijn ze lang, op de andere plaats kort, en elders vierkant. Plinius heeft verhaalt, datze nooit grooter als van vijf voet in de lengte gevonden zijn.

VAN DE MAGNETIS OF TALCUS, TALK.

Bij ſommige word hij Aard-ſtar genoemt, om dat hij als een ſtar zilver-glanſſig blinkt. De Magnetis of Talcus is geen korſtige ſteen, maar liever ſchobägtig, en deurſchijnend, gelijk het glas, en ligt, en kan niet als met grooten arbeid en langduurig vuur verbrand worden. Het is dan niet anders als een zeer blinkende ſtof, van dunne blaadjes op een gepakt, helder als de paarlen, en blinkende, en ſtaande teegens het vuur.

VAN DE LIGTGEEVENDE STEEN.

Deeze ſteen word de ligtgeevende genoemt, anders Phosphorus (Venusſtar, Lucifer, Morgenſtar, aanbrenger des ligts) naamentlijk ligt brengende, en ligtende ſteen, om dat hij niet door daadelijkheid, maar door vermoogen, en op een zeekere wijze toebereid, het ligt aanneemt, en aan zijne zelfſtandigheid meededeelt, dat, indien hij op een donkere plaats, uit een doos gehaalt, word uitgelegt, het ontfangen en behouden ligt, als een geglomme kool, verſpreid: maar zulx duurt nooit booven een uur.

VAN DE STEENEN DIE VAN VERSCHEIDE PLAATSEN DE NAAM HEBBEN BEKOOMEN,

EN EERST VAN DE PHRYGISCHE STEEN.

Bij Dioſcorides en Plinius word het de *Phrygiſche ſteen* genoemt, niet om dat hij in dat landſchap groeit, dewijl dat hij zijn herkomſt van Kappadocie heeft, maar naademaal hij eerſt bij de Phrygiaanſche verwers in gebruik is geweeſt. De ſteen die onder de naam van de ſteen van de Lynx (Lochs) in de winkels voortkomt, is zonder twijffel die, den welken Dioſcorides, Galenus, en Plinius de Phrygiſche hebben genoemt; naademaal alle hoedaanigheden en kenteekenen van de ſteen van de Lynx den zelven eigen zijn. Naar het getuigeniſſe van Dioscorides, word de bleekverwige, maatig zwaare, niet vaſt geſloote van lijf, en daar witte ſtukjes tuſſchen in loopen, voor de beſte gehouden.

VAN DE ARABISCHE STEEN.

Deeze ſteen heeft ook de naam van het landſchap bekoomen, (alhoewel het nog niet zeeker genoeg is, wat het voor een is) waar van daan hij bij Dioscorides en Galenus de Arabiſche word genoemt. Hij is het gevlakt ivoor zo gelijk, dat hij naauwelijks van het zelve kan onderſcheiden worden.

VAN DE STEEN ASIUS, VLEESCHVREETER.

De ſteen *Aſius* word bij de Schrijvers ook *Sarcophagus*, *Vleeſch-vreeter*, een Graf, geheeten; om dat hij gezegt word, zo als Dioſcorides aanteekent, het vleeſch uit te eeten. Die ſteen Aſius word voor de beſte gehouden, de welke van verf is als puimſteen, ligt, voos, wrijfbaar, ſplijtbaar, en hebbende geel-verwige aderen, die diep deurgaan. Heedendaags word de ſteen Aſius naauwelijks met kenniſſe onderſcheiden. Alle die ſteenen dan, die Aluin, Salpeeter, en Sout in zig bevatten, en ook ligt en ſpongieus zijn, konnen met alle reeden in de plaats van den ſteen Aſius gebruikt worden.

VAN DE STEEN SCYRUS, PUIMSTEEN.

De *ſteen Scyrus*, of Syriſche, en Tyrrheenſche, zal de Pumex, Puimſteen weezen. De Latijnen ſpraaken eertijts Spumex uit, in de plaats van

van Pumex, om dat hij ſomtijts uit zee-ſchuim groeit. De heele Puimſteen drijft op het water om de togtgaaten, die ontfangſters van de lugt zijn, nogtans tot poeijer gebragt zijnde, zinkt hij als andere ſteenen. Daar zijn verſcheide gevoelens van de Schrijvers geweeſt, uit wat voor een ſtof de Puimſteenen hunnen oorſpronk hebben. De verſcheidentheid van de Puimſteenen word genoomen van de verf, van het gewigt, van de weekheid, en de hardheid.

VAN DE TOPHUS, TUFSTEEN.

De *Porus* of *Tophus* is een weeke ſteen, en daarom om de zagtheid breekbaar, ook rouw, niet digt van gaaten, en vol van opene togtgaaten: alhoewel de deelen van deeze ſteen op alle plaatſen, zo zaamen gevoegt, en verknogt niet worden gezien, maar hij heeft veel lugt tuſſchen zig in beſlooten. Albertus verzeekert dat de Tufſteen in het vuur gezet niet en ſmelt, maar tot aſſche word. De verf van deeze ſteen is meeſt wit, of aardägtig, of hij krijgt zulken verf als de Puimſteen. Men ziet twee ſoorten van deeze ſteen, de eene die Porus word genoemt, van verf en hardheid gelijk Pariſch marmer. Tot deeſe ſoort brengen ze de Tufſteen, die met een getande zaag als hout word geſneeden: alhoewel alle geſlagten van Tufſteenen, ook met het minſte gereetſchap konnen geſneeden worden. De andere ſoort van Tufſteenen is, de welke in de hoolen uit een druipend ſap van weegens de kouwde te zaamen groeijen; zo als die is, den welken wij Hydrolithus, den Waterſteen, noemen. Daarenbooven verſchillen de Tufſteenen van verf, hardheid, en weekheid. De metſelaars beſtrijken de muur-wanden met Tuf-ſteen, en maaken 'er reegenbakken meê.

VAN DE INDIAANSCHE NIERSTEEN.

De *Indiaanſche Nierſteen* word alzo genoemt van de werkinge die hij doet, dewijl hij op een wonderlijke wijze de nierzugtige te baat komt. Deeze ſteen word van ſommige onder de geſlagten van de Iaſpiſſen geſtelt, nogtans is hij harder, en heeft nooit eenig rood in zig. Deeze ſteen heeft zelden twee vereenigde verven, en is meeſt maar met een eenige verf geteikent, en zodaanige verf ſchijnt altijt uit het wit en groen zaamen gemengt tebeſtaan. Deeze ſteenen groeijen tot zulken grootte, dat 'er drinkvaaten uit gemaakt konnen worden.

VAN DE MEMPHITES, STEEN VAN MEMFIS.

De *ſteen Memphites* is van Memfis, eertijts de vermaardſte ſtad van Egypte, zo genoemt geweeſt, alwaar hij overvloedig wierd gevonden; thans kent men hem naauwelijks, om dat hij niet meêr in Euroope word gebragt. Dioscorides heeft geſchreeven, dat deeze ſteen vet, verſcheidenverwig, en van grootte als kleine keitjes is.

VAN DE LAPIS LYDIUS, TOETS-STEEN.

Deeze ſteen is gitzwart, en met een uitſteekende gladheid begaaft, en word goed gekeurt, indien hij gefleepen zijnde, van des menſchen aadem voort zweet, en de wolk-damp wegdrijft. Deeze ſteen is van verſcheide grootte, om dat te Rome beeldteniſſen en pronkbeelden, van deeze ſteen gemaakt, gezien worden. Plinius ſchrijft, dat verſtandige luiden deeze wetſteentjes gebruiken om de metallen te onderzoeken, en zodaanigen gebruik, om het regte goud en zilver te keuren, is tot den huidigen dag toe, doorgedrongen.

VAN DE ALDENBERGER STEEN.

Deeſe *ſteen* heeft den naam gekreegen van Aldenburg (Oldenburg) een ſtad in Holſtein, die bij de Latiniſten van onzen tijd de ouwde ſtad word genoemt. Hij is van tweederlei geſlagt, het een is van buiten witägtig, en van binnen aſchgraauw, en het andere roodägtig, nogtans ruiken ze alle beide als een viool.

VAN DE ALABANDISE STEEN.

De *ſteen Alabandicus* en *Alabandinus* heeft de naam gevonden van Alabanda een ſtad in Caria. De verf van deeze ſteen is zwartägtig uit het ros, en deurſchijnende gelijk vuur: ja dat meêr is, volgens ſommige, hij gaapt met eenige ſcheurtjes en aderen.

VAN DE STEEN OBSIDIANUS.

De *ſteen Obſidianus* is van Obſidius den vinder alzo genoemt, of liever van het landſchap. Deeze ſteen blinkt, en is deurzigtig: om dat eertijts uit de zelve, bij gebrek van ijſer, meſſen wierden gemaakt.

VAN

VAN DE JOODEN-STEEN.

De *Jooden-ſteen* is alzo genoemt, om dat hij overal in het Joodſche land wierd gevonden. Hij gelijkt naar de geſtalte van een olijf, en is teeder en wrijfbaar, met ſtreepen overlangs loopende, en zo gelijk van malkanderen ſtaande, dat ze van de konſt gegraveert ſchijnen te weezen. Hij is wit, of aſchgraauw.

VAN DEN STEEN VAN SAMOS.

Deeze heeft de naam van het landſchap Samos genoomen: de witſte en de hardſte word booven de andere geſtelt. Somtijts is hij zwartägtig.

VAN DE ARMENISCHE STEEN.

Deeze *ſteen* is niet anders, als een zeekere geelägtige of bleekägtige aarde, die, naar het getuigeniſſe van Galenus, booven aan de oppervlakte een ſteen ſchijnt te weezen. Want het is in der daad een aarde, naademaal hij in water, als andere ſteenen gemakkelijk word ontdaan. De Schrijvers verſchillen van gevoelen, weegens de verf van deeze ſteen, en het hangt nog onder den regter.

VAN DE STEEN COMENSIS, OFTE VAN COMUM.

Plinius heeft deeze ſteen Comenſis van Novocomum een ſtad in Italië geheeten. De ſteen van Comum is groen van verf, nogtans met veele aderen, of witägtige vlakken vervult, die van zilvere brijſeltjes glinſteren. De zelfſtandigheid van de ſteen is ondigt, en eenigermaaten ſponſieusägtig; en word daarom gemakkelijk met het draai-ijſer bewerkt.

VAN DE STEEN VAN DE PHOLAS, ROTS-SCHULP, SCHUIL-SCHULP.

De naam is aan deeze *Steen*, *Rotsſteen*, van de natuur van het diertje Pholas toegelegt, naademaal het daar in verſchuilt. Want de Pholades zijn diertjes uit het geſlagt van de tweeſchaalige, alzo genoemt om dat ze altijt wegſchuilen. Deeze ſteen heeft zeer veele ronde gaaten, ſomtijts klein, ſomtijts ruim genoeg, waar in men de Pholades ziet, van grootte als de grootſte menſchen vinger. Hij is ſcherp, grijs van verf, zwaar, en vol van verſcheide gaaten, nogtans niet oopen.

VAN DE WETSTEEN.

De Latijnſche Schrijvers noemen deeze ſteen *Cos*, moogelijk gelijk als Cautes, een ſteenklip, om dat Cautes een ſcherpe en afgebrooke rots word genoemt. Het is een ronde ſteen, daar de ſmids hun gereetſchap meê wetten. De ſteen is aan ijder een bekent, waar meede men meſſen en ander ijſer gereetſchap ſlijpt. Dog van deeze worden zeer veele geſlagten gevonden, die verſchillen of van de vogten, waar meede ze nat gemaakt worden, of van de verf, of van de hardheid, of van de zagtheid, of van de geſtalte, of ook van de landen, waar in ze voortkoomen. Daar zijn vier geſlagten die vogten van doen hebben, naamentlijk Oliſteenen die met oli, en Waterſteenen die met water worden natgemaakt, het derde geſlagt vereiſcht te zaamen oli en water, en het vierde word met menſchen ſpeekſel bevogtigt.

VAN DE MOOLESTEEN.

De Latijnen zeggen *Meuleſteen*, om dat 'er moolens van gemaakt worden: ze willen dat hij zo genoemt is van Moles, om het gewigt en de zwaarte: want moles is een groot en een zwaarwigtig ding, van de moeijelijkheid van het beweegen genoemt. Deeze ſteen is elk een heel wel bekent, in zijn natuur hard en zeer ſcherp. Agricola ſchrijft dat deeze ſteen van twee geſlagten is. Het eene, dat door 't vuur ſmelt; en het andere is, dat niet ſmelt. Wijders uit de ſcherper maalſteen worden moolens gemaakt, bequaam om 't koorn te breeken.

VAN DE ZANDSTEEN.

De Zandige, of de Zandägtige, of de Savelägtige ſteen ſchijnt van zand op een gepakt, want als hij eerſt word uitgegraaven, is hij heel murruw, maar wanneer hij een lange wijl in de lugt heeft geleegen, word hij altijt harder: hier van daan noemen de Romeinen hem Tufſteen. De eene is zagt, de andere hard, en gelijk als marmerägtig, de eene helt naar 't geel, en de andere naar 't zwart, en ſommige ſchijnt uit het groen en het hemelsblaauw bij een gevoegt te weezen.

VAN DE KEI, KEISTEEN.

Deeze ſteen heeft de naam gekreegen van Silex, of om dat het vuur in

in de zelve ſtil is, of om dat het vuur door de ſlag van het ſtaal, of van ander ijſer, daar uit ſpringt. Hij is harder als marmer, en glinſtert ſomtijts gelijk marmer. En om dat hij het hardſte geſlagt van rots is, laat hij zig niet ligtelijk graveeren; want als 'er 't ijſer aanraakt, ſpringt hij aan ſtukken. Hij word niet goed gekeurt om gebouwen te ſtigten, om dat hij niet in de kalk kleeft. Vorders is hij van die natuur, dat hij door geweld van 't ooven-vuur ſmelt. De verf van de Keiſteenen is verſcheiden: want ze worden hoornverwig, blank, aſchgraauw, bruin, hemelsblaauw, en leeververwig gevonden. Wat de geſtalte aangaat, een verwonderlijke verſcheidentheid word in de keiſteenen gezien, om dat ſommige zijn breedt, eenige lang, andere groot, klein, en getakt gelijk koraal. Andere vertoonen verſcheide gedaantens van bezielde en onbezielde dingen.

VAN DE KALKSTEEN.

De *Kalk-rots* heeft de naam gevonden van de kalk, die daar van word gemaakt. Zodaanigen rotſteen ontmoet men bijna overal, en word, met zwarte en witte aderen geteikent, ſomtijts gelijk marmer gevonden. Somtijts word hij gantſch wit, en altemet bruin gegraaven. De werkluiden, die kalkbranders heeten, branden deezen ſteen, in een ooven tot dit werk toebereid, welke gebrandt zijnde, leevendige kalk word genoemt, om dat hij in vermoogen vuur in zig bevat. Want wanneer heel koud water daar bij word gedaan, zo word de warmte van de kalk, om de ſchielijke beweeginge van de teegenſtrijdige dingen, terſtont aan 't werken gebragt.

VAN DE MARMERSTEEN.

Bij de Latijnen word hij *Marmor*, en bij de Grieken *Mármoros* genoemt, naamentlijk van blinken en glinſteren. Men ziet dat de Marmerſteen zeer hard, en indien hij word gefleepen, zeer bequaam is om glans te ontfangen. De verſcheidentheid der verven hangt af van de volmaaktheid der kookinge. Plinius heeft geſchreeven, dat 'er in het Marmer, eeveneens gelijk als in de boomen middelpunten, of quaſten, of hardigheeden gelijk ſpijkers, en weêrbarſtig voor de zaag, gezien worden. Het marmer verlieſt zijn glans door het aanraaken van kalk: het word vuil van rook: met oli beſtreeken word het bleek: met roô wijn begooten word het wonderlijk geel: en met kaſtanje water aangeroert word het bruin en beſmet. Plinius betuigt dat 'er duizend onderſchei-

dentheeden van Marmers, en Iſiodorus, dat de verven en geſlagten der zelver ontelbaar zijn.

VAN DE STEENEN DIE IN 'T LIGHAAM VAN DE GEDIERTENS GROEIJEN.

Deeze ſteenen groeijen meeſt in de lighaamen van de dieren. Ariſtoteles heeft verzeekert, dat den menſch alleen, uit de gediertens, met de ſteen gequelt is, en hij ſchrijft de reeden van deeze uitwerkinge aan de engte van de doorgangen toe, terwijl de aardſche ſtoffe, in de vaten die voor de pis geſchikt zijn, te lang is opgehouden, en allengskens in ſteen verandert. Alexander, daar na op deeze reeden ſteunende, heeft ſtaande gehouden, dat de vrouwluiden zelden met de ſteen gequelt zijn; daarom om dat ze van de natuur met ruime doorgangen van vaaten zijn begaaft. Maar de Philoſoof heeft moogelijk van de geduuriger gebeurende groeijinge der ſteenen gehandelt, die meerder in den menſch, als in andere gediertens daagelijks word aangemerkt. Hoe het mag weezen, alle de geneesmeeſters bijna ſtellen de ſtoffelijke oorzaak van de ſteen te weezen een taaije, en een lijmige ſtof, die van de warmte der deelen allengskens tot een ſteen verdikt. Schenchius heeft verzeekert, dat niet alleen in één deel van den menſch, maar in alle, als meede ook in de aderen, ſteenen groeijen, en gegroeit zijn geweeſt: die zulken verſcheidentheid in de geſtalte krijgen, dat ze naauwelijks door uitbeeldingen konnen begreepen worden. Weegens de groeijinge van de ſteentjes in de nieren, hoeft niemand te twijffelen, om dat de daagelijkſche ondervindinge zulks leert. Ja daar zijn geen deelen, die grooter verſchillentheid van ſteentjes baaren, als de nieren; in welke voortgeteelt worden zagte ſteentjes, harde, groote, kleine, breede, hoekägtige, ronde, van verf witte, zwarte, geele, kaſtanjebruine, en gitzwarte, en ſomtijts zo verſcheide, dat ze geenſins konnen afgemaalt worden. Wijders worden 'er ſteentjes gevonden in de maag van de Indiaanſche Duiker, in de harsſens van de Gier, in de krop van den Haan, welke ſteen Alectorius Haaneſteen word genoemt, als meede in de maagen van de Haanen, en in der zelver leever, en in de krop van de Zwaluwen. Eindelijk in het geſlagt van de viervoetige gediertens zijn 'er veele die een ſteen voortbrengen. De Slangen en Draaken zijn van de ſteenen niet vrij. Daar groeijen ook ſteenen in het hoofd van ſommige Viſſen. In veele andere Schulpviſſen worden ook dikwils ſteentjes gevonden. Daarenbooven de Schildpadden, de Kreeften, en de bloote Slekken ontbeeren geen ſteenen.

VAN

VAN DE STEEN BEZOAR.

De *ſteen Bezoar* word bij de Arabiers Bezuaharth genoemt, daarom om dat hij alle ſoort van vergiften wederſtreeft. Hier van daan zijn alle teegengiftige geneesmiddelen Bezoardica genoemt geweeſt. Zodaanigen ſteen groeit, volgens de meining van Chriſtophorus Acoſta, in de maag van een dier als een bok, ros van verf, ſcherp van gehoor, en gezwind als een hartebeeſt, zo dat het met billijke reeden Hartegeit mag genoemt worden. Daar worden geen weinige onderſcheidentheeden van deeze ſteen bevonden. Men ſtelt twee geſlagten van de zelve: naamentlijk een oofterſe, en een weſterſe. Deeze ſteen beſtaat uit ſchellen, nu dikker, dan dunder, gelijk men in ajuin ziet: ja dat meêr is, in het middelpunt, of middenſchot, of holligheid, vind men een gedeelte van kruid, of een ſtuk van een veeſel (ſplinter,) die de ſteungrond aan deezen ſteen ſchijnen verleent te hebben. De verf in de Bezoar verſchilt wonderlijker wijze. Ten aanzien van de geſtalte en de grootte, zijn zodaanige ſteenen of rond of lang, ſommige worden bij Dadel-ſteenen vergeleeken, eenige hebben de gedaante van een duiven-ei, of van de nieren van de wilde geitjes, en andere gelijkenen naar de geſtalte van een kastanje. Nogtans zijn ze alle ſtomp, en loopen geenſins ſpits af. Veele Bezoar-ſteenen worden in allebei de Indiën vervalſcht, zo dat uit honderd, naauwelijks tien opregte konnen gevonden worden.

VAN DE BUFONITES, PADDESTEEN.

Daar is geen naam van een ſteen, die met grooter twijffelzinnigheid word omwonden, als deeze ſteen van de Padde. De Padde is een land-Kikvorſch, die, om dat hij meeſt tuſſchen doornen en braamen verkeert, ook Rubeta, een venijnige Kikvorſch, word genoemt. Men zegt dat in het hoofd van de zelve een zeekere ſteen groeit, die Bufonites en Batrachites kan geheeten worden. Deeze ſteen dan is gelijk een halve haaſelnoot, niet teegenſtaande ſommige der zelver de geſtalte van lupijne, (een Italiaanſche boon,) en de kleinſte de gedaante van linſe hebben. Deeze ſteenen verſchillen van verf, geſtalte en grootte.

VAN DE GEDROOGDE DROESSEM, MOEIJER VAN WIJN, OF TARTARUM, WIJNSTEEN.

Die gedroogde en in ſteen veranderde geſt, (Faex,) grondſop, die de wijn maakt, heeft de naam van faciendo, maaken. Dog deeze word van veele van de nieuwe Schrijvers, Tartarus, en ſomtijts Tartarum genoemt,

dat de diepſte plaats van de onderaardſche beteekent. Want de Droeſſem van de wijn is aan de duigen van de wijnvaaten verhard, en dikwils daar ſtijf aanhangende, en zeer vaſt. Deeze ſteen is van twee geſlagten, te weeten de witte, en de roode.

VAN DE STEENWORDENDE DINGEN.

Omtrent deeze ſtoffe zijn twee uitſteekende verſchilpunten kortelijk te verhandelen. Het eerſte ziet op de mannier ofte wijze, waar door verſcheide dingen, in de wijde weereld geſchaapen, van een andere natuur als ſteen, door verloop van tijd, tot een ſteenägtige natuur veranderd konnen worden. Het andere behoort tot die oeſterſchaalige, hardſchaalige, en ſchulpen, die in verſcheide gebergtens verſteent worden gezien: naamentlijk of ze daar gegroeit, dan of ze ergens elders van daan daar ter plaatſe zijn overgebragt geweeſt. Wat het eerſte belangt, Seneca heeft geoordeelt, dat veele dingen in het water geſmeeten, een ſteenägtige zelfſtandigheid verkrijgen, naademaal de modder rondom der zelver lighaamen word overgeſtort, en zo ſterk aangeſtreeken, dat een ding daar van overvat, ligtelijk tot ſteen verhard. Vitruvius meende dat het toequam, om dat het ſteenwordende ſap, de wateren waar meede het vermengt is, als ſtremſel, verdikte, zo dat de hitte der zonne die ligtelijk ſtremde, en tot een ſteen verharde. Agricola brengt deeze uitwerkinge tot het ſap, dat uit de voegen en uit de aderen der hoolen uitleekt, het welke eer het needervalt, allengskens tot ſteenen verhardt. Ja dat meêr is, hij heeft verzeekert, dat alle die dingen in ſteen verandert worden, die zodaanig ſteenwordend ſap koomen in te drinken. Cardanus heeft ſchriftelijk nagelaaten, dat de wateren vaſt aan een houden, of door een gaar-kookende hitte, of door een ſtremmende en vaſt-maakende koude vorſt: en hij voegt 'er bij, dat het ſchuim van de teegenwrijvinge der watergolven groeit, welke door de ſoutigheid, en door de koude die in plaats van peekel ſtrekt, teffens met het fijndere zand dik word, en een ſteenägtige natuur verkrijgt. Fallopius eigent de voornaamſte oorzaak van deeze geneigtheid toe aan ſap, naamentlijk aan zeeker beärbeidt gekookt vogt, uit ſteenige ſtof gegroeit, en met wateren doormengt, welk ſap, indien het met het water net van pas gemengt is geweeſt, het ding, dat het doordringt, tot een ſteen verhardt. Dog indien het met het water verwardt is gemengt geweeſt, overtrekt het het ding maar met een ſteenägtige ſchors. Matthiolus geeft voor, dat de oorzaak van deeze oververandering ſlijk is, waar in meerder taaije aarde als water ſchijnt te weezen. En doet hier bij de afſchaafzels der ſteenrotſen,

ſen , die van de loopende wateren worden afgeknaagt , welkers ſap de holligheeden der lighaamen ingaande, daar ter plaatſe ruſt , en gelijk als een ſteen verhardt. Paracelſus heeft ſtaande gehouden, dat een zeekere ſnot in de beeken aan de rotſen blijft hangen , die eindelik verdikt zijnde , tot ſteen verrandert. En op een andere plaats heeft hij gezegt , dat deeze ſteenägtige zaamenrunning door middel van ſout-geeſt geſchied : om dat men ſomtijts ziet , dat veele dingen uit het ſoute vogt van de zee , en uit des zelfs ſchuim , met de dunſte vuiligheid aan een gelijmt , tot ſteenen te zaamen groeijen. Omtrent het tweede verſchilpunt , worden drie voornaame gevoelens bijgebragt. Van welke het eerſte is van die geene , de welke geoordeelt hebben , dat zodaanige Schulpen , en meêr andere dingen van dat ſoort , daar ter plaatſe zijn gebragt geweeſt , ten tijde dat de wateren ſtonden booven de bergen. Het tweede gevoelen is geweeſt van die geene , die gemeent hebben , dat de Schulpen , en meêr andere hardgeſchaalde van dat ſoort , van de zee op het gebergte zijn geſmeeten ; naademaal ze verzeekeren , dat deeze bergen van de zee zijn gemaakt , toen het zand eertijts tot hoopen te gelijk met deeze Schulpen op een gehoopt is geweeſt : want ze hebben vrij uit gezegt , dat , daar nu de bergen gezien worden , van ouds her de zee heeft geloopen , de welke daar na allengskens wegwijkende , zodaanige zandhoopen met de hardgeſchaalde , naamentlijk bergen met eilanden zijn ontdekt geweeſt. Daarom hebben ze voorgegeeven , dat , de zee wegwijkende , en de grond van het aardrijk ſteen geworden zijnde , de Schulpen die daar gelaaten zijn , tot ſteenen zijn gegroeit : want Ariſtoteles getuigt , waar het nu droog is , dat het daar eertijds zee is geweeſt. Het derde gevoelen is geweeſt van die geene , de welke gewilt hebben , dat de Hardgeſchaalde , Schulpen en andere van dat ſoort , daar zonder eenige hindernis konnen voortgeteelt worden , waar vogt of nat , dat bequaam is tot voortteelinge van deeze dingen word gevonden : ja ze hebben verzeekert , wanneer het vogt onbequaam is om een dier voort te brengen , dat 'er dan maar alleen een ſchaal groeit. Derhalven behoeven wij niet verwondert te weezen , wanneer der zulke en diergelijke hardgeſchaalde in de bergen worden gevonden , de welke naderhandt door de natuur van de plaats in ſteenen veranderen. Ja dat meêr is , als mer wel op let , ſommige ziet men die aan de eene zijde ſteen , en aan de andere zijde nog aarde zijn. De plaatſen , waar in de dingen in ſteen veranderen , of met een ſteene korſt worden bekleed , zijn van Aldrovandus , op een A , B , regiſter verhaalt , in het twee en zeſtigſte Hoofdſtuk van het vierde Boek van zijn Metallijke Schatkamer. Wij konnen , zegt hij , in deeze Verhandelinge niet verzwijgen , dat ons de grootſte ver-

wonderinge veroorzaakt, naamentlijk, dat alle ſoort van dingen, het zij 't uit het geſlagt van Dieren, of Planten, of de Gegraave mag weezen, door de werkende natuur, in een verſteende hardheid kan verandert worden.

VAN DE GEGRAAVE EBENUM, AARDSTOK.

Het gegraave *Ebenum* is een ſteen, en geen hout: want dit Ebenum word van de Schrijvers onder de donkere eedele geſteentens geſtelt. Daar zijn 'er die het Antipathes (Teegenſtrijdig) heeten. Geſnerus heeft het zwart valſch Koraal genoemt. Andere Baſtard-koraal. Andere hebben het Hypoxylon (van onder of van binnen hout,) en zee-palmboom geheeten. Het heeft de naam van Ebenum verdient, om dat 'et het hout van den Ebbenboom zeer gelijk is. Het is dan een ligte ſteen, van aanzien de Gagates gelijk, maar van een andere natuur, om dat het vuur, waar door de Aghet-ſteen word verteert, op hem geen kragt heeft.

VAN DE BLAAUWE STEEN, OFTE LAZULI.

De *peersblaauwe ſteen*, ofte volgens de Arabiers de *Lazuli*, ziet men van een hemelsblaauwe verf, en ſomtijts met goude druppen beſprengt, om dat hij van de Schrijvers onder de donkere eedele geſteentens word geſtelt. Daar zijn 'er die het blaauwe metallijke ſap, waar van booven is gewag gemaakt, met deeze zelve naam noemen. Waarom veele Schrijvers, niet verſtaande de gelijknaamigheid van Blaauw, hemelhoog dwaalende, deezen ſteen met het hemelsblaauwe metallijke ſap hebben onder een gemengt. Daar worden dan vonken, gelijk als zo veel ſtarren in deezen ſteen gezien. Daarenbooven zijn de vlakken, die deezen ſteen verſieren, ſomtijts van een marmerägtige ſtof, al te met van vuurſteen, en nu en dan van goud, moogelijk naar de ſtoffe, waar aan de ſteen Lazuli groeit.

VAN DE STARRESTEEN.

Deeze ſteen word *Stellatus*, of *Stellaris* (of *Aſtroites*) Starreſteen, genoemt, om dat hij in zig gelijk als geſchilderde ſtarren heeft. De Starreſteen daar men thans meê omloopt, is meeſt uitpuilende van gedaante als een oog, en word langkwerpig gezien. Van ſommige word hij gezegt een donker eedelgeſteente, blank, aſchgraauw, en bruin van verf te weezen; en ſomtijts zo groot als een menſchen-hoofd te worden. Boëtius ſchrijft, dat 'er vier geſlagten van deeze ſteen gevonden worden.

Het

Het eerſte is met ſchoone ſtarren verſiert; het tweede is met gedaantens van roozen verzien; het derde heeft beeldteniſſen van zeebaaren en wormen; en het vierde vertoont eerder vlakken, en verwarde afbeeldingen van de voorgenoemde dingen.

VAN DE KRUISSTEEN, KRUISDRAAGER.

Bij onze tijd is 'er een ſteen gevonden, van de natuur met een kruis geteikent. Deeze ſteen is de oudheid onbekent geweeſt. Daarom word hij bij ons Staurolithos, Kruisſteen genoemt. Het uitwendige gedeelte is zwartägtig in het aſchgraauw, en met gitzwarte vlakken onderſcheiden. Dit is een zagte ſteen, nademaal 'er gemakkelijk poeijer met een mes kan afgeſchrapt worden.

VAN DE POKSTEEN.

Deeze ſteen is van een zeer harde zelfſtandigheid, en meeſt zwartägtig in het groen, op de oppervlakte, aan de eene zijde, vol met aangeboore beeldteniſſen van kinderpokjes, maar aan de andere zijde, vertoont hij deeze afbeeldingen heel verwart; gelijk als men ook ſomtijts in de quaal van de kinderpokken beſpeurt. De geſtaltens der pokken, die de oppervlakte van deeze ſteen verſieren, verſchillen wonderlijker wijze.

VAN DE IASPIS.

De *Iaſpis* is ook een donker eedelgeſteente, en word van veele tot het geſlagt van de koſtelijke ſteenen gebragt. De groene verf word in deezen ſteen het meeſte gepreezen. De Iaſpisſteenen beſtaan, om de wonderlijke verſcheidentheid en ſchoonheid der verven, als meede om de verſcheide verbeeldingen, die ze gemeenelijk door hunne verven vertoonen, in geen minder waardij en aanzien als de Agaatſteen. Iſiodorus ſtelt zestien ſoorten, Albertus Magnus tien, en Mylius agt.

VAN DE HELIOTROPIUM, ZONNEWENDER.

De *Heliotropium* is niet met ſtippen en druppels, maar met bloedroode aderen onderſcheiden. Hij heeft geen ſchoon groen. Bij Boëtius is dit eedelgeſteente donker, groen, en met bloedroode ſtippen of aderen geſchakeert; en word thans de ooſterſe Iaſpis genoemt. De Ethiopiſche en Libiaanſche Heliotropium, als zijnde de voortreffelijkſte, heeft onder andere verſchilſentheeden de voorrang.

VAN

VAN DE PRASIUS, LOOKSTEEN.

Deeze ſteen word onder de eedele geſteentens, die uit den groenen van het geringſte ſlag zijn, geſtelt, welkers verf naaſt bij komt aan die van Look (Parrei,) of Longenkruid. Daar konnen drie verſcheidentheeden voorgeſtelt worden. Het eerſte begrijpt de Praſius, die net naar de Parrei gelijkt, waar van hij de naam heeft. Het tweede behelſt die, de welke veel geel heeft, en gelijk als de verf van verdorde Vaaren vertoont; indien deeze goud-glanſſig blinkt, word hij gezegt de Chryſopteros, Goudgevleugelde, van de ouden te weezen. Het derde onderſcheid bevat de Praſius, die met een weinig groen, doch met meerder geel als een eiër-door is. Dit laatſte ſoort kan tot de Nierſteenen gebragt worden.

VAN DE MALACHITES, MALUWE-STEEN, KEESJES-BLADE-STEEN.

Dit donkere eedelgeſteente *Malachites* geheeten, is gelijk het groen van de blaaden van het Keesjes-kruidt. Schoon hij ſomtijts met witte aderen verſiert is, de blaauwe verf geeft hem al te met bevalligheid: maar een andere (verf) beſmet, en maakt deezen ſteen leelijk.

VAN DE TURKOOIS.

De *Turcheſia*, bij andere *Turcoſa*, en *Turchina*, word gezegt, bij alle volkeren, met deeze naam heel wel bekent te weezen: om dat hij uit de Turkſche landen word gebragt. Hij heeft natuurlijk een verf uit groen, wit, en blaauw te zaamen gevoegt: waar door hij eeniger maate naar de verf van kooperroeſt moet hellen. Deeze ſteen heeft geen doorſchijnendheid. Daar zijn 'er die zeggen, dat de beſte Turkoois gekent word, indien hij bij nagt groen is, en bij daag hemelsblaauw word gezien. Deeze ſteen word verdeilt in een ooſterſe en in een weſterſe, De ooſterſe word nog tweederlei geſtelt: want de eene behoud altijt de natuurlijke verf, en deeze noemen ze, van de oude rots. De andere verlieſt de verf allengskens, en is eeniger wijze groen; en deeze heeten ze van de nieuwe rots. Men heeft aan te merken, dat de Turkoois nooit, of heel zelden, grooter als een haaſelnoot word gevonden. Nogtans verhaalt men dat 'er bij den Groot Hartog van Toskane, een groote gezien word, daar het beeldt van Cajus Julius Cezar op ſtaat.

VAN

VAN DE ACHATES, AGAAT, AGAATSTEEN.

De *Achaat* is een eedelgeſteente met verſcheide verven verſiert, en heeft de naam gekreegen van Achates een rivier in Sicilië. Deeze ſteen heeft zijn onderſcheid ten deele van de verven, ten deele van de geſtaltens, de welke hij afbeeld, ten deele van de geſteentens, waar meede hij in den aanbeginne van zijne geboorte word vermengt, en ten deele van de reuk. Want hij word gezien rood, geel, aſchgraauw, groen, zwart, hemelsblaauw, en met verſcheide andere verven geteikent. Men ziet in dit geſlagt van ſteen de beeldteniſſen van bijna alle gedierte, plantgewaſſen, en andere onbezielde dingen. Wanneer deeze ſteen in den aanvang van zijn groei met de Sarda word vermengt, dan gelijkt hij naar iet van des zelfs zelfſtandigheid en verf, en word Sardachates genoemt. Indien hij iet van den Saffier deelagtig is, dan word hij Sapphirachates, en eindelijk indien hij iet van de Amethyſtijnſche zelfſtandigheid bevat, dan word hij Amethyſtachates geheeten. Het laatſte onderſcheid ſchijnt van de reuk genoomen te weezen; om dat Plinius heeft geſchreeven, dat 'er van de verbrandinge van de Antachates eenigen reuk uitwaaſſemt. Dog wij oordeelen, dat dit laatſte onderſcheid, liever tot de gerunde ſappen, als tot de ſteenen is te betrekken.

VAN DE ONYX, NAGELSTEEN.

Onyx beteekent in 't Griekſch een menſche-naagel, en de klaauw van het viervoetige gedierte. Bij zommige word deeze ſteen Onychites geheeten. De witheid en de verſcheidentheid der verven word in den Onyx ten hoogſte gepreezen, gelijk de vuurige, zwarte, en hoornige verf, met witte aderen omcingelt, als een oog. Cardanus ſtelt van deeze drie ſoorten. Andere hebben gezegt, dat 'er vijf ſoorten van Onyx zijn. De eerſte ſoort vergelijken ze bij de naagel die booven op het vleeſch zit; de tweede willen ze dat gitzwart is; de derde zeggen ze zwart met witte aderen en kringen te weezen; de vierde beſchrijven ze geelägtig van verf met witte aderen; de vijfde ſchikken ze zwart van verf met ſchakeering van een geelägtigheid op, en deeze geeven ze voor de Indiaanſche te weezen.

VAN DE STEEN SARDIUS OF CORNEOLUS, KORNEOL, CORNALIJN-STEEN.

De *Corneolus*, *Kornalijn-ſteen*, word tot een einde der beſchrijvinge

van de half-deurſchijnende, of half-donkere ſteenen aangehegt, welkers naam-rijkheid ſommige Schrijvers heeft bedroogen. De geleerde mannen hebben geſchreeven, dat Sardius en Corneolus gelijkwoordige benaamingen zijn. Derhalven word deeze ſteen genoemt Sardius, Sardinus, en Sarda; en ook thans Corneola, Corneolus, of Carneolus, om dat hij naar vleeſch-verf ſchijnt te gelijkenen, of om dat hij een ligte verf heeft. Daarom word hij bij ſommige, om die zelve reeden, Cornerina gelijk als Carnerina genoemt. Wat aangaat de verven, daar konnen veel onderſcheidentheeden van Kornalijn-ſteenen ter needer geſtelt worden. Wijders zijn 'er ſommige, die zodaanige ſteenen in mannetjes en wijfjes onderſcheiden, en ze zeggen, dat de mannetjes klaarder blinken, dog dat de wijfjes vetter zijn, en minder glans hebben.

VAN DE FLUORES, DROP-STEENEN.

Een kleine deurzigtige ſteen, (*Fluor*, *Aard-drop*) word, bij overbrenginge, van een wijngaard-knop, of van een andere boom-bot, een eedelgeſteente genoemt. Want men ziet onder de eedele geſteentens, naamentlijk onder de kleine en koſtelijke ſteentjes, eenige ſteenen van de natuur geteelt, die, door de geſchakeerde verf, de natuurlijke eedele geſteentens gelijkenen. Deeze ſteenen zijn de ouden onbekent geweeſt: want ze worden van Geſnerus, Agricola, Cardanus, en Encellius Fluores, Dropſteenen, genoemt, nademaal ze door de warmte van het vuur, gelijk ijs, door de hitte der zonne, ſmelten; want in gloeijende ovens geworpen zijnde, vloeijen ze aanſtonts, welke uitwerkinge in de opregte eedele geſteentens niet en word beſpeurt. Dog ze zijn de eedele geſteentens zeer gelijk, maar zo hard niet, zo dat ze met de tanden geknelt ſomtijds wijken: waarom hij niet qualijk zoude zeggen, die ſtaande hielt, dat deeze ſteenen, aanbegonne en onvolmaakte eedele geſteentens, of liever de eerſte beginſelen van de edele geſteentens zijn. Agricola ſtelt drie geſlagten van Dropſteenen. Het eerſte geſlagt is verſcheide deurſchijnende eedele geſteentens gelijk; het tweede donker, om dat het niet veel ſchijnſel geeft; en het derde waar uit men voornaamentlijk glas maakt.

VAN HET KRISTAL.

Vier dingen worden voornaamentlijk met het woord van Kriſtal verſtaan. Het eerſte is een zeeker geſlagt van glas, dat door de witheid en zuiverheid den naam van Kriſtal verdient. Het tweede is de koude vorſt of het ijs, dat de Grieken Kryſtallos heeten. Ten derde kan dit woord

ook

ook den haagel beteekenen, volgens het gevoelen van die geene, de welke de woorden van den honderd en zeeven en veertigſten Pſalm hebben uitgelegt. Ten vierde word Kriſtal voor dat eedelgeſteente genoomen, waar van de beſchrijvinge teegenwoordig word gedaan. Deeze heldere en deurſchijnende ſteen word bij de Latijnen Kriſtal genoemt. Omtrent den oorſpronk van het Kriſtal ſtelt men gemeenelijk twee vraag-ſtukken voor. Het eerſte behoort tot de ſtoffe, en het tweede tot de geſtalte van het Kriſtal. Het groeit dan, dewijl het fijnſte gedeelte van de aarde, met een weinig vuur of heele reine zwavel, met water word vermengt: waarom het Kriſtal met ijſer geſlaagen, als een keiſteen, vonken uitſchiet. Het tweede vraagſtuk raakt omtrent de geſtalte van 't Kriſtal, die het van de natuur, of kring-rond, maar gelijk meeſt hoekig, en voornaamentlijk zeshoekig krijgt. Men moet vaſt ſtellen, dat zulx daar van daan ontſtaat, naademaal de fijne aardſche ſtoffe, in de groeijinge van deeze ſteen, zig zelve van het water ſcheidende, zig tragt te vereenigen, en de bijſondere deeltjes, op allerlei wijze, rondom het middelpunt van haar lighaam gaan, en daar naar haaken. Eindelijk, het Kriſtal word meeſt van de natuur voortgebragt met veeſels, ondeilbaare deeltjes, ſouten, neevel, roeſt, en diergelijke ondeugden bevlekt: maar wanneer het doorzigtig is, word het Berg-kriſtal genoemt. Dit eedelgeſteente, indien het nogtans de naam van eedelgeſteente verdient, dewijl het deurſchijnende, en op de mannier van ijs groeit, word Kriſtal genoemt, dog indien 't geverft is, krijgt het de naam van dat eedelgeſteente, het welke het gelijkt. Maar dat Kriſtal, dat de ſtraalen van de zon ontfangt, en de geſtalte van den hemel-boog op de naaſte wand uitwerpt, of voor het ligt gezet een verſcheidentheid van verf vertoont, word Iris, Reegenboog, genoemt.

VAN DE DIAMANT.

Alcaſarius merkt aan, dat men in de heilige bladeren onder den naam van Carbunculus, Karbonkel, Karbonkelſteen, Blaakende ſteen, den Diamant heeft te verſtaan. Men zegt dat den Diamant voortkomt uit ſap, het welke niet veel verſchilt van dat, waar uit het Kriſtal gewoonelijk word gebooren. De Diamant is om de hardheid altijt duurende, onwinbaar, vaſt, eeuwig, ontemmelijk, en van ijſer genoemt geweeſt. Dit is moogelijk voortgekomen, naademaal de andere eedele geſteentens ook hard, in vergelijkinge bij den Diamant, gezegt worden zagt te weezen: want met een ijſere ſtamper in een vijſel word hij eindelijk verbrooken. De hardheid onderſcheid den Diamant van het Kriſtal: al-

hoewel de deurzigtigheid dat ook doet: want dewijl de Diamant doorschijnende is als waater, en deurzigtig als een Kristal: niet te min is de glans van de Diamant leevend, daar de klaarheid van het Kristal heel verflaauwt. De Diamant verdraagt het geweld van 't vuur ligtelijk, want men zegt, dat hij het, den tijd van neegen daagen, teegens het vuur kan uithouden. Men vind alle Diamanten niet altijt deurzigtig en glinsterende, maar sommige der zelver zijn met eenige gebreeken, naamentlijk wolkjes, en andere verven besmet. Plinius haalt zes geslagten van Diamanten op; naamentlijk het Indische, het Arabische, het Macedonische, en het Cyperse. Het vijfde heeft hij Siderites, Starresteen, genoemt. Ten laatsten word de Androdamas hier bij gebragt. Nogtans heeft men thans maar een geslagt van Diamant. Wat de grootte aangaat, men heeft aan te merken, dat de Diamant nooit grooter als de pit van een haaselnoot is gevonden geweest. Wat de verf belangt, Benuenutus Cellinus een voornaam juwelier verhaalt, dat hij Diamanten van verscheide verven heeft gezien, die de hardheid, en een glinsterende deurschijnentheid deelägtig waaren.

VAN DE BERYLLUS, BERIL.

De *Beril* is een eedelgesteente, dat een hemelsblaauwe verf uit het groen schijnt te vertoonen, hoedaanige verf men somtijts in het water van de zee ziet; daarom word zodaanige steen van de juweliers Zeewater genoemt. Het is zeer moeijelijk, ten aanzien van de gestalte, en ten aanzien van de verven, alle de soorten van de Berillen bij een te vatten, en voornaamentlijk, nademaal de Schrijvers onder malkander in deeze beschrijvinge van gevoelen verschillen.

VAN DE KARBONKEL OFTE ROBIJN.

De *Karbonkel* is een eedelgesteente, en word bij sommige Diamant genoemt, naademaal hij, als de volmaakste, een witte glans verspreit. Anderfins word de naam van Karbonkel aan dit eedelgesteente toegeëigent, om dat hij zijn glans als een geglomme kool uitschiet. Anders word hij bij de Latijnen Robijn geheeten, om de uitsteekende roodheid, waar van hij is opgepropt. Bij de Grieken word hij Anthrax genoemt, om dat men met dat woord een Kool beteekent. Hij word ook Apyrotus geheeten, om dat het vuur op hem geen kragt heeft; als meede Pyropus, om dat hij 'er vuurig uit ziet. De Karbonkel word gezegt zijn oorspronk te hebben, uit roode, heldere, en doorschijnende sappen.

Dog

Dog indien hem doorschijnentheid ontbreekt, word hij overal de lijfmoeder der Robijnen genoemt: om dat de Robijn in deezen steen als een jong kind in de baarmoeder blijft opgeslooten, alwaar het de gedaante ontfangt, en groeit, en word gezegt eerst wit te zijn, en daar na allengskens de roodheid te krijgen. Hier van daan komt het, dat de Robijnen, in verf verschillende, worden gevonden. Dog men zegt, dat die de volkoome roodheid aandoen, in het donker ook ligten. Maar dat hij bij nagt zou ligt geeven, zulks is nog niet zeeker. Dog wij houden staande, dat 'er eedele gesteentens, die in het duister schijnen, van de natuur konnen voortgebragt worden, dewijl de zelve natuur, aan verrot hout, aan nagtmuggen, aan visschobben, en aan kat-oogen, zodaanigen ligt mededeelt, dat ze in de duisternis ligt geeven; maar bij ons is het nog onzeeker, of 'er eenig eedelgesteente van deeze gesteltheid word gevonden. Daarenbooven heeft de Karbonkel onder de blaakende eedele gesteentens den voorrang: want onder die blinkt hij, als het goud onder de metallen, en de zon onder het gestarnte, uit. Plinius onderscheid de Robijnen of de Karbonkels ten aanzien van de geboorteplaats; en hij zeit voor de waarheid, dat in 't geslagt van beide, de mannetjes sterker van verf, en de wijfjes flaauwer zijn: maar hij verhandelt de voorgenoemde onderscheidentheeden zo verwart, dat ze bezwaarlijk onderkent en onderscheiden konnen worden. Wel jemini! hij stelt elf soorten van Robijnen voor.

VAN DE HYACINTH.

De *Hyacinthus* is een eedelgesteente, en heeft de naam van de plant, of van de bloem van die zelve naam, welkers verf hij allernaast vertoont, zo als Isiodorus heeft aangeteekent. Maar dat raakt de waarheid niet, als in de Hyacinth van de ouden, die in zijn verf, iet of wat hemelsblaauw en violet deelägtig is, en uit deezen hoofde bij de lente- of Maartsche Hyacinth-bloem word vergeleeken. Want het eedelgesteente, of de Hyacinth van de Heedendaagsche, komt in de verf met de saffraan-geele leeli van Plinius bij Bauhinus over een. Men zegt dat dit eedelgesteente van hemelsblaauwe, violette, en purpere verf blinkt, en de purpere verf word bij de violet-purpere vergeleeken. De Schrijvers verschillen omtrent de verscheidentheeden van dit eedelgesteente. Maar die een nette kenniss en verdeilinge van de Hyacinth begeert, is 't noodzaakelijk, dat hij hem in drie voornaame soorten onderscheid, volgens de roode, geele, en violette verf, die in dat eedelgesteente de meester zijn.

VAN DE AMETHIST.

Veele verzeekeren, dat dit eedel gesteente uit zuiver en ligt zwart den oorspronk heeft, en willen dat aan het zelve geschied, het geen aan de druive-beezijën gebeurt. Anderſins word hij in het eedelgesteente *Sarda*, gelijk als in zijn lijfmoeder, gebooren en vermeerdert. Waarom men somtijts het eedelgesteente vind, dat aan de eene zijde de natuur van de Sarda, en aan de andere, de natuur van de *Amethyst* deelägtig is. Want gelijk men de Sarda in het hart van de rots vind, zo word de Amethist, naar het gevoelen van Theophrastus, in sommige gebrooke steenen gevonden. Ovidius heeft aan de Amethist een purpere verf toegeëigent. Dog andere, als Marbodeus, hebben niet alleen de purpere, maar de violette, en de roose verf, in deeze steen gepreezen. Welk gevoelen van de waarheid niet af en wijkt, naademaal dit eedelgesteente, wanneer het zijn volmaaktheid heeft bekoomen, van driederlei verf, te weeten roose, violette, en purpere glinstert. Daar worden veel soorten, en voornaamentlijk vijf, volgens het gevoelen van Plinius voorgestelt. De eerste heeft volkoomentlijk een purpere verf. De tweede trekt op de verf van een Hyacinth. De derde is ligter. De vierde is gantsch wijnverwig. En de vijfde komt bij de natuur van Kristal, en is met een weinig purperverwig geteikent.

VAN DE SAFFIER.

De *Saffier* gelijkt naar de verf zo van den hemel-boog, als van de bloem van de Iris (Lisch van deeze landen.) Albertus heeft hem Syrtites, van de geboorte-plaats, genoemt, om dat hij omtrent de Syrtes (Zandplaaten bij Africa) word gevonden. Dit eedelgesteente heeft zijn oorspronk uit hemels-blaauwe sappen, die, om der zelver gaargekooktheid, zeer deurzigtig zijn, en krijgt een verf gelijk schoon weir (mooi weeder:) waar onder geen roodheid schijnt te weezen. Men vind geen eedelgesteente, dat naader aan den Diamant is, als de Saffier. Ja het is het eedelste en het kostelijkste, naademaal het gewaardigt is, dat het op den troon Gods wierd vertoont. De woorden van Ezechiël zijn deeze: Het aanzien van den troon was den Saffiersteen gelijk. De Saffiersteenen konnen ten aanzien van de verf, geboorte-plaats, en grootheid, van malkanderen onderscheiden worden. Sommige Saffiersteenen zijn oosterse, en andere westerse, welke laatste gezegt worden slegter te zijn. Dit eedelgesteente is zelden grooter a's een amandel.

VAN

VAN DE SMARAGD, ESMARAUT.

Men vind onder alle groene eedele geſteentens geen voortreffelijker, ſchoonder, en genoegelijker, als de *Smaragd*: want door zijn aangenaam groen, ſtreelt hij zo het oogpunt, en verquikt zo het gemoed, dat hij de lieve luſtigheid ook van alle kruiden verre overtreft. Het is een ligtſchijnend, deurzigtig, Veneeriſch, en Mercuriaal eedelgeſteente, dat, waar het ook gelegt mag weezen, altijt zijn blinkende groenheid uitſtraalt. Plinius telt de geſlagten van de Smaragd tot over de twaalf toe op, en worden van hem volgens de ondergeſchreevene ordere geroemt, naamentlijk Scythiſche, Bactriaanſche, Egyptiſche, Cyperſe, Ethiopiſche, Perſiſche, Attiſche, Mediceſche, Chalcedoniſche, Laconiſche, Calcoſmaragden, die met koopere aderen zijn gevlakt, als meede Valſche Smaragden, die aan de eene helft een Smaragd, en aan de andere helft een Iaſpis gelijkenen. Bij onze tijden zijn ſommige maar alleen ooſterſe, en andere weſterſe. De ooſterſe zijn zelden grooter als een haaſelnoot. Men ziet de weſterſe wel zo groot, dat ze de breedte van een handpalm overtreffen.

VAN DE TOPAS, TOPAAS.

Sommige leiden de oorſpronkelijkheid van het woord af van *Topazos*, een eiland in de roode zee, alwaar zodaanig uitſteekenſt en voortreffelijkſt eedelgeſteente word gevonden. Daar worden veel dingen van Plinius weegens de Chryſopraſiën, Chryſolithen, en Chryſopatiën voor gegeeven, maar zo verwart, dat daar uit niet zeekers is af te neemen. Want indien wij de hoedaanigheeden van den *Topas*, en van de Chryſopatius van de Ouden overweegen, wij zullen zonder twijffel zien, dat die aan de Chryſolith van de Heedendaagſche eigentlijk behooren, in welk eedelgeſteente men de verf van de Smaragd, maar ligter ziet, waar in iet of wat van een geele verf ſchijnt te weezen. Deeze heeft een goudgroen, en word Chryſopatius, als meede de moeder van de Smaragd geheeten. Thans zijn de *Topaaſen* van de juweliers goudverwig, en zijn onder de Chryſolithen van de Ouden te tellen. De verf is met geen andere verf onder een gemengt, en als water, waar in Saffraan of Rhabarber is ontdaan geweeſt. Sommige van deeze ſteenen worden ooſterſe, en andere Europeeſche genoemt. De ooſterſe ſchitteren als het fijnſte goud, en zijn, behalven de Diamant, harder als alle eedele geſteentens. De

Euro-

Europeesche zijn week als Kristal, en in de goud-verf veel of weinig zwartägtig. Ze verschillen bijzonderlijk van grootte.

VAN DE OPALUS.

De *Opalus* is de verf, de natuur, en het vermoogen van de andere eedele gesteentens deelägtig. Want om dat de steen blank is, vertoont hij de glans van de Karbonkel, het purper van de Amethist, en de groente van de Smaragd. Anselmus Boëtius heeft 'er vier van dit geslagt aangemerkt. Het eerste geslagt is deurzigtig zonder eenige donkerheid. Het tweede helt naar zwartheid met een glans van de Karbonkel. Het derde heeft verscheide verven, en hier toe worden gebragt, die donker melk-witägtig zijn, en van de juweliers Kat-oogen, en ook valsche Opaalsteenen worden genoemt. Het vierde geslagt komt voor onder de naam van valsche Opaal, en is deurschijnende als vis-oogen, en schijnt een weinig blaauwe melk, of wat geels in zig te hebben, ja indien hij voor het ligt gezet, en gedraait word, ziet men hem van binnen glinsteren, om de weêrstraal van het ligt. Sommige noemen dit laatste geslagt van Opalus, Asteria. De Roomsche Raadsheer Nonius heeft een Opalus van het eerste geslagt, zo groot als een haaselnoot, gehad, die op twintig duizend dukaaten is gewaardeert.

Dog dit zij van de eedele gesteentens, en alle andere steenen genoeg gezegt.

Dewijl ik nu een korte beschrijvinge van de Ingekerfde, Zagte, Gekorste, Hardgeschaalde, Plantdieren, Vissen, Vogelen, Slangen en Draaken, Viervoetige Geklaauwde Eiërleggende, en van de Metallen en der zelver Deelgenooten, ten deele uit treffelijke Schrijvers, dog voornaamentlijk uit Aldrovandus uitgetrokken, dus verre ten einde hebbe gebragt, en daar door de verdere beschrijvinge der Kabinetten, en den inhoud van de zelve gestaakt, gelijk booven is gezegt, zal ik weederom, volgens de Nommer op de Plaaten aangeweezen, voortgaan, willende den goedwilligen Leezer wijders tot de beknopte verhandelinge van het Eerste Deel van het Wondertooneel der Natuure gedienstiglijk hebben heen geweezen.

Van de Eerste Plaat is booven te gelijk met de Insecten gesprooken.

De Tweede Plaat, welkers Kabinet voor deezen in het Eerste Deel met N°. 6. was geteikent, en nu met twee Laaden of Bakken vermeerdert, na dat de Plaat voor de eerste maal is afgemaakt geweest, vertoont het

het Tweede Kabinet, het welke begrijpt vijf Kolommen, drie booven, en twee onder, en om laag een groote Schuif. Elke Booven-kolom bevat agt Laaden, en in de twee eerſte zijn Hoornen, zo kleine als middelſoort, naar proportie van de Laaden; en in de derde Kolom zijn Schulpen van verſcheide ſoorten en grootte, zo Dubbelde als Eenſchaalige. Elke Onderkolom heeft vijf grooter Laaden. In N°. 25. en 26. zijn meeſt groote ſoorten van Hoornen. In N°. 27. Differente ſoort van groote Hoornen. In N° 28. Ongemeene ſchoone gecoleurde en geteekende Ooſt-en Weſt-Indiſche Krabben en Kreeften, &c. zo kleine als middelſoort. In N°. 29. Groote Krabben en Kreeften, &c. In N°. 30. en 31. Grootägtige Hoornen. In No. 32- en 33. Ham- of ſteek-en andere doublet-Schulpen. In N°. 34. Verſcheide ſoorten van Parlemoer en andere Hoornen. De vier Bakken van de onderſte groote Schuif, N°. 35. 36. 37. 38. begrijpen veele ongemeene ſchoon gecoleurde Ooſt-en Weſt-Indiſche Krabben en Kreeften, Zee-appelen, Zee-ſtarren, en andere dingen in de zee en in de rivieren geteelt en voortgebragt. Op de Voorgrond van de Plaat zijn eenige Gediertens, &c. afgemaalt, gelijk op de voorgaande Plaat van de Inſecten ook is geſchied.

De Derde Plaat, te vooren N° 7. genoemt, vertoont nu het Derde Kabinet, het welke verſcheide ſoort van Koraalen, Spongiën, Zeeheeſters en zeldzaame Zee-gewaſſen bevat, en behoeft geen verdere beſchrijvinge, om dat het aanſchouwen van de Plaat de inwendige geſtelteniſſe te kennen geeft.

De Vierde Plaat, voorheenen onder N°. 11. beſchreeven, vertoont nu de Eerſte Kaſt met glaaſen of het Vierde Kabinet, waar in veelderhande Gediertens en Schepſelen volkoomen gaaf, met hunne ingewanden, in vogt bewaart, worden vertoont. Van de twee andere Kabinetten, beneeden op de Plaat met N°. 7. en 11. geteekent, zal men hier na op zijn plaats ſpreeken De Voorgrond wijſt den inhoud van alle drie de Kabinetten eenigermaaten aan.

De vijfde Plaat, eertijts het Kabinet N°. 12. aanwijzende, vertoont nu het Vijfde of de Tweede Kaſt met glaaſen, zijnde de weêrga van de laatſte, insgelijks met veelderhande Schepſelen vervult. Van de twee andere Kabinetten, laager op de Plaat met N°. 8 en 12. geteekent, zal men ook hier na melden. De Voorgrond vertoont den inhoud.

De Zeſte Plaat, te vooren met N°. 8. geteekent, vertoont het Zeſte Kabinet, het welke heeft dartien Laaden Zeeven van de zelve houden in differente ordonnantiën van Borduurwerken, van duizend duizenden inlandſche en eenige uitlandſche Inſecten, en andere kleine diertjes, voor

deezen gemeld. Van de Zes andere zijn de Twee Eerſte gevult met Vogel-eiëren, de Twee aanvolgende met gedroogde Dieren, en de Vijfde met verſcheide ſoorten van Paradijsvogelen, en Veêren, Bekken, en Staarten van uitheemſche Vogels, &c. De onderſte Schuif bevat gedroogde Schildpadden, Slangevellen, en vreemde Vogelbekken, &c.

Het Zeevende Kabinet, voormaals met N° 2. geteekent, op de Vierde Plaat vertoont, begrijpt agttien vierkante Dooſen, met uitheemſch gevogelte en andere diertjes en plant-gewaſſen vervult.

Het Agtſte Kabinet, voor deezen met N°. 3. geteekent, en op de Vijfde Plaat vertoont, is in geſtalte de weedergaade van het voorgaande, en bevat ook agttien Dooſen; en is thans met inlandſch of Europeeſch Gevogelte en opgezette Diertjes, als Weezeltjes, Armijntjes, Kapellen, Vliegen, Torren en Rupſen, &c. vervult.

Het Negende en Tiende Kabinet word op de Zeevende Plaat vertoont: waar van het Eerſte heeft veertien Laaden, en is met Metallijke ſtof, Aardens, gerunde Sappen, en in Steen veranderde dingen, Figuur-ſteenen &c. vervult. Het Andere heeft vijftien Laaden, waar in Zaaden, Zaadhuisjes van Bloemen en Planten, ook gedroogde Vrugten en Boomgewaſſen uit vreemde geweſten, worden bewaart. De Voorgrond op de Plaat geeft den inhoud van de Kabinetten, door de verſpreide ſtukken en de vier laaden, te kennen.

Het Elfde Kabinet, in de eerſte beſchrijvinge met N°. 4. geteekent, word op de Vierde Plaat vertoont, begrijpende veele groote Boeken met gedroogde in- en uit-landſche Plantgewaſſen gevult, en ook eenige, in de welke uit- en in-landſche Gediertens, Bloemen en Planten &c. naar 't leeven met water-verven zijn afgemaalt.

Het Twaalfde Kabinet, voorheen met N°. 1. geteekent, en op de Vijfde Plaat geſtelt, is met vreemde en Indiaanſche Kleederen, Optooiſels, Sieraaden, Geweer, en andere Werktuigen, &c. verzien. Als in het Eerſte Deel is vermeld, en eenigermaaten op de Plaat word verbeelt.

Hier meede zal ik een einde van mijne verhandelinge maaken: wat 'er van onze Rariteiten voor den Leezer nu nog verder dient geweeten, zal hij in de volgende Catalogus, hier na zo ik hoope, en indien wij konnen, klaar bij een beſchreeven vinden. Wijders verzoeke ik ijder Onderzoeker van de Natuur, indien ik te eeniger plaatſe al ſchrijvende in de woorden miſſchien mogte hebben gedwaalt, dat hij het niet qualijk neeme, maar de miſſlaagen wil verbeeteren. Want dat ik zo veele dingen hebbe voortgebragt, zulks is uit inzigt van zijn eigen voordeel geſchied: op dat wij te zaamen overeenkoomende, den Schepper van alle ſchepzelen

zelen mogten looven, en ſchuldige dankbaarheid bewijzen, door Jeſus Chriſtus onzen Heere. Amen. Eindelijk zal ik hier tot een ſluitreede bijvoegen de woorden van den koning David, weegens de voorzienigheid Gods omtrent de Dieren, uit den Honderd en vierden Pſalm.

De HEERE zend de fonteinen uit in de rivieren, die tuſſchen door de bergen heenen vloeijen: op dat allerlei geſlagt van dieren, dat zig op het veld onthoud, daar van drinke, ende de woud-eezels den dorſt leſſen. De vogelen die in de lugt vliegen, neſtelen booven de rivieren, en zingen tuſſchen het loof van 't geboomte. De HEERE maakt de bergen uit de wolken nat, en van de vrugt zijner werken worden verzaadigt alle die op de aarde leeven. Hij brengt hooi voort tot gebruik voor de beeſten, en moeskruiden en aardvrugten uit de aarde tot ſpijs voor den menſch. Hij doet den wijn ook voortkoomen, die het gemoed der menſchen verheugt: en oli, waar van de lighaamen blinken: en brood, dat de kragten der menſchen verſterkt. Van Hem krijgen de boomen wasdom, en de ceeders op Libanon ſteeken zo verheeven uit, op dat het kan gezien worden dat Hij ze heeft geplant. Op de zelve neſtelt het gevogelte, de denneboom draagt het neſt van den ooijevaar. De hoogſte bergen worden van de wilde geiten bewoont, en op de ſteenrotſen verſchuilen de konijnen. Hij heeft de gezette tijden der veranderingen voor de Maan, ende den ondergang voor de Zon bepaalt. Van Hem zijn ook de duiſterniſſen des nagts, wanneer de beeſten des wouds, die bij den dag wegſchuilden, her voort kruipen. Dan gaapen de brullende leeuwen naar den roof, op dat ze van Gods weldaadigheid worden verzaadigt. Als de Zon weederom opkomt, begeeven ze zig naar hunne hoolen en leegerplaatſen: maar elk menſch gaat uit om zijn werk te verrigten tot aan den avond toe. Hoe veel en hoe groot zijn uwe werken ô HEERE! welke alle gij wijſſelijk hebt gemaakt. de aarde is vol van uwe verſcheide bezittingen. Hoe wijd zijn de ſtranden van de ongemeete zee van een geleegen! zij bevat ontelbaare van zwemmende en kruipende zo heele groote als kleine dieren. De ſcheepen vaaren door de zee, en de walviſſen en groote zee-dieren, die Gij hebt geſchaapen, op dat zij daar in zouden ſpeelen. Deeze alle zien U opwaart aan, en verwagten dat ze te regter tijd van U worden gevoed, &c.

E I N D E.

BLADWIJZER

VAN DE INGEKERFDE.

Aardpier. Pag. 13. 21.
Bijën, honigmaakende, tamme en wilde. 12. 16.
Bloedzuiger de moeraſſige en de zee. 14. 25.
Braſiliaanſe vliegende Stier. 18.
Coccojus. 13. 15.
Duizendbeen of Honderdpoot, Slijkvarken, veelvoet. 13. 21.
Forbicinen. 13. 15.
Haft of Eendagsvlieg. 12. 18.
Hippocampus of Zeepaard. 14. 26.
Hommels. 12.
Honds-luis 13. 19.
Horſels. 12.
Houtbederver, Phryganium. 14. 23.
Houtworm. 13. 21.
Indiſche Worm. 14. 24.
Ips of Wijngaardworm. 13. 14.
Iulus, Land-oor-worm. 13 15. 21.
Kalander 21.
Kapellen, Dag of Nagtkapel. 12. 17.
Keever. 13.
Koevlieg, Bupreſtis. 18.
Koevliegen, Tabanus Koevlieg, Paardsvlieg Oeſtrus of Oeſtrum, Eezelsvlieg Aſilus. 12. 17. 18.
Kreekel, Veld-of Huis-Kreekel. 13. 18.
Landmeeter. 13. 20.
Ligtmuggen. 13.
Luis. Platluiſen. 13. 19.
Maartworm. 14. 24.
Mier. 13. 19.
Motte, Tinea. 13. 19.
Motte, Scrophula of Tinea. 14. 23.
Motten, Blattae. 13. 22.
Muggen. 12. 18.
Naaijer of Perla, Juffertje. 12. 17.
Nagtmugge. 19.
Neet. 13. 19.
Oorworm. 13.
Orips of Sneeuworm. 13. 15.
Orſodacna. 12. 14.
Piſſebedde. 13. 21.
Riviervlieg, Water-Vliegen-Muggen. 14. 17. 22.
Rivier-Squilla. 26.
Roovers of Dieven. 12.
Rupſen. 13. 20.
Scorpioen. 13. 20.
Slek. 13. 22.
Spaanſche Vlieg. 13. 18.
Spin. 13. 20.
Spinnekoppige Sprinkhaan, Attelabus Arachnoides. 27.
Sprinkhaan. 13. 18.
Stapel of Huppelkoorn, Koornmees, Boomkreekel. 12. 17.
Talpa of Veemol, Molkrekel, Krekel. 13. 15. 19.
Tarantula. 20.
Tor. 13.
Vliegen. 12. 17.
Vlooi. 13. 19.
Wandluis. 13. 19.
—— de wilde. 12. 17.
Water-Borſtel. 14. 24.
——— Pier of worm, voor waterdam. 14. 25.
——— Spaanſche Vlieg. 14. 22.
——— Spin gevleugeld en ongevleugeld. 14. 22.
——— Viola. 14. 22.
——— Vliegen of Muggen. 17.
Weſpen. 12.
Worm. 21.
Wormen in Buisjes verſchuilende. 14. 24.
Zee-Druif. 14. 26.
—— Koevlieg. 14. 23.
—— Luis. 14. 23.
—— Oorworm. 14. 23.
—— Sterre. 14. 26.
—— Vlooi. 14. 23.
—— Worm, zee-pier. 14. 25.
—— Worm de groote en kleine. 14. 25.

VAN DE ZAGTE.

Loligo of vliegende zeekat. 28.
Polypus of veelvoet. 28.
Sepia of zeekat. 28.
Zeehaas. 29.

VAN

VAN DE GEKORSTE.

Aſtacus Zee-of Meir-Kreeft. 30.
Aſtacus Karaboeide of krabägtige Astacus 32.
Bonte of gemarmerde Krabbe. 37.
Breede Squilla of Beerin. 33.
Crangon. 33.
Garnaat. 34.
Geele gegolfde Krabbe van Rondeletius. 37.
Kleine Beerin. 33.
Kleine Kreeften. 38.
Kleine Squilla. 34.
Kleine Zee-Aſtacus. 31.
Krabbe. 31.
Krabbe die 't hart gelijkt. 38.
Krabbe Mea. 36.
Krabben in langte van Schaaren verſchillende. 38.
Kreeften of Krabben in 't algemeen. 31.
Kreeftje Cancellus. 39.
Landkrabbe. 32.
Leeuw en Olifant. 31.
Pagurus. 36.
Rivier-krabbe. 38.
Ruiterkrabbe. 37.
Squilla Manti van Rondeletius. 34.
Squillen in 't algemeen. 32.
Zee-krabbe. 36.
Zeeſprinkhaan. 30.

VAN DE HARDGESCHAALDE.

Auris marina, of Zee-oor. 58.
Blaas-of Kinkhoorn, Buccinum. 42.
Boſch-of Wilde-Oeſters. 54.
Byſſus, Fijn Lijnwaad, Hairig Moſch. 57.
Chamae, Gaapers in 't algemeen. 51.
Chamae, Gaapers in 't bijzonder. 51.
Chama, Gaper, Glycymeris van Rondeletius. 52.
Chama, Gaaper, Peloris. 53.
Concha Anatifera, of Schulp die Eendvogels voortbrengt, Schulp-aalen of Langhalſen. 58.
Concha Margaritifera, Parlemoer-ſchulp of Schulpvis. 47.
Concha Venerea of Venus Schulp 59.
Conchylium of groote Tuithoorn. 43.
Dakswijze geboogde Schulpvis. 47.
Eeckel, Dadel, Dadelkern, Balanus. 56.
Gebande Schulpvis. 50.
Geëgelde ſcherppuntige Schulpvis. 48.
Gefronſelde Schulpvis. 49.
Gepeeperde Chama van Bellonius. 52.
Geſchubde Schulpvis. 48.
Geſtreepte Schulpviſſen. 48.
Gladde Gaapers. 51.
Gladde Schulpviſſen. 50.
Koraale Schulpvis. 49.
Lange Schulpviſſen. 48.
Lepas, Rotſſchulp, of Patella, Schotel, Hoekſchulp. 58.
Melkwitte Schulpvis Galades, en zwarte Schulpvis van Rondeletius. 50.
Moſſelen. 55.
Moſſeltjes. 55.
Murex, Purpere Schaalvis of Takhoorn 42.
Nerite, Zwemhoorn. 45.
Oeſter Gaideropoda, of Eezelsvoet. 54.
Oeſters. 53.
Pectines, Kam-of Sint Jacobs-Schulpen, Bontemantels. 54.
Penicillus, of Pinceel-hoorn. 59.
Perſiaanſche Schulp. 59.
Pholas, Rotſſchulp. 56.
Pinnae, Steekmoſſels, Hamdoubletten. 57.
Purpura, Purper-Slek. 41.
Scherpe rouwe Chama, Gaper. 53.
Schippertje of Doekenhuifje, Nautilus. 40.
Schulpvis der Schilders. 49.
Schulpvis Rhomboides of de geſtreepte Moſſel. 49.
Schulpvis van een dunne ſchaal. 51.
Schulpvis van een harde ſchaal en verſcheide Schulpviſſen. 50.
Slekken, Cochlea. 45.
Solen, Nagel-moſſel-ſchulpen. 56.
Tellinae, Zaagſchulpen. 55.
Tol-Slinger-of Draai-hoornen, Trochus. 44.
Tol-Top-of Tuit-hoorn, Turbo 44.
Zee-egel, Echinus, Erinaceus marinus. 47.
Zwarte Chama, Gaaper, of Glycymeris van Bellonius. 52.
Zwarte Chama, Gaaper van Rondeletius 52.

VAN DE ZOOPHYTA, PLANTDIEREN.

Dolle Zee-appel. 64.
Granaat-appel, Kampernoelje of Duivelsbrood of Paddestoel, en de Peer. 62.
Holothurion, Quabbe of Qual. 61.
Tethyium. 61.
Zee-Barnneetel, Snottolf, Zeequabbe. 60.
—— Druif. 64.
—— Hand. 64.
—— Konkommer. 64.
—— Long. 61.
—— Schagt-Pen-Pluim. 63.
—— Schamelheid. 62.

VAN DE VISSEN.

Aal. 92.
Acarnes of Acarne. 70.
Acus-, Naald, Zee-naald. 68.
Alauda, de Leeuwerk. 68.
Alburnus, de Bleije. 100.
Albus, de Poel-Capito. 104.
Alderkleinste Albula. 103.
Allerscherpste Rog. 87.
Alpheftes of Cynaedus, Steenvis, Vinder. 67.
Amia. 78.
Andere breede Cyprinus. 102.
Andere Leuciscus. 98.
Andere Rivier-Voorn. 96.
Andere Spijker-Rog. 87.
Antaceus. 94.
Anthias, Rondkop. 68.
Aper, wildvarke, Zee-varke. 77.
Aphya of Apua, Meergrundel. 72.
Aquila, Zee-Arend. 84.
Asellus, Kabeljauw. 75.
Asellus minor alter, de andere kleine Asellus, Wijting, Bolk. 76.
Asellus niger, de zwarte Asellus. 76.
Asterias of Stellaris, de Gestarnde Rog. 86.
Attilus, een Waterzwijn. 94.
Aurata, de Goudbraassem. 70.
Baars. 99.
Ballerus. 102.
Barbota. 95.
Barbus, Barm, Barbeel. 97.
Bezola. 103.
Blennus, de snottige Vis. 71.
Boops. 72. 75.
Breede Cyprinus, Braassem. 101.
Bult-vis, Piscis gibbosus. 89.
Callarias, of de kleine Asellus, Schelvis. 76.
Canadella ofte Chanadella. 67.
Canis, de Hondvis. 81.
Canis Galeus of Galeus, de Hond-Haai-Vis ofte Haai. 81.
Cantharus, de Bruine Braassem. 71.
Caper ofte Capriscus. 91.
Capito Anadromus. 91.
Capito, Squalus, Groothoofd, Dikkop, Meirneus. 97.
Carpio. 103.
Catulus, een Hondje. 81.
Centrines. 82.
Cetorum Dux, de Wallevisleider. 79.
Chama de Gaaper. 67.
Chromis. 70.
Citharus of Citharoedus, Meerharp of Harpenaar. 73.
Colias of Lacertus, Kaauwe, Hanneke, Gaij, Dole. 74.
Conger of Congrus, Conger-aal, Zee-aal, Zee-paaling. 79.
Coracinus, Zee-raave. 67.
Corax, Meir-of Zee-raave. 75.
Corvus Niloticus, Nijl-raave. 98.
Cuculus, de Koekkoek. 69.
Cyprinus, Kerper of Karper. 101.
Dolfijn. 107.
Doornige Rog. 87.
Draco, Zeedraak, Pieterman. 74.
Elst. 90.
Eperlanus. 92.
Erythrynus, Roode Meirbraassem. 69.
Exocoetus of Adonis, de Slaaper. 67.
Faber, de Smid, Zeehaan. 68.
Farra of Pala. 104.
Fiatola. 71.
Galeus Acanthias, de Prikkel-Hond-Vis-Haai.
Galeus Asterias, de Gestarnde Haai, Hondvis, Zee-luipaard, Zee-panther. 82.
Galeus, of de Gladde Mustelus. 82.
Galeus Rhodius. 91.
Gebaarde Cobites. 99.
Gegolfde of Aschgraauwe Rog. 85.
Gegraave Vis. 95.

Gena-

Genagelde of Spijker-Rog. 87.
Geöogde Scherpe Rog, Steen-Rog. 87.
Geſchilde Orbis. 93.
Geſchobde Phoxinns. 99.
Geſternde Antaceus. 94.
Gladde of Geöogde Rog. 85.
Glanis. 95.
Glaucus, Zeeblaauw, Waterverwig. 68. 78. 82.
Gobergus. 76.
Gobius, Meergop en Meergrop. 68.
Groote Molva ofte Aſellus. 76.
Harengus, Haaring. 76.
Hemelsblaauwe Rivier-Capito. 97.
Hepatus, de Leevervis. 67.
Hippuris. 78.
Hirundo, Zwaluw. 69.
Holloſteus of Oſtratio. 93.
Huſo. 92.
Julis. 66.
Kleine Albula. 103.
Kleine Rivier-Baars. 100.
Kleine Rog Oxyrinchus, 86.
Kleine Zee-Kikvorſch. 88.
Laeviraia. 85.
Lamia, Potshoofd, Kappaart. 87.
Lampetra, Lampreije ofte Prik. 92.
Latus. 90.
Lavaretus. 103.
Lavoronus. 72.
Lepras of Pſorus, de Laſerus-Vis. 66.
Leuciſcus, Kolf-oog, Witvisje. 98.
Liparis, Smeltvis. 77.
Lota. 102.
Lumpus, Lump. 89.
Lyra, Liervis. 69.
Maena, Houting. 72.
Maltha, Lijmvis. 82.
Melanurus, zwartſtaart, Brandbraaſſem. 67.
Manati der Indiaanen. 108.
Merula, een Meerle, Meerel, Zee-ſeelt. 66.
Milvus, Wouw, Zee-wouw, Kiekendief. 69. 75.
Mola, Orthragoriſcus, Moole-vis, Maanvis. 83.
Monoceros, de Eenhoorn. 77.
Mormyrus, Marmerbraaſſem. 70.
Morrhua ofte Molva. 76.
Mugiles, Harder-Viſſen. 90.
Mullus, Barbeel, Barm, Roodbaard. 69.
Murena, Prik, Neegen-oog. 80.
Muſtela, Zee-weezel of Aalpuit, Puit-aal. 76.
Myrus. 80.
Naſus, Neus-vis. 98.
Ophidion. 79.
Orbis, Kruikvis, Rondvis, Kogelvis. 93.
Orca. 107.
Orſus, roodägtige Rivier-Capito. 98.
Orphus. 70.
Os of Oxyrinchos, Vleet, Snuitert. 85.
Oxyrinchus, Houting, Spitsneus. 98.
Pagrus of Phagrus, groote Meerbraaſſem. 69.
Paſſer Laevis, Scholle. 73.
Paſſer ſquamoſus, de geſchobde Griet. 73.
Paſtinaca marina, de Zee-pijl-ſteert, Angel-Rog. 84.
Pavo of Pavus, de Paauw. 66.
Pecten. 71.
Perca Marina, de Zee-Baars. 67.
Phoca, Zee-Kalf. 108.
Phocaena of Turſio, Bruinvis. 108.
Phycis. 66.
Phyſeter, de Blaaſer. 107.
Pigus. 104.
Poelvoorn. 103.
Pompilus. 78.
Priſtis. 107.
Pungitius, de Geängelde, Steekelbaarsje. 100.
Raja Stellaris, de Sterre Rog. 86.
Remora, Schiphouder. 79.
Reverſus Indicus Squamoſus, de geſchobde Indiſche Reverſus, Jagtvis. 77.
Reverſus Indicus Anguilliformis, de Aalvormige Indiſche Reverſus. 80.
Rhomboides, Scharre. 73.
Rhombus, Tarbot, Doornbot. 73.
Rivier-Cobites. 99.
Rivier- en moeräſſige Muſtela, Aalpuit, Puit-aal. 95.
Rivier-Epelanus. 101.
Rivier-Grundel. 98.
Rivier-grundel of de gehoofde, gekopte. 98.
Rivier-Lampreije, Lampetra. 96.
Rivier-Capito, of kleine Squalus. 97.
Rivier-Umbra, Rivier-Schaduw-vis. 97.
Roof-ägtige Rivier-Capito. 97.
Salm. 90.
Salmerinus. 96.
Salpa, Goudſtriemer. 71.
Sandilz, de Zand-aal van de Engelſche. 74.
Sarachus. 100.
Sarda of Sardina, Sprot, Sardin, Meirheering. 72.
Sargus. 70.
Sauris, Meir-Hagedis. 75.
Scarus, Springvis. 66.
Scherpe Rog. 87.
Scherpvisje, Steekelvisje. 90.

Scol-

Schilus of Nagemulus. 104.
Sciaena of Umbra, Schaduwe. 67.
Scolopax, Serra, Zee-Sneppe, Zaag-Vis. 77.
Scolopendra Cetacea, de Wallevisagtige Veelvoet. 108.
Scomber of Scombrus, Makreel. 74.
Scorpius of Scorpio, Scorpioen-vis. 71.
Scrollus. 100.
Serpens Marinus, de Zee-Slang. 79.
Smaris. 72.
Snoek. 90. 101.
Solea, de Tonge. 73.
Sparus, Pijlvis. 70.
Sphyraena of Sudis, een Spies-vis. 68.
Squatina, de Zee-Engel. 88.
Squatinoraia, Engel-Rog. 88.
Steekelige of geängelde Cobites. 99.
Steekelige of Scherpgepunte Orbis. 93.
Steur. 91.
Stromateus. 71.
Synagris. 70.
Synodontes of Dentex, Tandbraaſſem. 70.
Taenia. 80.
Thunnus, de Tonijn. 78.
Thymallus, Thijmvis. 96.
Tinca, de Seelt. 102.
Tinca marina, de Zee-Seelt. 76.
Torpedo, Trilvis, Slaaper, Krampvis. 84.
Trachurus, Baſtard-Makreel. 74.
Turdus, de Lijſter. 66.
Twee Viſſen bij de Orbes te tellen. 93.
Umbla. 102. 103.
Uranoſcopus, Hemelkijker, Hoogemond. 74.
Varius of de gladde Phoxinus. 96.
Vis Ichthyocolla. 94.
Volders Rog, Raia Fullonica. 87.
Voorn. 96.
Wallevis, tweemaal. 106.
Xiphias of Gladius, Zwaardvis. 78.
Zee-Aap, Simia marina. 83.
Zee-Kikvorſch, Vis-vangſter, of Zee-duivel. 88.
Zee-Vosje of Vos, Vulpecula marina. 82.
Ziga, de Goudvis. 90.
Zygaena, de Hamer-Hondvis, Kruis-Haai. 83.

VAN DE VOGELEN.

A.

Alchata of Filacotona van de Arabiers. 136
Alcyon, IJsvogel. 180
Anthus of Florus. 149
Arend. 109
——— Witte, of Zwaan. } 110.
——— Heteropos, Ongelijk-voet. } 110.
——— Scytiſche Vogel. } 110.
Arquata of Numenius, Schriek. 175.
Aſilus, Oiſtros. 143.
Atricapilla of Ficedula, Zwartkop, Vijgepikker. 149.
Avoſetta. 168.

C.

Calidri. 175.
——— de Zwarte. 176.
Cannevarola. 149.
Capella, het Geitje, of Vanellus, de Kievit. 182.
Carduelis, de Diſtelvink, Putter. 151.
Charadrius of Hiaticula. 182.
Chloris, Greuning. } 153.
——— de Indiſche. } 153.
Cinnamomus, Kanneelvogel. 122.
Citrinella of Thraupis, &c. 154.
Coccothrauſtes, Karlbreeker, Grootbek. 142.
——— de Indiſche Gekuifde. 143.
Crex. 175.
Cynchramus. 128.

D.

Diomedea, vogel van Diomedes. 156.
Duiven. 133.
Duif Livia; de Loodblaauwe. 136.
Duikers. } 164.
Brenthus. } 164.
Colymbis, Colymbas, Colymbus. } 164.
Groote Colymbus. }
Kleine Colymbus. }
Uria. }
Phalaris. } 165.
Waterraaf. }
Phalacrocorax. }
Boſch-Raave. }
Platvoetige Kaauw. } 166.
Duikers van Gesnerus. } 166.
Andere Duikers. }
Endvogel Langbek. }
Andere Duikers van 't zelve geſlagt. } 167.
Bruine Begijn. } 167.
Gekuifde Duiker, &c. }
Groote Duikers, Duikergans, Gulo, Scheele Draak en Morfex. 168.

E.

Eendvogels.
Huis- of tamme Endvogel.
Indiſche Eendvogel. 160.
Libyſe Eendvogel.
Eend vogel van Kairo.
Wilde Eenden.
Boſchas, Teeling, Taaling, Midden-Eend, Halve Veugel.
Paſchas, Kleine Taaling,
Eendvogel Circia. 161.
Endvogel Kernell.
Gekuifde Taaling of Colymbis.
De groote Boſcas.
Groote Geringde Eendvogel.
Geringde Eendvogel.
De Glaucius.
De Vogel Penelope. 162.
Het bruine wilde Eend.
Eendvogels Muſcariae, Vliegevangſters
Eendvogels Platyrynchi, Breedbekken.
Eenige andere Eendvogels.
De zwarte Eendvogel. 163.
Meanca, Tela, Slupe, &c.
De Herle of Harle.
De la Tadorne, 164.
De Engelſche Puffin.
Erithacus of Rubecula, Roodborsje. 148.
Exters of Aeckſters. 120.
Bonte Exter of Langſtaart.
Indiſche Exter Langſtaart.
Exter Aaker-eeter.
Straatsburger Snappert.
Zee-Exter. 121.
Perſiaanſche Exter.
Boheemſche Klappert.
Braſiliaanſche Exter.
Vogel Rhinoceros, Neushoorn.

F.

Falcinello of de geſeiſſende Vogel. 174.
Faſant. 125.
Fulica, Meerkoot of Meerkoet. 157.
—— Zeeduivel.
—— Cotta of Cutta. 158.
—— Rallus.

G.

Gallopavo, Haanpaauw, Kalkoen. 125.
Gans. 158.
—— de Wilde.
—— —— een andere.
—— Vulpanſer, Vosgans.
—— Baſſanus.
—— Guſtarda, een Schotſe Vogel. 159.
—— Capricalla.
—— Branta of Bernicla, Boom-gans, Boom-Eendvogel, Clakis.
Geele Vogeltjes. 154.
Gier. 110.
Groote wilde- of Ringel-duif. 136.
Gryps, Griffoen, Griffioen, Vogelgrijp. 115.

H.

Haan, Hoenderhaan, Huishaan, en Hen, Hinne. 128.
Haan en Hen met geveerde voeten.
Haan en Twee Turkſche Hennen. 130.
Haan en Hen van Perſië.
Haaſelhoen, Attagen. 126.
—— Hen,
Haemantopos, Zee-Exter. 177.
Harpyën. 115.
Havik. 110.
—— Aſterias.
—— Palumbarius, Duivehavik, Duivevalk, Duivemoorder.
—— Fringillarius, Niſus, Vinken-Havik, Sperwer.
—— Circus, Kring-Havik.
—— Aeſalo.
—— Tinnunculus of Cenchris, de Klinker. 111.
—— Buteo of Triorchis.
—— Subbuteo, Onder-Buteo.
—— Pernis, Percus, Rubetarius en Levis van Ariſtoteles.
—— Heilige Egyptiſche.
—— Lanarius, Scheurhavik, Wolhavik.
—— Collurio.
—— Ander geſlagt van Laniën.
—— Kleine Laniën of Colluriones.
—— Milvus, Wouwe, Kuikendief. 112.
—— Harpa.
—— Koekkoek.
Helorius. 175.
Hennen van Guinea 132.
Himantopos, Bloedvoet. 176.
Hop. 145.
Horion. 176.
Huisduiven. 134.
Hypolais of Corruca, Grasmoſch. 149.

I.

Indiaanſche geöorde Haan met drie klaauwen. 132.
—— Haan.
—— Hennen.
Ispida. 181.

K.

Kaauwen.
Coracias.
Pyrrhocorax, Geelbek. 120.
Lupus of Monedula, Kaauw.

Monedula, Kaauw. 120.
Kannari-Moſſchen of Vogels. 151.
Kapoen, Kapuin. 133.
Kraan, Kraanvogel. 170.
——— Baleariſche. } 171.
——— Andere van Japan. }
Kemphaanen. 174.

L.

Leeuwerk.
——— de Gekuifde.
——— Ongekuifde.
——— Grootſte, Calandra. } 153.
——— Kleine Gekuifde.
——— Veld.
——— Meedegeſlagtige.
Lijſters. 139.
Lijſter de Lijm-eetende 'Ixobóros.
——— Hair, Trichàs. } 140.
——— Illas of Tylas.
——— Enkel-genoemde.
Limoſa en de Barge. 176.
Linaria, Vlasvink. 152.
Luſciniola, het Nagtegaaltje. 150.

M.

Manucodiaten of Paradijs-Vogels. 122.
Meerels. } 140.
——— Eenzaame Muſch.
——— Petrocoſſyphus, Klipmeerel.
——— Eenzaame Muſch van Bellonius.
——— Berg-Meerel van de Duitſchers.
——— de Geringde. } 141.
——— tweeverwige.
——— meedegeſlagtige.
——— andere.
——— rooſe.
——— Braſiliaanſche.
——— Indiſche. } 142.
——— Klip- of Rots, Caryocatacte, Neutekraaker.
Meeſen.
Groote Mees, Koolmees, Fringillago.
Indiſche Mees. } 145.
Lang geſtaarte of Berg-Mees.
Blaauwe Mees.
Poel-Mees.
Zwarte Mees. } 146.
Gekuifde Mees, Koovel-Mees.
Boſch- of Woud-Mees.
Meeuwen, Kokmeeuwen.
Meeuw, Zeemeeuw, Kokmeeuw. } 156.
Aſchgraauwe Meeuwen.
Sterna
De Meeuw.
Zwarte Meeuw.
Meeuwen met gekloofde voeten. } 157.
Catharacta.
Cepphus.
Montifringilla, Bergvink. 152.
Morhenna van de Engelſe. 133.
Moſch, Muſſche, Moſſchen.
——— de Witte.
——— Geele.
——— Gevlakte of drieverwige. } 137.
——— Witſtaart.
——— Berg.
——— Wilde.
——— Meedegeſlagtige.
——— Gekringde.
——— Kleine.
——— Gekke.
——— Illyriſche.
——— Indiaanſche, Groot of Langſtaart. } 138.
——— Andere Lang-ſtaart.
——— Kortſtaart.
Moſchje Kortſtaart van ons Land.
Roodzwarte of Porphyrzwarte Indiſche Moſch.
Andere Peers-rood-zwarte Indiſche Moſch.
——— Porphyr-zwarte geſtaarte. } 139.
Witte Emberiza.
Veld Emberiza.
Muſch Troglodytes, Holkruipertje, Roodbaardje, Winterkeuning. } 143.
——— van Bellonius.

N.

Nagtegaal, Luſcinia. 150.
Nagt-Roof-Vogelen.
Bubo, Nagt-Uil, Schuif-uit.
Aſio of Otus, Rans-Uil, Kerk-Uil. } 113.
Scops.
Aluco, Sleuiër-Uil.
Ulula, de Uil.
Noctua, de Nagt-Uil.
Strix. } 114.
Caprimulgus, de Geitemelker.

O.

Oedicnemus. 127.
Oenanthe of Vitiflora. 150.
Oenas of Vinago, Wijnduif. 136.
Oijevaar. } 169.
——— de Zwarte.
Onocrotalus, Pelikaan, Eezelſchreeuwer, Kropvogel. 155.

Otis

Otis of Traage Vogel, Trapvoet. 126.
Ortygometra, Quakkelmoeder. 128.

P.

Paauw.
——— de Witte. } 125.
——— van Japan.
Papegaaijen.
Papegaai, de grootſte paars-ſaffraan-geele.
——— andere grootſte. } 117.
——— witte gekuifde.
——— groene.
——— Poikilorinchus, Borduurbek.
——— Groene Melanorinchus, Zwartbek.
——— Leucocephalus, Vaalkop.
——— Verſcheidenverwige, geſchakeerde, of Erythrocyanus, Roodblaauwe.
——— Aſchgraauwe of Blaauwägtige.
——— Erythroleucus, Roodvaale. } 118.
——— gehalsbande, Macrourus, Langſtaart.
——— kleine gantſch groene Macrourus, Langſtaart.
——— Erythrochlorus Macrourus, Roodgroene Langſtaart.
——— Gekuifde Erythrochlorus, Roodgroene.
Eenige andere geſlagten van Papegaaijen.
Patavijnſche Hoenderen. 130.
Patrijſen of Veldhoenderen.
Patrijs de Griekſche, Coturnus.
——— roſſe of groote. } 127.
——— kleine of aſchgraauwe.
——— van Damaſcus.
——— witte, of Haaſevoet, Ruigpoot.
Phabs of kleine Ringelduif. 136.
Phoenicopterus. 170.
Phoenicurus of Ruticilla, Roodſtaart. 148.
Phoenix. 122.
Pluvialis, Reegenvogel.
——— Aſchgraauwe, of Pardalus, Luipert. } 182.
——— de groote.
Poelhaan. 133.
Porphyrio. 176.
Pumilio, het Kriel- of Dwerg-Hennetje. 130.
Pyrrhula of Rubicilla, Bloedvink. 148.

Q.

Quakkel der Latijnen. 128.
Quikſtaart.
——— de Gemeene. } 146.
——— Geele.
——— andere Geele.

R.

Raaven-geſlagt.
Raave. } 119.
Kraai.
Kooren-Kraai, Cornix Frugivora of Frumentoria.
Aſchgraauwe Kraai. } 120.
Blaauwe Kraai.
Regulus, 't Keuningkje, Trochilus. } 143.
——— zonder kuif.
Reigers. 171.
Groote aſchgraauwe Reiger.
Andere aſchgraauwe of kleine Reiger.
Derde geſlagt van aſchgraauwe Reiger. } 172.
Andere Reiger uit Geſnerus.
Arbardeola, het wit Reigertje.
Eenige andere witte Reigers.
Andere kleine Reigers.
Starre-Reiger of Aſterias, Roerdomp, Pittoor. } 173.
Groote Starre-Reiger. } 174.
Een meedegeſlagtige Vogel.
Rhyntace van Cteſias. 122.
Roode Vlasvink. 152.
Rouſſerole of Roucherole, zingende Alcyon. 181.
Rubetra. 148.

S.

Schotſe wilde Haan. 132.
Seleucides Vogels. 116.
Serinus. 154.
Sirenen. 116.
Spegten.
Spegt de grootſte.
——— groote.
——— kleine bonte.
——— groene.
——— geele Perſiaanſche Cyanopus, Blaauwpoot. } 123.
——— groote groene.
——— Murarius, Muur-ſpegt.
——— Sitta.
——— die 't neſt ophangt.
——— Indiaanſche Chlorio.
——— Spegt-gelijke.
——— Jynx of Torquilla, Draaihals.
——— Meedegelijke.
——— Certhia. } 124.
——— Merops, Spegt.
——— de andere.

——— Loxia. 124.
Spinus of Ligurinus, het Cijske, Cijsje. 151.
Spipolen. 146.
Spreeuw. 142.
Staparolen. 147.
Struisvogel of Vogelstruis, Struthiocamelus. 114.
Stymphalides Vogels. 116.

T.

Tetrax of Grygallus, Grijgelhaan. } 126.
——— de Kleine. }
Tortelduif. 136.
Totanus en de Limosa, Slijkvogel. 175.
Trochilus, Corrira, Strandloopertje. 169.

U.

Urogallus of Tetrao, Korhaan. 125.
——— de Kleine, Lofhaan, Bergfasant. 126.

Valk. 112.
Veld- of wilde Eendvogel, of Tetrax van Bellonius. 126.
Vespertilio, Vleer- of Vleder-muis. 114.
Vink, Fringilla. 152.
Vliegevangers. 147.
Vogel Ibis. 169.
Vogel Stella of Starvogel. 126.
Vreemde Duiven. 135.

W.

Wanschepzels van Honderen. 131.
Water-Hoentjes. }
Chloropos, Groenvoet. } 177.
——— de andere. }
——— van Gesnerus. }
De groote Erythropos, Roodvoet. } 178.
——— de kleine. }
Ralla. }
Rhodopus, of Phoenicopodus, Kastanje-bruin of Bruin-rood-voet. } 178.
Phaeopus, Schijnvoet. }
——— de andere of kleine Arquata. }
Ochropus, de groote Geelvoet. }
——— middelste Geelvoet. }
——— kleine Geelvoet. }
Melampus, Zwartvoet. }
Poliopus, Grijsvoet. }
Erythra, de Roode. }
Ochra de Bleeke, Wijnkernell. } 179.
Hypoleucus, de Witagtige. }
Het Hoendje, of Zijde-hennetje. }
Scolopax, Boere Veldhoen, Landpatrijs, een Snep. }
Rusticula Sylvatica, Houtsneppe. }
Scolopax, Waterhoendje, Poelsnep. }
Thryngas. }
Junco. }
Cinclus. }
Indiaansche Vogel Cercion. } 180.
Landhoendje of Aardsnep. }
Een ander Hoendje Chloropus, Groenvoet. }
Wollige Hen. 132.

Z.

Zwaan. 155.
Zwaluwen. }
Huiszwaluw. }
Veld- of Land-Zwaluw. } 144.
Drepanis, Oever- of Water Zwaluw. }
Zee-Zwaluw. }
Gier-zwaluw, Kortvoet. 145.

VAN DE SLANGEN EN DRAAKEN.

Slangen en Draaken. 183.
Acontia of Jaculus, de Pijl-slang. 188.
Ammodytes, de Addergelijke, de gehoornde Illyrische Adder, de Adder Eenhoorn, de Aspis van Bellonius. 184.
Amphisbaena, de tweehoofdige Slang. 187.
Aspis. 186.
Basiliscus. 195.
Boa, de Koeije-suiger. 191.
Caecilia, de blinde Slang. } 188.
Cenchrus, de Geers-Slang. }
Cerastes, de gehoornde Slang. 185.
Dipsas, de Dorstige. 186.
Draak. 193.
Draak van Bononië. 196.
Dryinus of Querculus, de Eikeslang. } 189.
Elops of Elaps, de Harteslang. }
Gevleugelde Draaken. 197.
Haemorrhous, de Bloedstorter. 185.
Hydra. 196.
Hydrus of Natrix, de Waterslang. } 190.
Natrix Torquata, de gebande Natrix. }
——— de Padde-slang. 191.
Pythische Draak. 195.
Scytale, de Stokslang. 187.
Seps of Sepes, de Verrotter. 185.
Slang van Esculapius. 189.
Uitlandsche Slangen. 192.
Vipera, de Adder. 184.
Zee-Hydrus. 191.
Zee-Scolopendra. 192.

VAN

VAN DE VIERVOETIGE GEKLAAUWDE EIERLEGGENDE.

Cordylus of Caudiverbera, Geeſſel- of Slinger-ſtaart. 202.
Groene Hagedis. 200.
Groen Kikvorsje Ranunculus. } 199.
Hagedis, Lacertus en Lacerta. }
Kameleon. 203.
Kikvorſch. 197.
Kikvorſch die luttel tijds leeft, Rana temporaria. 199.
Kikvorſchen Braampadden, Rubetae. 198.
Koopere Hagedis. 200.
Krokodil. 204.
Land-Schildpadde. 205.
Padde, Bufo. 198.
Salamander. 200.
Schildpadde. 204.
Schildpadde van zoet water, en de Slijk-Schildpadde. 206.
Scincus. } 201.
Stellio, geſtarnde Hagedis. }
Uitheemſche Hagediſſen. 202.
Water-Salamander. 201.
Zee-Schildpadde. 206.

Van de METALLEN, en der zelver Deelgenooten.

Goud. 207.
IJſer. 210.
Koper. 208.
Lood. 211.
Metaal. 207.
Orichalcum, Meſſing. 209.
Quik. 213.
Stibium, Spiesglas, Antimonium. 212.
Tin. 211.
Zilver. 208.

AARDE.

Aarde in 't algemeen, Zand, Savel, grof Zand (ballaſt,) en Drijfzand, &c. 213.
—— van Chios. 217.
—— Lemnos. 220.
—— Samos. 216.
Ampelitis. 219.
Armeniſche Aarde. 220.
Cadmia, Kobalt. 219.
Krijt. } 217.
—— van Cimolus. }
—— Eretria. 218.
—— Selinus. 217.
Landbouwers Aarde. } 216.
Marga. }
Melia. }
Oker of geele Oker. } 218.
Paretonium. }
Pnigitis. 219.
Pottebakkers Aarde en Leem. 216.
Rood-aard. 219.

GERUND SAP.

Gerunde Sappen in 't algemeen. 221.
Aluin. 224.
Ambra, Amber, Ambar. 231.
Armenium, Armeniacum. 226.
Auripigmentum, Operment, Rattekruidt. 227.
Bitumen, Pek-zwavelige vette Aard-Slijm, Jooden-Lijm. 228.
Caphura, Kamfer. 231.
Chalcanthum, Koperwater, Vitriol, Schoenmakers Inkt. 224.
Chryſocolla, Berggroen. 225.
Gagates, Aghetſteen. 230.
Hemelsblaauw, Cyanon. 225.
Koperroeſt, en IJſerroeſt. 226.
Koraal. 221.
Mumia. } 229.
Naphtha, Peter-oli bij Junius. }
Piſſaphaltum bij Junius Mumije. }
Salpeeter, Nitrum. 223.
Sandarach, Berg-rood. 227.
Sout. 222.
Succinum of Electrum, Barnſteen. 229.
Zwavel. 228.

STEEN.

Steenen in 't algemeen. 232.
Achates, Agaat, Agaatſteen. 257.
Aetites, Arendſteen. 234.
Alabandiſe Steen. } 246.
Aldenberger Steen. }
Amethiſt. 262.
Amiantus. 241.
Ammites, Zandſteen. 238.
Ammochryſus, de Goud-zandige Steen. 239.
Arabiſche Steen. 244.
Armeniſche Steen. 247.
Aſius, Vleeſch-vreeter. 244.
Belemnites, Pijlſteen, Lochs-ſteen. 236.
Beryllus, Beril. 260.
Blaauwe Steen of Lazuli. 254.
Bufonites, Paddeſteen. 251.
Ceraunia, Blixemſteen, Donderſteen. } 236.
Chelonites, Schildpaddeſteen, Paddeſteen. }
Diamant. 259.
Enhydrus, Waterſteen. 234.
Enorchis, Kloot-ſteen. 235.
Fluores, Drop-ſteenen. Fluor, Aard-drop. 258.
Galactites, Melkſteen. 241.
Gedroogde Droeſſem, Moeijer van wijn, Tartarum, Wijnſteen. 251.
Gegraave Ebenum, Aard-ſtok. 254.
Geodes, Aard-ſteen. 234.
Gloſſopetra, Rots-tong. 235.
Gypſum, Gips, Plaaſter. 242.
Haematites, Bloedſteen. 240.
Heliotropium, Zonnewender. 255.
Hoplites, Wapenſteen. 237.
Hyacinth. 261.
Iaſpis. 255.
Indianſche Nierſteen. 245.
Jooden-ſteen. 247.
Kalkſteen. 249.
Karbonkel of Robijn. 260.
Kei, Keiſteen. 248.
Kriſtal. 258.
Kruis-ſteen, Kruisdraager. 255.
Lapis Lydius, Toets-ſteen. 246.
Ligtgeevende Steen. 243.
Magneet, Magneet-ſteen, Zeilſteen. 233.
Magnetis of Talcus, Talk, 243.
Malachites, Maluwe-ſteen, Keesjes-blaade-ſteen. 256.
Marmerſteen. 249.
Mellites, Honigſteen. 242.
Memphites, Steen van Memfis. 246.
Minium, Meeni, Vermiljoen. 239.
Mooleſteen. 248.
Morochthus, Seepſteen. 242.
Nierſteen, 235.
Obſidianus. 246.
Onyx, Naagelſteen. 257.
Opalus. 264.
Oſteocollus, Walſteen, Steen-been. 238.
Oſtracites, Oeſterſteen. 235.
Phrygiſche Steen. 244.
Pokſteen. 255.
Praſius, Look-ſteen. 256.
Pyrites, Vuurſteen. 233.
Sabulum, Savelſteen, Savel groffer als zand. 240.
Saffier. 262.
Sardius, Corneolus, Korneol, Kornalijnſteen. 257.
Schiſtus, bij de Hoogduitſchers Bloedſteen. 241.
Scyrus, Puimſteen. 244.
Selenites, Maanſteen. 243.
Smaragd, Esmaraut. 263.
Smyris, Ameril. 240.
Spongites, Sponſie-ſteen. 242.
Starreſteen. 254.
Steatites, Smeerſteen. 241.
Steen Bezoar. 251.
Steen Comenſis of van Comum. } 247.
Steen van de Pholas, Rots-ſchulp, ſchuil-ſchulp. }
Steen van Samos.
Steenen die in 't lighaam van de Gediertens groeijen 250.
Steenwordende Dingen. 252.
Thyites. 242.
Topas, Topaas. 263.
Tophus, Tuffſteen. 245.
Trochites, Rader-ſteen, Tol- Top- Tuitſteen. 237.
Turkoois. 256.
Wetſteen. } 248.
Zandſteen. }
Zwavelſteen. 239.

U I T.

N°1.
N°2.
N°3.
N°4.
N°5.
N°6.
N°7.
N°8.
N°9.
N°10.
N°11.
N°12.
N°13.
N°14.
N°15.
N°16.
N°17.
N°18.
N°19.
N°20.
N°1.
N°2.
N°3.
N°4.

N°1.
N°2.
N°3.
N°4.
N°5.
N°6.
N°7.
N°8.
N°9.
N°10.
N°11.
N°12.
N°13.
N°14.
N°15.
N°16.
N°17.
N°18.
N°19.
N°20.

N°1.
N°2.
N°3.
N°4.
N°5.
N°6.
N°7.
N°8.
N°9.
N°10.
N°11.
N°12.
N°13.
N°14.
N°15.
N°16.
N°17.
N°18.
N°19.
N°20.
N°5.
N°6.
N°7.
N°8.

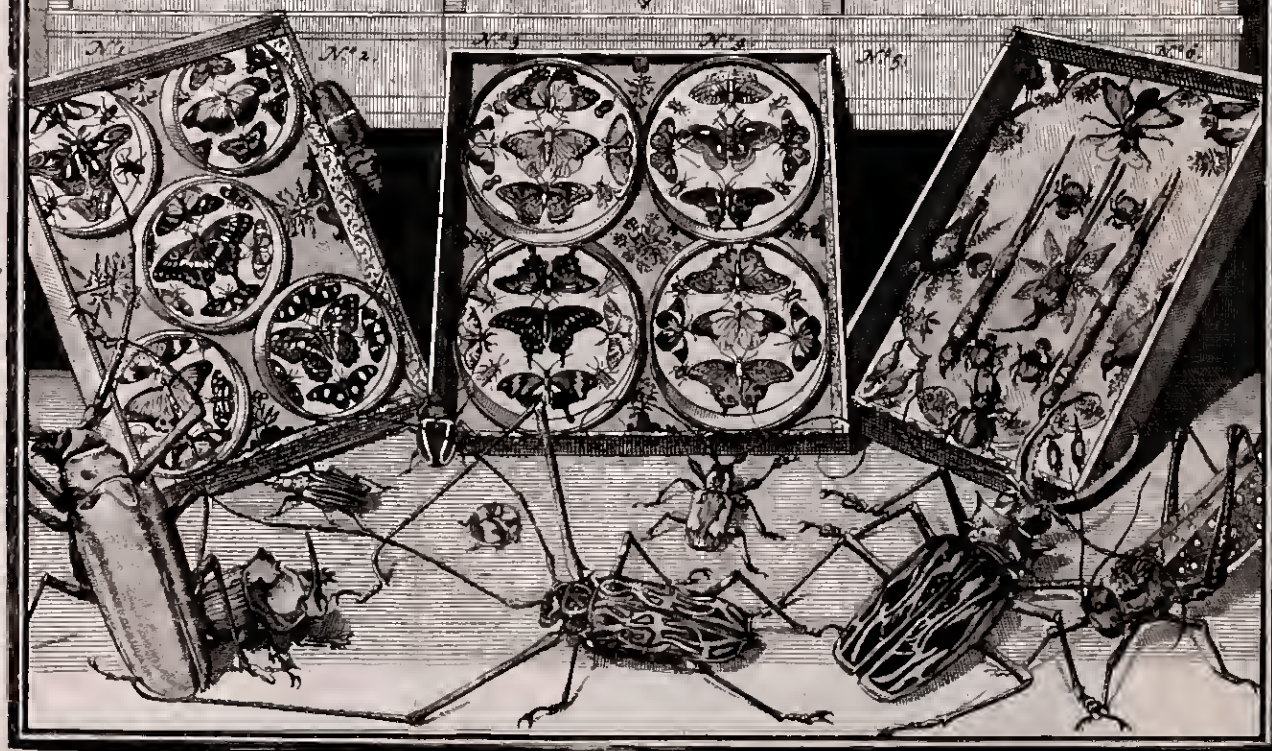

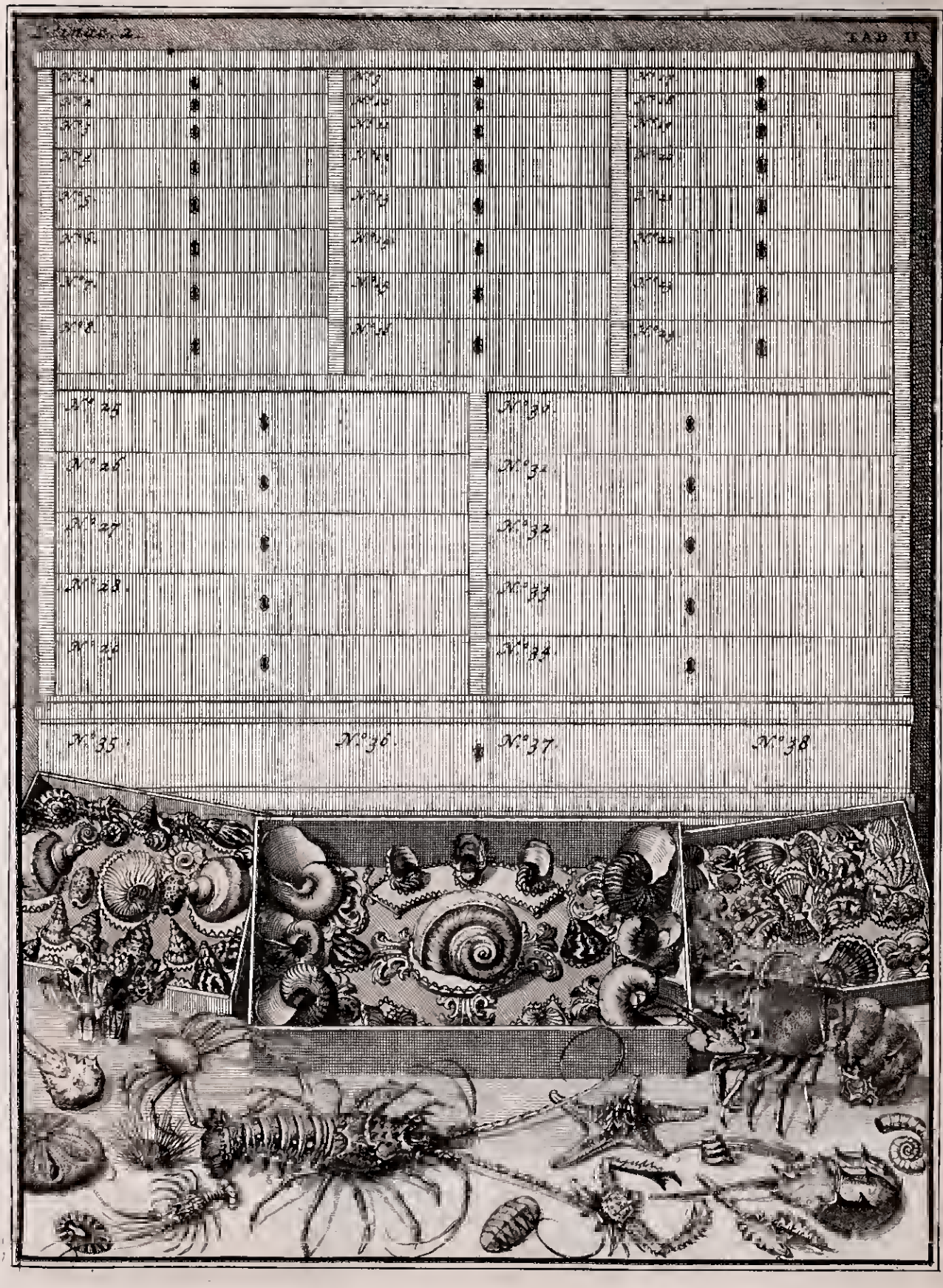
N°1.
N°2.
N°3.
N°4.
N°5.
N°6.
N°7.
N°8.
N°9.
N°10.
N°11.
N°12.
N°13.
N°14.
N°15.
N°16.
N°17.
N°18.
N°19.
N°20.
N°21.
N°22.
N°23.
N°24.
N°25.
N°26.
N°27.
N°28.
N°29.
N°30.
N°31.
N°32.
N°33.
N°34.
N°35.
N°36.
N°37.
N°38.

Pinac. 11.

Pinac. 8.
Pinac. 12.

N°5.

Pinax. 9.
Pinax. 10.
N.° 15.

SPECIAL 93-B
.0758

THE GETTY CENTER
LIBRARY